

ACTA CAROLUS ROBERTUS

Károly Róbert Főiskola tudományos közleményei
Alapítva: 2011

6 (1)

Főszerkesztő:
Bujdosó Zoltán

Felelős szerkesztő:
Csernák József
Kovács Gyöngyi

Szerkesztőbizottság:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra
Dávid Lóránt – Eszterházy Károly Főiskola
Dinya László – Károly Róbert Főiskola
Fodor László – Károly Róbert Főiskola
Florkowski, Wojciech – University of Georgia, Amerikai Egyesült Államok
Hernik, Joanna – West Pomeranian University of Technology,
Lengyelország
Kerekes Kinga – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Románia
Király Zsolt – Budapesti Gazdasági Főiskola
Kánya Hajnalka – Partiumi Keresztény Egyetem, Románia
Kozuch, Barbara – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Liebmann Lajos – Károly Róbert Főiskola
Nagy Péter Tamás – Károly Róbert Főiskola
Nagyné Demeter Dóra – Károly Róbert Főiskola
Novac, Ovidiu Constantin – University of Oradea, Románia
Noworol, Aleksander – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Przygodzka, Renata – University of Bialystok, Lengyelország
Raišienė, Agota Giedrė – Mykolas Romeris University, Litvánia
Réthy István – Károly Róbert Főiskola
Sadowski, Adam – University of Bialystok, Lengyelország
Takács István – Károly Róbert Főiskola
Takácsné György Katalin – Óbudai Egyetem
Tamus Antalné – Károly Róbert Főiskola

Szerkesztőség:
Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Kiadó:
Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Felelős kiadó:
Helgertné Dr. Szabó Ilona Eszter, rektor

ISSN 2062-8269

Megjelent 200 példányban

2016

ELŐSZÓ

A Károly Róbert Főiskola kiemelt figyelmet szentel a legjobb képességekkel rendelkező, kutatni vágyó hallgatók tudományos tevékenységének tudatos elindítására, az oktatók, kutatók munkájának támogatására.

Az intézményben, valamint a hazai és külföldi partner intézményekben folyó széles körű kutatásokhoz kapcsolódva a témavezető oktatók, kutatók tudományos eredményei publikálásának fóruma ez, a korábban újtárra indított folyóirat. A kutatási eredmények publikálása mellett fontos értéknek tartjuk, hogy a Főiskola oktatói, kutatói megismertessék a hallgatókat a tudományos munka végzésének céljával, módjával. Ezt támogatja továbbá a Főiskolán működő szakkollégiumi munka, ahol a hallgatók intézményen kívüli kutatók, szakemberek előadásait hallgatják, megismerkedve új, a tanulmányokat kiegészítő ismeretekkel. Ez a sajátos munkakapcsolat lehetőséget ad számukra a tudományos élet megismerésére. A hallgatók rendszeresen megjelennek a Főiskola által szervezett tudományos konferenciákon, kutatási workshopokon és részt vesznek azok szervezésében.

Egy-egy kutatási témához, témavezetőhöz köthetően kialakultak tehetséggondozó műhelyek, hozzájárulva a hallgatók tudományos munkája elősegítéséhez, megalapozva annak a lehetőségét, hogy bekapcsolódhatnak az intézményi kutatási-fejlesztési-innovációs láncba.

A Főiskolán folyó tudományos kutatások a társadalom-, az agrár-, a természet-, a műszaki és multidiszciplináris tudományok széles körét ölelik fel. A helyi gazdaságfejlesztés, a vállalkozások fejlesztése, a gazdasági hálózatok menedzselése, az agrárgazdasági termékpályák, a zöldülő gazdaság kihívásai (természeti erőforrás gazdálkodás, fenntartható energiagazdálkodás, ökomarketing, foglalkoztatás és munkahelyteremtés) mellett kiemelt jelentőséggel bír az e-learning alapú és mesterséges intelligencia elemekkel támogatott oktatásfejlesztés. A környezetinformatikai alkalmazások, a biogáz-alapanyagok mikrobiológiai előkezelésének fejlesztése, a korszerű tápanyag-utánpótlással és növényvédelemmel kapcsolatos vizsgálatok, a precíziós gazdálkodás, a hidrokultúrás (talaj nélküli) zöldség-hajtás, mind elemei a régió természeti erőforrás potenciál vizsgálatának, kihasználásának.

A Főiskola Tudományos Tanácsa és Tudományos Diákköri Tanácsa – a korábban az Oktatásért Közalapítvány Tehetséggondozói Alkuratóriumának NTP-OKA-XXII-066, „A felsőoktatási intézmények karain és tanszékein működő, tehetséggondozó műhelyek és a tudományos diákköri tevékenység keretében működő kutatóműhelyek támogatása” címen elnyert pályázata keretében – útnak indított Acta Carolus Robertus tudományos közlemények kiadását folytatva, ezzel is teret biztosítva a fenn megfogalmazott célok teljesüléséhez.

A szerkesztők

TARTALOMJEGYZÉK

Bata Miléna – Benedek Andrea Hogyan lehet élmény a munkavégzés? – Áramlat a munkahelyen.....	9
Bekő, László – Hunyadi, Gergely – Laakso, Kati – Nygrén, Petri Identification of Materials Using Aerial Hyperspectral Images	19
Csugány Julianna Jóléti államok innovatív fejlődési pályán	27
Elek Nóra Ilona Szakszervezeti potyázás: a magyar és a brit eset	39
Hajdú Dávid – Koncz Gábor A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő- piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében	51
Hegedűs Szilárd Önkormányzati tulajdonú társaságok gazdálkodási paramétereinek vizsgálata klaszteranalízissel	63
Juhász Anna A kiterjesztett valóság lehetőségei a turizmusban, egy niche termék a realitás/virtualitás határán.....	75
Karnai Laura A hazai kézműves bombonyártás technológiája és költség-viszonya.....	83
Korcz Roland – Tóth László – Koncz Gábor – Csernák József A magyar vadászat és vadgazdálkodás vidékfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata	93
Korsós-Schlesser Ferenc – Marselek Sándor Fenntarthatósági indikátorok változásainak elemzése Magyarországon, tekintettel a klímaváltozásra	105
Kozma Ádám – Koncz Gábor Videkfejlesztési jó gyakorlatok adaptálásának lehetősége Hernádkércsen	117
Ladányi Krisztina – Szöllösi László Kézműves cukrárszipari termékek magyarországi vásárlásának és fogyasztásának jellemzői	127
Nádasdi Andrea – Bata Miléna – Csernák József A bizalom és az együttműködés vizsgálata az Észak-magyarországi Régió KKV szektorában egy konkrét felmérés adatai alapján	137

Nyilas Kitti – Kovács Kitti A turisztikai desztináció menedzsment szervezet és informatikai rendszerének működése Magyarországon (az IT rendszer fejlesztésének támogatása a kutatások tekintetében).....	147
Rác Imre Gyula – Szűcs Csaba A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. várható hatásai Kecskemét és a környező települések fejlődésére.....	159
Szóllósi László – Dorka Nikolett A vágócsirke hizlalás természetes hatékonyságának gazdasági szerepe egy magyarországi korszerű telep adatai alapján	171
Szerzők jegyzéke.....	181

HOGYAN LEHET ÉLMÉNY A MUNKAVÉGZÉS? – ÁRAMLAT A MUNKAHELYEN

BATA MILÉNA
BENEDEK ANDREA

Összefoglalás

Vajon összeegyeztethető-e a munka és a boldogság? Kutatásunkban Csikszentmihályi Mihály flow-elméletére és Abraham Maslow szükségletelméletére alapozottan kerestük erre a kérdésre a választ a munkavállalók munkahely választási attitűdjeinek, szükségleti szintjeinek, illetve a flow – azaz áramlatélmény – munkahelyen való megélésének feltételeinek vizsgálatával.

E tényezők feltárására irányuló primer kutatásunk eredményei alapján elmondható, hogy a válaszadók többsége elsődleges szempontként tekint a piacképes bérezésre, a női megkérdezettek számára fontosabb az összetartozás iránti szükséglet, mint a férfiaknak, a részmunkaidőben foglalkoztatottak pedig kevesebbszer élnek meg áramlatélményt, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak, ami feltehetően a rövid munkahelyen töltött idővel van összefüggésben. Habár ezt a kérdéskört nem vizsgáltuk, de eddigi eredményeink megalapozhatják további, a témával kapcsolatos kutatásainkat.

Kulcsszavak: flow, áramlatélmény, szükséglet, munkahelyválasztás

JEL: M14

How can be the job an experience – Flows in the workplaces

Abstract

Is it possible to reconcile work and happiness? In our research – based on Mihaly Csikszentmihalyi's Flow theory and Abraham Maslow's Hierarchy of Needs – we were looking for the answer to this question while we were examining workers job choosing attitudes, levels of their needs and the terms of experiencing the flow at workplace.

Based on the results of our primary research to explore these factors we can say that the primary job choosing factor is the marketable payment for most of the respondents, for female respondents the need of love and belonging is more important than men, part-time employees living the flow fewer than full-time employees, which may due to the short time spent at work. Although this issue is not examined, our results could help us in our research in the future.

Keywords: flow, positive psychology, needs, job choosing

JEL: M14

Bevezetés

Az általunk választott téma akkor vált aktuálissá, amikor vállalatvezetői szinten felszínre került az a probléma, hogy a munkavállalókat a 10-20 évvel ezelőtti vezetői magatartás már nem motiválja, így más eszközökhöz kell folyamodniuk annak érdekében, hogy alkalmazottaik motivációját (és ezzel együtt hatékonyságukat is) növeljék. Az egyén hatékonyságát azonban nem csak a munkahelyi motiváció, hanem a munkahely iránti elkötelezettsége is befolyásolja (Fekete, 2011), melynek kialakulásához a vezetőnek elengedhetetlen figyelembe vennie a munkavállalók egyéni szükségleteit, céljait.

Fontos azonban az is, hogy a beosztottak olyan jellegű feladatokat kapjanak, melyek a képességeikhez mérten teljesíthetőek, mert az így létrejövő sikerélmény és elismerés motiválja őket a további (akár más jellegű) feladatok elvégzésére is, illetve mélyíti elkötelezettségüket.

Kutatásunkat Abraham Maslow szükséglethierarchiájára és Csíkszentmihályi Mihály flow-elméletére alapozva végeztük, mely ma még új keletű a szervezetek életében, azonban a közeljövőben alapvetően meg fogja határozni a vállalatok mindennapjait, hiszen a munka fogalma mára felértékelődött, így mind a vezetőknek, mind a beosztottnak új kihívásokkal kell szembenéznük a munkahelyükön, például azzal, hogyan motiválják a munkaerőt a hatékonyabb munkavégzés érdekében? Milyen feladatokat bízhatnak egy-egy beosztottra, hogy azok képességeiknek megfelelőek legyenek? Mivel tehetik elkötelezettebbé a munkavállalót? Hogyan segíthető elő a szükségleti szinteken való feljebbjutás a munkahelyen? A fent említett két elmélet alapján végzett vizsgálatok ezen kérdések megválaszolására szolgálnak.

Anyag és módszer

A témában végzett szekunder kutatást követően a mintavételhez egy 10 fős standard interjút készítettünk, mely a kérdőív megalapozására szolgált, amit megszerkesztése után papíralapon és Google Űrlapként is kitölthetővé tettünk. Az alacsony mintaelemszám miatt (n=105) a kutatás nem reprezentatív.

A kérdőíves megkérdezést egy 10 fős standard mélyinterjú megkérdezés előzte meg, melyre jelen publikációban külön nem térünk ki.

A kérdőívben a személyes kérdéseket követően a munkahelyválasztásnál figyelembe vett szempontokat vizsgáltuk, ahol 10 tényezőt kellett rangsorolniuk a válaszadóknak. Ez után következett a szükségleti szintekre irányuló vizsgálat, melynek során a Maslow-féle szükséglethierarchia minden szintjéhez 3-3 állítást fogalmaztunk meg, melyeket 6 fokozatú Likert-skálán kellett értékelniük aszerint, hogy mennyire fontosak az alany számára. A flow vizsgálatához olyan kérdéssort állítottunk össze, mellyel csoportosítani tudtuk a válaszadókat képességeik és lehetőségeik szerint. Szintén olyan állításokat fogalmaztunk meg, melyeket 6 fokozatú Likert-skálán kellett értékelniük aszerint, hogy mennyire jellemzi őket az adott állítás. A kérdőívek kiértékeléséhez az SPSS programcsomagot, és Microsoft Office Excelt használtunk.

A kutatási problémát az áramlatélmény munkahelyi megélésének, illetve a flow szükségletekkel való kapcsolatának részletes feltárása jelentette. Céljaink voltak, hogy vizsgáljuk a munkavállalók munkahelyválasztásnál figyelembe vett szempontjait, motivációs szintjeiket, illetve a flow munkahelyen való megélésének feltételeit.

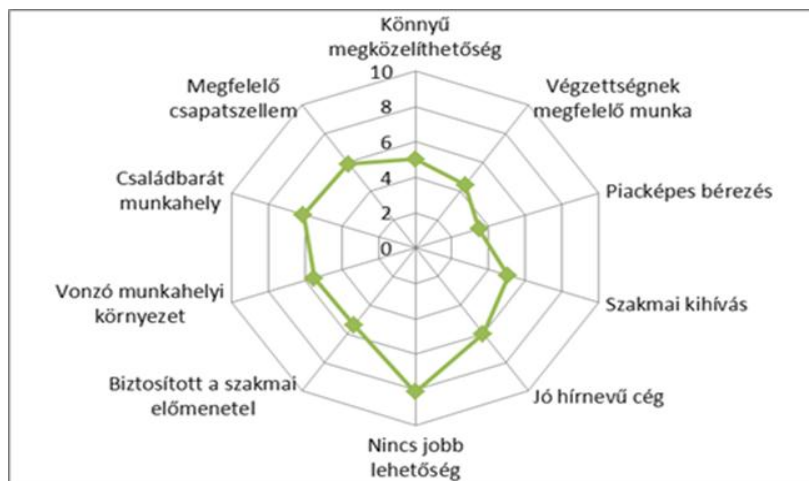
Kutatási eredmények

A minta jellemzői

A kérdőívre 105 értékelhető válasz érkezett, ebből 33 volt férfi és 72 női válaszadó. Életkoruk tekintetében 18 és 63 év közöttiek voltak. A válaszadók több mint fele rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Az alanyok közül csupán 12 fő végez fizikai munkát, 93-an szellemi dolgozók, munkarend szerint 81 fő egy műszakban, 24-en pedig rész munkaidőben vagy több műszakban dolgoznak. A válaszadók 60%-a az állami szektorban vagy az egyéb szolgáltatások területén dolgozik.

A munkahelyválasztás, a szükségletek és a flow munkahelyi megélésének vizsgálata

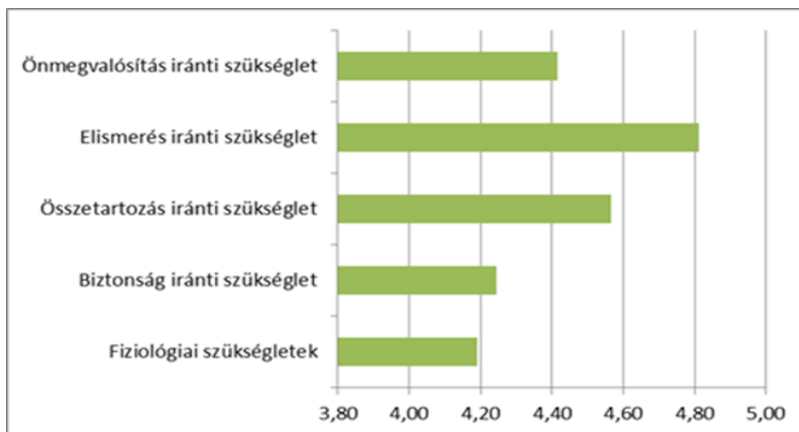
A munkahelyválasztásnál figyelembe vett szempontok vizsgálata során eredményeink egyértelműen azt mutatják, hogy a válaszadók többsége a „piacképes bérezést” jelölte meg első helyen a megadott 10 szempont rangsorolásakor, az utolsó helyen pedig a „nincs jobb lehetőséget” (1. ábra). Elmondható tehát, hogy a munkavállalók jelentős része csupán a pénzszerzés lehetőségét látja munkájában, emellett nagy részüknek lenne jobb munkalehetősége is, de valamely szempont mégis jelenlegi munkahelyükhöz köti őket, ami azonban nem egyértelműen a bérezés.

1. ábra: A válaszadók rangsorának átlagos értékei munkahely választási attitűdjük szerint

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

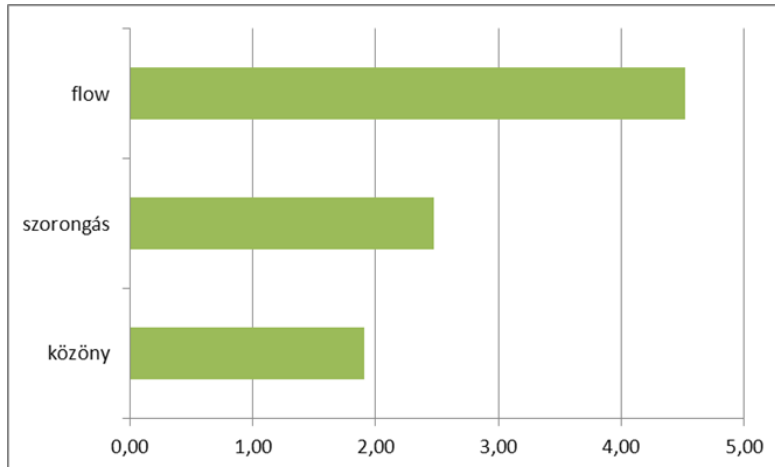
A Maslow-féle szükséglet hierarchiára alapozott 15 állítás értékelésekor azt az eredményt kaptuk, hogy a válaszadók számára az elismerés és az összetartozás iránti szükségletek a legfontosabbak (2. ábra). Eszerint a megkérdezettek a hierarchia első két szintjén kielégítettnek minősülnek, de az önmegvalósítás szintjét még nem érték el, melyhez azonban minden alsóbb szint kielégítése szükséges (Roóz-Heidrich, 2013). Ez alapján potenciális önmegvalósítóknak az elismerés iránti szükséglet szintjén lévők minősülnek.

2. ábra: A szükségletek fontossága az alanyok válasza alapján

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október, Cronbach's Alpha=0,6

A flow-val kapcsolatos vizsgálataink során a képességek és lehetőségek 8 dimenziója (közöny, unalom, nyugtalanság, szorongás, flow-élmény, éberség, relaxáció, kontroll) közül csak 3 dimenzió esetében mutatott megbízhatóságot a reliabilitás vizsgálat (3. ábra), így a következőkben az összefüggés vizsgálatok során ezen 3 állapotot fogjuk figyelembe venni.

3. ábra: A válaszadók átlagos értékei a három vizsgált dimenzió tekintetében

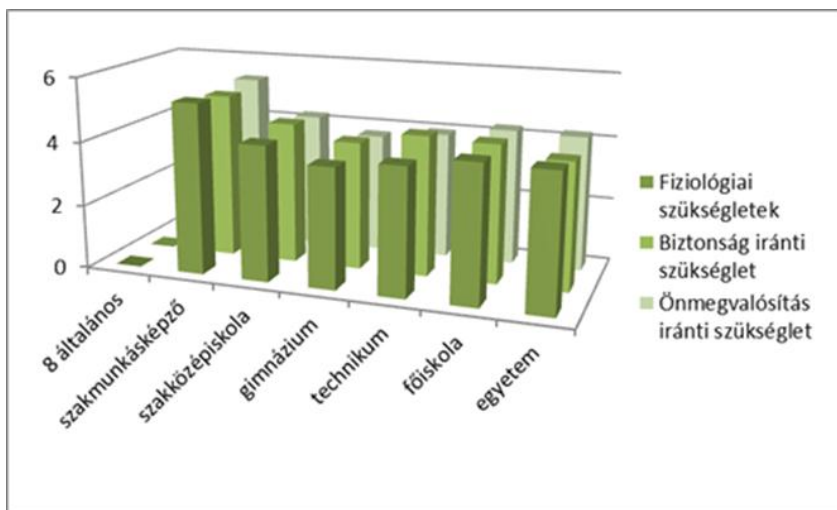
Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

A Maslow-elmélettel kapcsolatos összefüggés vizsgálatok

A Maslow-elmélettel kapcsolatos kérdéseket a nemekkel, a végzettséggel, a beosztással és a munka jellegével együtt is vizsgáltuk.

A nemekkel való összefüggés vizsgálat alapján elmondható, hogy a nők esetében fontosabb az összetartozás iránti szükséglet (Mann Whitney, $p < 0,05$), mely szerint a válaszadó nők a munkahelyükön is előrébb helyezik az összetartozást a férfiaknál.

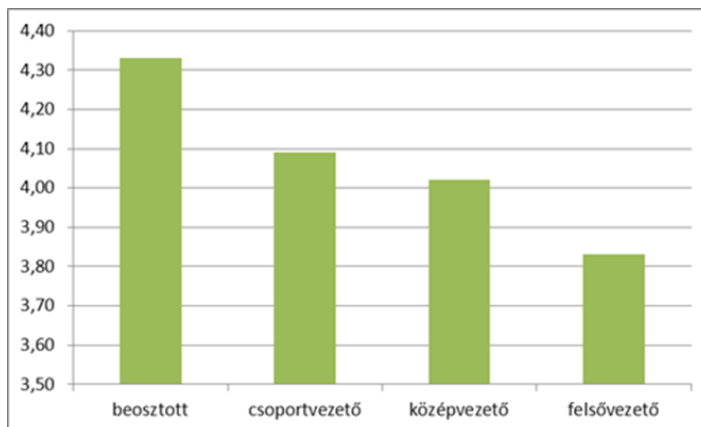
Ezt követően a végzettséggel való összefüggés vizsgálat során a fiziológiai szükségletek ($p < 0,1$), a biztonság iránti szükséglet ($p < 0,05$) és az önmegvalósítás iránti szükséglet ($p < 0,1$) esetében hozott szignifikáns eredményt a Kruskal Wallis teszt. Az 4. ábra jól mutatja, hogy a válaszadók közül azok, akik alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek inkább a fiziológiai szükségleteket, míg a magasabb végzettségűek a magasabb rendű szükségleteket helyezik előtérbe. Ennek oka az, hogy az alacsonyabban képzetteknek kevés az esélyük arra, hogy több lábon álljanak, így számukra az anyagiak és a biztonság elsődleges szempontnak számítanak. A magasabban képzettek számára azonban ezek a szintek már megalapozottak, nagyobb eséllyel állnak több lábon és valószínűleg többet is keresnek.

4. ábra: A szükségletek összefüggése a végzettséggel

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

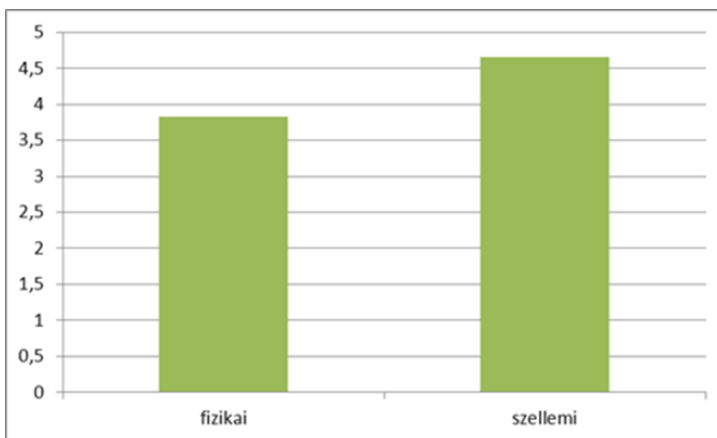
A Maslow-elmélet további összefüggés vizsgálata során beigazolódott, hogy a beosztás összefüggésben van a biztonság iránti szükséglettel, ez azonban csak tendenciaszinten, 90%-os valószínűséggel igazolható, mely az alacsony mintaelemszám következménye, ezért ennek a kérdéskörnek a további vizsgálata feltétlenül indokolt. A válaszok azonban egyértelműen azt mutatják, hogy a beosztottak számára sokkal fontosabb a biztonság iránti szükséglet, mint a magasabb beosztásúaknak (5. ábra). Véleményünk szerint ennek az az oka, hogy a magasabb beosztásúak nagyobb felelősséggel és önállósággal bírnak, szabadabbak a munkahelyükön, azonban a munkahelyváltás sem okozna problémát. Jellemzően meglepték már a biztonság iránti szükséglet szintjét, szemben a beosztottakkal, akik számára azonban első a biztonság, mivel nem feltétlenül engedhetik meg maguknak a feletteseikhez hasonló önállóságot, hisz a megélhetésük múlhat rajta.

5. ábra: A biztonság iránti szükséglet összefüggése a beosztással

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

Végül a szükségletek munka jellegével való összefüggés vizsgálata során a Mann Whitney teszt az összetartozás iránti szükséglettel mutatott szignifikáns összefüggést ($p < 0,05$). A fizikai és szellemi dolgozók között közel egy egész eltérés mutatkozott a válaszok átlagában, mely szerint a szellemi dolgozók számára fontosabb az összetartozás iránti szükséglet, mint a fizikai dolgozóknak. Ez a fizikai dolgozóknál – a korábban említettek alapján – az alacsonyabb szinteken való megrekedés miatt alakult így, mely jellemzően a fiziológiai szükségletek vagy a biztonság iránti szükséglet, hiszen ők általában több műszakban dolgoznak, így energia és idő hiányában nem képesek meglépni az éppen következő szintet.

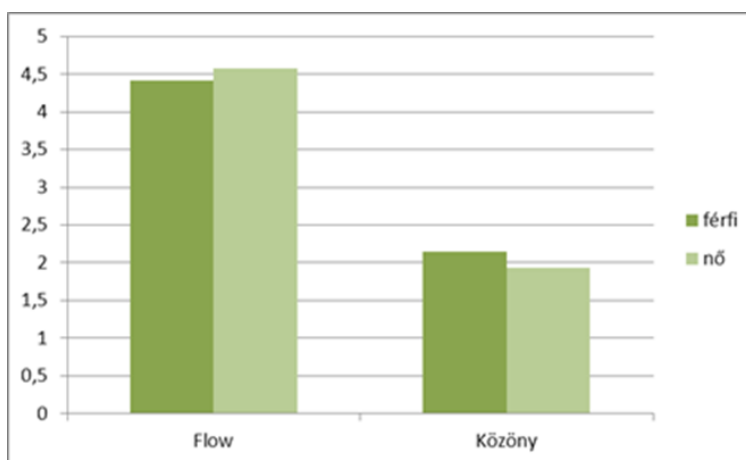
6. ábra: Az összetartozás iránti szükséglet átlagos értékelése a fizikai és szellemi dolgozók tekintetében

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

A flow-elmélethez kapcsolódó kérdések összefüggés vizsgálata

A flow megélése a fiziológiai szükségletekkel és az önmegevalósítás iránti szükséglettel a Spearman-féle rangkorreláció alapján gyenge kapcsolatot ($p < 0,05$), míg az összetartozás iránti ($\rho = 0,437$, $p = 0,000$) és az elismerés iránti szükséglettel ($\rho = 0,397$, $p = 0,000$) közepesen erős pozitív lineáris együtt járást mutatott. Ebből arra következtettünk, hogy segíti a flow állapotba kerülést a szükségletek magas szintű kielégítettsége.

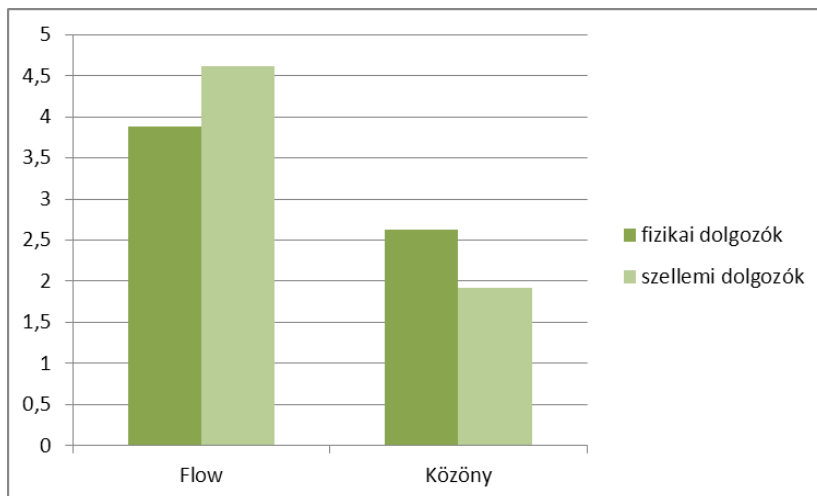
A flow-t először a nemekkel összefüggésben vizsgáltuk, mely során a Mann Whitney teszt szignifikánsan, 90%-os megbízhatósággal igazolta, hogy a férfiak közönyösebbek a munkájukat illetően, mint a nők, akik viszont többször élhetnek meg flow-élményt a munkavégzés során (7. ábra), mely összefügg a nők szempontjából kiemelten fontos összetartozás iránti szükséglettel (4. ábra: Az összetartozás iránti szükséglet fontossága a nemek tekintetében).

7. ábra: A flow és a közöny, mint jellemző állapot a férfiak és nők tekintetében

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

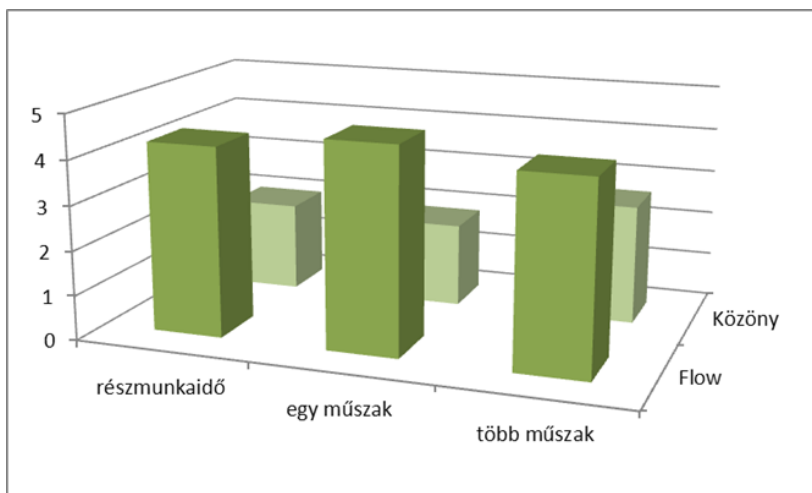
Ezt követően munka jellegével való összefüggés vizsgálat során a Mann Whitney teszt szignifikáns eltérést ($p < 0,05$) mutatott, a fizikai és szellemi dolgozók között is. A szellemi dolgozók ugyanis jelentősen többször élnek meg flow-t, mint a fizikai dolgozók, akiknél pedig gyakrabban jelentkezik közöny munkavégzés során (8. ábra). A vizsgálat elején már feltételeztük, hogy ez lesz az eredmény, hisz a szellemi dolgozók jobban kibontakoztathatják képességeiket, ez pedig a flow egyik alapfeltétele (Csíkszentmihályi, 1975), a fizikai munka monotonitása viszont nem ad erre lehetőséget, így ők gyakrabban kerülnek apátiába. Ez viszont nem zárja ki a flow meglétét, ugyanis bármilyen körülmények között létrejöhét flow-élmény.

8. ábra: A flow és a közöny, mint jellemző állapot a fizikai és szellemi dolgozók tekintetében

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

Végül megvizsgáltuk a munkarenddel való összefüggést is, mely során a Kruskal-Wallis teszt szignifikáns összefüggést mutatott ($p < 0,05$). Ez alapján elmondható, hogy a részmunkaidőben, illetve a több műszakban dolgozók közönyösebben állnak a munkájukhoz, mint azok, akik egy műszakban dolgoznak. Véleményünk szerint ennek az az oka, hogy a részmunkaidőben foglalkoztatottak kevesebb időt töltenek a munkahelyükön, így kevesebb az esélyük, hogy ott éljék meg a flow-t.

9. ábra: A flow és a közöny, mint jellemző állapot a különböző műszakrend szerint dolgozók tekintetében

Forrás: saját szerkesztés, standard kérdőíves megkérdezés alapján, n=105, 2015. szeptember-október

Következtetések, javaslatok

Vizsgálataink alapján elmondható, hogy a válaszadók tekintetében a munkahelyválasztás során elsődleges szempont a piacképes bérezés, mivel főként alapvető szükségleteik kielégítését látják a munkában, azonban a legtöbb alany az összetartozás iránti és az elismerés iránti szükséglet szintjén van (2. ábra). Következtetesképp levonható, hogy mivel az ember társas lény igényli a valahová való tartozást és az elismerést, mely a visszajelzés egyik formája.

Az összetartozás fontosabb a nők számára, mint a férfiaknak, akik inkább a maguk útját járják a munkahelyükön, szeretik önállóan megoldani feladataikat.

A beosztottak – pozíciójukból adódóan – jobban törekednek a biztonságra, mint feletteseik (5. ábra), akik ugyan nagyobb felelősség mellett, de szabadabban vélekedhetnek szakmaiságukat illetően.

A részmunkaidőben és a több műszakban dolgozók közönyösebbek a munkájukat illetően, mint az egy műszakban foglalkoztatottak (9. ábra). Ez előbbieik esetében a rövid munkahelyen töltött időnek, míg az utóbbiaknál a hosszú időintervallumban történő monoton munkavégzésnek tulajdonítható.

A jövőben a vezetőknek mindenképp szorgalmaznia kell a csapatmunkán alapuló munkavégzést, hiszen az összetartozás iránti szükséglet munkahelyen való kielégülését támogató, csoportosan végzendő feladatok elősegítik az összetartozást, bizalmi kapcsolatok építését. Ez nem csak az egyén elkötelezettségét és hatékonyságát, hanem a vállalati hatékonyságot is szolgálja, mely hosszú távon szolgálhatja a szervezeti célok megvalósulását (Fister-Szretykó, 2013).

A vezetőknek törekedniük kell továbbá arra is, hogy beosztottaik képességeikhez mérten kapják meg feladataikat, mellyel elkerülhetőek a kudarcok, a megnövekedett mennyiségű sikerélmények által pedig elkötelezettebb és hatékonyabb lehet az alkalmazott. Emellett fontos a visszajelzés is a beosztottak munkáját illetően, például teljesítményértékelés formájában.

De mit tehetünk mi azért, hogy hatékony, elismert, sikeres munkavállalók legyünk? Egy jól megfogalmazott egyéni célra kell törekednünk erősségeink felhasználásával és gyengeségeink kiküszöbölésével, miközben összehangoljuk azokat a szervezet céljaival. Hogy ez sikerül-e, az csak rajtunk múlik, de tény, hogy a megvalósításhoz mély önismeretre van szükség, melyre mindenkinek önerőből kell törekednie.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk megköszönni Dr. Takácsné Prof. Dr. György Katalin tanárnő közreműködését, mellyel segítette munkánkat a kutatás és a cikk megírása során.

Hivatkozott források

- [1.] Achor, S. (2015): *A boldogság, mint versenyelőny*. HVG, pp. 11-40.
- [2.] Csíkszentmihályi M. (2007): *A fejlődés útjai*. Libri Kiadó, pp. 221-247.
- [3.] Csíkszentmihályi M. (2010): *Flow – Az áramlat*. Akadémia Kiadó, pp. 191.
- [4.] Csíkszentmihályi M. (2008): *Kreativitás*. Akadémia Kiadó, pp. 115-135.
- [5.] Gardner H. – Csíkszentmihályi M. – Damon W. (2008): *Jó munka*. Lexecon Kiadó, 31-58.
- [6.] Bublik T. *Üzlet & Pszichológia*, 2015/2016. december-január pp. 32-33.

- [7.] Fister A. – Szretykó Gy.: A munkavállalói elkötelezettség, mint a vállalati eredményesség egyik legmeghatározóbb tényezője, *Humánpolitikai szemle*, 2013., 5-6. sz., pp. 3-16.
- [8.] Kisszölösi Szánthó B.: A sorrend számít. Siker – boldogság, boldogság – siker?, *Menedzsment & Pszichológia*, 2015. február-március, pp. 36-37.
- [9.] Skultéty V.: A humanisztikus pszichológia a vezetéstudományban, *Tudományos Maslow Közlemények*, 2003., pp. 141-158.
- [10.] Daft, Richard L. (2015): The Leadership Experience, *Cengage Learning*, pp. 224-258.
- [11.] Maslow, A.(1943): A Theory of Human Motivation, pp. 388.
- [12.] Fekete J. Gy., Tankönyvtár (2011): *Környezetstratégia*, letöltve: 2015. október 20., www.tankonyvtar.hu, link: http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0021_Kornyezetstragtegia/ch07s04.html
- [13.] Roóz J. – Heidrich B., Tankönyvtár (2013): *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*, letöltve: 2015. október 13., www.tankonyvtar.hu, link: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdtan_scorm/4_2_1_abraham_maslow_szukseglethierarchia_elmelete_XVlxSjTG3FzXfuFY.html

Szerzők:

Bata Miléna

Gazdálkodási és Menedzsment (BA) szak
III. évfolyam
batamilena@gmail.com

Szabóné Dr. Benedek Andrea

adjunktus
Károly Róbert Főiskola
abenedek@karolyrobert.hu

IDENTIFICATION OF MATERIALS USING AERIAL HYPERSPECTRAL IMAGES

BEKŐ, LÁSZLÓ
HUNYADI, GERGELY
LAAKSO, KATI
NYGRÉN, PETRI

Summary

The aerial hyperspectral imagery has a large information content and contains data not just only in the visible light spectra but in the near-infrared and the short-wave infrared spectra as well. Due to this, the technology is applicable to examine and detect preferences and conditions that visible identification is not possible or limited. During the last decade, hyperspectral imagery was successfully used for the analysis of vegetation, soil or minerals. During our research the AISA Fenix1K hyperspectral sensor of the Research Institute was used for data collection with the collaboration of experts from the Finnish sensor producer company near to Siófok. The collected aerial hyperspectral data and the ground spectral data as reference were compared and a spectral library of the examined materials was developed for future classifications. The ability to separate various materials was examined with statistical analyses with which we can determine the spectral separability of target objects. The analysis was fulfilled on the original and on transformed channels as well. According to the results we can conclude that the transformed channels are more applicable to separate these materials which was demonstrated on scatter plots too.

Keywords: hyperspectral, airborne remote sensing, target detection, ground truth acquisition, separability

JEL: C89

Introduction

Hyperspectral imagery (HSI) may contain hundreds of continuous narrow spectral bands that gives the possibility to detect and separate various materials more precisely comparing with the traditional broadband multispectral imagery. HSI is suitable for various military and civil applications. During the last two decades the main aim of remote sensing was the detection of target spectrums (natural and artificial objects) that spectral characteristics were affected by the background. The advantages of HSI give the possibility to separate these and similar characteristics more precisely by using large spectral resolution. (Wei et. al., 2015). One of the main applications of aerial hyperspectral assessment is object exploration that can be a problem of reckoning among two groups (searched material or not). The spectral characteristics of each pixel indicate the presence of target spectra or the spectral characteristics of the background are deterministic. Many classification methods are available to solve this, for example the Support Vector Machine (Boser et. al. 1992) which algorithm gives good results during the classification of hyperspectral images (Gualtieri – Cromp, 1999; Melgani – Bruzzone, 2004). Researchers have used other directed classification algorithms to detect target spectrums as well (Yanfeng et. al., 2015; Leblanc et. al., 2014). The examination of spectral separability of target spectrums (materials) is essential to select the suitable

classification algorithm (Tobak et. al., 2012). The aim of this paper is a statistical analysis to prepare and support the determination of various target materials and target spectrums. During our research we examined the spectral familiarities and differences of various materials by using aerial hyperspectral imagery and on-field measurements.

Material and methods

Study site

The study area is located in the southern shoreline of Balaton, nearby Siófok, Papkutapszta airport (LHPK) (figure 1) ($46^{\circ}52.266' N$, $18^{\circ}2.419' E$). The investigated materials (22 pc.) were arranged on northern end of the runway, separated from each other.

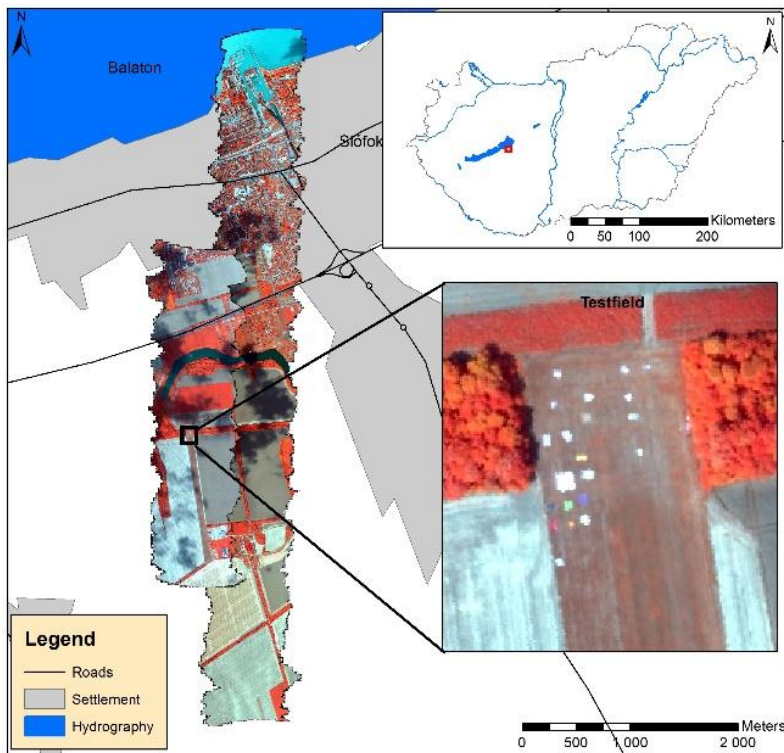

Figure 1: Location of the study site

Source: Own editing, 2016

Airborne hyperspectral data

The images were taken by the AISA Fenix1k (www.specim.fi) hyperspectral sensor during the flight campaign. The data acquisition was done on 10.07.2015 between noon and 1 pm with light cumulus coverage. The given aerial data was applicable for further analyses because the study site was not affected by shadows of clouds. The sensor was implemented to a Cessna C206 airplane. During the campaign the altitude was 3350ft

(AGL) which resulted 70 cm ground resolution. The data was collected in 380-2450 spectral range with 7 nm spectral sampling on 333 spectral bands. The sensor system is built together with a high precisions GNSS/INS system (Oxford OXTS3010) which is gives position and navigation data for georeferencing. The pre-process of data was done by CaligeoPRO v2.2.4 which works in the frame of IDL. The data was processed with ENVI 5.0 software.

Ground-based hyperspectral data

In the same time of the aerial data acquisition on-field data was collected with ASD FieldSpec3 spectrophotometer in the same spectral range as reference data. The accurate coordinates of the objects were collected with a DGPS to ensure the comparability of aerial and on-field data. A spectral library was built by processing the collected data of target objects. The set of examined materials on the study site is shown on *figure 2*.

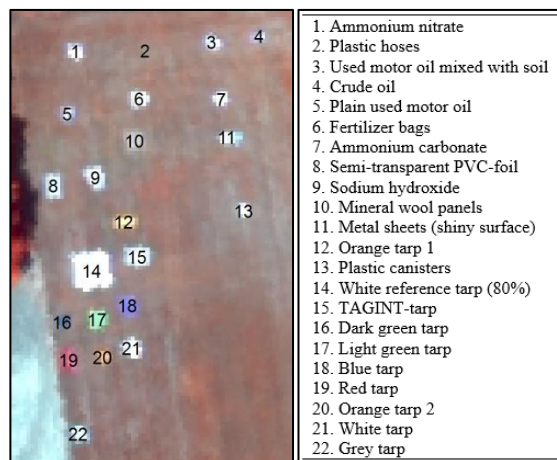

Figure 2: Test field targets

Data processing

The hyperspectral data was pre-processed with CaligeoPRO and processed with ENVI 5.0. The noisy channels and (because of the effect of cumulus) the short wave infrared spectral range were removed from the aerial images which resulted that 92 spectral bands were involved during data process. The reflectance curves of on-field data and aerial images were compared and the typical spectral ranges were determined.

The separability of materials was examined with Jeffries-Matusita (J-M) Distance which means the comparison of materials in pairs. (Matusita, 1966; Ersboll, 1988). During the method the distribution functions were compared. The values differed between 0 and 2, where 2 means large separability.

The values were calculated with the following equation:

$$\alpha = \frac{1}{8}(\mu_i - \mu_j)^T \left(\frac{C_i + C_j}{2} \right)^{-1} (\mu_i - \mu_j) + \frac{1}{2} \ln \left(\frac{|(C_i + C_j)/2|}{\sqrt{|C_i| \times |C_j|}} \right)$$

$$JM_{ij} = \sqrt{2(1 - e^{-\alpha})}$$

Where: i and j = two signature (materials) being compared

C_i = covariance matrix of signature i

m_i = mean vector of signature i

\ln = natural logarithm function

$|C_i|$ = determinant of C_i (matrix algebra)

Source: Swain-Davis, 1978

On the hyperspectral image signal amplifying and information increase were done by Minimum Noise Fraction (MNF) transformation. MNF transformation reduces the dimension-number of hyperspectral data while filters noisy fractions. This linear transformation contains two Principal Component Analysis (PCA) that follow each other. The first one removes the noisy and recalculate the data. This results unit variance of noise and linearly independent bands. The second one is a simple principal component analysis which is done on the image where the noise is removed. By further grouping the given MNF bands we can produce the required number of target spectrums (endmembers) (Green et al, 1988). The J-M distance values were calculated in the case of the original hyperspectral image and also on the transformed bands.

Results

Comparing the spectrums given by the aerial images and on-field measurements the two curves may show large differences. This is mainly resulted by the circumstances of on-field measurements which is similar to the homogenous laboratory conditions - the detector is close to the examined material. In contrast with this, during aerial imagery between the detector and the examined material there was a 1100 m thick air (water vapour, dust particles, etc.) which influences the detected spectrums. These affects can be reduced with atmospheric correction. In these conditions, the minimum and maximum reflectance and absorption range of each material can be determined in both cases (aerial imagery and on-field measurements) (*figure 3*).

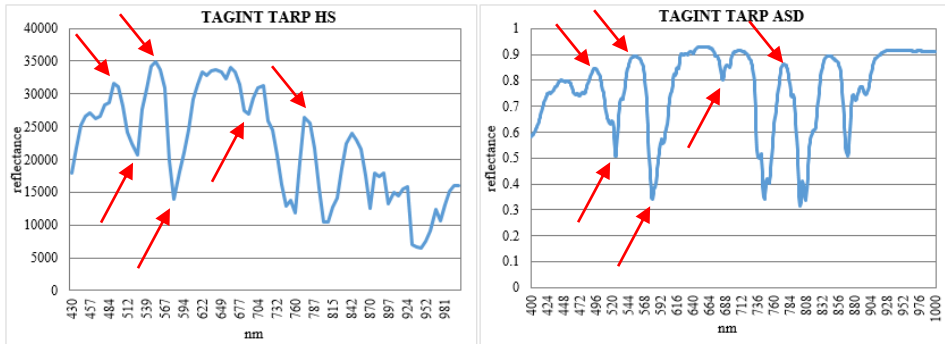

Figure 3: Spectrums of Tagint tarp surveyed by aerial hyperspectral technology and ground based measurement

On the aerial images taken in visible the separation of examined materials (sodium hydroxide, ammonium carbonate, white tarp etc.) is limited or impossible. In the case of those materials which seemed similar on the RGB images we calculated the J-M distance and represented the results in matrix (*table 1*).

Table 1: J-M separability measures between management materials (original bands)

Materials	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0									
2	2.00	0								
3	1.99	2.00	0							
4	2.00	1.97	2.00	0						
5	2.00	1.94	2.00	1.80	0					
6	1.97	1.96	1.99	1.99	1.99	0				
7	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0			
8	2.00	1.99	2.00	2.00	1.99	1.99	2.00	0		
9	2.00	1.72	1.99	1.96	1.90	1.96	2.00	1.99	0	
10	2.00	1.94	1.99	1.98	1.91	1.98	2.00	2.00	1.95	0

1: Ammonium nitrate; 2: Fertilizer bags; 3: Ammonium carbonate; 4: Semi-transparent PVC-foil; 5: Sodium hydroxide; 6: Plastic canisters; 7: 80% white reference tarp; 8: TAGINT tarp; 9: White tarp; 10: Metal sheets with shiny surface

Based on the original hyperspectral data the minimum separability was in the case of fertilizer bags and white tarp and the semi-transparent PVC-foil and sodium hydroxide which indicates the error during the classification of these materials.

The separability of materials was examined in the case of MNF transformed channels as well. The result matrix is shown on *table 2*. The J-M distance calculation with the MNF bands showed larger separability of the examined materials which increases the accuracy of classification.

Table 2: J-M separability measures between management materials (MNF bands)

Materials	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0									
2	2.00	0								
3	2.00	2.00	0							
4	2.00	1.99	2.00	0						
5	2.00	1.98	2.00	1.98	0					
6	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0				
7	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0			
8	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0		
9	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0	
10	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	0

1: Ammonium nitrate; 2: Fertilizer bags; 3: Ammonium carbonate; 4: Semi-transparent PVC-foil; 5: Sodium hydroxide; 6: Plastic canisters; 7: 80% white reference tarp; 8: TAGINT tarp; 9: White tarp; 10. Metal sheets with shiny surface

The matrix shown in table 2 can be abstracted graphically as a projection to the selected layout of the MNF transformed data. If the selected spatial classes are examined in this transformed spectral space, on a 2-dimensional scatter-plot, we can find and separate the classes with larger accuracy (larger spectral separability). In this intensity space, pixels with similar spectral characteristics can be found in one group. These groups can be segregated from each other (*figure 4*).

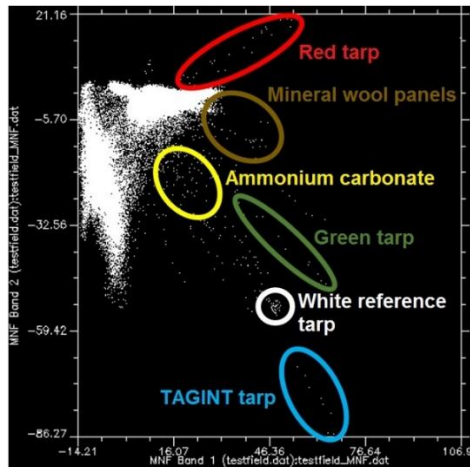

Figure 4: Scatter plot of MNF1 and MNF2 bands

Conclusion

The aim of this research was the examination of applicability of aerial hyperspectral images to separate and classify various materials. To analyse this, the spectral library of these materials (based on on-field spectral measurements in the same time as the flight campaign) was prepared which can be used to detect these materials independently of their location. During the statistical analysis related to the spectral classification of these materials we concluded that the use of visual interpretation of original images and the

calculation of J-M distance do not give acceptable results in the case of two material pairs (fertilizer bag - white tarp, semi-transparent PVC-foil - sodium hydroxide). This means similar spectral characteristics of these materials which may indicate errors during classification.

By increasing the information content of images with MNF transformation and using the given data, the separation accuracy of materials also increased. The examined materials can be classified spectrally which explains the use of transformed channels during target spectrum classification. The next step of our research is testing the applicability of various classification algorithms by using the determined target spectrums.

The collected aerial hyperspectral images and on-field data is suitable for research on the field of agriculture, environmental management and atmospheric corrections.

Acknowledgements

This study was supported by TÁMOP-4.2.2.D-15/1/KONV-2015-0010 'Távérzékelési és zöldenergia témájú célzott komplex alapkutatói programok előkészítése, hálózatosodás és felkészülés nemzetközi programokban és kezdeményezésekben való részvételre' grant scheme.

References

- [1.] Boser, B.E. – Guyon, I.M. – Vapnik, V.N. (1992): A training algorithm for optimal margin classifiers. In: *Proceeding Fifth Annual Workshop Computer Learn. Theory*, ACM, 144–152 pp.
- [2.] Ersboll, B.K. (1988): Transformations and Classifications of Remotely Sensed Data: Theory and Geological Cases, PhD Thesis, Department of Mathematical Modelling, Technical University of Denmark, 297pp
- [3.] Green, A.A. – Berman, M. – Switzer, P. – Craig, M.D. (1988): A Transform for Ordering Multispectral Data in terms of Image Quality with Implications for Noise Removal, *IEEE Transaction Geoscience and Remote Sensing*, vol. 26, No. 1, 65-74 pp.
- [4.] Gualitier, J.A. – Crompt, R.F. (1999): Support vector machines for hyperspectral remote sensing classification. In: *Proceeding SPIE, International Society for Optics and Photonics*, 221–232 pp.
- [5.] Leblanc, G. – Kalacska, M. – Soffer, R. (2014): Detection of single graves by airborne hyperspectral imaging, *Forensic Science Int.*, vol. 245, 17-23 pp.
- [6.] Matusita, K. (1966): A distance and related statistics in multivariate analysis. In: (ed.) Krishnaiah, P.R.: *Multivariate Analysis*. Academic Press, New York, 187-200 pp.
- [7.] Melgani, F. – Bruzzone, L. (2004): Classification of hyperspectral remote sensing images with support vector machines, *IEEE Transaction Geoscience and Remote Sensing*, vol. 42, 778–1790 pp.
- [8.] Swain, P.H. – Davis, S.M. (1978): *Remote Sensing: The Quantitative Approach*. New York, McGraw Hill Book Company.
- [9.] Tobak Z. – Csendes B. – Henits L. – van Leeuwen B. – Szatmári J. – Mucsi L. (2012): Városi felszínek spektrális tulajdonságainak vizsgálata légifelvételtek lapján, In: "VI. Magyar Földrajzi Konferencia", SZTE – TFGT, Szeged, 1088-1097 pp.

- [10.] Wei, L. – Quin, D. – Bing, Z. (2015): Combined sparse and collaborative representation for hyperspectral target detection. *Pattern Recognition*, vol. 48, 3904-3916 pp.
- [11.] Yanfeng, G. – Yuting, W. – He, Z. – Yue, H. (2015): Hyperspectral target detection via exploiting spatial-spectral joint sparsity, *Neurocomputing*, vol. 169, 5-12 pp.

Authors:

Bekó, László

Researcher/PhD student

Research Institute of Remote Sensing and Rural Development/ Institute of Earth Sciences

Károly Róbert College/ University of Debrecen

ifj.beko.laszlo@gmail.com

Hunyadi, Gergely PhD

Research engineer

Envirosense Hungary Ltd.

ghunyadi@gmail.com

Laakso, Kati PhD

Research engineer

Specim, Spectral Imaging Ltd.

kati.laakso@specim.fi

Nygrén, Petri

Sales Manager

Specim, Spectral Imaging Ltd.

petri.nygren@specim.fi

JÓLÉTI ÁLLAMOK INNOVATÍV FEJLŐDÉSI PÁLYÁN

CSUGÁNY JULIANNA

Összefoglalás

A 20. század végén a globalizáció kiteljesedésével és az infokommunikációs technológiák térnyerésével ismét egy újabb technológiai-gazdasági paradigmaváltás kezdődött el. A világ valamennyi országának új kihívásokkal kellett szembenéznie, melyek felszínre hozták az intézményi gyengeségeket. Az újabb technológiai hullám tovább mélyítette Európában az országok közötti egyenlőségeket, a technológiai rés még nagyobb lett annak ellenére, hogy a képesség- és tudásalapú innovációktól a különbségek mérséklődését várták. A globalizáció kísérőjelenségei a jóléti államokat különösen érzékenyen érintették, a 90-es években az országok többsége válságba került és reformintézkedések végrehajtására kényszerült. Az egyenlőség és hatékonyság sajátos ötvözetét megvalósító jóléti rendszerek sajátos intézményi környezetet teremtettek a technológiai fejlődésnek, melynek köszönhetően a világ leginnovatívabb gazdaságaiává váltak. A tanulmány a skandináv jóléti államok közül Svédország sajátosságait kiemelve mutatja be, hogyan tudtak ezek a gazdaságok a megváltozott környezetben egyedi innovatív fejlődési pályára állni.

Kulcsszavak: jóléti államok, technológiai fejlődés, intézményi környezet

JEL: O33, O43, O52

Innovative Development Path of Welfare States

Abstract

At the end of 20th century, the advancement of globalisation and spread of information and communication technologies launched a new techno-economic paradigm shift. All countries in the world had to face new challenges, which have highlighted the institutional weaknesses. In Europe, the new technology wave contributed to the widening of equality between countries. The technology gap became greater despite the fact that the skill- and knowledge-based innovation can moderate these differences. Welfare states were sensitive to the accompanying phenomena of globalization. In the nineties, most welfare states faced crises and had to implement reforms. Welfare states implemented a specific combination of equality and efficiency. Doing so, they became the world's most innovative economies due to the special institutional environment which favour technological progress. This paper present the institutional specialities of Sweden, which is a typical Scandinavian welfare state, and its unique innovative development path in changed environment.

Key words: welfare states, technological progress, institutional environment

JEL: O33, O43, O52

Bevezetés

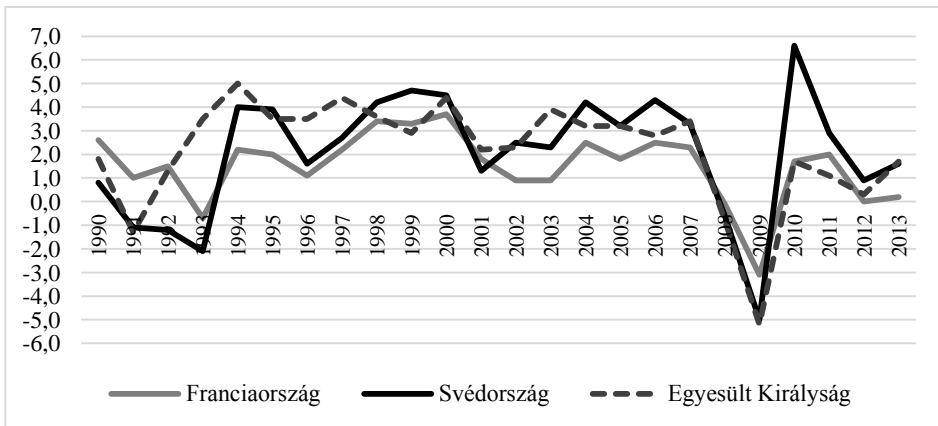
A globalizáció a világ valamennyi országát kihívások elé állította, a szakirodalom különös figyelmet szentel a jóléti gazdaságokban végbemenő változásokra, amelyek veszélyeztetik ezen speciális rendszerek fenntarthatóságát. A globalizáció jóléti államokra gyakorolt hatásának vizsgálata számos kutatást stimulál, melyeket eredményeik alapján Genschel (2004) három fő csoportba sorolt. A különböző nézetek részletesen kifejtve megtalálhatók Garret (1998), Rieger-Leibfried (2003) és Notermans (1993) munkáiban. A kutatók egy része szerint a globalizációval együtt járó nyitottság és megerősödő nemzetközi verseny jelentette nyomást a paternalista államok nem tudták régi eszközeikkel kezelni, s ez okozta a rendszerek válságát. A szkeptikusok ugyanakkor amellet érvelnek, hogy sem empirikus, sem elméleti bizonyíték nincs arra, hogy a problémákat valóban a globalizáció okozta volna, az csupán felszínre hozta a jóléti állam, mint berendezkedés strukturális gyengeségeit. A revizionisták szintén az állami berendezkedésben látják a problémákat, s azt hangsúlyozzák, hogy a rendszer fenntarthatósága érdekében ki kell használni a globalizációból fakadó előnyöket és meg kell reformálni az intézményrendszert. A jóléti rendszerek különböző típusai eltérő módon reagáltak a megváltozott környezetre, Andersen (2004) a skandináv jóléti államokat univerzális jellegű szolgáltatásaik miatt még inkább sebezhetőbbnek feltételezte a többi rezsimnél. A globalizációval összefüggésben tehát számos olyan tanulmány született (Györfly, 2006; Semjén, 1999; Szamuely, 2004), mely a jóléti rendszerek intézményi sajátosságaira fókuszál, kevesebb figyelem övezi azonban azt, hogy ezen országok speciális jóléti berendezkedésükkel olyan reformokat is végrehajtottak, melyeknek köszönhetően sajátos innovatív fejlődési pályára álltak. A tanulmány az innováció-vezérelt növekedés alapjait megteremtő svéd, valamint az ipari forradalom és a felvilágosodás korában vezető két európai nagyhatalom, a brit és francia gazdaság sajátosságaira fókuszál. E három ország a jóléti állam különböző formáit testesíti meg és különböző intézményi környezetet teremtve indult el a technológiai fejlődés útján.

Franciaország, Svédország és az Egyesült Királyság: a jóléti állam különböző típusai

Svédország és Franciaország az Európai Unió meghatározó tagországai, melyek egyaránt Európa legfejlettebb országai közé tartoznak, eltérnek azonban a tekintetben, hogy a jóléti állam különböző típusát alakították ki. Esping-Andersen (1990) tipizálása alapján az Egyesült Királyság, az USA és Kanada mellett a liberális, Franciaország pedig Németországhoz és Ausztriához hasonlóan a korporativista típusba sorolható, míg Svédország Finnország és Dánia mellett az univerzális, szociáldemokrata modell legmarkánsabb megtestesítője. Esping-Andersen tipizálása az egyik legerőteljesebb, de emellett más kategorizálások is léteznek, ezekről lásd bővebben Bonoli (1997), Ferrera (1996) és Liebfried (1992), valamint Kiss (2012) munkáit. A liberális modellben az állami szerepvállalás korlátozott, az állam csak ott avatkozik be, ahol a piac és a társadalom nem elégséges, mely főként munkaösztönzés formájában realizálódik. A reziduális jellegű francia gazdaságban is a piaci kudarcok miatt avatkozik be az állam, de ez jelentős állami szektor kiépülésével jár együtt. Svédország egy egalitárius szemléletben kialakított szabadpiaccal párosuló jóléti államot épített ki, ahol minden állampolgár számára biztosítják az ellátásokat, míg Franciaországban az állam vezérelt piacgazdaság modellje alakult ki.

Az országok gazdasági teljesítményében az elmúlt két évtizedben hasonló sokkok éreztették hatásukat, melyekre azonban jóléti rendszerük eltérő megreformálásával

reagáltak. A bruttó hazai termék (GDP) növekedési ütemének alakulását az *1. ábra* szemlélteti az utóbbi több mint két évtizedben, mely jól mutatja a gazdasági teljesítmény reagálását a külső és belső környezet megváltozására.

1. ábra: A bruttó hazai termék (GDP) növekedési ütemének alakulása Franciaországban, Svédországban és az Egyesült Királyságban 1990 és 2013 között

Forrás: Eurostat (2015) alapján saját szerkesztés

A brit és a svéd gazdaság a 90-es évek elején komoly recesszióba került, melyet a GDP növekedési ütemének visszaesése is jól mutat. Az Egyesült Királyságban már a következő évben megfordult a tendencia, míg a svédeknek csak 1993 után sikerült tartósan magas növekedési ütemet elérni. A francia gazdaság növekedése 1993-ban torpant meg, mikor a másik két gazdaságban már a kilábalás kezdődött, de a következő évben már magas volt a növekedés üteme, azonban a vizsgált időszak nagy részében elmaradt a brit és a svéd értéktől. A 2008-ban kibontakozó világválság markánsan éreztette mindegyik országban a hatását, nagyobb mértékű visszaesés az expanzió időszakában jobban teljesítő országoknál volt. A recesszióból viszonylag hamar sikerült kilábalniuk, sőt a svéd gazdaság 2010-ben mért 6%-ot meghaladó növekedése a korábbi évekhez képest is kimagasló volt. A trendek alapján megállapítható, hogy a gazdaságok kevésbé érzékenyek a külső tényezőkre, ugyanis profitálni képesek akár a negatív sokkokból is, melyek kikényszerítik a változásokat, pozitív hatást gyakorolva a gazdasági teljesítményre. A belső rendszer gyengeségei azonban tartósan visszavetítik a fejlődést. Az Eurostat (2015) adatai alapján az egy főre vetített, vásárlóerőparitáson mért GDP alapján 2013-ban az uniós átlagot Svédország teljesítménye 27%-kal, míg az Egyesült Királyság 9%-kal, Franciaország pedig 8%-kal haladta meg. A francia és brit gazdaság visszaesése mérsékelt növekedése az Unión belül is pozícióvesztést eredményez.

Az innovációban élen járó jóléti állam: Svédország

Európa északi országai, köztük Svédország kis, nyitott, fejlett gazdaságok, melyek versenyképességét jelentősen befolyásolja, hogy élen járnak az innovációban. Lundberg (1985) áttekintése alapján a svéd gazdaságban példaértékű fejlődés ment végbe, viszonylag rövid idő alatt olyan strukturális változásokat hajtott végre, melyeknek köszönhetően Európa és a világ legfejlettebb államai közé tartozik. Ebben a fejlődésben

kulcsszerepe volt annak, hogy a skandináv országok, köztük Svédországban is nagy hangsúlyt fektettek az oktatásra, a humán erőforrás képzésére, mely a tudásalapú gazdaságban megalapozta, hogy innovatív fejlődési pályára álljon.

Svédországban a 30-as évek recesszióját követően fontos intézményi és politikai reformokat hajtottak végre, melyek megalapozták a II. világháborút követően a jóléti állam kiépülését. A rendszer a 60-as években élte fénykorát, melyet a teljes foglalkoztatás, az alacsony infláció és a látható egyensúlytalanságok hiánya jellemezett, ugyanakkor a közszféra gyors növekedése és a magas adók már előrevetítették a későbbi problémákat (Lundberg, 1985). A centralizált intézményi struktúra, kiemelten a munkaerőpiac és az állami intervenciók egy sikeres gazdaság alapjait teremtették meg. Az egyenlőség biztosítása érdekében centralizált volt a bérsztruktúra is, a bérek meghatározásában előbb az „egyenlő munkáért egyenlő bér”, majd a „hasonló munkáért hasonló bér” elv dominált. A modell alapját tehát a kiterjedt közszféra képezi, magasak az adóráta, ugyanakkor a beruházások ösztönzése érdekében alacsonyak a kamatok, valamint kis, nyitott gazdaság lévén fontos a külkereskedelem (Lindbeck, 1997). Emellett a svéd gazdaságban a fenntartható gazdaság elveit is előtérbe helyezik (Kórik, 2014).

A globalizáció a skandináv jóléti modellt különösen érzékenyen érintette. Andersen (2004) rámutat, hogy a termelési tényezők mobilitása, mely elsősorban a bevételi oldalt érintette, az adóbevételek kiesését, valamint a demográfiai változások, melyek a kiadások emelkedését generálták, súlyos helyzetbe sodorták a svéd gazdaságot. Svédországban a szociális ellátások kimagaslóan magasak nemcsak Európában, hanem a skandináv modellben is (Semjén, 1999). A munkaerő, a tőke és a vállalatok nemzetközi mobilitása, az élesedő verseny bizonytalanná tette a költségvetés adóbevételeit, miközben a technológiai fejlődés generálta munkakereslet csökkenés és a népesség előregedése miatt egyre nagyobb terhet jelentett a lakosságról való gondoskodás az állam számára. Szembe kellett nézni a korábban nem tapasztalható növekvő munkanélküliséggel, a nyugdíjkiadások emelkedésével, miközben korábban a jóléti állam működését a teljes foglalkoztatás alapozta meg. A kilencvenes évek válságát előbb ciklikus jellegűnek gondolták, rövid távú megoldásokat igyekeztek találni. A svéd modell válságát azonban strukturális problémák idézték elő, a külső sokkok láthatóvá tették a rendszer gyengeségeit (Lindbeck, 1997). A válságot a költségvetési hiány és a munkanélküliség emelkedése, a GDP és a foglalkoztatás visszaesése jellemezte, mely tendenciák megfordítására kormányváltás történt.

Svédország a képzésre, tanulásra épülő aktív munkaerő-piaci politikák úttörője volt, melyek kezdetben igazán sikeresnek bizonyultak (Lundberg, 1985). Az alanyi jogon járó, univerzális jóléti állam alapja a magas szintű foglalkoztatás, amely megteremti azokat az adóbevételeket, melyek fedezik a kiemelkedően magas szociális kiadásokat. A svéd munkaerő-piaci politika példaértékűnek tekinthető, aktív ösztönzőkkel igyekeztek a felmerülő problémákat orvosolni, hogy a feleslegessé váló munkaerőt más vállalatokhoz, illetve más szektorba tereljék át. A tanfolyamok segítették a munkaerő átképzését, igyekeztek a munkakinálatot összhangba hozni a munkakereslettel. Az ösztönzők azonban ellentétes irányba is hatottak, növelték a rezervációs béreket. A munkaerő-piaci programok jelentőségét számszerűsítő statisztikák közül a programokban résztvevők és az aktív munkaerő-piaci politikára fordított kiadások GDP-n belüli aránya kevésbé mutat reális képet a helyzetről. Calmfors (1993:27) aktív és passzív munkaerő-piaci politikákat összehasonlító táblázatában már az 1990-es adatokban is látványosan magas a svédek aktív eszközökre fordított kiadásainak aránya, duplája a nyugat-

európai átlagnak. Az OECD (2015) legfrissebb, 2013-as adatai alapján az tapasztalható, hogy a svédek az általuk kitűzött munkaerő-piaci irányok finanszírozására az OECD átlagát meghaladóan GDP-jük majdnem 2%-át fordítják. A GDP arányos ráfordítások közel 2/3-a kötődik munkába állást célzó aktív munkaerő-piaci eszközökhöz, melyek főként képzések, foglalkoztatási támogatások és új munkahelyek létrehozásának ösztönzésében realizálódnak. A programok hatását azonban ezek a statisztikák kevésbé tisztán mutatják. A Beveridge görbe alkalmasabb a programok hatékonyságának megítélésére, mely azt mutatja, hogy mennyire könnyű elhelyezkedni az adott országban. A svéd gazdaságban időben állandó az üres álláshelyek és a munkát keresők közötti összefüggést szemléltető görbe, mely rávilágít az aktív ösztönzők ellentétes hatására, az emberek ilyen feltételek mellett kevésbé hatékonyan keresnek munkát (Calmfors, 1993). A háttérben a hatékony bérek modelljének feltevése áll, mely szerint a magas színvonalú svéd oktatási rendszerből kikérülő, jobban képzett munkaerő tovább keres állást a magasabb bérszint realizálása érdekében. Semjén (1999) kiemeli, hogy a svéd jóléti rendszer a munkapiacra egyszerre ösztönző és ellenősztönző is, az aktív munkaerő-piaci politika így a rendszer ellentmondásos elemmé vált. A svéd jóléti modell alapját tehát a foglalkoztatás teremti meg, tartósan magas a gazdaságilag aktívak aránya, mely közel 80%, ez az érték világviszonylatban is kiemelkedőnek számít, míg a foglalkoztatási ráta is tartósan 70% felett van.

A tradicionálisan fejlődő európai nagyhatalmak: az Egyesült Királyság és Franciaország

Nyugat-Európa tradicionális nagyhatalmai, Franciaország és Anglia az első ipari forradalom kibontakozásakor Európa vezető országai voltak, majd a második ipari forradalomnak köszönhetően Németország, a harmadik ipari forradalomnak nevezett IKT korszakban pedig már a skandináv országok is megelőzték őket. A francia gazdaságot folyamatos makrogazdasági problémák jellemzik, míg a piac dominanciáját előtérbe helyező britek folyamatosan elvesztették gazdasági és technológiai vezető szerepüket.

A francia gazdaság helyzetét a 90-es években Szemlér (2003) részletesen elemezte, rávilágítva miként sikerült a globalizáció generálta kihívásokkal szembenéznie a gazdaságnak. Franciaországban az 1990-es évek elejének recessziója után 1997-től felgyorsult a növekedés, mely azonban az Egyesült Államokban történt terrortámadás hatására a 2000-es évek elején ismét megtorpant. A recessziók által kikényszerített reformok elsősorban a munkaerőpiac merevségének enyhítését célozták, a munkaidő csökkentése és az atipikus foglalkoztatási formák térnyerése megélénkítette a gazdasági aktivitást (Szemlér, 2003). Az OECD (2015) adatai szerint a munkaerő-piaci ráfordítások nagyobb része ma már inkább passzív támogatások, főként segélyek és a korai nyugdíjazás költségeit fedezi. Az előregedő társadalom tovább rontja a munkaerőpiac helyzetét, megnövelve a szociális kiadásokat. A francia munkaerőpiac főbb tendenciáit vizsgálva megállapítható, hogy stagnáló aktivitás mellett nő a foglalkoztatottak aránya (Eurostat, 2015). Az inaktívak magas aránya nagyobb terhet ró a kormányzatra, ellátásukra többet kell fordítani. Sajátos francia probléma továbbá, hogy a munkahelyek jelentős része az állami szektorhoz kötődik, mely még inkább nehéz helyzetbe sodorva a gazdaságot.

A 18. század végén, a Nagy-Britanniában kibontakozó ipari forradalom egy átfogó technológiai, gazdasági és társadalmi változást indított el. Az első találmányok a brit

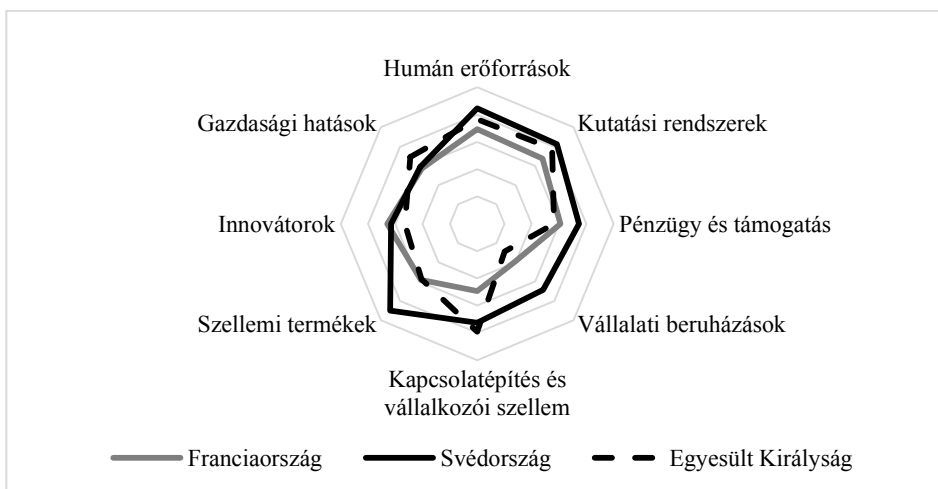
textiliparban jelentek meg, a gépesítés az iparban és a mezőgazdaságban is a termelékenység bővüléséhez vezetett, végül a gazdaság minden szektorában minőségi változás következett be. A szigetország az ipari forradalom és a szabadkereskedelem élharcosaként, a legideálisabb intézményi környezetben a világgazdaság vezető országává vált. A technológiai fejlődés tehát a szigetországból indult el, mely a jobb intézményekkel és az ezek révén megvalósuló hatékonyabb erőforrás allokációval magyarázható (Mokyr, 2005). A korabeli Anglia olyan intézményi környezetet teremtett, mely kedvezett a technológiai újításnak, s ez jelentős részben magyarázható a jól definiálható és kikényszeríthető tulajdonjogokkal. A felvilágosodás korában tudományos előnye inkább Franciaországnak volt, ahol erősebb volt a szabadalmi rendszer is, míg Angliában az erősebb magántulajdon és az informális intézmények mégis ideálisabb környezetet jelentett a technológiai fejlődésnek.

Hol tart napjainkban a technológiai fejlődés?

Az Európai Unió 2015-ben publikált innovációs eredménytáblája (*Innovation Union Scoreboard = IUS*) alapján Svédország Európa leginnovatívabb országa, míg a követők között található az Egyesült Királyság (7. hely) és Franciaország (10. hely). A kutatás-fejlesztésben foglalkoztatottak, a szabadalmak és a publikációk aggregálásával alkotott index alapján a technológiai aktivitás tekintetében világelső (Simon, 2006). Az eredmények nem meglepőek, az északi államok élen járnak az innovációban, Nyugat-Európa országaival szemben a technológiai rés azonban egyre éleződik. Simon (2006) kiemeli, hogy Svédország már a 90-es években elérte, napjainkra pedig jelentősen meg is haladta azt a 3%-os küszöbértéket, melyet az Európai Unió előbb a lisszaboni, majd az EU2020 stratégiában meghatározott a kutatás-fejlesztési ráfordítások GDP-n belüli arányának. A skandináv államokat legtöbb esetben jóléti szempontból vizsgálják, de érdekes kutatási kérdés az is, hogy ezen centralizált intézményrendszer miként képes ilyen mértékben és ennyire hatékonyan megteremteni a technológiai fejlődés feltételrendszerét. A megfelelő intézményi környezet elengedhetetlen a technológiai haladás realizálódásához, a svéd intézmények azonban nagymértékben különböznek attól, mely például az Egyesült Királyságban, vagy az Egyesült Államokban kiépült. Az empirikus tapasztalatok azt mutatják, hogy a központosított struktúra is hatékony, egyedi eredmények valósulnak meg, a modell sikeressége nem kérdőjelezhető meg. Az északi államok sikeresen használták ki a belső piac előnyeit, olyan újításokat valósítanak meg, mely az európai technológiai színvonalat jelentősen megemelte. A jövedelmek és a termelékenység szempontjából Svédország egy ideig konvergált az Egyesült Államokhoz, majd a jövedelmi rés nőtt, és a technológiai felzárkózás is mérséklődött. Simon (2006) kiemeli, hogy az intenzív kutatás-fejlesztés javítja a termelékenységet, de nem alkalmas a gazdasági növekedés meggyorsítására. A technológia és a termelékenység összefüggéseit ágazati megközelítésben Máté (2013) részletesen elemzi. Ez a megállapítás ismét előtérbe helyezi az intézmények jelentőségét. Az innováció-vezérelt növekedésben az intézmény- és ösztönző rendszer jelentőségére hívja fel a figyelmet Szalavetz (2011) tanulmánya is. Györfly (2006) tanulmánya a Svédországban végbemenő gazdaságpolitikai fegyelem intézményesítésének jelentőségét támasztja alá, mely az intenzív K+F mellett megteremtette a növekedés feltételrendszerét is. A makrogazdasági fegyelem intézményesítése, mely mind fiskális, mind monetáris szinten megvalósult, a termelékenység gyorsulását idézte elő, mely makrogazdasági szinten is javuló gazdasági teljesítményt eredményezett. A svéd sikerben Györfly (2006) kiemeli az államba vetett bizalom jelentőségét, valamint a jó minőségű szolgáltatások, illetve a mindezekkel párosuló alacsony

korruptciós szint szerepét. Az északi államok a *Transparency International* felmérései alapján tradicionálisan a legkisebb korruptciós szinttel rendelkező országok.

Franciaország és Svédország innovációs teljesítmények megítéléséhez érdemes tanulmányozni az európai összetett innovációs mérőszám egyes tényezőit, melyet a 2. ábra szemléltet. Az összetett innovációs mérőszám (*Summary Innovation Index= SII*) tartalmazza azokat a tényezőket, amelyekkel egy adott ország innovációs teljesítménye leginkább számszerűsíthető (*IUS*, 2015). A kompozit mutató *Human resources* komponense az innovációhoz elengedhetetlen, a tudás létrehozásában alapvető humán erőforráshoz kapcsolódó oktatási jellemzőket foglalja magában. A *Research systems* csoportban a tudományos munkásság nemzetközi versenyképességének megítélésére, a kutatás-fejlesztési tevékenység eredményességét jelző, a publikációs teljesítmény mérésére alkalmazott mutatók találhatóak. A *Finance and support* és *Firm investment* kategóriák az innováció finanszírozási jellemzőit tartalmazzák, így a K+F-re fordított közkiadásokat és a kockázati tőkét, valamint a vállalati ráfordításokat. A kis- és középvállalkozások innovációs aktivitását, illetve a vállalatok között az innovációs területén megvalósuló együttműködést jelzik a *Linkages and entrepreneurship* csoportban található mutatók. Az *Innovators* kategóriában jelennek meg az új termékek, valamint marketing és szervezeti innovációk. A szellemi tulajdonjog védelme kiemelten fontos az újdonságok szempontjából, az *Intellectual assets* csoportban az immateriális elemek kapnak helyet, köztük a szabadalmi védelem, valamint a védjegyek. Az SII továbbá olyan mutatókat is tartalmaz, melyek az innováció gazdasági hatását számszerűsítik, így az értékesítésben, exportban, valamint a foglalkoztatásban képviselt részarányokat (*Economic effects*).

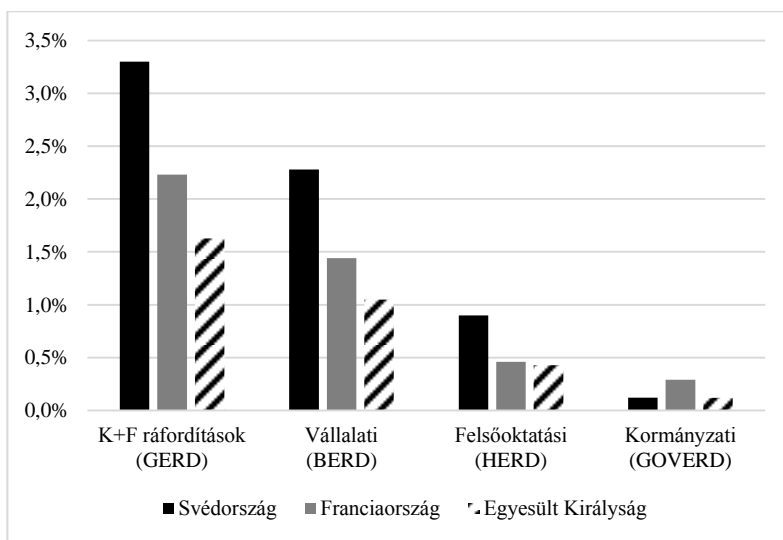

2. ábra: Franciaország, az Egyesült Királyság és Svédország innovációs teljesítménye az Európai Unió kutatási és innovációs eredménytáblája alapján 2014-ben

Forrás: Innovation Union Scoreboard (2015)

Az ábrán jól látszik, hogy a három vizsgált ország innovációs teljesítménye milyen hasonlóságokat és különbségeket mutat. Az elmúlt években nem mutatkozott különbség a különböző berendezkedésű országoknál az innováció gazdasági hatásait illetően, azonban a legutóbbi adatok alapján az Egyesült Királyság helyzete javulást

mutat. Valamennyi területen Svédország nyújtja a legjobb teljesítményt, az Egyesült Királyság köztes pozíciója néhány területen a vezető svéd, míg más területeken a lemaradó francia gazdasághoz közelít. A legmarkánsabb svéd előny a szellemi termékek területén tapasztalható. A kutatási rendszerek és a kapcsolatépítés, vállalkozói szellem vonatkozásában a britek jól teljesítenek, míg a finanszírozás és főként az innovátorok esetében jelentős lemaradás mutatkozik. A francia gazdaságban a kapcsolatépítés és a vállalkozói szellem gyengesége emelendő ki, valamint a humán erőforrások és a kutatási rendszerek területén mutatkozó gyenge teljesítmény. A 3. ábrán a GDP arányos K+F ráfordítások láthatók, összesítve, illetve vállalati, felsőoktatási és kormányzati bontásban.

3. ábra: Svédország, Franciaország és az Egyesült Királyság GDP arányos K+F ráfordításai 2013-ban

Forrás: OECD (2015) alapján saját szerkesztés

A GERD (*Gross Domestic Expenditure on Research and Development*) vásárlóerő-paritáson számolt mutatója alapján Svédország a GDP-jének több, mint 3%-át költi a K+F-re, míg az ilyen jellegű ráfordítások európai átlagban nem érik el a 2%-ot sem, melyet Franciaország is alig halad meg, Nagy Britannia pedig átlag alatt helyezkedik el. Az EU 2020 stratégia, a lisszaboni programhoz hasonlóan, a ráfordítások GDP-hez viszonyított arányának emelésében látja az innovációs teljesítmény javulását. Szignifikáns különbség Svédország esetében a BERD (*Business Expenditure on R&D*), azaz a GDP-arányos vállalati K+F ráfordítások tekintetében figyelhető meg. A vállalati K+F ráfordítások a legtöbb országban egyenes arányban állnak a gazdasági fejlettséggel, a magasabb jövedelmű országokban a vállalatok többet fordítanak erre a célra, s így módon általában versenyképesebbek (Török, 2006). A svéd vállalati szektorhoz kötődik a ráfordítások mintegy 2/3-a, míg a GDP arányos kiadásokat nézve a francia és brit értékek mintegy felét teszik ki ennek. A felsőoktatási intézmények K+F ráfordítása szintén Svédországban a legmagasabb, a brit és francia arány hasonló, a svéd érték mintegy fele. A kormányzati finanszírozású K+F ráfordítások (*Government-financed GERD = GOVERD*)

tekintetében Franciaország megelőzi a másik két országot, vagyis az állam jelentősebb mértékben támogatja a kutatás-fejlesztési tevékenységet.

Összegzés

A 20. század végén a globalizáció és a kibontakozó harmadik ipari forradalom megváltoztatta a nemzetközi környezetet, az élesedő verseny és az innováció szerepének felértékelődése új kihívások elé állította a világ országait, a jóléti államok válságba kerültek. A tanulmány kísérletet tett Európa három fejlett, de eltérő jóléti berendezkedésű országának makroszemléletű összehasonlítására. A megváltozott feltételekre az országok eltérően reagáltak, a reformok változatosak voltak és a technológiai fejlődésre is eltérő hangsúlyt helyeztek.

Az elemzés során az országok általános jóléti rendszerének sajátosságait kiemelve az innováció területének feltérképezése került középpontba. Európa vezető innovátor országa, Svédország sajátos intézményi környezetet alakított ki, a centralizált struktúra elősegíti a nemzetközi verseny nyomására egyre fontosabbá váló innovációs teljesítményt. A centralizáltságnak köszönhetően kiszámítható és stabil az intézményi környezet, mely a humán tőkébe való beruházások magas szintjével párosulva kedvező feltételrendszert teremt a technológiai haladás megvalósulásának. Franciaország napjainkban egyre inkább lemarad a technológiai fejlődésben, melyet a humán erőforrások és a ráfordítások gyengesége magyarázhat. A technológiai haladás és a modern gazdasági növekedés elindítója, az Egyesült Királyság valamennyi innovációs területen érezhetően lemarad.

A jóléti államok eltérő típusaiba tartozó országok az elmúlt években eltérő fejlődési pályára álltak. Svédországban és Franciaországban az aktív állami szerepvállalás jelentős hatást gyakorol a piaci mechanizmusokra, de míg a svéd intézményrendszer kedvez az innovációnak, a francia gazdaság komoly fiskális problémákkal küzd. Az Egyesült Királyság piacbarát modelljében az innovációs teljesítmény elmarad a vezető innovátoroktól. A globalizáció hatására felszínre kerültek valamennyi jóléti modell gyengeségei. A bőkezű svéd jóléti rendszer fenntartása egyre költségesebbé vált, kialakult egyfajta jóléti függőség, mely negatív ösztönzőket generált. A válságba kerülő országok közül Svédország olyan radikális változtatásokat hajtott végre, melyek a gazdasági teljesítmény javulását eredményezték. Franciaországban ezzel ellentétben csak mérsékelt reformokat hajtottak végre, melyek átmenetileg javulást hoztak, de a strukturális problémák, melyek főként az államháztartás egyensúlytalanságában jelentkeznek, változatlanul megmaradtak, a költségvetési pozíciója egyre drasztikusabb. Az Egyesült Királyság lemaradása összességében kevésbé érezhető, mely monetáris erősségének köszönhető. A svéd modell sikeresnek tekinthető, mert az állami intervenciók révén a gazdaság egy olyan innovatív fejlődési pályára tudott állni, mely biztosítja a tartósan magas növekedést, s a javuló költségvetési pozíciót.

Hivatkozott források

- [1.] Andersen, T. M. (2004): Challenges to the Scandinavian Welfare Model. *European Journal of Political Economy*, Vol. 20, 743-754.
- [2.] Bonoli, G. (1997): Classifying Welfare States: a Two-dimension Approach. *Journal of Social Policy*, Vol. 26, 3, pp. 351 – 372.
- [3.] Calmfors, L. (1993): Lessons from the Macroeconomic Experience of Sweden. *European Journal of Political Economy*, Vol. 9, március: 25-72.
- [4.] Esping–Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 248. o.
- [5.] European Commission (2015): Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, Letöltés dátuma: 2015. április 4.
- [6.] European Commission: *Innovation Union Scoreboard 2015*. http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf, Letöltés dátuma: 2016. január 23.
- [7.] Ferrera, M. (1996): The 'Southern' Model of Welfare State in Social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6, 1, pp. 17-37.
- [8.] Garrett, G. (1998): *Partisan Politics in the Global Economy*. Cambridge, Cambridge University Press.
- [9.] Genschel, P. (2004): Globalization and the Welfare State: a Retrospective. *Journal of Public Policy*, Vol. 11, 4:613-636.
- [10.] Gyórfy D. (2006): Globális kihívások és nemzetgazdasági alkalmazkodás. A gazdaságpolitikai fegyelem intézményesítése Svédországban. *Közgazdasági szemle*, LIII. évfolyam, június, 540 – 559. o.
- [11.] Kiss M. (2012): Rethinking the Typology of Western European Welfare States. *The Romanian Economic Journal*, Vol. 1, No. 45, September, pp. 87-121
- [12.] Kórik K. (2014): Gazdaság és fenntartható fejlődés: A svéd és magyar helyzet összehasonlító elemzése. *Journal of Central European Green Innovation*, Vol. 2, 1, 91 – 111. o.
- [13.] Leibfried, S. (1992): Towards a European welfare state? On integrating Poverty Regimes into the European Community. In Z. Ferge and J. E. Kolberg (Eds): *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt, Campus Verlag.
- [14.] Lindbeck, A. (1997): The Swedish Experiment. *Journal of Economic Literature*, Vol. 35, 3:1273-1319
- [15.] Lundberg, E. (1985): The Rise and Fall of the Swedish Model. *Journal of Economic Literature*, Vol. 23, 1: 1 – 36.
- [16.] Máté D. (2013): A technológia szerepe a gazdasági növekedésben, ágazati megközelítésben. *Competitio*, XII. évfolyam, 2, 61 – 74. o.
- [17.] Mokyr, J. (2005): Long-term Economic Growth and the History of Technology. In: Aghion, P. – Durlauf, S. (eds): *Handbook of Economic Growth.*, The Netherlands, Amsterdam, 17. fejezet, 1113 – 1180. o.
- [18.] Notermans, T. (1993): The abdication from national policy autonomy: why the macroeconomic policy regime has become so unfavorable to labor. *Politics de Society* 2, 2, pp. 133-67.
- [19.] OECD (2013): <http://stats.oecd.org/>, Letöltés dátuma: 2015. április 4.

-
- [20.] Rieger, E. - Leibfried, S. (1998): Welfare state limits to globalization. *Politics & Society* 26, 3, pp. 363-90.
- [21.] Semjén A. (1999): A svéd jóléti rendszer átalakulása. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., április, 326–345. o.
- [22.] Simon Gy. (2006): Gazdasági növekedés és kutatás-fejlesztés: a svéd és finn példa tanulságai. *Statistikai Szemle*, 84. évfolyam, 12. szám, december, 1046 – 1077. o.
- [23.] Szalavetz A. (2011): Innováció-vezérelt növekedés? *Közgazdasági Szemle*, LVIII. évf., május, 460–476. o.
- [24.] Szamuely L. (2004): A „haldokló” jóléti állam az 1990-es években. *Közgazdasági szemle*, LI. évfolyam, október, 948 – 969. o.
- [25.] Szemlér T. (2003): *Franciaország gazdasági helyzete és a francia gazdaságpolitika előtt álló kihívások*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok, 48. szám, 18 o.
- [26.] Török Á. (2006): A krétakör közepén: K+F és innovációs stratégiai dilemmák Magyarországon 2006-ban. *Magyar Tudomány*, 4. szám, 432 – 444. o.

Szerző:**Csugány Julianna**

tanársegéd

Eszterházy Károly Főiskola,

Gazdaságtudományi Intézet

csugany.julianna@ektf.hu

SZAKSZERVEZETI POTYÁZÁS: A MAGYAR ÉS A BRIT ESET

ELEK NÓRA ILONA

Összefoglalás

Az 1990-es évek elején, ahogy az európai országokban általában, mind Magyarországon, mind az Egyesült Királyságban illegálissá vált a zárt üzem. Az adatok az 1999 és 2008 közötti időszakra vonatkozóan teszik lehetővé a potyautasok arányának meghatározását a két országban: a potyautas-arány Magyarországon 52 százalék körül alakul, az Egyesült Királyságban körülbelül 19 százalék. Jelen írás célja, hogy feltárja a potyautas-aránybeli különbségek lehetséges okait, illetve lehetőség szerint összehasonlítsa a magyar és a brit potyautasok jellemzőit. A tanulmány legfőbb megállapítása ezzel kapcsolatban, hogy a szakszervezetek elérhetősége, eredményessége és a csatlakozási költségek fontos szerepet játszanak abban, hogy a magyar munkavállalók nagyobb arányban válnak potyázókká, mint brit társaik.

Kulcsszavak: kollektív cselekvés, potyautas magatartás, munkahelyi körülmények, szakszervezet, open shop elméletek

JEL: J51

Free-Riding in Trade Unions: the Hungarian and the British case**Abstract**

At the beginning of the 1990s compulsory membership became illegal across the European countries, as well as in Hungary and in the United Kingdom. Data permit calculation of the proportion of free-riders in the two countries between 1999 and 2008. The free-rider ratio is around 52 percent in Hungary and about 19 percent in the United Kingdom. This paper aims to explore possible reasons of the differences in free-rider rates and to compare characteristics of Hungarian and British free-riders. The main findings of this study is that union availability, union efficiency and joining costs play an important role in the higher proportion of Hungarian free-riders than their British counterparts.

Keywords: collective action, free-riding, working conditions, Trade Unions, open shop theories

JEL: J51

Bevezetés

Az európai országokban a kötelező tagság intézménye az 1990-es évek elejére törvénytelené vált. Magyarországon és az Egyesült Királyságban sem lehetett már a foglalkoztatás feltételeként előírni a szakszervezetben való tagságot. Ha a szakszervezethez való csatlakozásról szabadon dönthet a racionális egyén, felmerül a potyautas probléma, mivel a szakszervezet olyan előnyöket is nyújt, amelyek élvezetéből a munkavállalók nem zárhatók ki. A szakirodalom egyik alapvető kérdése, hogy miért csatlakozna a dolgozó, ha az előnyöket a költségek viselése nélkül is élvezheti (Schnabel, 2002). A zárt üzemet (100%-os tagságot) feltételező elméletek ilyen szempontból már elavultnak számítanak, a kérdés megválaszolásához a nyílt üzemet (open shop) feltételező elméletek járulnak hozzá (Booth – Chatterji, 1993).

Több tanulmány vizsgálja a potyautas magatartást elősegítő tényezőket, ezek közül kiemelhetők: a szakszervezettel szembeni attitűd, a szakszervezet elérhetősége, a szakszervezet eredményessége, a munkával, munkahelyi feltételekkel való elégedettség, a csatlakozás költsége és egyszerűsége, valamint a speciális ösztönzők (Bryson, 2006). A szakirodalom alapján történő számítások szerint Magyarországon magasabb a potyautasok aránya, mint az Egyesült Királyságban. Jelen cikk a European Social Survey két országra vonatkozó kapcsolódó adatai, a szakszervezeti honlapok és az irodalom alapján veszi sorra az imént említett tényezőket annak érdekében, hogy a potyautas-aránybeli különbségek magyarázatához közelebb kerüljünk.

Irodalmi háttér: a kollektív cselekvés problémája és az open shop elméletek

A kollektív cselekvés problémája akkor merül fel, ha egy érdekcsoport közjóságot próbál biztosítani magának. A probléma a közjóság azon tulajdonságából ered, hogy a fogyasztásából egyik egyén sem zárható ki, aki tagja a csoportnak. A kizárás nehézsége vagy lehetetlensége teszi lehetővé, és a minél kisebb költségek árán történő előnyök élvezete ösztönzi a racionális csoporttagokat a potyautas magatartásra. Mivel az egyének a többiekre szeretnék hagyni a közjóság finanszírozását, annak ellátására az optimálisnál kisebb mértékben vagy egyáltalán nem kerül sor (Olson, 1965). A potyautas hipotézisnek létezik egy erős és egy gyenge verziója. Az erős változat a zéró hozzájárulás tézis, ami szerint senki sem áldoz erőforrásokat a közjóság biztosítására, tehát a csoport teljes hozzájárulása nulla lesz. Erről írt többek között Olson és Buchanan is 1965-ben, valamint Hardin 1971-ben.

Hardin (1971) hívta fel a figyelmet arra, hogy a kollektív cselekvés problémája és a fogolydilemma mögött rejlő logika ugyanaz, így érdemes játékelméleti elemzésnek alávetni a közösségi tevékenységeket. Tipikus példa Hardin (1968) közlegelő tragédiája, vagy napjainkban Magyarországon jelentős probléma, hogy a mezőgazdasági termelők nem tudják kihasználni a közös gépberuházás és géphasználat előnyeit (Takács – Takács-György, 2013). A fogolydilemma játékban mindegy, milyen stratégiát választ a másik egyén, a nem kooperálás a legjobb válasz. A potyautas magatartásra alkalmazva, egy közjósággal kapcsolatban, a nem fizetés stratégiája dominálja a fizetni stratégiát, mivel a kifizetés nagyobb. Azonban, ha mindenki így gondolkodik, senki sem fizet, nem lesz közjóság, és rosszabbul járnak, mintha mindenki fizetne (Hardin, 1971).

Olson (1965) és Buchanan (1965) rámutatott, hogy az egyén kollektív cselekvésben való döntésénél szerepet játszik a csoportméret is. A viszonylag kis csoportok esetén nem nulla lesz a csoporttagok hozzájárulása (a potyautas hipotézis gyengébb verziója), viszont egy nagyméretű csoportban az elmélet szerint egy tag sem fog erőforrásokat (időt, pénzt, energiát) fordítani a közjószág beszerzésére. Hardin (1971) formális modellben mutatta be, hogy egy n-személyes fogolydilemma játék megjósolt egyensúlya közepes és nagy csoportokban a zéró hozzájárulás az egyének részéről.

Az irodalom szerint idealizált feltételek mellett igazolni lehet a zéró hozzájárulás tézist, azonban a valós világot nem jellemzi a hozzájárulás hiánya nagy csoportban sem. Például vannak, akik elmennek szavazni vagy támogatják az önkéntes szervezeteket. Az empirikus kutatás vitatja a zéró hozzájárulás tézist (Ostrom, 1999). Marwell és Ames (1979) például egy beruházási problémaként mutatta be a közjószág beszerzését. Kísérletükben az alanyok erőforrást fektethettek be egy magánjószágba vagy egy közjószágba. Mindkettő hozott egy bizonyos pénzösszegű nyereséget az egyéneknek. A vizsgálat eredménye az erős potyautas hipotézis elvetése volt, mivel a közjószágba való beruházás szintje általánosan magas volt (körülbelül a felajánlható erőforrások fele).

A nagy, többszázazres tagságú szakszervezetek létezése is azt bizonyítja, hogy nem a zéró hozzájárulás dominál. A szakszervezetnek az az elsődleges feladata, hogy közjavakat nyújtson. Ilyen közjavak például a magasabb bérek, a jobb munkakörülmények vagy a rövidebb munkaórák, amelyek a fogyasztásban nem rivalizálók és nem lehetséges vagy nagyon költséges az egyének fogyasztásból való kizárása. Ezeket a javakat így nem csak a szakszervezeti tagok, hanem a potyázók is élvezhetik, azok, akik nem tagjai a szakszervezetnek, és nem járultak hozzá e javak előállításához. A szakszervezeteknél jelen van tehát a kollektív cselekvés problémája, a nem hozzájárulók miatt valószínű, hogy az ellátás szintje nem optimális (Olson, 1965).

A szervezethez való kötelező csatlakozás Olson (1965) szerint kiemelkedően fontos volt ahhoz, hogy az országos szakszervezetek kollektív javakat tudjanak biztosítani a tagjaiknak és fennmaradjanak. A kötelező tagság vagy más néven zárt üzem (angolul closed shop) azt jelenti, hogy a potenciális munkavállaló tudatában van annak, hogy egy adott munkahelyre csak akkor veszik fel, ha tagja lesz a szakszervezetnek (McCarthy, 1964: 3). A zárt üzem feltételezése általános a bér és a foglalkoztatás szintjének meghatározására koncentráló mikroökonómiai modellek esetén (Booth és Chatterji, 1993), így ezekben a modellekben nem foglalkoznak a potyázás problémájával.

A zárt üzem napjainkban nem általános jelenség. Inkább az a jellemző, hogy a jogi környezet a szakszervezethez való önkéntes csatlakozás lehetőségét támogatja. A nyílt üzem (open shop) elméletekben a szakszervezeti tagság nem kötelező. Vannak olyan modellek, amelyekben a bérek és a szakszervezeti taglétszám szimultán határozódnak meg (például Schmidt és Strauss, 1976 vagy Lee, 1978), de nem fordítanak figyelmet a potyautas problémára, amivel Booth és Chatterji (1993) szerint minden nyílt üzemet feltételező elméletnek foglalkoznia kell. A zéró hozzájárulás tézis alapján ugyanis a zárt üzem támogatásának eltörlése, vagy a munkához való jog törvényének bevezetése megszüntetné a szakszervezeteket. Hiszen miért állna érdekében az egyének csatlakozni a szakszervezethez a költséges tagdíjak és a szakszervezeti tagság nélkül is megszerezhető, hasznos kollektív javak ellenére (Booth – Chatterji, 1993:24; Harbridge – Wilkinson, 2001:63; Schnabel, 2002:6)? A kis csoportok le tudják győzni a potyautas

problémát, mivel az egyéni döntésnél jól működnek a gazdasági és társadalmi ösztönzők is, de arra már nehéz magyarázatot találni, hogy a potyautas probléma ellenére hogyan jöhetnek létre és maradhatnak fenn a nagy létszámú szakszervezetek (Olson, 1965). A potyautas magatartás erős hipotézisének elfogadása esetén ilyen szervezetek egyáltalán nem léteznének. Az empirikus kutatás nem támasztja alá ezt a hipotézist, viszont elismeri, hogy a potyázásra erős a kísértés, és ez a magatartás a kollektív cselekvés bukásához vagy az erőfeszítések csökkenéséhez vezethet (Ostrom, 1999). Ezért bármely elméletnek, amely a szakszervezeti tagsággal kapcsolatos döntést vizsgálja, és az egyén önként dönt a tagságról, foglalkoznia kell a potyautas magatartás problémájával.

Anyag és módszer

Az elemzés a magyar és brit szakszervezeti mozgalom jogi hátterének bemutatásával kezdődik. Ezt követi a potyautasok számszerűsítése, majd jellemzése. A tanulmányban használt adatok forrása részben Jelle Visser ICTWSS (Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts) nevű adatbázisa, amely az Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS) honlapjáról tölthető le. Az adatbázis széleskörűen szolgáltat adatokat a szakszervezetekre vonatkozó intézményi jellemzőkről, a bérmeghatározásokról, az állami beavatkozásról és a társadalmi szintű megállapodásokról. Az 1960-tól 2011-ig terjedő időszakra vonatkozóan éves szintű adatok találhatóak, amelyek minden OECD és EU tagállamra kiterjednek (Visser, 2013). A magyar és a brit munkavállalók összehasonlítása az European Social Survey felmérései alapján történik, a szakszervezetekre vonatkozó kérdésekre adott válaszok segítségével. Az adatok népesség szerint, valamint a nem válaszadók és az esetleges mintavételi hibák szerint súlyozottak. Az öt és kilenc fokozatú skálák esetén a súlyozott számtani átlaggal meghatározott középértékek kerültek a 4. táblázatba. A kilenc fokozatú skálák valójában 0-10-ig terjedő skálák, az alsó és a felső kettő kategória összevonásával keletkeztek.

Jogi háttér

A potyautas jelenség a legtöbb országban problémát jelent. A jogalkotás többféleképpen viszonyul ahhoz a kérdéshez, hogy hogyan járjon el azokkal a munkavállalókkal szemben, akik a kollektív szerződésben kiharcolt előnyöket élvezik, de nem tagjai a szakszervezetnek. Két lehetséges eset, hogy támogatja a munkavállalók szabad döntési jogát a szakszervezethez való csatlakozással és a szakszervezet pénzügyi finanszírozásával kapcsolatban (open shop union), vagy a nem tag munkavállalók számára előírhat egy fix összeget (agency shop), amit fizetnie kell azért, hogy kompenzálja a szakszervezet által elért eredményeket (Harbridge – Wilkinson, 2001).

Európában általános az önkéntes tagság. Nagy-Britanniában a Thatcher-kormány igyekezett gyengíteni a szakszervezetek szerepét: a törvényhozás az 1980-as években fokozatosan csökkentette a zárt üzem lehetőségeit. Az 1980-as Employment Act kibővítette a zárt üzem alóli kivételek körét, 1982-ben illegálissá vált a zárt üzem működtetése, kivéve, ha titkos szavazást tartanak és 85%-os a zárt üzem támogatottsága. Végül 1988-ban nem lehetett sztrájkjal kivívni a zárt üzem létrehozását (Booth – Chatterji, 1993). 1990-ben törvénytelené vált, ha azért nem vesznek fel valakit a munkahelyre, mert nem tagja a szakszervezetnek. Az 1992-es Trade Union and Labour Relations (Consolidation) Act megerősítette az eddigi rendelkezéseket (IER, 2012).

Magyarországon a kötelező tagság a második világháború után terjedt el, s ez a taglétszám nagymértékű növekedését okozta: az 1945. január eleji 10 140 főről 850 831 főre emelkedett decemberre, és a növekedés később is folytatódott (Lux, 2008). Az 1980-as években a taglétszám 4.4 millió volt, ami a munkavállalók 96%-át jelentette. A szakszervezeteket a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) fogta össze és irányította, amellyel a kommunista párt igyekezett az ágazati és szakmai szakszervezetek tevékenységét leépíteni (Neumann, 2005). Az első szabad szakszervezet 1988. május 14-én alakult meg Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete néven. Az ezt követő időszakban szakadt négy részre a SZOT, és a rendszerváltáskor sok új szakszervezet jött létre (Lux, 2008). A kötelező tagság illegalitását az 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről tartalmazza (26. par. 2. bek.): „*A munkavállaló alkalmazását nem lehet attól függővé tenni, hogy tagja-e valamely szakszervezetnek, avagy nem, illetve megszűnteti-e korábbi szakszervezeti tagságát, vagy vállalja-e a munkáltató által megjelölt szakszervezetbe történő belépést.*” A jelenleg hatályos 2012. évi I. törvényben is megtalálható a closed shop tilalma, a 271. paragrafusban. A törvény azt is kimondja, hogy díjfizetésre sem lehet kötelezni a munkavállalókat. Így a magyar szakszervezetek csak open shop rendszer szerint működhetnek.

A magyar és a brit potyautasok számszerűsítése

A potyautasok számát meg lehet adni Chaison – Dhavale (1992) vagy Harbridge – Wilkinson (2001) definíciója alapján, a kollektív szerződés által lefedett munkavállalók számának és a szakszervezeti tagok számának különbségeként. A potyautas arány a potyautasok számának és a kollektív szerződés által lefedett munkavállalók számának hányadosaként áll elő (Harbridge – Wilkinson, 2001). Az ICTWSS adatbázisban a lefedett dolgozók bérből és fizetésből élőkhöz viszonyított arányát találjuk, de kis számítással megkaphatjuk azon dolgozók számát, akikre kiterjed a kollektív szerződés. A következő táblázatokban Magyarország és az Egyesült Királyság potyautasainak száma és aránya szerepel az ICTWSS adatai szerint.

1. táblázat: A potyautasok száma és aránya Magyarországon 1999 és 2008 között

Évek	Bérből és fizetésből élők száma (ezer fő)	Kollektív szerződés által lefedett munkavállalók száma (ezer fő)	Nettó szakszervezeti tagság (ezer fő)	Potyautasok száma (ezer fő)	Potyautasok aránya (%)
1999	3 160,0	1 485,2	775,0	710,2	47,82
2001	3 272,0	1 390,6	654,0	736,6	52,97
2003	3 355,0	1 459,4	600,0	859,4	58,89
2005	3 322,0	1 079,7	580,3	499,4	46,25
2007	3 404,0	1 252,7	574,0	678,7	54,18
2008	3 370,7	1 210,1	566,7	643,4	53,17

Forrás: ICTWSS adatbázis (2013) alapján

2. táblázat: A potyautasok száma és aránya az Egyesült Királyságban 1999 és 2008 között

Évek	Bérből és fizetésből élők száma (ezer fő)	Kollektív szerződés által lefedett munkavállalók száma	Nettó szakszervezeti tagság (ezer fő)	Potyautasok száma (ezer fő)	Potyautasok aránya (%)
1999	23 160,0	8360,76	7 066,8	1 294,0	15,48
2001	23 830,0	8459,65	7 001,1	1 458,6	17,24
2003	24 035,0	8532,425	6 962,4	1 570,0	18,40
2005	24 814,0	8660,086	6 725,7	1 934,4	22,34
2007	25 100,0	8684,6	6 865,2	1 819,4	20,95
2008	25 357,0	8519,952	6 890,4	1 629,6	19,13

Forrás: ICTWSS adatbázis (2013) alapján

A potyautasok aránya Magyarországon 52% körül, az Egyesült Királyságban 19% környékén alakul, így adódik a kérdés, hogy miért lehet ez így? A szakirodalom szerint a potyázást több tényező befolyásolja. Chaison – Dhavale (1992) három csoportot alkotott a szakszervezeti tagság vonzerejére ható tényezőkből: a szakszervezeti tagokkal szembeni megkülönböztető bánásmód (speciális ösztönzők: juttatások, munkahely biztonsága, előrelépési lehetőségek, panaszkezelési eljárások), azon hírnév értéke, hogy a munkavállaló nem potyautas (társadalmi szokás), a szakszervezet ismertsége és a szakszervezet vívmányainak értéke a dolgozók számára. A potyázásra hat még a kor, a nem, az etnikai hovatartozás, a képzettség, a kereset és a foglalkozás. Bryson (2006) szerint a következő tényezők magyarázzák a potyautas magatartást: társadalmi szokások, szakszervezeti közbenjárás és eredményesség, a csatlakozás fix költsége, hogyan érzékelik a munkavállalók a menedzsment szakszervezet irányában tanúsított attitűdjét, a munkavállaló munkahelyi problémái, a szakszervezet szerepére vonatkozó ideológiák, valamint a kizárhatósággal jellemezhető magánjavak (szelektív ösztönzők). E tanulmány az ESS 2002-es felmérése alapján tesz kísérletet a magyar és a brit munkavállalók összehasonlítására. A kollektív szerződéssel való lefedettségre nem kérdeztek rá egyik évben sem, így a potyautasok arányát Albanese – van Fleet (1985) definíciója alapján adjuk meg: a potyautas egy csoportnak azon tagja, aki csoporttagságból eredő hasznokat szerez, de nem járul hozzá a pénzbeli költségekhez. Az alábbi táblázat tartalmazza azon munkavállalók arányát, akik tagjai, és akik nem a munkahelyi szakszervezetnek.

3. táblázat: A szakszervezeti tagok és nem tagok aránya a szakszervezettel rendelkező és nem rendelkező munkahelyeken a 2002-es ESS-ben

Ország	Van-e a munkahelyen szakszervezet?	Nem tag (%)	Tag (%)
Magyarország	Igen	69,3	30,7
	Nem	99	1
Egyesült Királyság	Igen	47,5	52,5
	Nem	95,4	4,6

Forrás: A European Social Survey első hulláma (2002) alapján

A táblázatból látható, hogy azok aránya, akik úgy élvezik a munkahelyi szakszervezet nyújtotta előnyöket, hogy nem járulnak hozzá az előállítási költségekhez (hiszen mindkét országban open shop van érvényben) magasabb Magyarországon (69.3%), mint az Egyesült Királyságban (47.5%). Ez az adat torzított, hiszen azokra a munkavállalókra is kiterjedhetnek a szakszervezet által kiharcolt kollektív javak, akiknek a munkahelyén nincs szakszervezet.

A magyar és a brit munkavállalók közötti különbségek

A magyar és a brit munkavállalók közötti eltérésekből következtethetünk a potyautas-arányok különbségének okaira. A 2002-es ESS felmérés szakszervezettel kapcsolatos kérdéseit foglalja össze a következő táblázat a két országra vonatkozóan.

4. táblázat: A szakszervezetekre vonatkozó kérdések a 2002-es ESS-ben

	Magyarország	Egyesült Királyság
Erős szakszervezet szükségessége¹	1,81	2,36
Szakszervezet a munkahelyen (%)	41,7	46,36
Szakszervezeti akciók befolyásolhatósága²	4,35	4,97
A szakszervezet befolyásoló képessége a munkahelyi feltételek alakulására a dolgozók szerint²	4,19	5,19
Munkahelyi dolgok alakulásával való elégedettség²	5,62	5,83
Munkahelyi feltételek javításának egyéni kísérlete (%)	39,38	62,05
A kísérlet eredményessége (%)	53,21	67,99
A javítási kísérlet következménye²	6,82	7,02
Személyes barát a szakszervezetben (%)	83,33	62,04

Forrás: A European Social Survey első hulláma (2002) alapján

*Megjegyzés: 1.: ötfokozatú skála, 1: Teljesen egyetértek, 5: Egyáltalán nem értek egyet
2.: kilenc fokozatú skála, az alacsony értékek a nehézséget, elégedetlenséget, illetve negatív következményeket jelentik, a magas értékek pedig a könnyűséget, elégedettséget vagy fairséget fejezik ki.*

A kérdések három csoportba sorolhatók. Az első csoportba a szakszervezetre vonatkozó kérdések, a másodikba a munkával és munkahelyi feltételekkel kapcsolatos kérdések kerültek és végül a harmadikba a személyes szakszervezeti kapcsolatot tudakoló kérdések. Az elsőnél a válaszadóknak meg kellett adniuk egy öt fokozatú skálán, hogy mennyire értenek egyet az adott kijelentéssel. „Az alkalmazottaknak szükségük van erős szakszervezetekre bér- és munkakörülményeik védelmének biztosítására” mondattal teljes mértékben egyetérthettek (1) vagy egyáltalán nem érthettek egyet (5). Magyarország és az Egyesült Királyság esetén is 2 körüli érték adódott, tehát a dolgozók szerint kell az erős szakszervezet. Mégis sokan potyáznak. Ez nem annyira meglepő, mivel mást jelent, ha valaminek a fontosságát, szükségességét ítéljük csak meg, és mást, ha valóban hozzá kell járulni a megvalósításhoz. Olson (1965) szerint a munkások

valójában racionálisak, amikor azt szeretnék, hogy az erős szakszervezet érdekében mindenki vegyen részt a gyűléseken, de ha lehet, ők kihagyják azokat. Ennek oka, hogy nem számít, ott vannak-e a gyűlésen vagy sem, az eredményeket ettől függetlenül élvezni fogják, így nincsenek gazdaságilag ösztönözve a részvételre. Ráadásul nagy létszámnál nem tudják érdemben befolyásolni a végeredményt sem. Tehát lehet, hogy a dolgozók fontosnak tartják az erős szakszervezetet, de ha lehetőségük van rá, ők maguk nem vállalják az ezzel kapcsolatos költségeket (pénz, idő, erőfeszítés). Az adatok szerint Magyarországon fontosabbnak ítélik az erős szakszervezetet, mint az Egyesült Királyságban, ez azonban semmit nem mond arról, hogy miért nagyobb nálunk a potyautasok aránya a britekhez képest.

A szakszervezet elérhetősége a szakszervezethez való csatlakozás fontos indítéka lehet. (Schnabel – Wagner, 2005: 20-21) Az elérhetőség a szakszervezet jelenlétét és láthatóságát, valamint munkaadó általi elismertségét jelenti (Ebbinghaus – Visser, 1999: 144). Az elismertségre nem kérdeztek ugyan rá, de az Egyesült Királyság esetén a válaszadók 46,36 %-ánál, míg Magyarországnál 41,7 %-ánál volt szakszervezet a munkahelyen. Ez sugallhat magasabb potyázást Magyarországon.

Az Egyesült Királyságbeli dolgozók kisebb potyázásához hozzájárulhat, hogy úgy érzik, nagyobb beleszólásuk van a szakszervezeti tevékenységbe. Bryson 2006-os tanulmányában a potyautasok és a szakszervezeti tagok közötti egyik fontos különbség az volt, hogy a potyázók a szakszervezetet nem látják eredményesnek. A 4. táblázat szerint az Egyesült Királyságban a munkavállalók érzékelése alapján a szakszervezet nagyobb mértékben képes beleszólni a munkahelyi feltételek alakulásába, tehát eredményesebbnek látják a szakszervezetet. A 2010-es felmérés adatai szerepelnek az 5. táblázatban, amelyben a britekkel összehasonlítva a magyar válaszadók nagyobb része gondolja azt, hogy egyáltalán nem vagy csak valamennyire van befolyásoló hatása a szakszervezeteknek. Emellett az 'elégge vagy nagyon befolyásolják' kategóriákat a brit szakszervezetek nyerik (körülbelül 15% a magyar 10%-kal szemben).

5. táblázat: A szakszervezet eredményessége a dolgozók szerint a 2010-es ESS-ben

Ön szerint munkahelyén a szakszervezetek általában mennyiben befolyásolják a munkakörülményeket és a munkamenetet érintő döntéseket? (%)	Magyarország	Egyesült Királyság
Nem nagyon vagy egyáltalán nem befolyásolják	57,26	54,51
Valamennyire befolyásolják	32,70	30,42
Elégge befolyásolják	6,73	11,45
Nagyon befolyásolják	3,31	3,62
Összesen	100	100

Forrás: A European Social Survey ötödik hulláma (2010) alapján

Megjegyzés: azon válaszadók szerepelnek a táblázatban, akik azt jelölték meg, hogy van a munkahelyükön szakszervezet.

Schnabel – Wagner (2005) empirikus kutatásának egyik eredménye, hogy a szakszervezeti tagság valószínűségét negatív irányban befolyásolja, ha valaki magyar.

Ebben szerepet játszhat az, hogy a rendszerváltás előtt a szakszervezetekre nem, mint a munkavállalók érdekeit képviselő szervezetekre, hanem inkább, mint az államhatalom megtestesítőire gondoltak (Neumann 2005). A rendszerváltás előtti helyzet más területen is érezteti hatását, például a szövetkezeti mozgalomnál, ahol a mozgalommal kapcsolatos ellenézés a tudatlansággal és az ismeretek hiányával párosulva gátját képezi annak, hogy a közös géphasználat előnyeit kihasználják (Takács – Baranyai, 2013: 281).

A második csoportba tartozó kérdéseknél a munkával való elégedettség 2002-ben körülbelül egyforma volt a két országban. Magyarországon kicsit alacsonyabb: 5.62 az 5.83-mal szemben. 2006-ban, 2010-ben és 2012-ben rákérdeztek még a munkával való elégedettségre, és mindhárom évben mindkét országban az átlag 7 körül alakult. Egy év (2006) kivételével mindig az Egyesült Királyságban volt magasabb, bár nem sokkal. Bryson (2006) kutatásában arra jutott, hogy a munkahelyi elégedettség növekedésével nő a potyázásra való hajlam is, hiszen, ha a dolgozóknak nincs igazán problémájuk a munkahelyükkel, akkor nincs szükség szakszervezetre. Ez alapján ismét nem tudunk következtetni a különbségre. Érdekes azonban, hogy a magas átlagos elégedettség mellett a munkahelyi feltételeken a brit válaszadók 62.05%-a próbált meg változtatni, és a kísérletek több, mint kétharmada sikeres volt. A változtatási kísérletet fair módon kezelte a munkaadó. Lehet egyébként, hogy emiatt is elégedettek a dolgozók. Az is lehet, hogy ha a változtatási kísérlethez pozitívan áll hozzá a munkaadó, akkor a szervezkedés miatti hátrányos megkülönböztetéstől sem tartanak annyira a munkavállalók. A magyar válaszadók sokkal kisebb arányban próbáltak változtatni, talán kevésbé érezték ennek értelmét a brit munkavállalókhöz képest, és a próbálkozások körülbelül fele volt sikeres a dolgozók megítélése szerint. A javítási kísérlet következménye szintén viszonylag korrekt a munkavállalók meglátása szerint.

A harmadik típusú kérdés a személyes barát jelenléte a szakszervezetben. Magyarországon a válaszadók 83.33%-ának, az Egyesült Királyságbeli válaszadók 62.04%-nak van személyes barátja a szervezetben. Ez alapján úgy tűnik, a barátság kevésbé fontos tényező a potyázással kapcsolatos egyéni döntésben.

A felmérés kérdései mellett érdemes még megvizsgálni a többek között Bryson (2006), valamint Haynes – Boxall (2004) által fontosnak tartott, keresethez, jövedelemhez viszonyított csatlakozási költségeket is. A szakszervezeti tagdíjat meg lehet adni fix összegként, illetve a jövedelem, a bér vagy a kereset adott százalékaként. Magyarországon a nagy szakszervezeti szövetségek tagszervezeteinek honlapját (már amelyiknek van) átnézve a legtöbb helyen a szakszervezeti tagdíj a bruttó kereset (és a táppénz) vagy a bruttó jövedelem, vagy a bruttó alaphér 1%-a. Ezt a díjat a „Belépési nyilatkozat” formanyomtatvány alapján vonják a fizetésből, és adóalapot csökkentő tétel. Az Egyesült Királyságban sokkal változatosabb módon adják meg a fizetendő tagdíjat. Olykor a honlapon ki lehet kalkulálni (például CWU). A díj általában a fizetés nagyságától és a munkaidőtől függ. Részmunkaidőben dolgozónak 7-9 angol fontot kell fizetni, a teljes munkaidőben dolgozóknak 16 font is lehet, de általában 12-14 font körüli a tagdíj. Ha lehetőség szerint kiszámoljuk a nagy szakszervezeteknél (ezek listája megtalálható az ETUI által támogatott worker-participation.eu honlapon), hogy a fizetéshez képest mennyi ez az összeg, körülbelül 0.05-0.06% adódik, ami sokkal kisebb a magyarokénál. Érdemes lehet egy precízebb vizsgálatot készíteni ezzel kapcsolatban, de annyi előrebecsélhető, hogy ez lehet ok arra, hogy a magyar munkavállalók nagyobb arányban legyenek potyautasok. Az sem lehet lényegtelen tényező, hogy a brit

szakszervezetek honlapjai könnyebben kezelhetők, tagtöborzásra alkalmasabbak, segítségükkel egyszerűen és gyorsan lehet csatlakozni egy-egy szervezethez. Nem egy Egyesült Királyságbeli szakszervezet kedvezményes (1 fontos vagy akár ingyenes) díjakat állapít meg belépéskor, így ha egy munkavállaló belép, lehetősége van megismerkedni a szolgáltatásokkal, és eldöntheti, hogy tag marad-e továbbra is (például a NUT vagy a NASUWT szakszervezetek). A magyar szakszervezetek leginformatívabb honlapjai is jelentős fejlesztésre szorulnak, az elégedettség és igények felmérése szinte teljesen hiányzik, és a szakszervezeti programok túl általánosak és megfoghatatlanok (Szabó-Morvai – Borbás – Vona, 2010).

A nem csatlakozó munkavállalók hasznot húznak a nyújtott közjavakból, azonban a csak tagok számára elérhető szolgáltatások és magánjavak esetén nem lehet potyázni. Bryson (2006) kutatásából kiderül, hogy a munkavállalók egy része azért választja a potyázást, mert nem jók a szakszervezet által felkínált, kizárhatósággal jellemezhető javak. Szabó-Morvai – Borbás – Vona (2010) résztanulmánya magyar honlapok alapján összegyűjtötte a csak tagok számára elérhető szolgáltatásokat: jogsegélyszolgálat, kedvezményes üdültetés, kedvezményekre jogosító csomagok (vásárlási, banki, biztosítási kedvezmények), képzési programok és szolidaritási alap vagy önszegélyező alapítvány. A brit honlapokon található szelektív ösztönzők hasonlóak a magyarokéhoz: jogsegélyszolgálat, pénzügyi segítség, baleset és sérülés esetére szóló kompenzáció, exkluzív tagsági kedvezmények, képzési tanácsadás és különféle kurzusok.

Következtetések, javaslatok

A European Social Survey felmérései, a szakirodalom és a honlapok áttanulmányozása rávilágított néhány tényezőre, ami szerepet játszhat a magyar és a brit potyautas-aránybeli különbségek kialakulásában. Jelentősége van annak, hogy mennyire elérhető a szakszervezet az adott munkahelyen, mennyire látják a munkavállalók eredményesnek a munkahelyi érdekképviseletet, valamint mennyire költséges idő, pénz és erőfeszítések tekintetében a csatlakozás. A vizsgált változók mellett még számos más mikroökonómiai és makroökonómiai tényező is befolyásoló hatással bírhat. Az ezzel kapcsolatos adatokat célszerű lenne összegyűjteni, és további kutatást és elemzést kellene végezni a potyautas arányok különbségének pontosabb magyarázatához.

Hivatkozott források

- [1.] Albanese, R. – van Fleet, D. D. (1985): Rational Behavior in Groups: The Free-Riding Tendency. *The Academy of Management Review*, Vol. 10. No. 2. pp. 244-255.
- [2.] Bryson, A. (2006): Union Free-Riding in Britain and New Zealand. The London School of Economics and Political Science. CEP Discussion Paper No. 713.
- [3.] Booth, A. L. – Chatterji, M. (1993): Union Membership and Wage Bargaining When Membership is not Compulsory. *Economic Journal*. Vol. 105. No. 4. pp. 345-360.
- [4.] Buchanan, J. M. (1965): Ethical Rules, Expected Values and Large Numbers. *Ethics*, Vol. 76. No. 1. pp. 1-13.

-
- [5.] Chaison, G. N. – Dhavale, D. G. (1992): The Choice Between Union Membership and Free-Rider Status. *Journal of Labor Research*, Vol. 13. No. 4. pp. 355-369.
- [6.] Ebbinghaus, B. – Visser, J. (1999): When Institutions Matter – Union Growth and Decline in Western Europe, 1950-1995. *European Sociological Review*, Vol. 15. No. 2. pp. 135-158.
- [7.] ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.4. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data. <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> Letöltés dátuma: 2015. augusztus 14.
- [8.] ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data (2010). Data file edition 3.2. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data. <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> Letöltés dátuma: 2015. augusztus 14.
- [9.] Harbridge, R. – Wilkinson, D. (2001): Free Riding: Trends in Collective Bargaining Coverage and Union Membership Levels in New Zealand. *Labour Studies Journal*, Vol. 26. No. 3. pp. 51-72.
- [10.] Hardin, G. (1968): The Tragedy of the Commons. *Science*, Vol. 162. No. 3859, pp. 1243-1248.
- [11.] Hardin, R. (1971): Collective Action as an Agreeable n-Prisoners' Dilemma. *Behavioral Science*, Vol. 16. No. 5. pp. 472-481.
- [12.] Haynes, P. – Boxall, P. (2004): Free-riding in New Zealand: Incidence, Motives and Policy Implication. *Labour and Industry: a journal of the social and economic relations of work*, Vol. 15. No. 2. pp. 47-63.
- [13.] IER (2012): A Chronology of Labour Law 1979-2008. The Institute of Employment Rights. Elérhető: <http://www.ier.org.uk/resources/chronology-labour-law-1979-2008> Letöltés dátuma: 2015. augusztus 12.
- [14.] Lee, L-F. (1978): Unionism and Wage Rates: A Simultaneous Equations Model with Qualitative and Limited Dependent Variables. *International Economic Review*, Vol. 19. No. 2. pp. 415-433.
- [15.] Lux J. (2008): *A magyarországi szakszervezetek történetéből*. Budapest, Friedrich Ebert Alapítvány, 75. o.
- [16.] Marwell, G. – Ames, R. E. (1979): Experiments on the Provision of Public Goods. I. Resources, Interest, Group Size, and the Free Rider Problem. *American Journal of Sociology*, Vol. 84. No. 6. pp. 1335-1360.
- [17.] McCarthy, W. E. J. (1964): The closed shop in Britain. Berkeley and Los Angeles, *University of California Press*, pp. 3.
- [18.] Neumann L. (2005): Trade Unions in Hungary: Between Social Partnership, Political Action and Organizing Drive. In: Dimitrova, D. – Vilroks, J. (eds.): *Trade Union Strategies in Central and Eastern Europe: Towards Decent Work*. Budapest, International Labour Office, pp. 63-109.
- [19.] Olson, M. (1965): *The Logic of Collective Action*. Cambridge, Harvard University Press. (Magyarul: Csontos L. (ford.) (1997): *A kollektív cselekvés logikája*. Budapest, Osiris Kiadó, 98-108. o.
- [20.] Ostrom, E. (1999): Collective Action and the Evolution of Social Norms. Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Center for the Study of Institutions, Population, and Environmental Change. Bloomington, Indiana University.

- [21.] Schmidt, P. – Strauss, R. P. (1976): The Effect of Unions on Earnings and Earnings on Unions: A Mixed Logit Approach. *International Economic Review*, Vol. 17. No. 1. pp. 204-212.
- [22.] Schnabel, C. (2002): Determinants of Trade Union Membership. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Lehrstuhl für Arbeitsmarkt- und Regionalpolitik, Discussion Papers, No. 15.
- [23.] Schnabel, C. – Wagner, J. (2005): Determinants of Union Membership in 18 EU Countries: Evidence from Micro Data, 2002/03. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Lehrstuhl für Arbeitsmarkt- und Regionalpolitik, Discussion Papers, No. 31.
- [24.] Szabó-Morvai Á. – Borbás G. – Vona M. (2010): Szakszervezetek külső szemmel. Sajtó- és honlapelemzés, közvélemény-kutatások eredményei. „A munka világába tartozó érdekképviseltek” című kutatás résztanulmánya. Cegléd, Compleo Kft.
- [25.] Takács I. – Baranyai Zs. (2013): A géphasználati együttműködések, avagy a „virtuális üzemek” elmélete és gyakorlata a magyar mezőgazdaságban. *Gazdálkodás*, 57. évf. 3. sz. 270-281. o.
- [26.] Takács I. – Takács-György K. (2013): Decision about cooperation – an explanation based on game theory. 3rd AGRIMBA-AVA Congress: “Agribusiness and Rural Development as a Global Challenge”: programme and abstract book. Konferencia helye, ideje: Budva, Montenegro, 2013.06.26-2013.06.28. Budva: AGRIMBA, pp. 1-15.
- [27.] Visser, J. (2013): Data Base on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, 1960-2011 (ICTWSS). Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies AIAS, Amsterdam.
- [28.] ICTWSS Database (2013) Elérhető: <http://www.uva-aias.net/208>. Letöltés dátuma: 2015. január 30.
- [29.] 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről
- [30.] 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

Szerző:

Elek Nóra Ilona

egyetemi tanársegéd

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Közgazdaságtan Intézet, Közpolitikai Elemzés Tanszék

elek.nora@econ.unideb.hu

A FELNŐTTOKTATÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTELT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK ÉS A RÉSZTVEVŐK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE MISKOLC VONZÁSKÖRZETÉBEN

HAJDÚ DÁVID
KONCZ GÁBOR

Összefoglalás

Kutatásunk során a munkanélküliség és a felnőttoktatás kapcsolatát vizsgáltuk Miskolc vonzásokörzetében. Az elmúlt öt évben rohamosan növekedett a felnőttoktatás iránti kereslet a térségben és az országban egyaránt. Ennek alapvető oka a magas munkanélküliségi ráta, a keresletet azonban meghatározza a potenciális résztvevők iskolai végzettsége, a lakhely távolsága az oktatási intézménytől, a szülők iskola végzettsége, a nem, a jövedelem, a munkáltató és a jelenlegi munkaügyi státusz is. Tanulmányunkban a továbbtanulást befolyásoló tényezők jelentőségére mutatunk rá. Hipotéziseink igazolására irodalomelemzést, statisztikai adatok analízisét és a kérdőíves vizsgálat adatainak feldolgozását végeztük el. A kérdőívesítés során Miskolc térségében élők (2349 fő) kerültek megkérdezésre. A kutatásunk célja az volt, hogy rátaláljunk azokra a tényezőkre, amelyek alapvetően befolyásolják a felnőttoktatásban való részvételt és annak sikerességét. Megvizsgáltuk, hogy mekkora a jelentősége a munkáltatóknak a beiskolázásban, mi alapján választanak szakot, szakterületet a hallgatók. Kíváncsiak voltunk továbbá arra is, hogy hogyan változott meg a felnőttképzésben részt vett hallgatók munkaerő-piaci és munkahelyi státusza, jövedelmének volumene. A megkérdezettek közel 92%-a gondolta úgy, hogy egy új végzettség megszerzésével javultak az elhelyezkedési esélyei, a jövedelme ugyanakkor csak 28% esetében-nak növekedett.

Kulcsszavak: *élethosszig tartó tanulás, munkáltatói támogatás, munkavállalói motivációk, iskolai végzettség, elhelyezkedési lehetőségek, munkajövedelem*

JEL: E24

Determining factors of participation in adult education and the effects of the education on labour market situation of inhabitants in agglomeration of Miskolc

Abstract

In the course of our research we studied the connection between unemployment and adult education in agglomeration of Miskolc. In the past five years the demand concerning adult education increased rapidly in the region and in the country too. One reason of these is the high level of unemployment. However the participation is determined by educational qualification, distance from educational institution and qualification of the parents, gender, income, employer and employment status. In our paper we are looking for the answer to that, which actor has the greatest impact on the intention of continuing education. To verify our hypotheses we made several studies: analysis of literature and statistical data, collecting, processing and analysing data from questionnaire survey. 2349 people were involved in query who lived in agglomeration of Miskolc. The aim of our research was to discover the cardinal determinants that are influencing the participation and successfulness adult education and what are the

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében

reasons of choice for special fields and professions. We examined the importance of employers in enrolment and what are the motivations of selection among fields and professions. Moreover we were curious to know how changed state of participant of adult education in labour market, in workplaces and the volume of income. Nearly 92 percent of the surveyed people believed that obtaining a new qualification improved the job opportunities. However, only 28% of the responder reported increasing labor income.

Keywords: *lifelong learning, employer support, employee motivation, educational attainment, job opportunities, labor income*

Bevezetés

A tanulás, az oktatás és a képzés kifejezések a közelmúltban szokványosan a gyermekkorhoz kötődtek. Azonban napjainkban az élet minden területén érzékelhető radikális változások nem teszik lehetővé azt, hogy a gyermekkorban megtanultak ismereteire támaszkodhasson az egyén, hanem ismereteit folyamatosan frissítenie kell és új szakképesítéseket szereznie. Ahhoz, hogy Európa továbbra is a világ legversenyképesebb, tudásalapú gazdasági közé tartozzon, létfontosságú egy olyan oktatási- és képzési rendszer kialakítása, amely bármely éle szakaszban speciálisan személyre szabottan tanulási alternatívát biztosít minden állampolgár számára. A tudásalapú, információs társadalom és a globalizáció heterogén hatásai előnyöket és egyben kihívásokat is jelentenek az Európai Unió állampolgárai számára. Számos új esély nyílik a munkavállalásra, a továbbtanulásra és az utazásra, viszont elengedhetetlen, hogy ehhez folyamatosan új készségeket és tudást szerezzenek (Rodrigues, 2002; Köpeczi-Bócz, 2007; Hozjan, 2009).

A felnőttképzés hozzájárul a tudásalapú társadalomban élő személyek szellemi tőkájének fejlődéséhez, amelynek hatására informáltabb állampolgárokká és eredményesebb munkavállalókká válnak. A gazdaság igényli a foglalkoztathatóság növekedését, a magasabb színvonalú munkavégzés és a nagyobb termelékenység személyi feltételeinek biztosítását. A képzett munkaerő következtében társadalmi szempontból olyan változásokat gerjeszt, amelyek hatására a személyeknek növekszik a jólétük, az egészségi állapotuk, anyagi megtérüléseik. Életmódjuk javul, ezért kevésbé lesznek érintettek bűncselekményekben. A felnőttképzés politikai velejárója a demokrácia alapjainak szilárdítása és az aktív társadalmi szerepvállalás prosperálása (Fujiwara 2012, European Commission 2015).

A tanulmány központi témájának a felnőttoktatásban végzett tanulók beiskolázási feltételeinek és munkaerő-piaci helyzetének vizsgálatát választottuk. A felnőttek tanulásának és a felnőttoktatásnak négy tartópillérét határozta meg 1996-ban a Delors-jelentés, amelyek: cselekedni, tudni, megtanulni, élni és másokkal együtt élni. Ezek a készségek teszik képessé a személyt a döntéshozatalra, probléma megoldásra és a felelősségvállalásra (Harangi 2000).

A felnőttek tanulási viszonyulását tulajdonképpen a munkán kívüli és a szabadidőben történő tanulás definiálja, tehát a tanulás és a munka egymást váltja. A munka és család mellett a korábban pihenéssel töltött időt felváltja a tanulás, ezzel a mindennapoknak egy sajátos időszerkezete alakul ki (Csoma, 1985). A felnőtt tanulóknak az időszerkezete

megváltozik a tanulás következtében, kétségkívül szorosabbá válik, bármely oktatási formában vesz részt a tanuló. Az oktatási programokat, tanterveket és az órarendet úgy kell elkészíteni, hogy a felnőttek nagy része dolgozik és egyidejűleg családtag is (Rettegi 2014).

A munkaerőpiac és a gazdaság folyamatos változása azt igényli a munkavállalóktól, hogy tudásukat ne csak szinten tartásuk, hanem hogy folyamatosan javítsák. Ha az egyén felismeri munkaerő-piaci igényeit, hiányosságait és csatlakozik bármilyen képzési formához, akkor csökkenni fog az állásvesztés esélye (Dombi, 2005). Az élethosszig tartó tanulás beteljesüléséhez nélkülözhetetlen a munkaerőpiac és a társadalom tanulás iránti szükségletének megértése. Ehhez létfontosságú az alapkészségek elsajátítása, folyamatos frissítése, a tanárok támogatása és a munkáltatók igényeinek felmérése. Ezzel helyt tudnak majd állni a tudás alapú társadalomban (Sáráné, 2001). Az Európai Unió kulcskompetenciái közé tartozik az információs társadalomra és az élethosszig tartó tanulásra való igény (Martinkó, 2010).

Anyag és módszer

A vizsgálati terület bemutatása

Az Észak-magyarországi régió és azon belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye is az egyik legrosszabb társadalmi-gazdasági mutatókkal rendelkező térség Magyarországon. Ebben meghatározó szerepet játszik az alacsony iskolázottságú népesség és a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok átlagon felüli aránya. Ez a régió rendelkezik a legrosszabb foglalkoztatási mutatókkal és ebből a régióból vándorolnak el a legtöbben az ország gazdaságilag jobban teljesítő régióiba, illetve külföldre.

A Miskolci kistérség a Hernád és a Sajó folyók völgyében, a Bükk-hegység lábánál fekszik, természetföldrajzi adottságai igen változatosak. A kistérségben 263 568 fő lakos él, amelynek 60%-át Miskolc 159 544 fős lakossága adja, tehát egy kifejezetten urbanus térségről beszélhetünk. Az 1980-ban még több mint 207 ezer fős népességgel rendelkező város a térség „növekedési pólusaként” nem egészen 35 év alatt 48 ezer fős lakosságsökkenést mutat. Erre a népességsökkenésre befolyással volt a gyárak és bányák felszámolása, amely korábban több tízezer ember biztos megélhetését jelentette. A rendszerváltást követően a foglalkoztatásban jelentősen emelkedett a szolgáltató szektor jelentősége, a zöldmezős ipari beruházások az utóbbi években jutottak nagyobb szerephez.

A kutatási módszerek és felhasznált adatbázisok ismertetése

Kutatásunk során a kapcsolódó szakirodalom áttekintését követően a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaiban elérhető munkaerő-piaci adatok elemzését végeztük el. Ezt követően került sor egy kérdőíves vizsgálat lebonyolítására, hogy pontosabb képet kaphassunk a felnőttoktatás helyzetéről a térségben. A fent említett információforrások segítségével alkothattunk csak valóság-hű képet a Miskolc és vonzáskörzetében élő felnőttoktatásban végzett tanulók munkaerő-piaci pozíciójáról. A vizsgálat központi szegmensét a kérdőívek lekérdezése, feldolgozása és kiértékelése jelentette. Személyes felügyelet mellett történt minden egyes kérdőív kitöltése, mivel csak így lehettünk biztosak abban, hogy minden kérdésünkre értékelhető választ kapunk.

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzaskörzetében

A vizsgálat során 2349 fő felnőttoktatásban végzett tanuló került megkérdezésre, akik Miskolc és vonzaskörzetében éltek. A kérdőív adatainak feldolgozásához a Microsoft Excel 2007 és az IBM SPSS Statistics 21 programokat használtuk fel.

Eredmények

Munkaerő-piaci elemzés a Miskolci kistérségről

Kutatásunk statisztikai elemzését a Miskolci kistérség adataival végeztük, a legfrissebb adatok a 2013-as évről és a legrégebbi adatok 2000-es évről származnak. Véleményünk szerint fontos a munkanélküliségi adatokat vizsgálni, hisz a felnőttoktatás elsősorban ezt a réteget célozza meg felzárkóztatásával (Henczi, 2014). A kistérségben a nyilvántartott álláskeresők száma az elmúlt években csökkenő irányt mutat, más szóval javul. 2009-ben láthatjuk szinte minden esetben a legnagyobb kiugrást, ami a gazdasági válságnak köszönhető, viszont 2013-ra a legmagasabb létszámtól több mint hatezer fővel csökkent a számuk (1. Táblázat). Általánosságban elmondható, hogy a férfi munkanélküliek száma volt magasabb az elmúlt években. Ez számos tényezőnek köszönhető például, hogy a nők GYES-ben részesülnek, így nagy részük három évre kiszorul a munkaerőpiacról. Azok a vállalkozások, amelyek ki vannak téve az időjárás kitérségének (építőipar, mezőgazdaság) télire átmenetileg csökkentik a munkavállalók számát, ami az év eleji adatokat csökkenti, az év végi adatokat pedig növeli, mivel az év elején veszik vissza munkavállalóik nagy részét, hiszen akkor kezdődnek a munkálatok.

1. Táblázat: Nyilvántartott álláskeresők száma a Miskolci kistérségben (2000-2013)

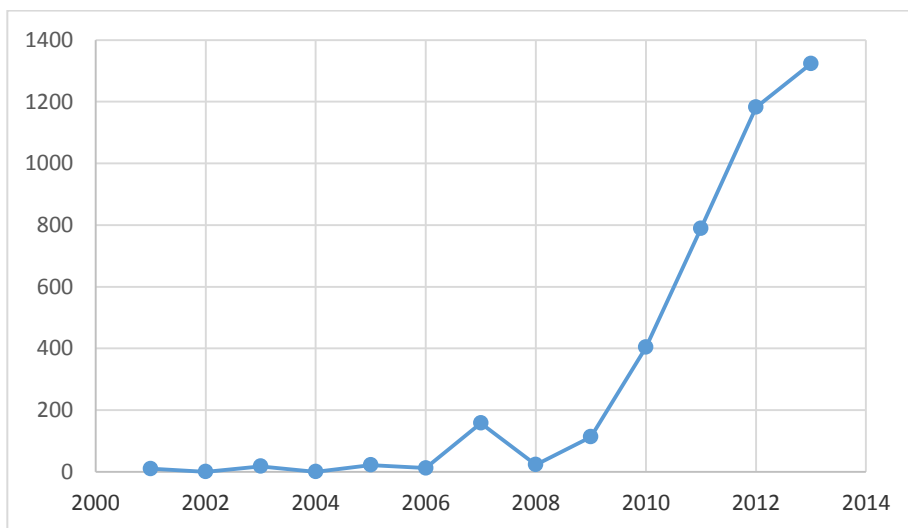
Időszak	Nyilvántartott álláskeresők száma	Nyilvántartott álláskereső férfiak száma	Nyilvántartott álláskereső nők száma
2000	15959	8480	7479
2001	14421	7875	6546
2002	15101	8312	6789
2003	14749	7969	6780
2004	15442	8520	6922
2005	15765	8294	7471
2006	14822	7703	7119
2007	16658	8877	7781
2008	17438	9262	8176
2009	21943	12147	9796
2010	20827	11219	9608
2011	20105	10751	9354
2012	18521	9896	8625
2013	15204	8058	7146

Forrás: www.ksh.hu

Fennáll az előzőekben említett megállapítás a 6 hónapon túli álláskeresőknél is, vagyis mindig a férfiak munkanélkülisége magasabb, mint a nőké. A végzettség szerinti eloszlásban az álláskeresők majd fele csak általános iskolai vagy annál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Egyértelműen látszik, hogy minél magasabb az iskolai végzettség, annál kevesebb eséllyel válik munkanélkülivé az ember. Ebben is bebizonyosodik az életen át tartó tanulás eszméjének fontossága. A nyolc általános iskolai végzettséget követik sorban a szakmunkás, szakiskolai és a szakközépiskolai végzettségűek. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők vannak a legjobb helyzetben. Egyes végzettségi szinteknél a munkanélküliség terén pár ezer fős csökkenés érzékelhető a statisztika alapján mért első és utolsó évben, miközben a diplomával rendelkezők száma megduplázódott. Jelen esetben is a legnagyobb változás 2009-es évben látható. A vizsgált 13 év során a legutolsó évben lett az legalacsonyabb a általános iskolai vagy annál kevesebb végzettséggel rendelkezők és a szakmunkás, szakiskolai végzettséggel rendelkezők létszáma az álláskeresők körében.

A felnőttoktatás elemzése

A felnőttképzésben résztvevők körével kapcsolatban kiemelkedő, hogy mind a szakiskolai, mind a speciális szakiskolai tanulók nagyobb létszámban érintettek, mint az érettségiző és középiskolai felnőttoktatásban résztvevők. Ami még meglepő lehet, hogy kifejezetten nagy számban fordulnak elő a fogyatékossgal élők a felnőttoktatásban. A 2000-es évektől nagyon minimális létszámban voltak jelen, ami többféle indokkal magyarázható. Azokban az években középiskolai formában is oktathatók voltak a szakmák, a másik ok, hogy korábban kisebb létszámban voltak sajátos nevelési igényű tanulók. A felnőttoktatásban résztvevő szakiskolai és speciális szakiskolai tanulók létszáma a Miskolci kistérségben 2008-tól dinamikusan nő, 2013-ra elérte az 1323 főt, ami azonban még mindig nem kiemelkedő létszám országos összevetésben (4. ábra).

1. ábra: A felnőttoktatásban résztvevő szakiskolai és speciális szakiskolai tanulók létszáma a Miskolci kistérségben

Forrás: www.ksh.hu

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében

A kérdőíves vizsgálat tapasztalatai

Kutatásunk során összesen hét hipotézist fogalmaztunk meg, amelyek igazolásában a Miskolcon végzett kérdőíves vizsgálat kapott meghatározó szerepet. A kérdőívezés során 2349 főt kérdeztünk le, kizárólag olyanokat, akik rendelkeznek felnőttoktatásbeli tapasztalattal. Feltételeztük, hogy a válaszadók többsége nagyobb esélyt lát új munkahelyen való elhelyezkedésre, ha felnőttképzésben új szakmát szerezhetne, s az új szakképesítés megszerzésével nő a jövedelmük a végzett tanulóknak. Feltételeztük továbbá, hogy a munkáltatók aránylag kevés munkavállalót iskoláznak be, emellett előnyben részesítik a vezető beosztású alkalmazottakat. Hipotéziseink között szerepelt még, hogy a megkérdezettek többsége volt már munkanélküli, a legtöbben 8 órás munkaviszonyban mellett tanulnak és a földrajzi távolság erősen korlátozza a képzésbe való bekapcsolódást.

A megkérdezettek átlag életkora 35 év volt. A korévek meglehetősen nagy szórást mutattak, a legfiatalabb személy 16 éves, míg a legidősebb 80 éves volt a vizsgálat időpontjában. A nemek szerinti eloszlás tekintetében a megkérdezetteknek mindössze 28%-a volt férfi, a mintát a nők dominálták. Ebből is jól látszik, hogy inkább a nők iratkoznak be és végeznek el képzéseket felnőttoktatásban. Általában a férfiaknak, mint családfenntartóknak másodállást kell vállalniuk, hogy biztos megélhetés nyújtsanak családjuk számára, ennek következtében kevesebben iratkoznak és végeznek el képzéseket munka mellett. A nők helyzete sem egyszerű ebből a szempontból, hisz nekik munka után van egy mindennapi második munkahelyük a házimunka és a gyermekek nevelése. Nekik is nagyon nehéz összeegyeztetni a mindennapi életüket a tanulással.

A válaszadók legmagasabb iskolai végzettségét tekintve a többség rendelkezik érettségi vizsgával (1237 fő), ami nem meglepő, hiszen a többség érettségire épülő szakképesítést végzett el. A képzések minimális bemeneti feltétele okán nem volt közöttük olyan személy, aki nem végezte volna el az általános iskolát. A diplomások száma 209 fő volt, ami majdnem 9%-os aránynak megfelelő. Ez az arány felülmúlta a várakozásainkat, hiszen csak olyan személyek lettek megkérdezve, akik részt vettek felnőttképzésben. Részben ez is megerősíti azt az általános megállapítást, hogy az élethosszig tartó tanulást a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők részesítik előnyben.

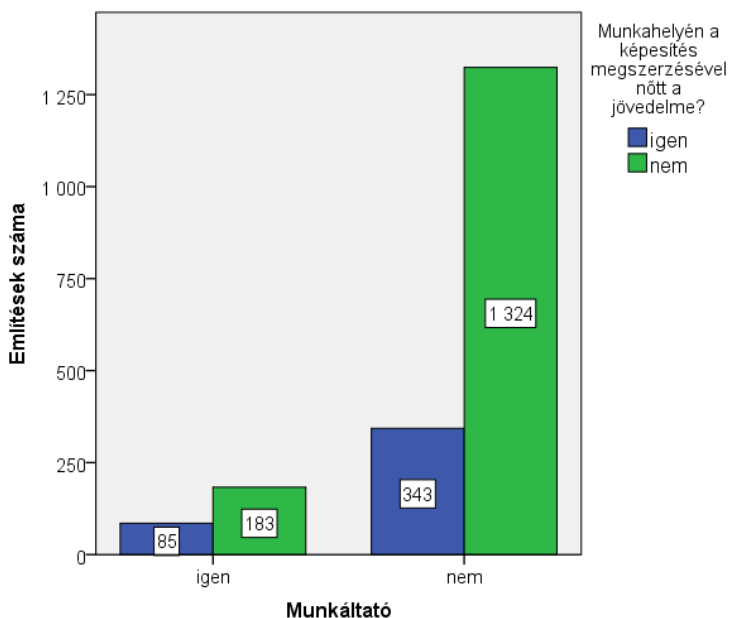
Az, hogy milyen módon került az oktatásba a tanuló, a vizsgálat számos további paraméterét befolyásolhatja. A megkérdezettek majd 89%-a önmagától jelentkezett és végezte el a szakképesítést saját szorgalomból, ami egy várakozáson felüli adat. A mintában tehát több mint 2000 olyan megkérdezett szerepelt, akik átérzik az élethosszig tartó tanulás eszméjét. Szeretnék, hogy munkahelyükön stabilan álljanak és a munkaerőpiacon minél több szegmenst legyenek képesek lefedni.

Valamellyest elkésérítő ugyanakkor, hogy a munkáltatók mennyire kevés embert iskoláznak be. Ennek számos oka van, például nem szeretné, hogy kiessen az oktatás idejében a munkából az alkalmazott, nem szeretné esetlegesen honorálni őket a képesítés megszerzése után és nem szeretné fizetni a fennálló tandíjat, ha a tanuló nem tud államilag finanszírozott képzésben részt venni. Az összefüggés-vizsgálatokból kiderült, hogy a továbbképzést fontosnak tartó munkáltatók nem csak a vezetőiket iskolázzák be, hanem az alkalmazottakat is erősen támogatják a képzésekhez való csatlakozáshoz. Ugyanakkor a vezetők kedvezőbb pozíciója a mintában is megmutatkozott. Azok közül,

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében

akiket a munkáltatójuk iskolázott be az alkalmazottak létszáma (249 fő) a legnagyobb. A mintában szereplő alkalmazott státuszban lévőkhez viszonyított részarányuk 13,5%. A vezetők szempontjából ez az érték 24% a mintában lévő létszámhoz viszonyítva. Az összefüggés-vizsgálat során fény derült arra is, hogy akiket a munkáltató iskolázott be, milyen arányban növekedett a jövedelmük képzést elvégzőknek (2. ábra).

Akiket a munkáltató iskolázott be, azoknak 31%-os arányban növekedett a jövedelmük. Ami azért nevezhető alacsony értéknek, mert ha a munkáltató iskolázza be a munkavállalót, akkor joggal várható el, hogy az összes munkavállaló bére emelkedjen. Amíg a munkáltató nem honorálja az új szakképzettséget, addig többet nem is fog beülni az iskolapadba a munkavállaló, számára így a képzés és a tanulás már csak nyűg lesz, ha nem ér el vele kézzel fogható eredményt. Akiket nem a munkáltató iskolázott be, azoknál 20%-os volt ez az arány. Az összefüggést keresztábra elemzés segítségével vizsgáltuk meg, a KHI-négyzet próba értéke 5% alatt volt, a kapcsolat erőssége azonban gyengének minősült ($\Phi=0,093$).

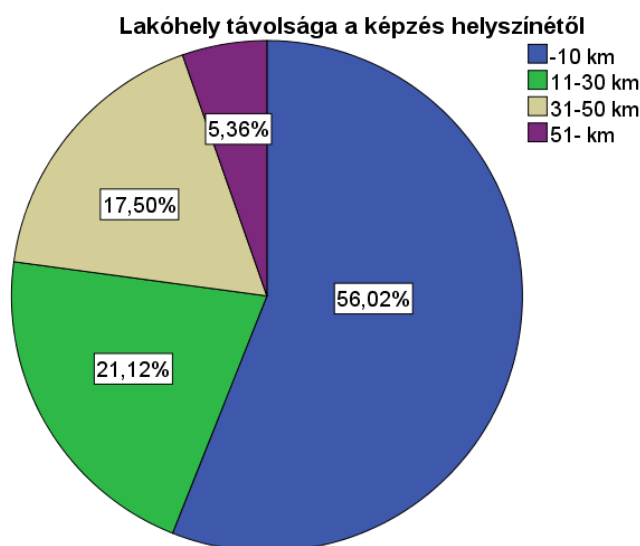

2. ábra: Összefüggés-vizsgálat a munkáltatók által beiskolázott tanulók és a jövedelem növekedése között

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján (2015) saját készítés

A képzésben résztvevők 88%-a államilag finanszírozott képzésben vett részt. Az összefüggés-vizsgálat során a havi jövedelem és a képzési finanszírozását összevetve kiderült, hogy azok vesznek részt inkább tandíjas formában a képzésekben, akik 100 000 – 150 000 Ft közötti jövedelemmel rendelkeznek, az ő létszámuk 89 fő volt a mintában. A legtöbb tandíjas formában tanuló 30 év alatti személy. Abban a kérdéskörben, hogy véleményük szerint javult-e az elhelyezkedési esélyeik a képzést elvégzőknek kiderült, hogy 92%-uk, úgy gondolja, hogy javult az elhelyezkedési esélyük, amely nagyon biztató arány, és azt bizonyítja, hogy a felnőttoktatás eléri alapvető célját.

A lakóhelynek a képzés helyszínétől való távolságát azért tartottuk fontosnak megvizsgálni, mert aki közel lakik az oktatást végző intézmény helyszínéhez, annak sokkal könnyebb az iskola látogatása, mint a nehezen megközelíthető vidéki településeken élőknek. A válaszadók több mint a fele (56%) a képzés helyszínétől 10 kilométeren belül él. Az 51 kilométertől távolabb járóknak van a legnehezebb dolguk, hisz munka után több órát utaznak, hogy képezhessék magukat. Ebben a csoportban nem érvényesül az egyenlőség elve véleményünk szerint, mert a közvetlen környezetükben nem található olyan képző intézmény, amibe beiratkozhattak volna, ebben közre játszhat az is, hogy például csak ilyen távol a lakóhelytől indítanak bizonyos képzéseket, amelyekre távolabb nincs lehetőség, mert nincs rá megfelelő kereslet és intézmény (4. ábra).

4. ábra: A lakóhely távolsága a képző intézmény helyszínétől

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján (2015) saját készítés

Azt is megvizsgáltuk, hogy ha a tanuló távolabb él a képzés helyszínétől, mégis a munkahelye közel van hozzá, akkor már más adatok jelenhetnek-e meg. A legtöbb válaszadó (81%) munkahelye Miskolcon található, vagyis a képzés helyszínéhez közel. A nem Miskolcon dolgozók között a legtöbben Kazincbarcikát (4,2%), Sajószentpétert (2,7%) és Szikszót (2,5%) jelölték meg. A legtöbben (76,5%) kétéves képzésekben vettek részt (a szakképesítések általánosságban két tanévesek). Négy tanéves, érettségit adó képzésbenben 16,5% vett részt. Három éves képzésekben, amelyek két szakképesítést érintenek a mintában 6,9%-os arányban vettek részt. A megkérdezettek 53%-a érettségire épülő képzésekben vett részt, a maradék 47% nyolc osztályra épülő képzésekben, ami azonban csak öt szakot érint az elérhető 19-ből.

Következtetések, javaslatok

A tanulmányban összefoglalt kutatás során összesen hét hipotézist állítottunk fel, amelyek közül öt igazolást nyert kettő esetben azonban részben igazolódott be előzetes

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében

feltételezésünk. Első számú hipotézisünket azzal kapcsolatban fogalmaztuk meg, hogy a válaszadók többsége nagyobb esélyt lát új munkahelyen való elhelyezkedésre, ha felnőttképzésben új szakma megszerzésére nyílna lehetősége. A kérdőíves vizsgálat eredményei alapján a felnőttképzésben részt vettek döntő többsége (92%) gondolja úgy, hogy javultak az elhelyezkedési, illetve a munkahelyük megtartásának esélyei.

Az új szakképesítés megszerzése ugyanakkor csak viszonylag alacsony arányban (28%) növekedett a megkérdezettek jövedelme, ami a munkavállalói elvárások és jövőbeli motivációk szempontjából véleményünk szerint nem nevezhető jó értéknek. Amennyiben a munkáltató pénzben is honorálni tudja a munkavállaló erőfeszítéseit, az lendületet adhat a további fejlődéshez. Igaz, az is előfordulhat, hogy a megszerzett végzettség nem szükségszerű a jelenlegi munkájuk elvégzéséhez. Ebben az esetben a munkáltató érthető okból nem emeli a munkavállalók jövedelmét.

A kérdőíves vizsgálat tapasztalatai arra mutattak rá, hogy a térségben nagyon kevés embert iskoláztat be a munkáltatója. Annak ellenére is így van ez, hogy az esetek közel 90%-ában a munkavállalók részt tudnak venni államilag finanszírozott képzésekben. Az összes megkérdezettnek mindössze 11%-át ösztönözte új képzettség megszerzésére a főnöke. Ez rámutat egy alapvető problémára, miszerint addig, amíg a munkáltatók nem látják meg az oktatás több területen kifejtett pozitív hatását, addig a munkavállalóktól, hogy szabadidejüket, amelyet a családjukkal is tölthetnének tanulással és képzésekre járással töltsék. A felnőttképzésbe jelentős részben alapkörű iskolai végzettségű emberek járnak, akiknek körében értelemszerűen alacsony az élethosszig tartó tanulása eszméjének elfogadottsága. Őket ösztönözni kellene (elsősorban, de nem kizárólagosan anyagi szempontból), mind a munkáltatóknak, mind az államnak (ezzel együtt az Európai Uniónak) és családjuknak is a továbbtanulásra.

Negyedik hipotézisünk nem igazolódott be, mivel a munkáltatók nem csak a vezetői pozícióban foglalkoztatott munkavállalókat iskolázzák be. Megfigyelhetők voltak azonban olyan tendenciák, amelyek a vezetők kedvezőbb helyzetére mutattak rá. A munkáltatók által beiskoláztatott munkavállalók 92%-os arányban alkalmazottak voltak. A mintában szereplő alkalmazott státuszban lévőkhez viszonyított arány ugyanakkor ebben az esetben 13,5% volt, miközben a vezetők esetében 24%-ot mértünk a mintában lévő létszámhoz viszonyítva.

Előzetes felvetésünknek megfelelően a válaszadók döntő többsége (96%) volt már munkanélküli élete során. Arra vonatkozóan, hogy mennyi ideig voltak álláskereső státuszban, a legtöbben a 2-6 hónap közötti időtartamot jelölték meg (a válaszadók 52%-a). Összességében két hónapnál többet volt munkanélküli a megkérdezettek 83%-a, a válaszadók közel 20%-a a vizsgálat időpontjában is álláskereső volt, 5%-uk pedig tartós munkanélküli.

A képzésben részt vevők lakóhelyének a képzőintézménytől való távolságával kapcsolatban nem tudtunk egyértelmű összefüggéseket kimutatni. Meglepő volt ugyanakkor annak a 126 főnek a jelenléte a mintában, akik 50 kilométeren túlról utaztak az iskolarendszerű képzésekre. Ezért azt is megvizsgáltuk, hogy munkahelyük hány kilométer távolságra vannak az iskolától, amiből kiderült, hogy a nagyobb távolságról bejárók döntő többségét a munkahelye Miskolchoz kötötte.

A megkérdezettek 89%-os arányban 8 órás munkaviszonyban dolgoznak, ami nem meglepő, hiszen ez a legáltalánosabb foglalkoztatási forma. Csak közel 10%-os volt a 12

órás munkaviszonyban dolgozók aránya, mivel nekik jóval nehezebb összeegyeztetni a munkát az iskolával. Meglepőbb volt, hogy akiknek jóval több idejük volna oktatásra járni (jelen esetben a 4 órás munkaviszonyban dolgozók) ők csak 1,5%-ban fordultak elő a mintában.

Az elvégzett kutatás is megerősíti a felnőttoktatás létjogosultságát. A legtöbb ember, aki részt vett már felnőttoktatásban, úgy véli, hogy nő az elhelyezkedés esélye, ez a tény, ha a valóságban esetleg nem így volna, akkor is legalább egy újabb reményt adhat a képzést elvégzőknek, hogy ők legalább tesznek, azért hogy nagyobb esélyük legyen a munkaerőpiacon. Az is egy nagyon jó megállapítás, hogy sokuknak nőtt a jövedelme a képzés elvégzésével. Fontosnak tartjuk, hogy jobban ösztönözzük a munkavállalókat és egyben a munkáltatókat is, hogy minél többen képezzék magukat és a munkáltatóknak is származik előnye, ha munkavállalójuk elsajátít egy új szakmát, szakképesítést. Az időbefektetésre úgy gondoljanak a felnőttképzés résztvevői, mint ami a későbbiekben bőségesen megtérül

Hivatkozott források

- [1.] Csoma Gy. (1985): *A munka melletti tanulás zavarai*. Bp.: Tankönyvkiadó Vállalat, 300 p.
- [2.] Dombi G. (2005): Idősek útja az információs társadalom technológiájához. In: *Európai Tükör*, 10. évf. 2005. 7-8. sz. pp. 115-126.
- [3.] European Commission/EACEA/Eurydice (2015): *Adult Education and Training in Europe: Widening Access to Learning Opportunities*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 160 p.
- [4.] Fujiwara, D. (2012): *Valuing the Impact of Adult Learning*. An analysis of the effect of adult learning on different domains in life. National Institute of Adult Continuing Education (England and Wales), Leicester, 28 p.
- [5.] Harangi L. (2000): Két stratégiai dokumentum a felnőttkori tanulásról. *Új Pedagógiai Szemle*, 11. sz. pp. 7-12.
- [6.] Hozjan, D. (2009): Key competences for the development of lifelong learning in the European Union. *European Journal of Vocational Training*, No. 46, 2009/1., pp. 196-207.
- [7.] Köpeczi-Bócz T. (2007): A felnőttképzés szerepe az Európai Unió politikáiban. In: Zachár László (szerk.): *Tanár-továbbképzési konferenciák* (pp. 202-215). Budapest: NSZFI. Lengyel János, & Borbély Tibor Bors (2008): *Munkaerőpiaci kutatások*. Budapest: Állami Foglalkoztatási Szolgálat.
- [8.] Martinkó J. (2010): *Felnőttképzési curriculum fejlesztés*. Jegyzet az andragógia BA alapszak számára, Kaposvár, 200 p.
- [9.] Rettegi Zs. (2014): *A felnőttképzési program*. In: Bertalan Tamás–Dobos Gergely–Farkas Éva–Pásztor Tibor–Rettegi Zsolt–Weszely Orsolya–Zsuffa Ákos (szerk.): *Felnőttképzésről képzőknek. Változások és értékek*. Budapest, euGenius Szakkönyvtár, pp. 46-74.
- [10.] Rodrigues, J. M. (ed.) (2002): *The new knowledge economy in Europe. A Strategy for International Competitiveness and Social Cohesion*. Cheltenham: Edward Elgar, 352 p.
- [11.] Sáráné Lukácsi S. (2001): Fejleszhető-e az önálló ismeretszerzés képessége? = *Iskolakultúra*, 6-7. sz. pp. 13-20.

A felnőttoktatásban való részvételt befolyásoló tényezők és a résztvevők munkaerő-piaci helyzete Miskolc vonzáskörzetében

Szerzők:

Hajdú Dávid

Vidékfejlesztési agrármérnöki mesterszakos hallgató

Károly Róbert Főiskola

hajdu.david91@gmail.com

Dr. Koncz Gábor PhD

főiskolai docens

Károly Róbert Főiskola

Agrár- és Környezettudományi Intézet

konczg@karolyrobert.hu

ÖNKORMÁNYZATI TULAJDONÚ TÁRSASÁGOK GAZDÁLKODÁSI PARAMÉTEREINEK VIZSGÁLATA KLASZTERANALÍZISSEL

HEGEDŰS SZILÁRD

Összefoglalás

Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok biztosítják a lakosság számára fontos közszolgáltatások jelentős hányadát, így működésük, gazdálkodásuk minősége a tulajdonos önkormányzatok számára is nagymértékű figyelmet igényel, ezzel egyetemben kockázatok hordozója is lehet. Tanulmányomban a megyei jogú városok, a Főváros és a fővárosi kerületek cégeit vizsgáltam meg 2010-2013 között, likviditás, bonitás, rentabilitás szempontjából. Hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy működési és tőkeszerkezeti jellemzők a vizsgált vállalkozások döntő hányadában megfelelőek voltak. A vizsgálatok során évenként változó számú (183-334 db) vállalatot vizsgáltam meg klaszteranalízis segítségével, a vizsgálatba vont változókat a mérleg és eredménykimutatásból származó mutatókra alapoztam. Tanulmányból képet kaphatunk az önkormányzati cégek gazdálkodásáról, és azok időbeli változásáról.

Kulcsszavak: önkormányzat, pénzügy, menedzsment, klaszter analízis,

JEL kód: H70

The Examination of Financial Parameters of the Local Government's Companies with Cluster Analysis

Abstract

The government-owned business organizations provide a significant proportion of important public services to the population, thus the quality of their operation and management is important to the owner local governments which at the same time can also pose risks. In my study, I examined county towns, the capital and capital districts between 2010-2013 in terms of liquidity, creditworthiness and profitability. As a hypothesis, I assumed that the characteristic of operating and capital structure were appropriate in most analyzed companies. I examined a changing number of companies annually (184-334 units) using cluster analysis, variables used in the study were imported from balance sheets and income statements. From the study, we can get a picture of the operation and temporal changes of local governments.

Keywords: local government, finance, management, cluster analysis,

JEL kód: H70

Irodalmi áttekintés

Az önkormányzatok kockázatainak csoportosítását a hazai szakirodalomban Kozma (2006) és Vigvári (2002, majd 2006), csoportosította először, illetve megjelent Halmosi,(2007), illetve Gál (2012) munkájában egyaránt. Az úttörőnek számító tanulmányok alapvetően az önkormányzati feladatrendszerből eredő kockázatokat tekintették mérvadónak, mint az államháztartáson belüli szerepkör, feladat-és forrásallokáció, vagyoni és pénzügyi kockázatok, illetve vezetésből eredő és intézményi

struktúra kockázatait, Vigvári, 2002 tanulmányában a CAMELS módszer adaptációját javasolta az önkormányzati alrendszerbe, 17 kockázati szegmenst vizsgálta, melyek közt az önkormányzaton kívüli kockázatok is bemutatásra kerültek. Az önkormányzatok gazdasági társaságokból eredő kockázatait Hegedűs – Tönkö, 2006 elemzéseiben vizsgálhattuk meg először. Halmosi (2007) értékezésében Vigvárihoz (2002) hasonlóan a pénzügyi kockázatok közé emelte a költségvetésen kívüli, vagyis off-budget kockázatokat is, melyeket a vezetési kockázatok meglétével azonosított. Elemzésében kockázat megjelenésére és változására utaló jelként aposztrofálta, ha a külső cégek jelentős mértékben látnak el közfeladatokat, ennek indikátoraként a nyújtott és érvényesített garanciákat tekintette. Megállapította, hogy a kockázatok értékelése módszertani szempontból nehézkes, illetve, amennyiben az önkormányzatok adósságállományának csökkenése hátterében az önkormányzati vállalkozások adósságának növekedése állhat.

A legnagyobb kockázatként értékeli a szakirodalom a feltételes kötelezettségvállalás (contingent liability) jelenségét, mely értelmezése szerint az önkormányzatok olyan kapcsolatokat létesítenek a magángazdaság szereplőivel, melyek esetleges veszteségei későbbiekben az önkormányzatra vagy a központi költségvetésre hárulnak (Polackova, 1998; Schick, 1999; Hegedűs - Tönkö, 2007). E tekintetben megnyilvánuló kockázat az önkormányzati gazdasági társaság hitelfelvétele mögött lévő esetleges tulajdonosi garanciavállalás. Ez nem szerepel az önkormányzat beszámolójában, ugyanakkor az önkormányzatok rugalmatlan bevételyszerzési és kiszámíthatatlan finanszírozása miatt jelentős kockázatokat idézhet elő az önkormányzatok gazdálkodásában. Vigvári (2009b) megállapításai alapján elsősorban a megyei jogú városok önkormányzatait érinti. Hasonló problémák léphetnek fel az önkormányzati társaságok túlzott mértékű eladósodása, és veszteséges működés esetén, hiszen ezeket a tevékenységeket az önkormányzatok nem szüntethetik meg veszteséges működés során, így a tulajdonosként kell helyt állniuk a vállalataik kötelezettségeiért. Ebből adódóan kockázatként értékeli a szakirodalom e vállalatok transzparens működésének hiányát. (Vigvári, 2009b; Hegedűs — Tönkö, 2007)

Gál, 2012 megállapításai alapján az általa vizsgált időszakban (2001-2007) között növekedett az önkormányzatok feltételes kötelezettségvállalásainak értéke növekedett, melyek az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok kötelezettségvállalásaiért adott garanciákhoz, kezességekhez, illetve az utóbbi években egyre inkább elterjedt magán és közszféra partnerségén alapuló PPP beruházásokhoz, a beszámolóban ki nem mutatható végkielégítésekhez, korengedményes nyugdíjakhoz kapcsolódhatnak.

Halmosi (2007) értékezésében megvizsgálta Szeged példáján az önkormányzati cégekből eredő kockázatait két év vonatkozásában (2006-2007), és arra a következtetésre jutott, hogy nagyobb fokú figyelmet igényel a tulajdonos részéről.

Homolya - Szigel (2008) tanulmánya alapján az önkormányzati vállalati szegmensben nem következett be a tulajdonosokhoz mérhető hitelboom, de kockázatok szempontjából növekedést jósoltak az információs rendszer hiányosságai miatt. Vizsgálataikban megállapították, hogy az önkormányzati vállalatok hitelállománya teljes önkormányzati szektor adósságállományának 25-30%, át GDP arányosan 0,6-0,8%-ot tehet ki. Vizsgálataikban cégbírósági adatokból indultak ki, és azt állapították meg, hogy a hitelfelvételi koncentráció igen magas, hisz a hitelek 90%-át az első száz legnagyobb adósságú vállalat vette fel, mely egyharmada veszteséges volt 2006-ban, és becslésük alapján

170-200 milliárd forintra becsülték az önkormányzati cégek hitelállományát, melyet azzal támasztottak alá, hogy a bankok vállalati hitelportfóliójának mintegy 3-4%-át, önkormányzati kitettségeiknek pedig nagyjából 20%-át tették ki az önkormányzati cégeknek nyújtott hitelek. Aczél és Homolya 2012-ben közzé tett tanulmányában 2011-es vizsgálatok alapján ezt a kitettséget 200 milliárd Ft-felettire becsüli már.

2011-es Állami Számvevőszékről szóló törvény az ellenőrzési hatáskörben megjelenik az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok ellenőrzésének joga is. Ennek a korábban ismertetett feltételes kötelezettségvállalások vonatkozásában bizonyos feltételek teljesülése esetén tulajdonosként helyállási kötelezettségük van. Kiemelten a szállítói tartozások, hitelfelvételhez kapcsolódó önkormányzati ingatlanfedezet, kezesség beváltása, illetve tartósan veszteséges gazdálkodás esetén a jövőbeli működés biztosítása és a kötelezettségek fedezése. Az Állami Számvevőszék jelentése alapján azt állapíthatjuk meg, hogy 2007-2010 között az önkormányzati cégek eladósodása növekedett, illetve a helyhatóságok nem fordítottak megfelelő figyelmet a társaságok adósságállományának növekedésére, pénzügyi kockázatok képviselő-testületek részére történő bemutatására. Az ÁSZ jelentése megállapította, hogy a gazdasági társaságok és tulajdonosaik közötti szerződéses kapcsolatokból származó mérlegben szereplő és mérlegben kívüli kötelezettségek, valamint a harmadik féllel szemben fennálló kötelezettségek közvetlenül és teljes körűen nem állnak rendelkezésre. Az ÁSZ 2007-2010 közti időszakra kiterjedő ellenőrzése megállapította, hogy az önként vállalt feladatok ellátásában növekedett a gazdasági társaságok szerepe, valamint a készfizető kezesség-illetve garanciavállalások megnégyszereződtek a megyei jogú városoknál (a 2007. évi 9,4 Mrd Ft-ról 2010-ben 40,3 Mrd Ft-ra).

Anyag és módszer

A kutatásom során a megyei jogú városok, illetve a főváros, valamint a fővárosi kerületek tulajdonában lévő gazdasági társaságokat vizsgáltam meg. A vizsgált önkormányzati szegmensek, a megyei jogú városok, illetve a főváros és kerületi önkormányzatok lakosságát összehasonlítva a vizsgált önkormányzati szegmensek 3,725 millió lakost prezentálnak a Központi Statisztikai Hivatal hivatalos helységnévtára alapján a 2013-as évben. Ebből a kisebb – ám növekvő lélekszámú – csoportot adja a Főváros, 1,735 milliós lakosságával, míg a megyei jogú városokban a vizsgált időszakban folyamatosan csökkenő tendenciát követve 1,990 millió fő élt 2013-ban. Tehát a vizsgált önkormányzatok hazánk lakosságának közel 37%-át látják el közszolgáltatásokkal.

Az empirikus adatbázis összeállításánál az vizsgált önkormányzati kör társaságai önkormányzati adatszolgáltatás alapján kerültek a vizsgálatba, mely lefedi ezen kör teljes egészét, tehát minden létező önkormányzati vállalat be lett vonva az elemzésbe, mely önkormányzati társaságnak minősíthető törvényi rendelkezés alapján.. Az adatbázis a vizsgált vállalkozások beszámolóinak mérleg, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletéből származó adatait, illetve az abból származó pénzügyi mutatószámokat tartalmazza. Az adatok az Igazságügyi Minisztérium Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat Elektronikus Beszámoló Portálról származnak, és 2006-2013 közötti intervallumra vonatkoznak.

A vállalatok kockázati és szempontú klasszifikációja érdekében klaszteranalízis segítségével valósítottam meg a vizsgált évek vonatkozásában 2006-ban, 2008-ban, 2010-ban, és 2011-ben, valamint 2013-ban. A vizsgálatba vont évek oka, hogy az aggregált adatok alapján ezen évek jelentettek trendfordulót, változást. A klaszteranalízis során a hierarchikus és nem hierarchikus eljárások kombinálva kerültek alkalmazásra.

Klaszterelemzés célja, hogy a mintában felfedezzük az egységek természetes csoportjait. A hierarchikus módszerek közül az összevonó eljárások típusába tartozó Ward eljárást alkalmaztam, mely az egyik leggyakrabban alkalmazott módszer, mely azokat a klasztereket vonja össze, melyeknél az összevonás során a legkisebb lesz a belső szórásnégyzet növekedése. A hierarchikus módszerek előnye hogy biztosítja a klaszterek grafikus megjelenítését dendrogram formájában, amely segítséget a klaszterek számánál kiválasztásánál és az eredmények értelmezésénél. (Sajtos – Mitev, 2007)

A vállalatok kockázati szempontú elemzésénél az alábbi változókat vontam be a vizsgálatba:

- likviditási mutató (forgóeszközök/rövid lejáratú kötelezettségek)
- likviditási gyorsráta (készletekkel csökkentett forgóeszközök/ rövid lejáratú kötelezettségek)
- ROA mutató
- saját tőke növekedés mutató (mérleg szerinti eredmény/ saját tőke)
- saját tőke aránya
- kötelezettségek aránya
- pénzügyi stabilitás mutató (saját tőke/jegyzett tőke)

Eredmények

2010

1. táblázat: 2010-as évre lefutott kockázati klaszteranalízis riportja

Kockázati klaszter 2010								
Klaszterek neve		Starány10	Kötárány10	LM10	GYR10	ROA10	gST10	PÜeM10
Tőkeszerkezeti és likviditási nehézségek	N	84	84	84	84	84	84	84
	Átlag	0,26	0,63	1,37	1,19	-0,05	-0,58	3,95
	Szórás	0,15	0,17	1,35	1,02	0,47	2,27	6,43
Dominánsan stabil vállalatok	N	81	81	81	81	81	81	81
	Átlag	0,54	0,24	2,93	2,72	0,01	-0,01	11,26
	Szórás	0,12	0,10	4,30	4,33	0,26	0,49	30,43
Tőkeszerkezeti nehézségek	N	38	38	38	38	38	38	38
	Átlag	0,14	0,14	5,73	5,42	0,01	0,14	54,74
	Szórás	0,10	0,11	9,91	9,56	0,10	0,72	276,73
Kezdevő likviditás és tőkeszerkezet	N	81	81	81	81	81	81	81
	Átlag	0,79	0,11	11,68	10,40	0,02	0,02	9,93
	Szórás	0,11	0,09	25,16	23,05	0,21	0,23	21,56
Total	N	284	284	284	284	284	284	284
	Átlag	0,48	0,31	5,34	4,82	0,00	-0,15	14,54
	Szórás	0,27	0,25	14,68	13,49	0,31	1,32	104,03

Forrás: saját kutatás, 2016 SPSS alapján

A 2010-es adatok alapulvétele során összesen 284 cég került bele a klaszteres vizsgálatba, a csoportok elemszáma egy kivételével közel azonos mértékű. A tőkeszerkezeti és likviditási nehézségek csoportban a vállalkozások 4 kivétellel eladósodottak, és tőkeerejük gyengének minősíthető, ezt jól mutatja a csoport átlaga, ugyanakkor a magas átlagos kötelezettségarányt magyarázza, hogy 30 cég esetében a rövid lejáratú kötelezettségek, 18 esetben pedig a tartós kötelezettségállomány adja a

források legalább 50%-át. Likviditási helyzete a csoportnak zömében nem minősíthető rossznak, hiszen az átlagos érték kedvezőnek tekinthető a gyorsrátán mérve, illetve 48 mutatója kedvező. Jövedelmezőség tekintetében a jövedelmező és veszteséges cégek száma megegyezik, de a jövedelmező cégek száma a többi (44). Ezen túlmenően a legtöbb tartósan veszteséges cég is ebben a csoportban működik (24), így ezt a csoportot kockázatosnak minősítem.

A tőkeszerkezeti nehézségek csoportra a táblázat adatai alapján a tőkeszerkezetben rosszabb átlagérték tapasztalható, ezt jól mutatja, hogy a csoportba került cégek közül egyik cégnek sincsen kedvező saját tőke aránya, azonban a többi vizsgált forrásra sem mutat a mintában túlsúlyt, így a forrásoldalon az elhatárolás a legnagyobb mértékű. Likviditás szempontjából a cégek döntő hányada kedvező likviditással bír, 30 vállalatnak tekinthető kedvezőnek a likviditási mutatója és a gyorsrátája. Jövedelmezőség szempontjából különbség kismértékű, de a nyereséges vállalkozások adják a többséget, azonban a felhalmozott veszteség is átlagosnál magasabb. Így ezt a csoportot is az inkább kockázatosnak minősítem.

A dominánsan stabil vállalatok esetében szinte mindegyik vizsgált terület kedvező értéket vesz fel, ha az átlagokat vesszük alapul, egyedül a saját tőke növekedését leszámítva. Ha a dolgok mélyére nézünk, tőkeszerkezet vonatkozásában azt a következtetést lehet levonni, hogy a vizsgált cégek között a legnagyobb arányban tőkeerős cégek működnek, hiszen 51 cég esetében 50%-ot meghaladó a saját tőke részaránya, és pontosan megegyező számban nyereségesek a vizsgált vállalatok. Likviditási helyzetét megítélve a 67 cégnek kedvező a gyorsrátán mért likviditása és pénzügyi egészsége, tartós működőképessége 73 vállalkozásnak volt megfelelő, így emiatt e céges kört kevésbé kockázatosnak minősítem, mely döntésben a csoport átlagai segítettek.

Kedvező likviditás és tőkeszerkezet csoport átlagai még a dominánsan stabil cégek átlagait is meghaladják, így jogosan gondolhatjuk, hogy nem kockázatos cégek alkotják a csoportot. Csoport mutatóinak megoszlását elemezve megállapítható, hogy a tőkeszerkezeti mutatók csak 2 cég esetében nem tekinthetőek megfelelőnek, e cégeknél a hosszú lejáratú kötelezettségek aránya volt a legjelentősebb, így zömében a finanszírozásban a tartós források jelentik a túlsúlyt. A likviditási mutató 65 és a gyorsráta 73 cég vonatkozásában tekinthető kedvezőnek a nemzetközi gyakorlat által elvárt értéket figyelembe véve, jövedelmezőség pedig 48 cég esetében volt pozitív értékű, a jegyzett tőkét meghaladó saját tőke némiképp kevesebb, emiatt nem kapott stabil elnevezést, de ettől még a kevésbé kockázatos csoportnak titulálom a nevezetett klasztert.

2010-as év adataiban úgy ítélem meg, hogy döntően kedvező kockázatú cégek száma a domináns, a teljes kör 57%-a tekinthető kevésbé kockázatos csoportba tartozónak, így a kockázatos cégek aránya 43%, számuk pedig 122.

50 ezernél kisebb lakosságszámú helyhatóságok esetében kedvezőnek minősíthetőek a 2010-es adatok, mivel csupán Hódmezővásárhely esetében mutatható ki, hogy többségében kockázatos cégekből áll, a többi e kategóriába tartozó önkormányzatok többségének vállalkozásai a kedvező kategóriába tartozik. Hódmezővásárhely esetében a vagyonkezelő és a vízmű működik kockázatosan, míg Salgótarján esetében a vízmű,

távhő és a vagyongezelő. Nagykanizsa, Szekszárd esetében a nagyobb méretű végek között a vagyongezelő és vízmű került kockázatos kategóriába.

Az 50 ezres lakónépességet meghaladó helyhatóságok cégei vonatkozásában már több önkormányzatnak tekinthető kockázatosnak a cégportfóliója, ez tapasztalható Érd, Szombathely, Kaposvár valamint Szolnok vonatkozásában, az első két önkormányzat esetében kevésszámú a kedvező cég. Különösen igaz ez Kaposvárra, ahol a nagyobb méretű cégek a kockázatosak (vízmű, közlekedés, vagyongezelés) Érd, Zalaegerszeg esetében a vízmű, Szombathely, Békéscsaba, Veszprém esetében a vagyongezeléssel és városüzemeltetéssel foglalkozó cégek jelentenek az átlagnál nagyobb kockázatot, mely méretük miatt diszpozitív. A legnagyobb lakosságszámú megyei jogú városi önkormányzatok esetében csak Miskolc és Debrecen vonatkozásában állapítható meg, hogy a kockázatos cégek adják a túlsúlyt. A többi településen viszont a nagyobb méretű cégek számítanak kockázatosnak, Szeged esetében (a távhőszolgáltató és vízmű), Nyíregyháza esetében a vízmű, Miskolcnál a vagyongezelő holding.

Budapest főváros esetében többségében a kedvező adottságokkal rendelkező cégek alkotják a feladatellátási struktúrát 2010-ben, de ugyanakkor megállapítható, hogy a kockázatosabb vállalkozások a nagyobb méretű cégek esetében vannak jelen, különösen a közlekedés és vagyongezelés vonatkozásában. Fővárosi kerületek esetében nagyon kedvező a cégek megítélése, hiszen e településtípusban van a legkisebb kockázatos cég. A kerületek döntő hányadában a jó gazdasági tényezőkkel rendelkező cégek adják a zömöt, ez alól csak három kerület volt kivétel a vizsgált évben (VIII. XI, illetve XX. kerület). (1. táblázat)

2011

2. táblázat: 2011-es évre lefutott kockázati klaszteranalízis riportja

Kockázati klaszter 2011								
Klaszterek neve		Starány11	Kötarány11	gST11	ROA11	LM11	GYR11	PÜeM11
Tőkeszerkezeti nehézségek	N	65	65	65	65	65	65	65
	Átlag	0,18	0,23	0,06	0,05	4,83	4,70	8,01
	Szórás	0,10	0,14	2,63	0,13	14,41	14,42	22,08
Döntően stabil vállalatok	N	128	128	128	128	128	128	128
	Átlag	0,55	0,27	0,02	0,02	13,25	6,65	17,74
	Szórás	0,13	0,15	0,43	0,21	86,42	36,40	70,00
Döntően kockázatos vállalatok	N	43	43	43	43	43	43	43
	Átlag	0,17	0,71	-0,35	-0,06	1,36	1,20	4,54
	Szórás	0,11	0,12	1,24	0,19	2,26	1,83	12,05
Likvid és kedvező tőkeszerkezeti vállalatok	N	62	62	62	62	62	62	62
	Átlag	0,84	0,10	-0,05	-0,10	7,95	7,57	10,03
	Szórás	0,08	0,06	0,58	0,92	13,00	13,05	18,98
Total	N	298	298	298	298	298	298	298
	Átlag	0,47	0,29	-0,04	-0,01	8,60	5,63	12,11
	Szórás	0,27	0,23	1,37	0,45	57,39	25,52	48,18

Forrás: saját kutatás, 2016 SPSS alapján

A 2011-es klaszterezés során 298 céget tudott bevonni a vizsgálatba az alkalmazott Ward eljárás, mely során 4 csoport létrehozása tűnik indokoltnak, mely átlagai és szórásai egymástól szignifikánsan eltérőek.

Az első csoportot tőkeszerkezeti nehézségek csoportnak neveztem el, mivel a csoportba került 65 cég közül egy tőkeszerkezete sincsen a kedvező státuszban 2011-es év vonatkozásában, de 58 cég nem minősül hitelképesnek, ellenben más tőkeszerkezet sincsen túlsúlyban a vizsgált cégek tekintetében. A többi tekintetben a klaszteren belül közel kétharmados többségben vannak a kedvező likviditású (46) és nyereséges cégek (39). A tartós pozíciójuk szintén a legtöbb cég esetében kedvező megítélés alá esik (54 cég). Így ezt a csoportot kockázatosnak ítélem meg, melyet a csoport átlaga is alátámaszt.

A döntően stabil céges csoportnak többségében nyereséges cégek alkotják, melyek száma 79 db, illetve 90%-ban a működésük stabil a pénzügyi egészségük tekintetében, hiszen nincsen felhalmozott vesztesége a cégeknek. Likviditás szempontjából 87% a cégeknek kedvező likviditással bír a gyorsrátán mérve. Tőkeszerkezet szempontjából a cégek zöme hitelképességi feltételeknek megfelel, ebből 80 db-nak kedvezően ítélni lehet a tőkeszerkezeti mutatói. Így e csoportot kevésbé kockázatosnak ítélem meg.

Döntően kockázatos csoport esetében már nem ilyen kedvező a tőkeszerkezet megítélése, mivel nincsen egy vállalat sem, mely kedvező mutatóértékkel rendelkezik, és mindösszesen 4 cég érte haladja meg a hitelképességi küszöböt, 18 cég esetében a rövid lejáratú, 13 esetben a tartós kötelezettségek finanszírozzák döntő hányadában a céget. Likviditás tekintetében csak 18 cég bír megfelelő gyorsrátán mért mutatóval, likviditási mutatónál ez csupán 7 vállalkozás. Mindezek mellett a korporációk többsége veszteségesen működik. Így ezt a csoportot kockázatosnak ítélem meg, melyet szintén jól reprezentál a csoport jellemző átlagértékei.

Az utolsó klaszter tulajdonságai közé tartozik, hogy az összes cég jó tőkeszerkezettel rendelkezik, mindegyik mutatóértéke a kívánatos felett van. Likviditás szempontjából szintén hasonló következtetéseket lehet levonni, pusztán a profit szempontjából van 26 veszteség cég a csoportban. Így e csoportot nem tekintetem kockázatosnak.

Összefoglalva a 2011-es év adatai alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy a vizsgálatba vont önkormányzati cégek döntő hányada a nem kockázatos besorolású csoportba került, mivel a kockázatosnak minősített csoportba besorolt vállalatok száma összesen 108, mely a klaszterbe vont cégek 36%-a.

A településenként vizsgálva megállapítható, hogy az 50 ezernél kisebb lakosságú önkormányzatok esetében Salgótarján, és Hódmezővásárhelyt leszámítva a többi vizsgált megyei jogú városnak a céges portfóliója kedvezőnek tekinthető, különösen igaz ez Szekszárd esetében, ahol minden vizsgált cég kedvező besorolású csoport tagja lett. Az elemzésből kiderült, hogy az önkormányzati körben döntően kockázatosak a nagyobb vállalatok, távhő, vízmű, és vagyongazdálkodás ágazatokban Salgótarján, Dunaújváros és Hódmezővásárhely esetében. A közepes méretű megyei jogú városoknál Szombathely, Érd, Szolnok vonatkozásában vannak a kockázatosnak minősülő cégek többségben, a többi vizsgált település tekintetében kedvezőbb helyzetet állapíthatunk meg. A 100 ezer főt meghaladó megyei jogú városokat figyelembe véve már csak Debrecen esetében állapítható meg, hogy a kockázatos vállalkozások köre ad túlsúlyt a teljes céges körön belül, a többi település dimenziójában már kedvezőbb a helyzet a 2011-es év adatait figyelembe véve. Ugyanakkor kedvező, hogy a nagyobb vállalkozások nem szerepelnek a kockázatos cégek közt. Budapest főváros tekintetében döntő hányadban a kedvező tőkeszerkezetű cégek vannak, de kedvezőtlen, hogy ezek döntő hányada a legnagyobb

közszolgáltató vállalatok közül kerül ki, melyek a közlekedésben tevékenykednek. A kerületek tekintetében megállapítható, hogy csekély a kockázatos cégek száma, de már jól megmutatkozott a korábbi elemzések tükrében is. Csak a XXII. kerület esetében figyelhető meg, hogy döntően kockázatos cégek működnek, a többi önkormányzat tekintetében kedvező a helyzet. (2. táblázat)

2013

3. táblázat: 2013-as évre lefutott kockázati klaszteranalízis riportja

Kockázati klaszter 2013								
Klaszterek neve		PÜeM13	ROA13	gST13	STarány13	KÖTarány13	LM13	GYR13
Jövedelmezőségi és tőkeszerkezeti nehézségek	N	75	75	75	75	75	75	75
	Átlag	19,88	0,03	0,02	0,27	0,17	2,34	2,22
	Szórás	86,38	0,08	0,52	0,15	0,12	1,52	1,58
Döntően kockázatos vállalatok	N	84	84	84	84	84	84	84
	Átlag	4,95	-0,305	-1,1840	,1850	,6677	1,0092	,9378
	Szórás	7,255	,20459	10,42176	,11251	,17034	,56448	,57589
Döntően stabil vállalatok	N	82	82	82	82	82	82	82
	Átlag	17,97	0,06	0,02	0,57	0,33	1,84	1,69
	Szórás	43,91	0,38	0,44	0,07	0,12	0,85	0,82
Likvid vállalatok	N	26	26	26	26	26	26	26
	Átlag	28,65	0,01	0,04	0,54	0,12	10,33	10,19
	Szórás	50,90	0,22	0,29	0,28	0,17	1,59	1,82
Abszolút stabil vállalatok	N	67	67	67	67	67	67	67
	Átlag	8,51	-0,02	-0,03	0,79	0,14	3,36	3,11
	Szórás	13,46	0,25	0,31	0,09	0,06	1,89	1,77
Total	N	334	334	334	334	334	334	334
	Átlag	14,06	0,01	-0,29	0,45	0,32	2,71	2,57
	Szórás	49,25	0,25	5,24	0,26	0,25	2,69	2,67

Forrás: saját kutatás, 2016 SPSS alapján

A 2013-as év vonatkozásában a Ward eljárás eredményeként kapott dendogramm alapján 5 csoport létrehozása mutatkozott indokoltnak, melyek, ahogyan látható szignifikánsan különböznek egymástól a vizsgált mutatók tekintetében. Ebben az esetben is éltem a kizárás lehetőségével, így 334 cég került bele a vizsgálatomba. A klaszterbe vont cégek átlagértékei alapján a teljes minta esetében a saját tőke növekedés mutatón túlmenően az átlagok megfelelő értékeket mutatnak.

A jövedelmezőségi és tőkeszerkezeti nehézségek klaszter esetében az átlagok jelzik a ROA mutató, illetve a tőkeszerkezeti mutatók alacsony értékét. A csoport esetében a vizsgált cégek döntő hányada kedvezőtlen tőkeszerkezettel rendelkezik, mivel a saját tőke aránya csupán egy cég esetében minősíthető megfelelőnek, a többi tekintetében hitelképtelen (38) és gyenge hitelképességű. A másik névadó tényező a jövedelmezőség kérdésköre, 39 cég esetében veszteségesen működött a céges kör. A likviditás a gyorsrátán vizsgálva megállapítható, hogy döntő hányadának kedvező a likviditási helyzete 61 cégnek tekinthető jó megítélésűnek. A pénzügyi egészsége 9 esetben rossz, a többi cégnél nem tapasztalható tartós működőképességi probléma. E tényezők alapján ezt a csoportot kockázatosnak ítélem meg.

A döntően kockázatos vállalatok sajátossága, hogy tőkeszerkezet szempontjából hasonlóan rossz megítélés alá esnek, mivel a csoport cégei közül egy sem minősíthető kedvező tőkeszerkezettel bírónak, ellenben 44 cég esetében a rövid, 18 esetében a tartós kötelezettségállomány a domináns a tőkeszerkezeten belül. Ezt predesztinálja a csoport

átlagértéke is, jövedelmezőség, és tőkeszerkezet vonatkozásában. Ezen túlmenően a cégek döntő hányadat a veszteséges cégek adják, 44 esetben. A likviditási helyzet sem kedvező a likviditási mutató tükrében, hiszen 62 cég likviditási helyzete nem éri el a hazai és nemzetközi gyakorlat által megkívánt minimumot. A legtöbb felhalmozott veszteségű cég is ebben a szegmensben található, 18 cég képében, mindezek miatt ezt a csoportot is kockázatosnak ítélem meg.

A döntően stabil cégek nevükből adódóan döntően saját tőkéből finanszírozzák magukat, krónikusan eladósodott cég nincs a csoportban, de négy cég vonatkozásában a finanszírozási szerkezet döntő elemét a rövid lejáratú kötelezettségek jellemzik. A gyorsrátán mérve 69 cég likviditási helyzete megfelelőnek ítélni lehet, jövedelmezőség ebben a szegmensben a legnagyobb 58 céggel. Ebbe a csoportba tartozó cégeket nem minősítem kockázatosnak működés szempontjából. A likvid cégekre nevükből adódóan a megfelelő likviditási helyzet mindkét mutatóval minden cégre kedvező érték a jellemző, és ezt megfelelően mutat a csoport átlaga is e mutatókban. A klaszter azonos számú nyereséges és veszteséges céggel, tőkeszerkezet szempontjából döntően kedvező tőkeszerkezeti jellemzőkkel bíró cégek száma a meghatározó (18), valamint a hosszú távú működés szempontjából is stabil cégek alkotják. E mutatókat alapul véve ezt a csoportot nem tekintem kockázatos csoportnak. Az abszolút stabil cégek sajátossága, hogy majdnem minden vizsgált mutató tekintetében a legkedvezőbb értékekkel bírnak, így a tőkeszerkezet, likviditás, és jövedelmezőség vonatkozásában egyaránt, így e csoportot is kedvező megítélésének tekintem kockázati szempontból. Konklúzálva a 2013-as években végzett vizsgálatot, az a konzekvencia vonható le, hogy a nem kockázatos cégek kerültek túlsúlyba az elemzés alapján, mivel a vizsgálatba bevont cégek közül 147 cég került a kockázatos besorolású csoportokba, mely a teljesen céges kör 47%-át teszi ki.

Iparági jellemzőket vizsgálva az oktatás, nevelés esetében döntően a kockázatos vállalati körbe tartoznak a cégek, főként a jövedelmezőségi nehézségekbe, mely egyrészt az alacsony bevételi önállósággal, másrészt a tőkeszerkezet alakulásával függ össze. Egészségügy tekintetében is többségében kockázatos cégeknek minősülnek a vállalkozások. Szintén a kockázatos cégek vannak jelentős túlsúlyban a tájékoztatás, média és a sportklubok szakfeladatban, egyedüli kivételt meglepő módon a kulturális szolgáltatások csoportja jelenti, de itt is csak csekély az eltérés a kisebb kockázatu cégek irányába. Így a humán közszolgáltatások esetében a kockázatos cégek adják a túlsúlyt. A legkisebb méretű megyei jogú városok tekintetében megállapítható, hogy Salgótarján, illetve Nagykanizsa esetében van a kockázatos cégek száma többségben, a többi vizsgált település esetében kevesebb a kockázatos cégek száma. Meglepő eredményt hozott Hódmezővásárhely, mely ugyan fele-fele arányban részesülnek a kockázatos cégek, de a tőkeszerkezeti elemzéseknél a kockázatos tőkeszerkezetű cégek közé sorolta be az elemzés majdnem az összes céget. Salgótarján esetében szinte minden nagyobb vállalat kockázatos, Hódmezővásárhely esetében is legnagyobb vállalkozás, viszont a többi vizsgált város esetében inkább a kisebb cégek a kockázatosak.

A középső kategóriába tartozó helyhatóságok között Erd, Szolnok, Tatabánya és Szombathely esetében vannak többségben a kockázatos cégek, míg a Békéscsaba, Eger, Veszprém és Kaposvár esetében pontosan fele-fele az arány. Zalaegerszeg az egyetlen ebben a kategóriában, ahol a többsége jó gazdálkodási paraméterekkel rendelkező vállalkozásnak minősíthető. Kaposvár esetében különösen problémás, hogy az

önkormányzati cégek közül a nagyobb méretű cégek jelentik a kockázatot, kisebb ennek a mértéke, de számottevő Érd, Veszprém és Tatabánya vonatkozásában.

A 100 ezres lakónépességet meghaladó önkormányzatok esetében szinte másolják az eredmények a tőkeszerkezeti klaszteranalízis esetében tapasztaltakkal. Így Debrecen és Miskolc esetében kockázatos céges portfólió a döntő hányadot jelenti. Ugyanez állapítható meg Nyíregyháza vonatkozásában is. A legjobb gazdálkodású cégekkel hasonlóan a tőkeszerkezeti vizsgálatokhoz hasonlóan a Pécs és Szeged esetében van, de jónak számítanak Kecskemét cégeinek gazdálkodási mutatói. Hasonló megállapításokat tehetünk Székesfehérvár, és Győr esetében is. Debrecen és Miskolc esetében a vagyongazdálkodó holdingok tartoznak a kockázatos körbe, míg a többi város esetében a vízművek –Pécs és Kecskemét kivételével-, mely kockázatként értékelhető.

Budapest esetében kedvezőnek minősíthető tőkeszerkezettel rendelkezik 22 cég a 32-ből, mely kedvezőnek minősül. Ugyanakkor megállapítható, hogy a kedvezőtlen tőkeszerkezetbe tartozó cégek közé tartozik a közlekedéssel és vízszolgáltatással foglalkozó vállalat.

A kerületek tekintetében az összkép hasonlóképpen, mint a tőkeszerkezeti klaszteres vizsgálatoknál kedvező. Magasabb a kockázatos cégek aránya a VIII. XI. és XXI, valamint a XXIII. kerületben, ugyanakkor megállapítható, hogy a kerületi szegmensben a leginkább kedvező a cégek megítélése. A kerületek esetében többségében a mérnöki tevékenységet végző cégek, illetve az egészségügyi vállalkozások kockázatosabbak. (3. táblázat)

Összegzés

Összefoglalva a kockázati klaszterelemzés eredményeit, számos kockázatos folyamatra figyelhetünk fel a vizsgált évek tükrében. Ezek közé tartozik, hogy:

- Folyamatosan növekszik a vizsgálatba vont cégek száma, és velük együtt a kockázatos cégek száma is, egyedül kisebb megtorpanás 2010-ben mutatható ki, de a növekedés aggasztó mértékű a vizsgálatba vont cégek arányában,
- Szintén növekszik a kockázatos ágazatok száma, és azokon belül a nagyobb vállalati méretű vállalkozások száma,
- Ami szintén megállapítható, hogy a kockázatos önkormányzati cégek száma is bővül, ez által romlik a kockázatos vállalkozások száma,
- a kockázati tényezőket vizsgálva döntően nem a likviditás jelenti a legfontosabb kockázati tényezőt, döntő hányadát a jövedelmezőségi, illetve tőkeszerkezeti problémák jelentik.

A folyamatot nyomon lehet követni a kockázatos önkormányzati cégek arányában, típusaiban és méretében, hiszen folyamatos növekedés figyelhető meg, így újabb vállalkozások kerülnek be a kockázatos cégek körébe, a meglévők mellé. Az elemzésből szintén leszűrhető, hogy számos önkormányzat esetében megfigyelhetőek akut kockázatos cégek, mely a gazdálkodás velejárói, azonban mindenképpen kedvezőtlen folyamat, hogy ehhez dinamikusabban kerültek be újabb vállalatok, ennek csúcspontját 2013-ban láthatjuk, különösen a nagyobb vállalati mérettel bíró cégek esetében problémás.

E folyamat magyarázatául szolgálhat a válság hatása, de ez nem állt meg 2011-ben a folyamat, hanem 2013-ban is folytatódott. A válságon túl determinálja az önkormányzati cégek mozgásterét a lakosság, illetve az önkormányzatok által nyújtott támogatások, melyek összességében csökkenő tendenciát követtek, így negatívan hatottak a jövedelmezőségre.

Túlmenően tehát a folyamatok tartóssá válása esetén az önkormányzatok jelentős tőkepótlásra, és támogatásnyújtásra kell fordítaniuk a meglévő céges állomány támogatására, mivel a cégek önfelkarbantartása nem lesz megfelelően megoldott.

Felhasznált irodalom

- [1.] ACZÉL Á. - HOMOLYA D. (2012): Az önkormányzati szektor eladósodottságának kockázatai pénzügyi stabilitási szempontból. In: MNB-szemle, 2011. (6. évf.) 3. sz. p 1-11
- [2.] ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2012): Jelentés a a helyi önkormányzatok pénzügyi helyzetének és gazdálkodási rendszerének 2011. évi ellenőrzéseiről. Budapest
- [3.] GÁL E. (2012): AZ önkormányzatok adós-és követelésminősítésének elméleti és gyakorlati problémái. PhD értekezés, Miskolc, 2012
- [4.] HALMOSI P. (2007): Az önkormányzati költségvetési szabályok nemzetközi összehasonlításban. In: Comitatus: önkormányzati szemle, 2007; 9: 25-30
- [5.] HOMOLYA D. – SZIGEL G. (2008): Önkormányzati hitelezés-kockázatok és banki viselkedés, IN: MNB szemle 2008. 09. sz. 20-29
- [6.] HEGEDŰS J. – TÖNKŐ A. (2007): Az önkormányzati gazdasági társaságok szerepe a helyi önkormányzatok vagyongazdálkodásának- A feltételes kötelezettségvállalás problémája IN: Vigvári (2007) Családi Ezüst. Tanulmányok az önkormányzati vagyongazdálkodás témaköréből, Budapest 67-95
- [7.] KOZMA, G.(2006): Az önkormányzati gazdálkodás kockázatai kategóriái – ellenőri szemmel. Kézirat
- [8.] POLACKOVA, H. (1998): „Contingent Government Liabilities: a Hidden Risk for Fiscal Stability.”Policy Research Working Paper, World Bank, Washington, D.C.,
- [9.] SAJTOS L. – MITEV A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, 2007, Alenia Kiadó, Budapest, 402 o
- [10.] SCHICK, A. (1999): Budgeting for Risk Washington, D.C.: World Bank.
- [11.] VIGVÁRI, A. (2002): Az önkormányzati rendszerre alkalmazható CAMELS-típusú monitoring rendszer koncepciója. Vitaanyag és megvalósíthatósági tanulmány. Készült az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézete részére.
- [12.] VIGVÁRI, A. (2006): „A leggyengébb láncszem.” A helyi önkormányzatok finan-szírozási rendszerének reformja. In: Vigvári A. (szerk. 2006): Vissza az alapokhoz! Tanulmányok a közpénzügyi rendszer reformjáról. Új Mandátum Kiadó Budapest.
- [13.] Vigvári A. (2009b): Atipikus önkormányzati eladósodás Magyarországon In: Közgazdasági szemle: 2009. 7-8. sz. 709-730.o

Szerző:

Hegedűs Szilárd

adjunktus

Kodolányi János Főiskola

szilard.hegedus.hun@gmail.com

A KITERJESZTETT VALÓSÁG LEHETŐSÉGEI A TURIZMUSBAN, EGY NICHE TERMÉK A REALITÁS/VIRTUALITÁS HATÁRÁN

JUHÁSZ ANNA

Összefoglalás

A kiterjesztett valóság technológia már egy ideje látványos kiegészítője számtalan turisztikai attrakciónak. Olyan turisztikai látványosságoknál, amelyeknek fizikai maradványai elveszőben vannak, például egy vár megmaradt romos falai, a kiterjesztett valóság technológia segítségével egy digitális képernyőn keresztül láthatjuk, hogy az eredeti formában hogyan is nézhetett ki. Az általam példaként felhasznált kiterjesztett valóság applikáció, az Ingress, a Google legújabb játéka egy ennél is interaktívabb szintre helyezi a technológiát. A játéktér a fizikai világban jelenik meg, a feladatok megoldásához valós térben kell mozogni. A célpontok a technológia segítségével lokáció alapú, virtuális attrakciókká változnak.

A kutatás azt hivatott igazolni, hogy most először megnyílt arra a lehetőség, hogy virtuális attrakciókat is be lehet építeni a turisztikai termékínlatba. A kapcsolódó szakirodalom kielemezése után, vagyis a turizmuselmélet alapjai és a témához kapcsolódó technikai eszközök, és programok szakirodalmának elemzése után megvizsgáltam, hogy az eredmények mennyire összeegyeztethetők a kutatás elején feltett hipotézissel, valamint az eredmények alátámasztása érdekében mindezt kiegészítettem egy primer kutatással, amely egy kérdőíves felmérés elkészítését jelentette. A kérdéssor a Google Plus hivatalos Ingress oldalán került megosztásra, kitöltésében 1007 ember vett részt.

A lokáció alapú virtuális elemek potenciális látnivalókká alakulhatnak a közeljövőben, hiszen ezek képesek egy határok nélküli játszótérre alakítani hétköznapi környezetünket. A turizmus szakmának az újabb niche termékeket kereső utazóközönség megjelenése előnyös, hiszen kiaknázatlan piaci rést jelent.

Kulcsszavak: kiterjesztett valóság, turizmus, niche, attrakció, virtualitás

JEL: Z32

Opportunities of augmented reality in tourism, a niche product on the border of reality/virtuality

Abstract

The Augmented Reality technology has been a spectacular addition to countless tourist attractions. At tourist sites - such as ruined castle walls - where the physical remains are already in decline, the Augmented Reality technology allows you to see how it all looked like originally through a digital screen. I used Ingress, Google's latest game as an examples of augmented reality applications, which pushes the technology to an even more interactive level. The playing ground is set in the physical world, solving the problems comes with moving around in real space. With the help of technology the destinations are changing into location-based, virtual attractions.

A kiterjesztett valóság lehetőségei a turizmusban, egy niche termék a realitás/virtualitás határán

The research is intended to demonstrate that for the first time the possibility has opened up to integrate virtual attractions into touristic market. After analyzing the relevant literature, that is to say after the analysis of Tourism Theory, the subject related devices and the technical literature of programs, I examined how comparable the results are to the research hypothesis asked at the beginning, moreover I have completed all the above with a primary research which involved the preparation of a questionnaire survey. The questionnaire was shared on the official Google Plus page of Ingress and got filed by 1,007 people.

The location-based virtual elements may turn into potential sights, as they are able to convert our everyday environment into a playground without borders. The appearance of a traveling public looking for new niche products is favorable for the tourism profession for it means an untapped market gap.

Keywords: *augmented reality, tourism, niche, tourist attraction, virtuality*

JEL: Z32

Bevezetés

Izgalmas idöket élhetünk, mindennapjaink a technológiának köszönhetően elképesztően felgyorsultak, hirtelen új lehetőségek nyíltak tanulásra, szórakozásra. Ezek a változások érezhetőek társadalmi és gazdasági szinten is, az egyének átalakult életvitele átfórmálta a fogyasztási szokásokat, ehhez pedig a kínálati oldalnak is alkalmazkodnia kellett. A különböző gazdasági ágazatoknak ez egyszerre jelent friss lehetőségeket és ismeretlen kihívásokat.

A dinamikus tempóhoz a turizmus szakmának is alkalmazkodnia kellett, ezen a szakterületen először talán az értékesítési csatornák érzékelték a verseny erősödését az otthonról intézhető internetes foglalások elterjedésével, melynek köszönhetően újra kell definiálniuk a szerepüket az értékesítés során. A szakma bizonyos területein azonban új kapukat nyitott meg. Az attrakciómenedzsment az izgalmas technikai újításokkal új rétegek számára tudta hívogatóvá változtatni kínálatát, sokkal különlegesebb látogatói élményt képes nyújtani az érdeklődők számára. A múzeumokban, tematikus parkokban és egyéb kiállító terekben megjelentek az érintőképernyők, hangeffektek, animációk, így sokkal átélhetőbbé vált a bemutatott téma.

A fejlődés azonban ennél a pontnál sem áll meg. Ahogy a technológia egyre intelligensebb programok megalkotására képes, a digitális eszközök képesek lesznek átlépni a kiegészítő szerepet, egyfajta attrakciókká átlényegülni.

Írásomban ezt a két, látszólag távoli terület találkozási pontjai kerülnek bemutatásra, egy különleges, kiterjesztett valóság technológiát használó niche termék, az Ingress példáját felhasználva.

Anyag és módszer

A kutatott téma jelenlegi helyzetének feltáráshoz túlnyomó részben szekunder adatokra támaszkodtam, az eredmények alátámasztása érdekében pedig mindezt kiegészítettem egy primer kutatással, amely egy kérdőíves felmérés elkészítését jelentette.

A kutatás alapját jelentő területek kapcsolódó szakirodalmának kielemezése után, vagyis a turizmuselmélet alapjai és a témához kapcsolódó technikai eszközök, és programok szakirodalmának elemzése után megvizsgáltam, hogy az összegzett tények mennyire összeegyeztethetők a kutatás elején feltett hipotézissel.

Az eredmények igazolása érdekében sok gyakorlati példa, bizonyíték kerül bemutatásra, melyeknek jelentős része John Hanke, az Ingress megálmodójának szakmai konferencián elhangzott prezentációjából származik, fennmaradó része pedig az általam készített kérdőíves kutatásból.

A kérdőíves felméréshez a kitöltendő kérdéssor a Google Plus hivatalos Ingress oldalán került megosztásra, ugyanis ezen az oldalon szerzik a legtöbb információt az aktív játékosok. A felmérésben 1037 ember vett részt, ebből 1007 került be a végleges elemzésbe. Harminc ember azért esett ki a kutatásból, mert az első feltöltés után különböző hibák miatt módosítani kellett a kérdőívet, hogy ne legyenek hamis adatok az eredmények között, az első harminc ember tehát csak a tesztelés folyamatában játszott szerepet.

A kérdéssor válaszainak kielemezése után az adatokat összevettem az elméleti alapokkal, és ez alapján írtam a kiterjesztett valóság turisztikai hasznosíthatóságának jelenlegi helyzetéről és további potenciális alkalmazási lehetőségeiről, ezzel remélhetőleg hozzájárulva az adott témában meglévő eredmények kiszélesítéséhez.

Eredmények

Amikor Ingress 2012 november 15-én debütált, a Google a mostanihoz képest jóval kisebb közönségnek mutatta be termékét. A hivatalos beta verzió megjelenése előtt szivárogtattak a bemutatásról információkat a San Diego-i Comic Con-on júliusban - amely a szórakoztató ipar egyik legnagyobb, évente megrendezett eseménye - (Comic-Con International) de a bejelentés nem kavart túl nagy port. Kiadása után azonban az érdeklődők száma gyors gyarapodásnak indult, és 2013 májusára ez a hiánypótló játék mintegy 500.000 fő méretű közönséggel büszkélkedhetett. Elég drámai növekedés, különösen akkor, ha figyelembe vesszük a tény, hogy abban az időben – mivel beta verzióról beszélünk – csak meghívóval lehetett bejutni a játékba. (Schmidt, 2014)

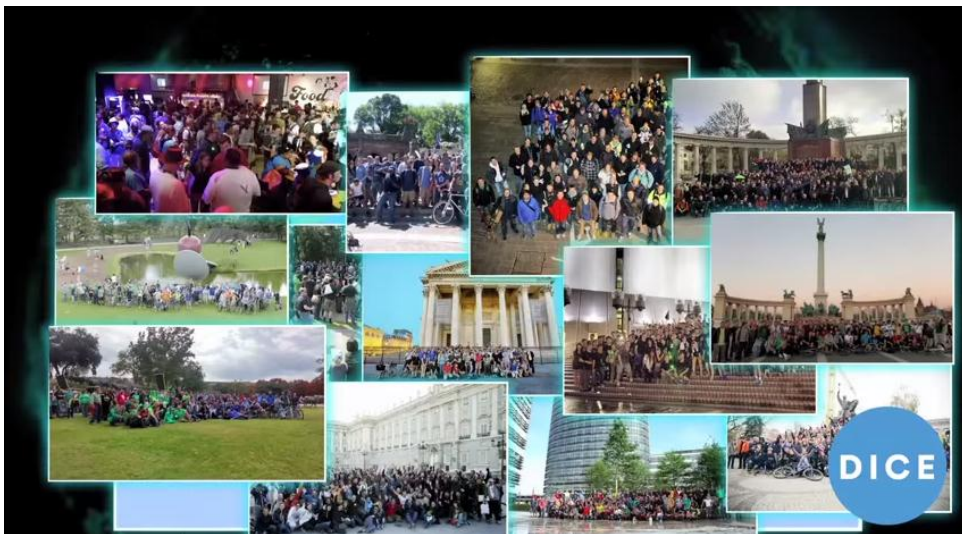
A beta vége után, amikor bárki ingyenesen letölthette az aplikációt Androidra a Google Playből, a népszerűség nem csökkent, köszönhető ez többek között annak is, hogy a fejlesztők sok olyan kívánságot teljesítettek, melyet a beta alatt játszó emberekben merült fel hiányként. A beta után azonban a játékosok számának növekedését két úton lehet követni: az egyik a Google+ oldalon megjelent követők számából, és az alkalmazás letöltésekből. (a Google+, vagy Google Plus egy közösségi hálózat, amelynek tulajdonosa és üzemeltetője a Google Inc.) (Gothly, 2011) A Google+ Ingress oldalán a követők száma 2013 nyarán lépte át az egymilliót. (Quora, 2013)

A következő nagy dolog a játék életében 2014 július 14, ugyanis ezen a napon vált elérhetővé az Apple termékek felhasználói számára, kiadták az iOS-re optimalizált verziót. (Oliver, 2014)

2014 szeptemberében a letöltések száma hétmilliónál tartott, ami részben a iOS-es megjelenésnek is köszönhető. (Takahashi, 2014) Ez a szám lenyűgöző, de hamis kép

Példaként az első ábrán egy moszkvai baráti társaság fényképei láthatók, akik Izraelbe repültek, hogy megszerezzék az egyik, előbbieken említett virtuális tárgyat. Ott helyi játékosokkal együttműködve még körülbelül 1400 kilométert autóztak 30 óra leforgása alatt az országot járva, hogy megtalálják a virtuális tárgyat, majd ezután visszautaztak Oroszországba. (Hanke, 2014) Turizmuselméleti definíciók alapján látogatón értünk minden olyan személyt, aki valamilyen motivációtól vezérelve állandó lakó- és munkahelyét elhagyva ideiglenesen más országba látogat, és ott kereső foglalkozást nem végez. A látogatónak két alkategóriája létezik: a turista, aki 24 órát vagy annál többet (de maximum 1 évet) tölt el a felkeresett országban, és a kiránduló, aki 24 óránál kevesebbet tölt az adott országban. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy ők már nem csak kirándulók voltak, hanem turistákká váltak. (Rátz, 2000) Az utazási vágyat pedig egy olyan kiterjesztett valóság applikáció generálta, amely eddig csak kiegészítő eleme volt a turizmusnak.

A játékkal megjelenő közösség, a csapatmunkát igénylő feladatok nagyon gyorsan a felhasználók kedvenc játékelemeivé váltak. A fejlesztők csapata arra számított, hogy az emberek majd olyanokkal akarnak játszani, akiket már előtte is ismertek, és csak a lakóhelyükhöz közeli, ismert helyszíneket fogják megközelíteni. Ezzel szemben a játék tematikájához köthető közösségi eseményekre hatalmas kereslet mutatkozott, az emberek szerettek volna más játékosokat személyesen megismerni és egyre újabb helyszíneket fölfedezni. Ezért a készítőik úgy döntöttek, hogy ezekre nagyobb hangsúlyt fognak fektetni. Először csak szervezett találkozókkal egybekötött közös játék formájában indult el a közösség építés, később pedig rájöttek, hogy a sci-fi háttértörténetet is tudják igazítani a találkozókra lezajlott játék végkifejletéhez. Ezeket a találkozók azóta is rendszeresen tartják, a részvétel pedig egyre növekvő.

2. ábra **Ingress találkozók világszerte**

Forrás: <http://www.dicesummit.org/>

Az ilyen jellegű találkozók általában egy naposak, 4-5 órányi portálfoglalásból, és utána ismerkedésre alkalmas, közös beszélgetésre szánt szabadidőből állnak. A második ábra

A kiterjesztett valóság lehetőségei a turizmusban, egy niche termék a realitás/virtualitás határán

jobb oldalán budapesti csapat is felkerült a képek közé. A résztvevők különböző közlekedési eszközökkel érkeznek, néhányan biciklivel veszik az akadályokat, sok családos ember babakocsival érkezik a játékra. Ez a formula (portálfoglalás után beszélgetés) minden helyszínen ugyanolyan népszerűségnek örvend. A résztvevők gyakran szerveznek saját maguk is bulikat a játékot követően, amelyre általában szívesen várják a többi játékost is. Igazán barátságos, közvetlen hangulatú találkozókra lehet beszélni a játék esetében. (Hanke, 2014) A központi szervezésű találkozók listája a hivatalos oldalon található, az Ingress.com-on található „Live Events” gomb alatt. (Niantic Labs Google, 2014)

A kutatott csoport esetén kijelenthető, hogy az utazásuk elsődleges motivációja virtuális, az utazás során végzett tevékenységek azonban teljesen valóságosak. Egy új célcsoport megjelenését figyelhetjük meg, akiknek a megismerése és célcsoportként való kezelése új ügyfeleket szerezhet a turizmus szektor számára.

Az előző fejezetben leírtak alapján tehát kijelenthetjük, hogy a kiterjesztett valóság technológiában megvan a potenciál arra, hogy utazási motivációt ébresszen. Ez azonban még nem elegendő információ egy jól eladható, új turisztikai termék megalkotásához. Fontos megállapítani, hogy milyen turisztikai magatartással jellemezhetőek a virtuális motivációval utazó személyek, valamint az is, hogy milyen jellegű desztinációk meglátogatásában érdekeltek.

A turisztikai magatartás feltérképezésére, valamint az utazási hajlandóság mértékének megállapítására a legbiztosabb megoldásnak az érintettek, vagyis a játékosok megkérdezése tűnt. A kérdőívek kielemezése után a csoportról megállapítható, hogy szívesen utaznak, akár nagy távolságokat is, és leginkább egy rövid hétvégének megfelelő időtartamot szeretnek az adott desztinációban tartózkodni. Legszívesebben szállodában alszanak, de a hostelek is kedvelt szálláshelynek minősülnek. A célcsoport főleg férfiakból áll, akik az ismereteiket a játékról elsősorban barátaikon keresztül (szájreklám!) szerzik, valamint a Google+ felületén tájékozódnak, illetve különböző játékos fórumoknak és tech magazinoknak is követői. Szeretnek új helyeket és embereket megismerni, általában fizikailag aktívak. Azt is feltételezhetjük, hogy viszonylag magas diszkrecionális jövedelemmel rendelkeznek, a játék ugyanis csak a legújabb generációs okostelefonokon és tableteken működik, ezek a készülékek pedig általában sokba kerülnek.

Következtetések, javaslatok

Hogyan tudná az Ingressben rejlő lehetőségeket a turizmus szakma kiaknázni magának? Ismerve azt a tényt, hogy az Ingress felhasználói magas utazási hajlandósággal jellemezhetőek, és ezen felül megpróbáljuk a hasonló tulajdonságaik alapján egy külön csoportként kezelni őket, akkor kialakítható az őket célzó turisztikai termékek skálája, valamint az ezekhez tartozó értékesítési csatornák is.

A kérdőíves felmérés során összegyűjtött információkból utazási irodák és utazásszervezők egyszerűen összeálíthatnak a célcsoport számára megnyerő utakat. Az is megkönnyítheti a helyzetüket, hogy a hivatalos Ingress rendezvények listája hónapokkal előre felkerül a honlapra, így tehát a megfelelő desztinációt is ki tudják választani.

Ezek az eseményeken olyan magas a résztvevők száma, hogy az új szervezések a charter ajánlatok biztosan sok játékost vonzanának, utasszállító cégeknek megfelelő ügyfeleket jelentenének.

Szállásadó turisztikai vállalkozásoknak is lehetősége van erre a célcsoportra építeni, Ingress találkozó időpontjában kedvezményekkel, vagy csak jól célzott reklámmal (például Google+ oldalon való megjelenéssel) lenne lehetőségük becsábítani a desztinációba érkező játékosokat. Ha a szálloda épülete építészetileg értékes, vagy kapcsolható valamilyen látványosság hozzá, akkor pedig javasolhatjuk a fejlesztőknek, hogy fogadják el a játékosok számára keresendő célpontként, vagy ahogy a játékmenetben hívják: portálként, és így is lehet saját játékelemünk a területen.

Éttermek és bárók esetén pedig valamilyen tematizált menüsorral is be lehetne hívogatni a vendégeket, vagy ha a vendéglátó egység épülete, a szállodákhoz hasonlóan valamilyen érdekes történettel rendelkezik, akkor ugyanúgy lehet portált létrehozni.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a szerző által a Kodolányi János Főiskolán elkészített TDK dolgozat (témavezető: Michalkó Gábor egyetemi tanár) eredményeinek felhasználásával készült. A tanulmány címével azonos értekezés első helyezést ért el a 2015. évi XXXII. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció Turizmus-fejlesztés tagozatában.

Hivatkozott források

- [14.] Comic-Con International. (dátum nélk.). *www.comic-con.org*. Letöltés dátuma: 2014. 10 29, forrás: About Comic-Con International: <http://www.comic-con.org/about>
- [15.] D.I.C.E. Summit . (dátum nélk.). *www.dicesummit.org*. Letöltés dátuma: 2014. 10 25, forrás: ABOUT DICE SUMMIT: <http://www.dicesummit.org/about/index.asp>
- [16.] Gothly, D. (2011. 08 27). *www.dgp4sl.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 20, forrás: Google Plus and Identity Services: <http://www.dgp4sl.com/wp/2011/08/google-plus-and-identity-services/>
- [17.] Hanke, J. (2014. 02 12). *www.youtube.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 26, forrás: Niantic Labs' John Hanke - "Adventures on Foot" - D.I.C.E. 2014 Summit: <http://www.youtube.com/watch?v=3lj9vBhfIGM>
- [18.] Hanke, J. (2014. 02 12). *www.youtube.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 26, forrás: Niantic Labs' John Hanke - "Adventures on Foot" - D.I.C.E. 2014 Summit: <http://www.youtube.com/watch?v=3lj9vBhfIGM>
- [19.] Niantic Labs Google. (2014). *www.ingress.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 26, forrás: Join the movement.: <https://www.ingress.com/events>
- [20.] Oliver, S. (2014. 07 14). *www.appleinsider.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 20, forrás: Google brings popular augmented reality game Ingress to Apple's iOS: <http://appleinsider.com/articles/14/07/14/google-brings-popular-augmented-reality-game-ingress-to-apples-ios>
- [21.] Quora. (2013. 08 28). *www.quora.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 20, forrás: How many people are playing Ingress worldwide?: <http://www.quora.com/How-many-people-are-playing-Ingress-worldwide>

- [22.] Rátz, T. (2000). *Az attrakciótól az élményig - A látogatómenedzsmet módszerei*. Budapest: Geomédia Kiadó Rt.
- [23.] Schmidt, P. (2014. 06 15). *www.guardianlv.com*. Letöltés dátuma: 2014. 10 20, forrás: Google Ingress: Once Little Known Game Reaches Large Audience: <http://guardianlv.com/2014/06/google-ingress-once-little-known-game-reaches-large-audience-2/>
- [24.] Takahashi, D. (2014. 09 25). <http://venturebeat.com/>. Letöltés dátuma: 2014. 10 20, forrás: Google's mobile game Ingress enables 7M players to create user-generated missions: <http://venturebeat.com/2014/09/25/googles-mobile-game-ingress-enables-7m-players-to-create-user-generated-missions/>

Szerző:

Juhász Anna

hallgató

Kodolányi János Főiskola

Turizmus – vendéglátás szak

juhasz.anna@kodo.hu

A HAZAI KÉZMŰVES BONBONGYÁRTÁS TECHNOLÓGIÁJA ÉS KÖLTSÉG-VISZONYA

KARNAI LAURA

Összefoglalás

Az élelmiszeripar egyik meghatározó szegmense az édességipar, legkedveltebb termékei közé tartozik a csokoládé, mely a világon szinte bárhol fellelhető, s a mindennapok elengedhetetlen részét képezi. Napjainkban a fogyasztói trendek folyamatosan változnak, az utóbbi pár évben megfigyelhető, hogy egyre nagyobb szerepet kapnak a kézműves alapanyagokból készült, magasabb minőségű, adalékanyagoktól, tartósítószerrel és növényi zsiradéktól mentes, egészségesebb termékek, így a kézműves csokoládé.

Fő célkitűzésem a kézműves csokoládéágazaton belül a bonbon előállítás jövedelemtermelő képességének a meghatározása. Vizsgálataim során egyaránt végeztem primer és szekunder adat- és információgyűjtést. A primer adatgyűjtés lefolytatása során ellátogattam 4 különböző hazai bonbonkészítő műhelybe, ahol a termelésre vonatkozó főbb adatokat (pl. technológia jellemzői, fajlagos ráfordítások, termelési költségek, hozamok) gyűjtöttem be. Kutatási eredményeim alapján megállapítható, hogy a kézműves bonbongyártás relatív költséghintés tevékenység, melynek oka a jelentős alapanyag- és a magas hozzáadott értéket képviselő kézi munka ráfordítás mértéke.

Kulcsszavak: édességipar, kézműves bonbon, termelési költségek, termelési folyamat

JEL: C63, D24, M11

The craftsman chocolates domestic production technology and cost conditions

Abstract

One of the main segments of food industry is sweet industry, we could say it's favourite product is chocolate, which can be found all across the world. It belongs to our daily life. Nowadays the consumer trends are changing continuously. In recent years it is seen that there is an increasing role of handmade ingredients, higher quality, as well as it is free of preservatives, additives, and plant based oils, therefore healthier products getting more attention like craftsman chocolate.

The main objective of the article is to identify the technology and costs of handmade chocolate bonbons. During my studies I've done primer and secondary data and information collecting based on national and international bibliography. During the primer data collection I have visited 4 different national bonbon manufactures, where I gathered the most important information about the production, such as main characteristics of technology, cost of production, yield, and inputs.

Based on my research results, it can be stated that the manufacturing of handmade bonbons it's an expensive business, and the reason of this is the high cost price of ingredients, and the high added value of manual work.

Keywords: confectionery industry, craftsman chocolate, production costs

JEL: C63, D24, M11

Bevezetés

Az élelmiszervertikum egyik főbb szegmense az édességipar, melynek termékei kelendőbbek, mint valaha. Napjainkban az egyik legnépszerűbb és legkedveltebb élvezeti élelmiszer, a csokoládé, mely szinte mindenhol fellelhető, korosztálytól függetlenül bárki fogyaszthatja, s különböző ízesítésének, formáinak köszönhetően az ünnepek, s mindennapok elengedhetetlen részét képezi.

A csokoládé fő alapanyaga, a kakaó, mely leginkább befolyásolja a fogyasztás mértékét. A világ kakaótermelése az elmúlt években egyre drasztikusabb képet mutat, hiszen az időjárási viszontagságok, a globális felmelegedés, a speciális klímát igénylő termőterületek és a talaj kimerüléséből adódó problémák miatt a megtermelt mennyiség mértéke kiszámíthatatlanná vált (Ferdman, 2014; ICCO, 2014; WCF, 2014). A fő kakaótermelő országok, mint például Ghána, Elefántcsontpart és Indonézia, 2014-ben közel 4,3 millió tonna kakaót termeltek, s ezzel szemben a fogyasztás 7,2 millió tonna volt. A fogyasztás tekintetében élen járó országok közé sorolható Svájc, a maga egy főre jutó 11,9 kg/fő éves mértékével, öt követi Írország, és az Egyesült Királyság több mint 9 kg/fő/év fogyasztással. Magyarország 3,2 kg/év egy főre jutó fogyasztásával jóval az EU-s (8-10 kg/fő/év) átlag alatt van (Nieburg, 2013). A termelés csekély növekedése és a fogyasztás drasztikus megemelkedése az ázsiai piacon való megjelenés következtében egyre tovább növelheti a szakadékot a kereslet és kínálat között (ICCO, 2014; Statista, 2015). Ez az eltérés a kakaóárfolyamot is nagyban befolyásolja. A nemzetközi kakaóárak az utóbbi években nagymértékben megemelkedtek, ennek oka elsődlegesen a kiszámíthatatlan időjárási körülmények következtében ingadozó termelés. A kakaó árfolyamának ciklikussága jól megfigyelhető az elmúlt 5 év adatait vizsgálva, hiszen ez időszak alatt a kakaó tőzsdei ára 2100 és 4000 USD/tonna között alakult. Az elmúlt hónapban az árfolyam változásában csökkenő tendencia figyelhető meg, miszerint 2015. év december 15.-e óta – amikor is 3384 USD volt a kakaó tonnánkénti ára – több mint 600 USD-t esett az árfolyam január 18.-ig (Tőzsdeárnyék, 2016).

A csokoládé „jóléti életmódba” való beépülése eredményezte a fogyasztási struktúra átalakulását. A fogyasztói igények változásával az utóbbi években egyre inkább előtérbe kerültek a hagyományos módon, minőségi alapanyagokból elkészített, mesterséges színezéket, ízfokozót nem tartalmazó helyi termékek. Hazánkban is növekszik azon tudatos fogyasztók száma, akik a helyi termékeket helyezik előtérbe a nagy bevásárlóközpontok tömegtermékek nevezett áruhoz képest (Szöllösi et al., 2014; Szakály, 2008; 2011). Popovics (2005) szerint a verseny fokozódása tette lehetővé, hogy a helyi termelők minőségi alapanyagból készült termékeit helyezték egy adott társadalmi réteg fogyasztásának központjába.

A kézműves jelleggel készült termékeket szigorú szabályok kötik. A Magyar Élelmiszerkönyv Bizottság definíciója szerint „*kézműves/kézműves élelmiszernek nevezhető az az egyedi jelleggel bíró termék, amelynek előállításánál a különös gondosság, a „mivesség”, a kézzel végzett és a szaktudás által irányított munkafolyamat dominál. Kézműves terméket elsősorban kézi technológiával állítanak elő. Egyes munkafolyamatok gépesíthetők, azonban az előállításnak a közvetlen emberi irányításon és a kézi munkavégzésen, emberi erőfeszítésen, tapasztalaton kell alapulnia. Kézműves termék előállításánál törekedni kell a felhasznált adalékanyagok, technológiai segédanyagok mennyiségének csökkentésére, valamint a természetes anyagok*

felhasználására” (MÉB, 2013). A csokoládé termékpályán a kézműves jelleg azt jelenti, hogy a termék kézműves alapanyagból készült, magasabb kakaótartalmú, adalékanyagoktól, tartósítószertől, növényi zsiradéktól mentes, ezáltal egészségesebb, s főként kézi munkaerő felhasználásával történik a megmunkálás. A kézműves csokoládét készítő termékeinek fő értéke a különlegesség, az egyediség, a precíz kivitelezés, a magas minőség és kisebb mennyiség, amit a kereskedelmi láncok üzletpolitikája nem enged meg (Kajner, 2009).

A magas kakaótartalmú csokoládé pozitív élettani hatása már régóta ismert, azonban csak az utóbbi években helyeződött a figyelem középpontjába. Az egészségtudatos életmód térnyerésének hatására az édességek fogyasztása terén is változás figyelhető meg. A magas kakaótartalmú, minőségi csokoládék egészségre gyakorolt jótékony hatásának következtében egyre népszerűbb, s piaci térnyerése egyre nyilvánvalóbb, bár ezen termékek még jóval magasabb árfekvésűek, mint a gépi technológiával készített táblás csokoládék (Somerfeld, 1996).

Kutatásom elsődleges célkitűzése a kézműves bonbonyártás jövedelemtermelő képességének meghatározása, primer adatgyűjtésre alapozva. További célom, hogy a gyártási folyamat részfolyamataihoz rendeljem a felmerülő költségeket, s meghatározzam, hogy melyek azok a főbb költségek, melyek a gyártás jelentős hányadát teszik ki.

Anyag és módszer

A kutatás elvégzéséhez primer és szekunder kutatási módszerek együttesét alkalmaztam az ágazat áttanulmányozása érdekében. Kutatási témám a szakágon belül egy speciális termékkört mutat be. A nemzetközi és hazai szakirodalmak főképp általános, ágazatra vonatkozó fontosabb adatokat tárnak fel, ezért választottam a hazai ágazat meghatározó szereplőivel folytatott szakértői interjút, mint primer adatgyűjtési módszert. Az ágazat több hazai képviselőjével folytatott szakmai egyeztetés alkalmas volt arra, hogy minél szélesebb körű adat- és információgyűjtést végezhessenek.

A szekunder adatgyűjtést követően primer kutatást végeztem, melynek során a gyártási folyamat megismerése érdekében látogatást tettem egy szerencsi, egy gyulai, egy tatai és egy debreceni bonbonkészítéssel foglalkozó vállalkozásnál is. Ezen cégek képviselőivel szakmai jellegű személyes interjút készítettem, melynek során az alap gyártási folyamat ismertetése mellett sikerült feltérképeznem a bonbonkészítéshez kapcsolódó főbb alapanyagokat, a gyártás során használt gépeket, eszközöket, illetve a kézi és – gépi munka ráfordítás arányát. Mindemellett információt gyűjtöttem az értékesítés szezonális megoszlásával és az önköltségszámítás módjával kapcsolatban is.

Kutatásom során egy primer adatgyűjtésre alapozott virtuális beruházási esetet vizsgálok és elemzek, ahhoz információt gyűjtve, hogy a kézműves konyakmeggy bonbon előállításának költségei miként oszlanak meg az egyes technológiai folyamatokra vetítve. A kalkuláció során az üzemekben tett látogatásaim által begyűjtött adatok és az aktuális fogyasztói árak álltak rendelkezésemre. Az elemzés az egyik legkedveltebb bonbonfajtát, a konyakmeggyet választottam, hiszen ez az egyik olyan termék, amely a gyártás során a legnagyobb élőmunka ráfordítást igényli. A költségek alakulásához kapcsolódóan szcenárióelemzést végeztem, melynek során különböző esetekben

(átlagos, optimista, pesszimista) vizsgáltam az egyes költségtényezők alakulását. 3 különböző esetet mutatok be, melynek kapcsán a termék önköltségének alakulása jól ismertethető. A darabszámok meghatározásakor a négy bonbongyártó cég előállított mennyiségét vettem alapul, s határoztam meg a 3 esetben 40%-os gyártási különbséggel. A gyártandó darabszámok átlagos scenárió esetében 77 250 db, optimista scenárióban 108 150 db, és pesszimista scenárióban 46 350 db egy éves intervallumra vonatkozóan. Az elemzés során azt feltételeztem, hogy minden scenárió esetében a gyártott mennyiség értékesítésre is kerül. Átlagos scenárió esetében a begyűjtött adatok és információk alapján meghatároztam a különböző normákat, így egy olyan termelési szintet realizáltam, ami megvalósítható, s a kereslet igényéhez igazodik. Ehhez képest vizsgálom tanulmányomban, hogy a megtermelt mennyiség változása milyen hatással van a költségek alakulására.

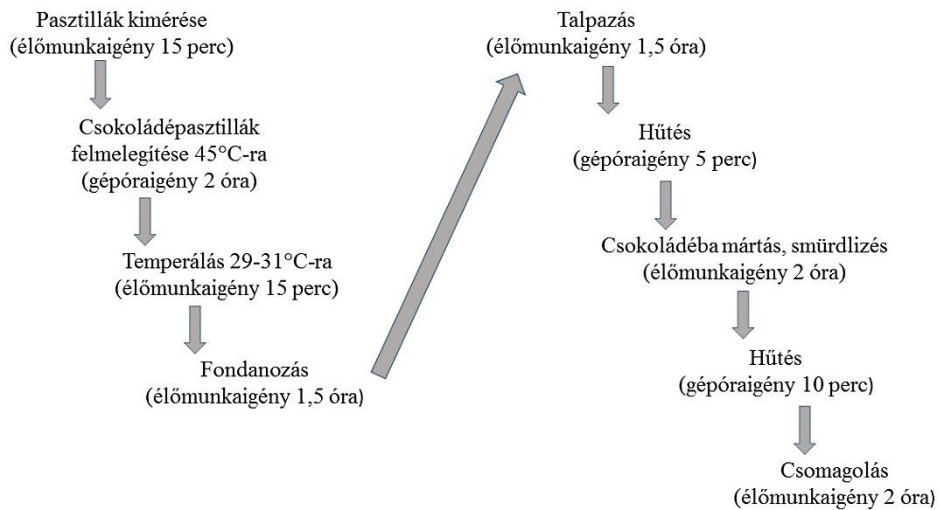
Eredmények

Jelen tanulmány célja az édesipari termékek közül kifejezetten a kézműves csokoládék, ezen belül is a kézműves konyakmeggy bonbon gyártása során felmerülő technológiai lépések és az ezekhez kapcsolódó költségek bemutatása. A termékek előállítása bonbonkészítő üzemben történik, a gyártás különböző folyamatai egymást követve, folytatólagosan zajlanak.

Gyártási technológia ismertetése

A gyártási folyamat elég összetett, több részfolyamat összessége, mely jellemzően kézi munkával történik – a csokoládé alapanyagok előkészítését, hűtését és melegítését kivéve – ezzel hozzájárulva a termék kézműves jellegéhez. Az adat- és információgyűjtésem eredményeként felmértem, hogy átlagosan napi viszonylatban kisüzemi szinten mekkora darabszám készíthető. Ez a kalkulált darabszám 322 darab konyakmeggyet jelent egy műszakra, 8 órás munkavégzésre vetítve. A következő ábrán ismertetem a konyakmeggy gyártásának főbb lépéseit, illetve az adott folyamat élőmunka és gépóra ráfordításának mértékét átlagos kalkulált gyártási darabszám esetén (1. ábra).

A csokoládé készítése mindig a csokoládépasztilla és a töltelék alapanyagok kimérésével kezdődik. Fő alapanyagok e termék tekintetében az étcsokoládé pasztilla, a fondant és a meggy. Az étcsokoládé pasztilla szilárd formából folyékonyra történő olvasztása és visszahűtése a bonbongyártás egyik alapja, hiszen ettől válik a termék megfelelő állagúvá. A csokoládé felmelegítésével 45°C-ra, majd lehűtésével 29-31°C-ra, és ennek többszöri megismétlésével lesz a csokoládé fényes, lágy és roppanós. A másik fő alapanyag a meggy, melyet 80-90°C-os tiszta etilalkoholban tárolnak a gyártást megelőzően körülbelül 1 héttig.

10. ábra: Konyakmeggy bonbon készítés folyamatábrája

Forrás: Saját szerkesztés, 2016

Az alapanyagok előkészítése után van lehetőség a bonbon tényleges gyártására. Először is az alkoholba áztatott meggyet fondantba mártják, mártogató villa segítségével, mely vékony burkot képez a felületén. Fontos, hogy a fondant állandó hőmérsékleten legyen tartva, hiszen így lehet megfelelő burkot vonni a meggy köré. A fondantos meggy 1-2 perc alatt megdermed, majd ezt követi a talpaszás. Itt habzacskó segítségével folyékony csokoládéból talpat képezünk a fondantba mártott, megdermedt meggynek. A talppal rendelkező félig kész bonbont a hűtőben 5-10 percig hűtjük, hogy az kellően összeálljon, megdermedjen. A bonbon végleges formáját étcsokoládéba mártva kapja meg. Tetejére kis ív kerül, ezt nevezik a szakmában smürdlizésnek. Végül a hűtőben 5-10 perc alatt készsége dermed. A gyártás után a csomagolás is kézi erővel történik, hiszen a kézzel készített termékek általában nem egyforma méretűek, így a gépi megoldás ilyen esetben nem megoldható.

Termelési költségek alakulása

A termék önköltségének számításánál a költségek elszámolhatósága alapján közvetlen és közvetett ráfordításokat határoztam meg (1. táblázat).

A közvetlen költségek összetétele a következőképpen alakul: 47,65%-a anyagjellegű költségek, 46,36%-a a bérköltség és a közteher együttese, míg a fennmaradó 5,99%-ot az egyéb közvetlen költség és az ÉCS teszi ki. A gyártási folyamat során közvetlenül felmerülő anyagjellegű költség egy termékre vetítve, átlagos gyártási darabszámot feltételezve 64,64 Ft/darab. Ezen belül a legnagyobb hányadot kitevő alapanyagköltségek az összes anyagköltség 73%-át jelentik, mely értékben kifejezve egy termékre vetítve 47,43 Ft/darab költséget jelentenek mindhárom vizsgált esetben, hiszen az alapanyagok ára nem függ a megtermelt mennyiségtől. Az alapanyagok meghatározása a kakaó aktuális világpiaci ára alapján történt, hiszen a nagy beszállítók is a világpiaci árhoz mérten szabják meg a különböző kakaótartalmú csokoládépasztyillák árait. Az anyagköltség többi részét a víz, a villamos energia, a gáz és az egyéb gyártás

során felmerülő költségek adják, melyek nagymértékben függenek a gyártandó mennyiségtől, hiszen a felhasználás mértéke egyenes arányban változik ez esetben. Mindezek figyelembevételével az eltérő költségek az alapanyagköltség nélküli anyagjellegű ráfordítások egyes részeinek változása miatt lehetségesek egy termékre vetítve. Ennek nagy része a villamos energia, mivel a hűtőberendezések és a csokoládéolvasztó gépek napi 24 órában működnek az egyéb, üzemhez kapcsolódó elektromos áramot igénylő (pl. számítógép, kávéfőző, stb.) berendezések mellett. Azonban a fizetett energiadíjakon belül vannak olyan állandó tevékenységek, melyek a darabszámtól függetlenül is felmerülnek, mint a világítás és a fűtés, melynek költsége állandónak tekinthető, s így ezek alakulását a termelés csak kismértékben befolyásolja. Az alkalmazottakhoz kapcsolódó kiadások alakulása a darabszám függvényében változik, hiszen a gyártandó mennyiség változása túlorajuttatást vagy akár kevesebb alkalmazott foglalkoztatását eredményezi. A bérköltség és a foglalkoztatottak számának megállapítása az üzemlátogatások során felmért gyártáshoz szükséges személyi ráfordítások alapján történt.

1. táblázat: Konyakmeggy bonbon termelési költségének alakulása

	Átlagos szcenárió	Optimista szcenárió	Pesszimista szcenárió
Megnevezés 1 darabra vonatkozóan	Összeg (Ft/darab)	Összeg (Ft/darab)	Összeg (Ft/darab)
I. Anyagjellegű ráfordítás	64,64	61,28	72,03
II. Bérköltség	48,93	39,77	54,37
III. Járulékok	13,95	11,34	15,50
IV. Amortizációs költség	3,88	2,77	6,47
V. Egyéb közvetlen költség	4,24	3,03	7,07
A. Közvetlen költség összesen (I+II+III+IV+V)	135,65	118,19	158,41
VI. Értékesítés ált. költségei	12,00	9,02	18,96
VII. Marketing költségek	15,38	10,98	25,63
VIII. Igazgatási költségek	10,10	7,21	16,83
IX. Egyéb általános költségek	18,95	13,54	31,59
B. Közvetett költség összesen (VI+VII+VIII+IX)	56,43	40,75	93,01
C. Termelési költség (A+B)	192,08	158,94	251,42

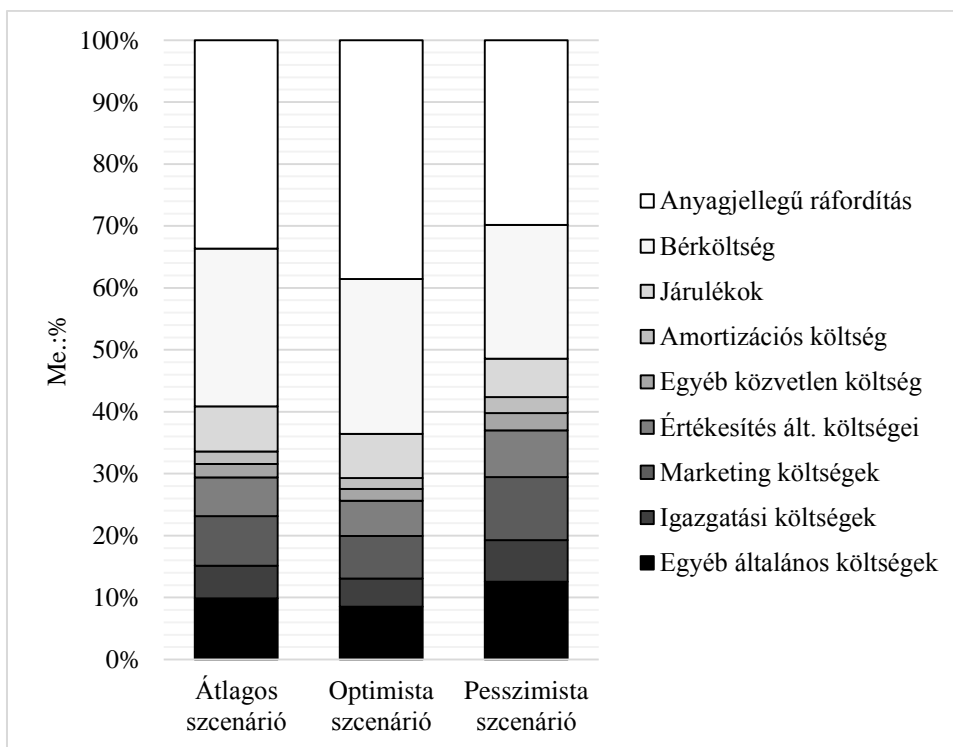
Forrás: Saját szerkesztés, 2016

A fizikai munkát végző alkalmazottak munkabére egységesen bruttó 105 ezer forint, mely a minimálbérnek felel meg. Összesen az erre fordított kiadás mértéke 3 alkalmazott bérét tekintve 1 termékre vetítve 48,93 Ft/darab átlagos gyártási darabszám mellett, míg optimista esetben 39,77 Ft/darab, pesszimista esetben pedig 54,37 Ft/darab. A munkavállaló bére után fizetendő közteher mértéke a bérköltség és közteher összegének 28,50%-a mindhárom esetben, hiszen a közteher mértéke a hatályos járulék fizetési

jogszabályok alapján lett megállapítva, mely a fizetendő bér mértéke alapján arányosan változik.

A kalkuláció alapján meghatároztam a közvetlen költségeket, melyek értéke éves szinten optimista esetben 12,7 millió, pesszimista esetben 7,3 millió, míg az átlagos eladási mennyiséget feltételezve 10,4 millió forint. A közvetlen költség egy termékre vonatkozóan átlagos esetben 135,65 Ft/darab. Pesszimista esetben ez az érték 158,41 Ft/darab, hiszen itt a legmagasabbak egy termékre vetítve az anyagijellegű- és a bérköltségek összesen.

Mindezek mellett a közvetett költségek az összes költség 29,37%-át teszik ki, hiszen magas hozzáadott értékű termék gyártása során a közvetlenül felmerülő költségek a mérvadóak, nem pedig a közvetettek. A közvetett költségek értéke darabra vetítve 56,43 Ft/darab átlagos darabszám esetén, 40,75 Ft/darab optimista esetben, s 93,01 Ft/darab pesszimista esetben. A költségek tartalmazzák az értékesítés általános költségeit is, mely alatt a csomagolás és a raktározás költségét, a marketing jellegű tevékenységekre fordított kiadásokat és az igazgatás költségeit kell érteni. Ebben az esetben a különböző darabszám csak az értékesítés általános költségeinél mérvadó, hiszen annak függvénye a csomagolóanyag költsége is.

11. ábra: Kalkulált termelési költségek megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés, 2016

A közvetlen és közvetett költségek együttesen alkotják mindhárom esetben az összes termelési költséget. A kézműves konyakmeggy bonbon önköltségét befolyásoló tényezők megoszlásának arányát a 2. ábra szemlélteti, ahol az egyes költségek külön kerültek bemutatásra a teljes ráfordítás mértékén belül. Miután az előbb részletesen is

bemutatott adatokat meghatároztam nagyságrendileg egy termékre vetítve 158,94 Ft/darab és 251,42 Ft/darab közötti termelési költséget állapítottam meg elemzésem során. Ez elég magasnak mondható, ha azt nézzük, hogy 1 darab konyakmeggy bonbonról van szó, s ez még nem tartalmaz semmiféle hasznot a gyártó számára. A magas érték egyértelműen az alapanyagoknak és a magas hozzáadott értéket képviselő kézi munka igénynek tulajdonítható, s nem az egyéb, járulékos költségeknek. A termelési önköltség meghatározása után versenytárs-alapú árazást használva a versenytársak áraihoz igazítva 230 Ft-os eladási egységárat kalkuláltam mindhárom scenárió esetében, hiszen ezt nem a darabszám határozza meg. Az így kalkulált adatok alapján a számított éves bevétel 17,7 millió, 24,8 millió és 10,6 millió Ft a különböző esetekben, ha áthúzódó készletet nem valószínűsítünk.

A csokoládégyártás során selejt mennyiségével nem számoltam, hiszen ezen termékek jellemzően újra felhasználhatóak, beolvaszthatóak, így nem kerül kimutatásra sem.

Következtetések, javaslatok

Eredményeim alapján megállapítható, hogy a kézműves bonbongyártás meglehetősen élőmunkaigényes tevékenység. Egy konyakmeggy bonbon előállítás költségének összetételét figyelembe véve megállapítható, hogy az önköltséget alapvetően a személyi jellegű költségek mellett az alapanyagköltség, ezen belül is a kakaó ára határozza meg. A termelés során felmerülő személyi jellegű- és anyagi jellegű költségek a teljes termelési ráfordítás több mint 60%-át teszi ki. Mindezek mellett olyan ráfordítások jelentkeznek egy terméktípus gyártása kapcsán, melyek elsődlegesen az értékesítés és az üzemfenntartás kiadásait fedezik. Ezek együttesét figyelembe véve egy termék önköltsége 192 Ft átlagos eladási darabszám mellett, optimista scenárió esetében 159 Ft/darab, pesszimista scenárió esetében pedig 251 Ft/darab. A termelési költség és az eladási ár különbségeként megkaptam azt a számított eredményt, melyet a virtuális cég általam feltételezett körülmények között évente realizál. A bevételek és kiadások különbségeként keletkezett eredményt adófizetési kötelezettség terheli, így az adózás után realizált eredmény átlagos scenárió esetében 2,6 millió Ft, optimista scenáriónál 6,9 millió Ft, pesszimista scenárió esetében pedig -992 ezer forint.

Véleményem szerint a hatékonyságjavító intézkedések elsősorban a termelés gyorsítására kell, hogy irányuljanak. Abból kifolyólag, hogy a gyártási idő egy termékre vetítve elég alacsony, – pár perc – ezért a folyamatok közötti átállási idő csökkentésével műszakonként több darab is pluszban gyártható. A több gyártandó darabszám hatására csökkenne az egy termékre jutó költséghányad, hiszen a fix költségek kis gyártandó mennyiség esetén is realizálódnak.

Hivatkozott források

- [1] Szakály Z. (2011): *Táplálkozásmarketing*. Budapest, Mezőgazda Kiadó, 23-24. o.
- [2] ICCO (2014): *The cocoa market situation*. International Cocoa Organization, London, 2014. július 24., 14. o.
- [3] MÉB (2013): *Magyar Élelmiszerkönyv – 2-109 számú irányelv – Kézműves/kézműves élelmiszerek általános jellemzői*. Magyar Élelmiszerkönyv, 1. kiadás, 17.o.
- [4] Popovics A. – Gyenge B. (2005): *A földrajzi jelzés oltalmában részesülő magyar termékek ismertsége*. Gazdálkodás, 49. évf., 1. sz., 43-51. o.

- [5] Somerfeld, E. MD. (1996): *The Chocolate Tree: A Natural History of Cacao*. Jama The Journal of the American Medical Association, 275. évf., 6. sz., 4-15. o.
- [6] Szakály Z. (2008): *Trendek és tendenciák a funkcionális élelmiszerek piacán: Mit vár el a hazai fogyasztó?* Élelmiszer, táplálkozás és marketing, 5. évf., 2-3. sz., 3-11. o.
- [7] Szöllösi L. – Szücs I. – Molnár Sz. – Ladányi K. (2014): *A helyi kézműves termék-előállítás és -forgalmazás során felmerülő együttműködés lehetőségei egyes kiemelt turisztikai vonzerővel rendelkező erdélyi településeken*. Journal of Central European Green Innovation, 2. évf., 3. sz., 111-134. o.
- [8] Kajner P. (2009): *Helyi termelés, helyi fogyasztás, helyi termékek egészségesen!* Megjelenés: 2009. szeptember 02, Letöltés dátuma: 2015. szeptember 18, forrás: www.elotisza.hu
- [9] Tözsdeárnyék (2016): *Kakaó élő árfolyama*. Letöltés dátuma: 2016. január 18, forrás: [www.tozsdearnyek.hu: http://www.tozsdearnyek.hu/kakao-elo-arfolyam](http://www.tozsdearnyek.hu/kakao-elo-arfolyam)
- [10] Ferdman, R.A. (2014): *The world's biggest chocolate-maker says we're running out of chocolate*. Megjelenés: 2014. november 15, Letöltés dátuma: 2015. augusztus 15, forrás: The Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2014/11/15/the-worlds-biggest-chocolate-maker-says-were-running-out-of-chocolate/>
- [11] Nieburg, O. (2013): *Interactive Map: Top 20 chocolate consuming nations of 2012*. Megjelenés: 2013. július 30, Letöltés dátuma: 2015. november 14, forrás: Confectionery news: <http://www.confectionerynews.com/Markets/Interactive-Map-Top-20-chocolate-consuming-nations-of-2012>
- [12] Statista (2015): *Statistics and facts on the chocolate industry*. Letöltés dátuma: 2015. november. 10, forrás: The Statistics Portal: <http://www.statista.com/topics/1638/chocolate-industry/>
- [13] WCF (2014): *Cocoa Market Update. World Cocoa Foundation*. Megjelenés: 2014. április 1, Letöltés dátuma: 2015. szeptember 30, forrás: World Cocoa Foundation: <http://worldcocoafoundation.org/wp-content/uploads/Cocoa-Market-Update-as-of-4-1-2014.pdf>

Szerző:**Karnai Laura**

Debreceni Egyetem

Vállalkozásfejlesztés (MSc) szak

II. évfolyam

karnai.laura@gmail.com

A MAGYAR VADÁSZAT ÉS VADGAZDÁLKODÁS VIDÉKFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA

KORCZ ROLAND
TÓTH LÁSZLÓ
KONCZ GÁBOR
CSERNÁK JÓZSEF

Összefoglalás

A vadállomány fenntartásával, védelmével, hasznosításával foglalkozó vadgazdálkodás, jelentős szerepet tölthetne be a vidéki térségek életében, megfelelő koordinálás mellett. Szoros összefüggésben van a turizmussal és más, vidéki megélhetését biztosító ágazatokkal, például a mezőgazdasággal, erdőgazdálkodással, a vidékhez köthető kulturális, természeti értékek megőrzésével.

Kutatásunk során online kérdőíves felmérést végeztünk 268 fős mintán a magyar lakosság körében. A kérdések a vadászturizmus kérdéskörére, a vadgazdálkodás és a vidékfejlesztés kapcsolatára és vadhús fogyasztási szokásokra irányultak. A megkérdezettek többsége nem lát ellentétet a vadgazdálkodás és a vidékfejlesztés céljai között. A megkérdezettek negyede szerint a jellemzően passzív kapcsolt turisztikai szolgáltatásokat vennék igénybe a vadászturisták, míg harmaduk inkább úgy gondolja, hogy az aktív és passzív turisztikai termékekre együtt nagyobb kereslet lenne. A jobb egzisztenciális helyzetű válaszadók inkább tartják a vadhúst bioételnek, mint a rosszabb körülmények között élők. Tanulmányunk rámutat, hogy a vadászat mellék-, vagy helyesebben társtermékében a vadhús vidéki feldolgozásában, kézműves termékek előállításában, a folyamatosan növekvő vidéki és vadászturizmus iránt mutatkozó igények kielégítésében, és színvonaluknak emelésében még nagy lehetőségek rejlenek.

Kulcsszavak: hagyomány, turizmus, vadgazdálkodás, vadhús, összefogás,
JEL-kód: O13, Q26

Study of the Rural Development Opportunities Given by Hungarian Hunting and Game Management

Abstract

The wildlife maintenance, protection, utilization dealing with wildlife management, can play a significant role in the life of rural areas, with appropriate coordination. It is in a tight connection with tourism, with different rural livelihood industries, like agriculture, sylviculture, the protection of rural cultural and natural values.

In our study, we made an online questionnaire among 268 people of the Hungarian population. The questions were pointed at wild-tourism, the connection between wild husbandry and rural development, and wild-meat eating habits. Most of the answerers don't see opposition between wild-husbandry and the goals of rural development. The quarter of the canvassed would have resort of passive touristic services, one-third thinks active and passive services together would be more in demand. The wealthier responders consider wild-meat more as a bio product than those who are less wealthy. Our study points out, that the secondary products of hunting, or to be more proper the side-products offers huge opportunities in rural wild-meat processing, in production of

craftsman products, and in suffice and raising standards of the always grooving need for wild-tourism.

Keywords: *tradition, tourism, game management, wild game meat, collaboration*

JEL: O13, Q26

Bevezetés

A vadgazdálkodás magas szintű művelésében hazánk világszerte elismerést vívott ki magának. A Vidékfejlesztési Minisztérium a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiában célként tüzte ki az élhetőbb magyar vidék megteremtését, támogatását. Ebben az új stratégiában a vadgazdálkodásnak, és a vadászati turizmusnak is komoly szerep juthat (Kardeván, 2014).

A vadgazdálkodási támogatások rendszere 2008-ban átdolgozásra került. A korábbi, több támogatási jogcímet tartalmazó rendelet [25/2004. (III. 3.) FVM rendelet] helyett a vadgazdálkodási támogatások feltételrendszerére önálló, az Európai Unió általános, de minimis rendelete alapján készített új jogszabály lépett hatályba.

A vadállománynak, mint hasznosítható természeti erőforrásnak a megőrzése nem csupán a vadgazdálkodás feladata, hanem vidékfejlesztési érdek is. A vadállomány és élőhelye is táji, természeti értéket képvisel, szerepe van a vidéki lakosság életkörülményeinek javításában, tehát szerves részét képezi a vidékfejlesztési folyamatoknak (Bodmer-Lozano 2002; Bohne, 2007).

A vadgazdálkodás egy hagyományos, mégis fejlődni képes ágazat, ezért jelentős mértékben hozzájárulhat a vidéki térségek fejlesztéséhez, a foglalkoztatási viszonyok javításához, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítéséhez, a versenyképes élelmiszeripari termékek előállításához, és a turisztikai potenciál erősítéséhez. Mindezek mellett nagy szerepe lehet a természeti, és táji értékekben gazdag területek, vidékfejlesztési térségek hatékony, hosszú távú fejlesztésének előidézésében, és integrált módon kielégítik a vidékfejlesztésben oly fontos mező- és erdőgazdálkodási, rekreációs igényeket is (Magda-Marselek 2010). A vadásztatáshoz kapcsolódó szolgáltatások (szállás, ellátás) is évről évre folyamatosan fejlődnek (Fábián, 2006), amelyek egyre magasabb színvonalon elégítik ki a vendégek igényeit. Ezek kihasználása a vidék fejlesztésének egyik lehetősége, amely újabb bevételi forrásokat biztosítana a vidéki népesség, és a vadászatra jogosultak számára.

A vadgazdálkodás gazdasági jelentőségét mutatja, hogy a magyar vadászati ágazatnak éves szinten több mint 20 milliárd forint a bevétele, nem beszélve a közvetett (turizmus, vendégéjszakák száma) részesedésről (Fazekas, 2014). Az ország területén mintegy 1400 vadászatra jogosult társaság gazdálkodik, a vadászterületek átlagos nagysága több mint 6,5 ezer hektár, és 3600 fő hivatásos vadász áll alkalmazásban a vadászatra jogosult társaságoknál (Györffy, 2013). Jelenleg 55-60 ezer főre teszik a Magyarországon vadászengedéllyel rendelkező személyek számát. Mindez köszönhető annak, hogy hazánk kedvező adottságokkal rendelkezik a vadállomány tekintetében, amelyet megfelelő befektetés, gondozás, és marketing mellett hosszú távon is sikeres tevékenységként tarthatunk fent. Az eredmények jó alapot adhatnak az ágazat fejlődéséhez a következő években, biztosíthatják a foglalkoztatás stabilitását, és segíthetik a turizmus fejlesztését.

A vidék számára az egyik kitörési lehetőséget a turizmus jelenti (Wachtler, 2000). A vidéki nem egy konkrét turizmustípus, hanem turisztikai termékek egyfajta halmazának tekinthető. A turizmusfajták és csoportok vidéki környezetben, vidéki jellegű fogadókapacitással, vidékre jellemző szolgáltatásokat kínálnak (Michalkó, 2005). A vidéki aktív turizmushoz sorolható a vadászturizmus, és a vidéki természeti turizmushoz az állat-megfigyelés (Dávid, 2007).

A vadászati turizmus különös sajátossága, hogy a vadászati idények miatt fokozottan érvényesül a szezonális, egészen speciális és viszonylag kis réteget képez a vendégkör, ennek ellenére a vadászturisták fajlagos költsége magas, az átlagos itt tartózkodási idő viszont alacsony, mindössze 3-5 nap. A vadászturizmusban hatalmas lehetőség rejlik, hiszen összekapcsolható a vidékfejlesztéssel, csökkentheti a munkanélküliséget, segítheti az elmaradott térségek felzárkóztatását, ráadásul hozzájárulhat a természeti és kulturális értékek megőrzéséhez is (Wallendums, 2012).

Kontinensünkön még manapság is presztízsértékű a magyarországi vadászat, jó minőségű a vadállomány, a vadlétszám pedig szinte szavatolja a sikert. A Magyarországra látogató külföldi vendégvadászok száma évente 22-24 ezer fő körül mozog. A külföldi vadászvendégektől származó éves bevételek jelentősen meghaladják a hazai vadászoktól származó bevételeket, miközben azonban a hazai eredetű költségek az utóbbi években gyorsabban bővültek. A bevételek döntő részét a bérlelvés tette ki, az igénybe vett szolgáltatások részesedése 10% alatti. A külföldi vadászturisták átlagos fajlagos költsége kimutathatóan sokkal magasabb a más turisztikai szektorokban tapasztaltnál. Szálláshelyül szolgálhatnak a vadászházak, illetve egyéb szálláshely típusok, az utazás célpontját a vadászterület, nem a szállás színvonala, ára határozza meg (Vajdics, 2003; Szabó-Lengyel, 2012; Ristić, 2013).

A kapcsolódó ágazatok bevonásával (gyógy-, lovas-, falusi- és borturizmus) elsősorban az itt tartózkodás idejét, és az elköltött pénzmenyiséget, a szolgáltatások minőségének javításával, illetőleg a kiegészítő programok nyújtásával pl. családtagok érdeklődésének megfelelő programok szervezésével a vendéglétszámot lehetne növelni. Bár a turizmus fejlesztése érdekében a vadászatra jogosultak is pályázhattak infrastruktúra-bővítésre, de közvetlenül a vadászturizmus fejlesztésére egyelőre nincs uniós, vagy nemzeti támogatási lehetőség (Wallendums, 2012). A vadászturizmus a turizmusfejlesztéshez, valamint az alternatív jövedelemforrások, szolgáltatások célokhoz kapcsolódhat. Szerepelhet a vidéki területek rekreációs szerepének fejlesztésében is (Fábián, 2006). Ezért a jövő feladata, hogy megtaláljuk a vadászat-vadgazdálkodás pontos helyét, és szerepét a vidékfejlesztésben és a felelős turizmusban.

A vadon élő állatok (szarvas, őz, vaddisznó) húsa sokkal gazdagabb fehérjékben, vitaminokban és ásványi anyagokban, mint bármely házi vágóállaté. Ez az állat életminőségéből, és természetes takarmányok fogyasztásából adódik. Magyarországon évente 58,5 kilogramm húst fogyasztunk el, ebből a mennyiségből a vadhús mindössze 0,2 kilogrammot, vagyis évente 20 dekát tesz ki (Mészáros 2009).

A vadhús szerepe az utóbbi évtizedben jelentősen megnőtt a vadászatra jogosultak bevételeiben: míg 1994-ben a vadgazdálkodás éves, 5,17 milliárdos árbevételének 15 százalékát adta, 2011-ben a 18,66 milliárdnak 24 százalékát. A hús 70-80 százaléka felvásárlókhöz kerül, azonban az utóbbi egy évben durva visszaesés tapasztalható a vadhúspiacon: a felvásárlási árak 15 éve jobbak voltak, mint ma. Ráadásul mindeközben a nagyvadlétszám magas. A felvásárlási árakat ma több tényező befolyásolja, így a

devizaárfolyamok, a külföldi piac. A kisebb felvásárlók gyakorta a nagyok árait veszik alapul. Ma a feldolgozás 60 százaléka a Magyar Fejlesztési Bank tulajdonában lévő állami erdőgazdaságok kezében van. A vadhús egy olyan termék, amit teljes egészében Magyarországon állítanak elő, hiszen magyar földön élő vadból készül hazai feldolgozással. A különféle üzemekben feldolgozott húst – amelyet fele-fele arányban szánnak itthoni, illetőleg külföldi fogyasztásra – 100%-ban ellenőrzik. Ez éves szinten nagyságrendileg 5500 tonnányi vadhúst jelent. A saját felhasználásra kapott húst, illetőleg a vadászrészt – amely mintegy 4000 tonnát tesz ki – 30 százalékban vizsgálatnak be. Becslések szerint mintegy 1500 tonnányi húsról van szó a feketekereskedelemben, amelyet értelemszerűen vadhúsvizsgáló, hatósági állatorvos nem látott. Az utóbbi csoportból külföldi kereskedelembé kerülő vadhús több veszélyt is rejt magában, hiszen egyrészt nem itthon adóznak utána, másrészt, ha bármi probléma merül fel vele kapcsolatosan, Magyarországot akár 4 évre is kizárhatják az exportból. Csakhogy a vadhús az átlagvásárló számára megfizethetetlen. Az olcsóbbnak számító comb - minden nagyvad: vaddisznó, szarvas, őz és muflon esetében is kiskereskedelmi ára 4-5-szöröse a házi vágóállatokénak. Ezekhez főképp csak fagyasztottan lehet hozzájutni, elsősorban a hipermarketekben, mert kisebb szaküzleteknek nem éri meg a különlegességnek számító terméket tartani. *„A vadhús árát befolyásoló első tényező ott jelentkezik, hogy maga a vadászat csak kis része a vadgazdálkodás folyamatának. Megelőzi az élőhelyek kialakítása, az etetés, itatás, vadlesek, vadászati körülmények kialakítása, a vadkár megelőzése érdekében az erdőültetések védelme és több más tevékenység, amely jelentős költséggel jár, és amelyet a vadgazdának ki kell gazdálkodnia.”* (Kisteleki, 2013).

Anyag és módszer

Primer kutatás

A vizsgálat alapját primer kutatás képezte, amely során 268 kérdőív lekérdezése történt meg. A további vizsgálatok kiindulási pontját ez az adatbázis képezte. Az elemzések fő célja, hogy képet kapjunk a válaszadók vidékfejlesztésről, vadgazdálkodásról, az ezekhez kapcsolt mellék-társtermékek és szolgáltatások megítéléséről.

A téma tervezése során olyan csoportokat igyekeztünk kialakítani, amelyeket a későbbiekben több szegmensre bontva tudunk elemezni. A megkérdezettek csoportja azonban sem az országos lakosságot tekintve, sem pedig a megkérdezett csoporton belül nem tekinthető reprezentatívnak. A lekérdezés az internet segítségével történt, az adatgyűjtést a tanulmány első szerzője egyedül végezte el. A válaszadók között egyaránt szerepeltek gyakorló vadászok és a téma megítélése szempontjából „hétköznapi emberek”.

A vizsgálat során kvantitatív primer kutatást végeztünk. A kérdések a fontosabb demográfiai adatok rögzítése mellett arra irányultak, hogy a válaszadóknak milyen vidékfejlesztéssel, és vadgazdálkodással kapcsolatos ismereteik vannak, illetve hogyan vélekednek ezek kapcsolatrendszeréről. A kérdőív tartalmaz többek között nyitott kérdéstípust, amelyben szabadon fogalmazhatja meg gondolatait a válaszadó (pl. Mi jut eszébe először a "vadgazdálkodás és vidékfejlesztés" szavak hallatán?). A kérdőívben szerepeltek zárt, és több kimenetelű zárt kérdések, ahol megadott alternatívák közül választhatott a kitöltő (pl. Ön szerint a vadhús bioétel?), illetve szelektív kérdéstípus, amelyben megadott alternatívák közül választhat ki megfelelő számú választ a válaszadó

(pl. Válassza ki az Önre leginkább jellemző állításokat!). Ezen kívül Likert-skálát használtunk az információk kinyeréséhez. Az ötfokozatú Likert-skálánál az 1-es választás volt a „nincs hatással, illetve nem lenne kereslet” az 5-ös a „nagy kereslet lenne, illetve nagy hatással lenne” és természetesen volt lehetőség „nem válaszol”, illetve „nem tudja megítélni” válaszokra is, ahogyan azt a szakirodalom is javasolja (Malhotra, 2008).

A kérdőív szerkesztése során meghatároztunk 4 + 1 csoportot a kérdések témája szerint. Ezek a csoportok a következők: Vadgazdálkodással és Vidékfejlesztéssel kapcsolatos általános bevezető kérdések (4), amelyeket szűrőként használva szét tudtuk választani a vadászatban, esetleg a vidékfejlesztésben jártasabbak (a szakemberek), és a laikusok csoportját. A következő főcsoportot a Vadhússal kapcsolatos kérdések (6) alkotják. A legnagyobb terjedelmű egység a Vidéki és Vadászturizmus ismereteire és megítélésére irányuló (4) kérdéskör volt. Az utolsó csoport a válaszadók vidékfejlesztés és vadgazdálkodás kapcsolódási pontjairól alkotott véleményük és ezeknek a társadalmi vonatkozásait vizsgálja (7). Végül pedig az egész alapjául szolgáló demográfiai adatok lekérdezésével zártuk a kérdőívet.

A kiértékelés módszerei

A célunk az volt, hogy megállapítsuk az egyes kérdésekre adott válaszokból kiindulva, lehet-e utalni az egyes kitöltők vadászattal és vidékfejlesztéssel kapcsolatos gondolkodásmódjára. A kapcsolat kimutatásához keresztábra elemzést végeztünk. A keresztábra elemzés esetében, ha veszünk két látszólag egymástól független változót, akkor azok kapcsolatának meglétét tudjuk vizsgálni, illetve annak erősségét. A tanulmányban a változók közötti kapcsolatot Pearson féle Khí-négyzet próbával igazoltuk, vagy cáfoltuk. Minden olyan esetben kapcsolatot feltételeztünk két változó között (vagyis elvetettük a H₀ hipotézist), amikor a Khí-négyzet próba szignifikancia szintje a természettudományok területén is elfogadott 5% alatt volt. A keresztábra elemzést tovább folytatva a Cramer V. asszociációs együtthatót használtuk az adatok közötti kapcsolat erősségének vizsgálatára. A Cramer V. mutatót akkor használtuk, ha két kategorikus változó egymásra hatásának az erősségét akartuk megvizsgálni. (Székelyi – Barna, 2008).

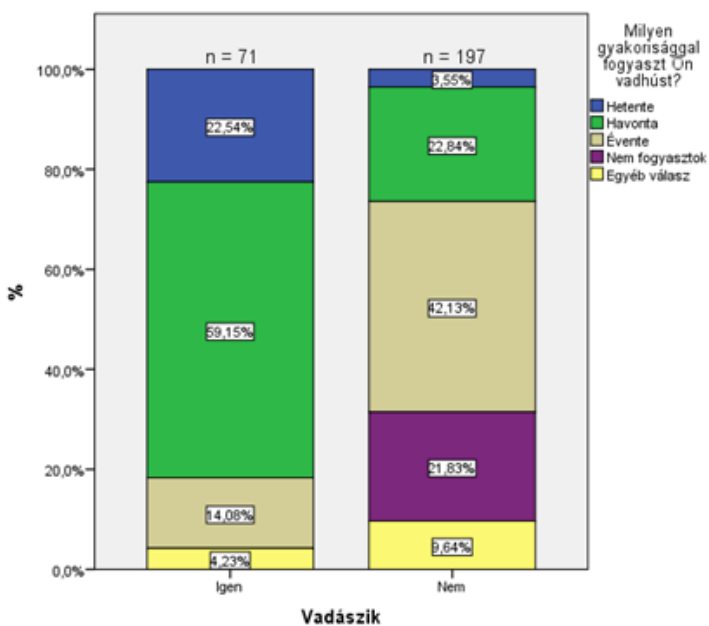
A Likert-skálán adott válaszok alapján faktoranalízist végeztünk. A faktoranalízis lényege, hogy a vizsgálatba vont változókat redukáljuk, illetve összesítjük őket, és segítségével olyan összetett tényezőket (faktorokat) hozunk létre, amelyek több tartalommal bírnak, és ezáltal jellemzik a mintát, mivel a faktoranalízis olyan többváltozós statisztika módszer, amelynek célja a változók csoportosítása, és a változók számának redukálása (Sajtos – Mitev, 2007). A faktoranalízis során kapott komponens mátrixot Varimax módszerrel rotáltuk, majd a Centroid súlyközpontos módszert alkalmazva futattuk le a klaszteranalízist. A klaszteranalízissel az volt a célunk, hogy a kérdőív kitöltőit csoportosítsuk, és a csoportosítás első lépésként egy matematikai alapot adjunk, és csak utána vizsgáljuk szakmai szempontok alapján a kapott eredményt. A változók elemzéséhez az SPSS 20 statisztikai programcsomagot használtunk (Marques de Sá, 2007).

Eredmények

A statisztikai vizsgálat alapján jelentős különbséget tapasztaltunk a vadászó és nem vadászó kitöltők vadhús fogyasztási szokásai között. A kérdéskör első kérdése a

vadhús fogyasztási gyakoriságra vonatkozott. A mintából kitűnik, hogy a vadászó válaszadók tábora sokkal gyakrabban fogyaszt vadhúst, 82%-uk legalább havonta egyszer, és csupán 14%-uknak került évente egyszer az asztalukra ilyen étel. Ezzel szemben a nem vadászóknak mindösszesen 25%-uk fogyaszt havi rendszerességgel. Viszonylag nagy azoknak a tábora (42%), akiknek csupán évente egyszer kerül az étrendjükbe vadhús. Ennél a csoportnál megfigyelhető egy 22%-os válaszadói réteg, aki egyáltalán nem fogyaszt vadhúst, ilyen csoport a vadászók körében nem jelent meg (1. ábra).

Megvizsgáltuk azt is, hogy a kitöltők miképpen vélekednek a vadhús minőségéről, elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy bioételként tekintenek-e a válaszadók a vadhúsra. A vadászók csoportja inkább gondolta (68%) bioételnek a vadhúst, miközben a nem vadászó kitöltők válasza sokkal jobban megoszlottak, 47%-uk gondolta, hogy a vadhús bioétel, míg 36%-uk szerint nem tartozik a biohúsok közé. ebben a csoportban felfedezhető egy nagyobb (17%) tábor, akik nem tudtak véleményt alkotni a kérdésről. Nagyon hasonló volt a válaszadók véleménye és megoszlása, amikor azt vizsgáltuk, hogy szükséges-e a hazai vadhús fogyasztást növelni. A vadászók véleménye meghatározóan (83%) az volt, hogy szükségszerű a bővítés. A nem vadászók körében 65% gondolta úgy, hogy szükséges a fogyasztás növelése, és szinte azonos (18%) annak a két csoportnak a nagysága, akik szerint nem szükséges a fogyasztási mutatók pozitív irányú befolyásolása, illetve akik nem tudták megítélni a kérdést.

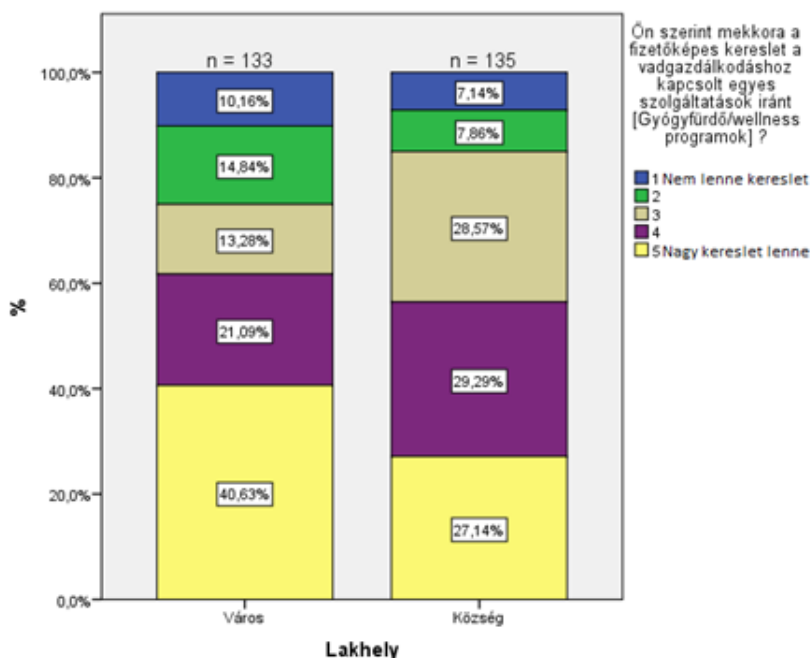
1. ábra: A vadászó és nem vadászó válaszadók vadhús fogyasztási szokásainak gyakorisági eloszlása (n=268)

Forrás: Saját szerkesztés

Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy mekkora fizetőképes kereslet lenne az egyes vadgazdálkodáshoz kapcsolt szolgáltatások iránt, így tehát a gyógyfürdők és wellness szolgáltatások utáni keresletet is elemeztük. Érdekesnek találtuk az elemzés során ezt a

kérdést összevetni a válaszadók lakóhely szerinti megoszlásával. Gondolva, hogy így következtetni lehet a vidéki és a városi lakosság gondolkodásmódjára. A 2. ábra jól szemlélteti, hogy a városban élő emberek szerint (62%) jelentős kereslet mutatkozna az ilyen jellegű programok után, ugyancsak a városlakók mindösszesen 13%-a választotta a közepes kereslet kategóriát, míg 25% szerint nem lenne érdeklődés a fürdőprogramok iránt. A falusi lakoságnál egész más arányokat tapasztaltunk e kérdést illetően. A városiakhoz képest mintegy 10%-al kevesebben mondták azt, hogy nincs igény a vadgazdálkodáshoz kapcsolt efféle szolgáltatásokra. Jelentősen nagyobb (29%) azok tábora a vidéken élőknel, akik közepes véleménnyel voltak. Viszont valamivel kisebb azoknak a száma (56%), akik véleménye szerint jelentős kereslet mutatkozna az ilyen wellness és gyógyfürdő program lehetőségei iránt.

Az elemzések elvégzése során az első esetben három faktort kaptunk eredményül, míg a második vizsgálat következtében két faktort tudtunk elkülöníteni. Az első faktort „Passzív programok”, a másodikat „Aktív programok” faktornak neveztünk el (3. ábra).

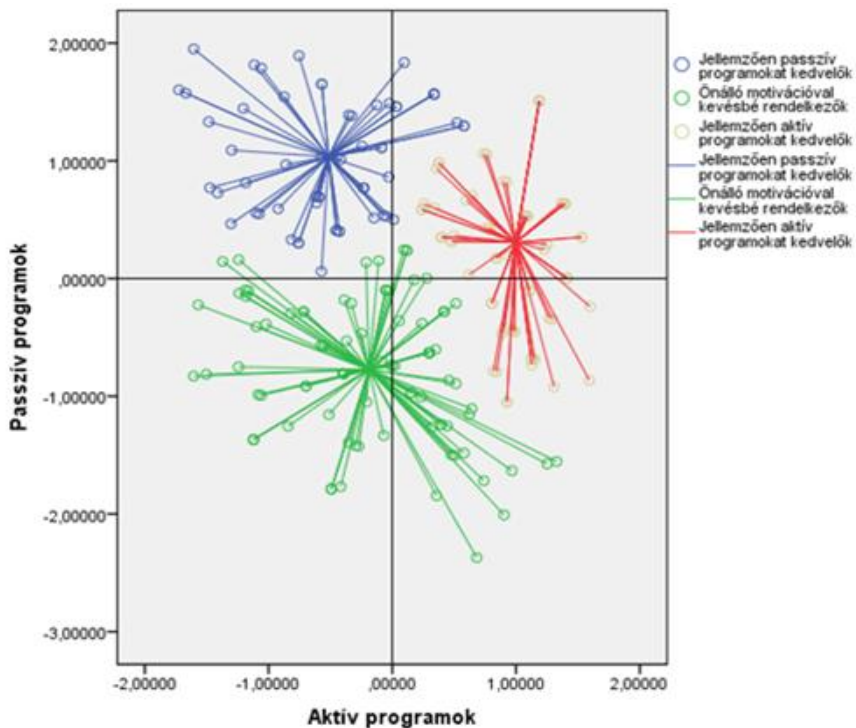

2. ábra: A kitöltők, vadgazdálkodáshoz kapcsolt szolgáltatások (gyógyfürdők, wellness programok) keresletéről alkotott véleménye a lakóhely tükrében (n=268)

Forrás: Saját szerkesztés

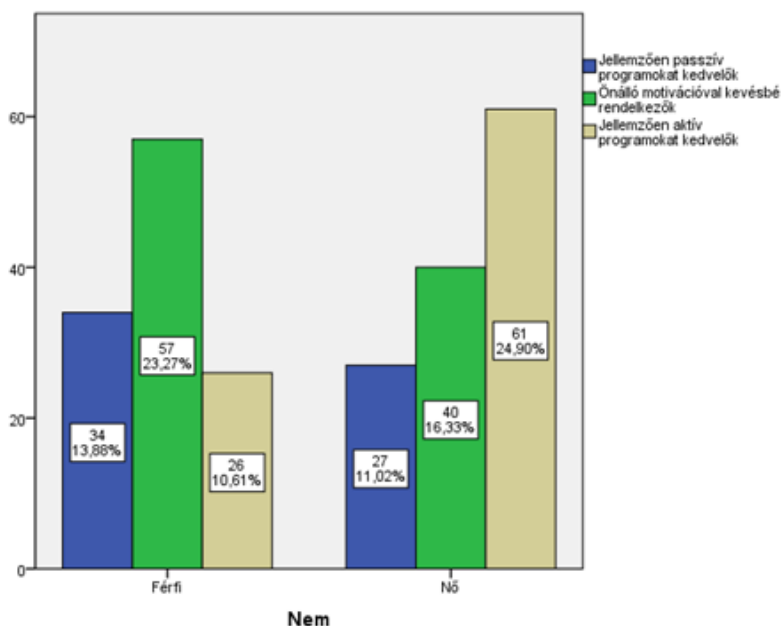
Az első csoport a „passzív programokat kedvelők” nevet kapta, a felmért minta 25%-át teszik ki. Vélhetően ebbe a csoportba azon kitöltők tömörülnek, akiknek az értékrendjében előrébb foglal helyet a kulturális, wellness, gasztroprogramok, mint az aktív testmozgással járó események. A kitöltők tekintetében a legnagyobb csoport 40%-kal az „aktív programokat kedvelők” csoportja, amelynek tagjai szinte az előző csoport reciprokjaként definiálhatók, ez a réteg nem szereti a kikapcsolódásra szánt időt aktívan eltölteni. Az „Önálló motivációval kevésbé rendelkezők” nevet adtuk annak a

csoportnak (36%), akik nem tudatosan választanak kikapcsolódási lehetőséget, hanem vagy random döntenek, vagy mind a két előző típus egyenlő arányban kedvelik. A klaszter és faktoranalízist követően megvizsgáltuk, hogy az így kapott csoportokat összevetve a válaszadók demográfiai adataival kaphatunk-e valamilyen összefüggést. Egy esetben volt szignifikáns összefüggés a futtatott keresztábra elemzések során (4. ábra).

3. ábra A klaszteranalízis alapján a válaszadói csoportok megoszlása (n=268)
 Forrás: Saját szerkesztés

Ez a kapcsolat pedig a nemek tekintetében volt megfigyelhető, ahol is a Khí négyzet próba érték és a Kramer értéke is megfelelő kapcsolati erősséget mutatott. A 4. ábra jól szemlélteti, hogy a férfi és női válaszadók tekintetében mekkora eltérés mutatkozik a turisztikai úti cél választása szempontjából. Amíg a hölgy kitöltők 25%-a jellemzően az aktív kikapcsolódást választotta, addig a férfiaknál ez a szám mindössze 10% volt. Az ábrából az is kiténik, hogy a férfiak egy nagyobb szegmense (23%) kevésbé célzottan választ programot, tehát az önálló motivációval kevésbé rendelkező kategóriába sorolódnak, míg a női válaszadónál ez az arány kevesebb volt (16%).

4. ábra: A klaszteranalízis alapján kapott csoportok összevetése a nemekkel

Forrás: Saját szerkesztés

Következtetések, javaslatok

A vidéki hátrányos helyzetű térségek gazdasági stabilizálásának feladatai között számottevő szerep juthat a vadgazdálkodási ágazatoknak. Azonban megállapítható, hogy a mai hazai jogszabályi háttér és támogatási rendszer az utóbbi időszak pozitív változásainak ellenére jelenleg még mindig nem ad elég lehetőséget ahhoz, hogy a vadgazdálkodás a vidékfejlesztésben nagyobb szerepet kapjon. Emiatt igyekeztünk olyan javaslatokat megfogalmazni, amelyek ha nem is minden tekintetben, de több szegmensét lefedik a vadgazdálkodás vidékfejlesztésben betöltött szerepének. A javaslatok esetében különválasztottuk az ágazati stratégiákra vonatkozó megállapításainkat, így külön foglaltunk meg fejlesztési javaslatokat a vadászturizmus és a vadhús témakörében.

A tanulmányban bemutatott hazai és nemzetközi kutatásokból kiderül, hogy a külföldi vadászok az ún. minőségi turizmust bővítik, hiszen a vendégek rendszeresen több napra érkeznek, és nagyobb értékű „trófeás” vad elejtése és kifizetése mellett szállásra, étkezésre és egyéb kiadásokra is jelentős összeget költenek. Ebből adódik, hogy a külföldi bér vadászok fogadása, és velük való foglalkozás sok ember számára nyújthat megélhetést, s e kört jelentősen bővíteni lehetne a vendéglátás és a kapcsolódó szolgáltatások terén. Azonban, hogy vonzóvá váljunk a vadászvendégek és családjaik számára a következő területeken szükséges fejlődünk:

- Színvonalas szolgáltatások révén a fajlagos vadászati bevételek növelése.
- Turisztikai termékesomagok kínálatával a bér vadászok turista mivoltának növelése.

- Vadászati hagyományaink megőrzése mellett javítani kell a vendégfogadással kapcsolatos, és infrastrukturális feltételeket.
- Szükséges annak megértetése, hogy a külföldi bérvadászok fogadása, és a velük való foglalkozás sok ember számára nyújt megélhetést.
- Növelni szükséges a szálláshelyek számát, és javítani a színvonalát.
- Programok szervezése a vadász családja és kísérői számára.
- Kapcsolt szolgáltatások a más vidéki turizmusformákhoz.

A vadhús esetében előrelépést jelentene, ha nem csupán az előállítás szorgalmaznák és támogatnák, hanem a népi hagyományra épülő termékeknek a saját bolthálózatának kialakítását is. A termékkör az adott területre jellemző vadhús-, feldolgozott vadhús, és vadhúskészítmények mellett olyan tájjellegű áruk széles köre, amelyek hazai, helyi erdei nyersanyagokból, alapanyagokból készültek, és amelyek az adott földrajzi, termőhelyi-, feldolgozási sajátosságokat, adottságokat képviselik. Kívánatos volna a belföldi vadhúsfogyasztás élénkítése. A vadhús népszerűsítésének lehetősége, hogy mint alapanyagot a közfogyasztásba, majd a közétkeztetésbe be lehetne vezetni. Ennek érdekében egy átfogó népszerűsítési kampány elindítása is célszerű lenne. A sertéshúsnál már alkalmazott módszer lehet a vadhús fogyasztásnövelésének az áfa-kedvezményeket erre a termékcsoporthoz való kiterjesztése.

Hivatkozott források

- [1.] Bodmer, R. E. – Lozano, E. P. (2001): Rural Development and Sustainable Wildlife Use in Peru. *Conservation Biology*. Volume 15, Issue 4, pp. 1163-1170.
- [2.] Bohne, A. (2007). Wildlife valuation, trophy hunting and rural development. With illustrations from Selous Game Reserve and Selous-Niassa-Wildlife-Corridor, Tanzania. Unpublished M. Sc. Thesis. Berlin.
- [3.] Dávid L. (2007): A vidéki turizmus az Észak-magyarországi régióban, különös tekintettel a vidékfejlesztésre a 2007-13. évi agrár- és vidékpolitika tükrében. *Gazdálkodás*, 51.évf. 4. szám pp. 39-60.
- [4.] Fazekas S. (2014): Nyereséges a vadgazdálkodás. Budapest (MTI) <http://agraragazat.hu/kategoria/cikk-temak/vadgazdalkodas>
- [5.] Fábrián Gy. (2006): A vadászturizmus vidékfejlesztési szerepe. *Gazdálkodás*, 50. évf. 5. szám, pp. 48-54.
- [6.] Győrffy B. (2013): Sikeres Magyarországon a vadgazdálkodás. <http://www.agraroldal.hu/siker-es-vadgazdalkodas.html>
- [7.] Kardeván E. (2014): Nagyobb bevétel és eredmény a vadgazdálkodásból, a vadegészségügy aktuális kérdései. Gödöllő. http://vadaszat.net/hirek/2014/godollo_konferencia.htm
- [8.] Kisteleki P. (2013): Miért drága a vadhús Magyarországon? <http://www.origo.hu/tafelspicc/kozelet/20130403-miert-draga-a-vadhus-magyarorszag.html> (2015)
- [9.] Magda R. – Marselek S. (2010): *Vidékgazdaságtan I. A vidékfejlesztés gazdasága*. Gyöngyös, Főiskolai jegyzet.
- [10.] Malhotra, N. K. (2009): *Marketingkutató*. Akadémiai Kiadó, 832 p.
- [11.] Marques de Sá, J. P. (2007): *Applied Statistics Using SPSS, Statistica*. Matlab and R (second edition. kiad.). Heidelberg: Springer-Verlag Berlin-Heidelberg, 328 p.

- [12.] Mészáros J. (2009): Két szelet vadhús – évente. *Magyar vadászlap* 18. évf. 10 szám pp 630-631.
- [13.] Michalkó G. (2005): A turisztikai milió földrajzi értelmezése. *Tér és Társadalom*, 19. évf. 2005/1., pp. 43-63.
http://epa.niif.hu/02200/02251/00019/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom1963.pdf (2015)
- [14.] Ristić, Z. – Sajko, G. – Simat, K. – Matejević, M. (2013): Comparative Review of Hunting Tourism in the Czech Republic and Hungary. *Researches Reviews of the Department of Geography, Tourism and Hotel Management*. 42/2013, pp. 205-220.
- [15.] Sajtos L. – Mitev A. (2007): *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó, 404 p.
- [16.] Szabó A. – Lengyel A. (2012): Fenntartható vadászturizmus Jász-Nagykun-Szolnok megyében. *Szolnoki Tudományos Közlemények XVI.*, pp. 479-488.
- [17.] Székelyi M. – Barna I. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Budapest: Typotex Kiadó, 454 p.
- [18.] Wachtler I. (2000): Falusi turizmus Heves megyében. *Gazdálkodás XLIII.* évf. 2. sz. pp. 38-44.
- [19.] Vajdics J. (2003): *Vadászturizmus a Dunántúlon*. Budapest, 68 p.
- [20.] Wallendums P. (2012): Merre tovább, vadászturizmus?
<http://magyarvadaszportal.hu/videkfejlesztes/merre-tovabb-vadaszturizmus/>

Szerzők:**Korcz Roland**

Vidékfejlesztési agrármérnöki mesterszak
II. évfolyam
Károly Róbert Főiskola
korcz.roland@gmail.com

Dr. Tóth László

Főiskolai tanár
Agrár- és Környezettudományi Intézet
Károly Róbert Főiskola
ltoth@karolyrobert.hu

Dr. Koncz Gábor

Főiskolai docens
Agrár- és Környezettudományi Intézet
Károly Róbert Főiskola
gkoncz@karolyrobert.hu

Csernák József

Tanársegéd
Üzleti Tudományok Intézete
Károly Róbert Főiskola
csernak@karolyrobert.hu

FENNTARTHATÓSÁGI INDIKÁTOROK VÁLTOZÁSAINAK ELEMZÉSE MAGYARORSZÁGON, TEKINTETTEL A KLÍMAVÁLTOZÁSRA

KORSÓS-SCHLESSER FERENC
MARSELEK SÁNDOR

Összefoglalás

A fenntartható fejlődés az Európai Unió egyik fő célkitűzése, amit az unióról szóló szerződés is megerősít. A fenntartható stratégiánk szerint a veszélyes vagy szennyező anyag kibocsátási szintje nem haladhatja meg a környezet asszimilációs képességét. Az európai indikátorkészlet mutatói hierarchikus rendszerben, három szinten helyezkednek el, amelyek alapul szolgálnak a fenntartható fejlődés helyzetének elemzéséhez, valamint a bekövetkezett változások követéséhez. Az elmúlt évtizedekben egyre világosabban körvonalazódott, hogy az emberiség környezetszennyező és energiapazarló életvitele hosszú távon a természeti erőforrások kimerüléséhez, ökológiai katasztrófához vezethet. A fosszilis energiahordozók felhasználásával járó externális költségek nem épülnek be az árakba. Az állami eszközöknek ezért a megújuló energiák terjedése előtt álló gazdasági, szabályozási, intézményi akadályok lebontására kell irányulniuk. Az energiafogyasztás csökkentése a klímaváltozás veszélyeinek mérséklése mellett energiagazdálkodási szempontból is fontos cél. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia prioritásai között szerepel a klímaváltozás elleni küzdelem. Csökkenteni kell az üvegházhatású gázok légkörbe való kibocsátását, illetve fel kell készülni a változó időjárási és éghajlati hatásokra. Célunk, hogy a bekövetkező változások bemutatásán túl azok gazdasági hátterét is feltárjuk, s a változást alapvetően meghatározó tényezők közötti összefüggéseket elemezzük.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, indikátorok, energiafogyasztás, klímaváltozás, üvegházhatás

JEL: Q42

The Analysis of the Changes of Sustainability Indicators in Hungary in Respect of Climate Change

Abstract

Sustainable development is one of the fundamental objectives of the European Union, as confirmed in its Treaty. According to our sustainable strategy the levels of emission of hazardous materials and pollutants must not exceed the environment's assimilation capabilities. The indicators of the European indicator set form a hierarchical framework comprising three levels, which serve as a basis for analysing the situation of sustainable development and for following up changes. In the last years it became obvious that the environment polluting and energy wasteful lifestyle of mankind could lead to the running out of natural resources and ecological catastrophe in long term. The external costs connected to utilisation of fossil energy bearers are not built-in into the prices. Therefore, the state encourage tools shall be focused on demolish of economic, regulation and institutional barriers existing before spreading renewable energies. A decrease in energy consumption is an important objective to decrease the risks of climate change as well as to ensure the security of supply. One of the priorities of the

National Sustainable Development Strategy of Hungary is to combat climate change. Greenhouse gas emissions have to be reduced and we have to start to adapt to changing weather and climatic impacts. Our goal is not only present changes, but to highlight their economic background as well, and to analyse correlations between basic factors.

Keywords: sustainability, indicators, energy consumption, climate change, greenhouse effect

JEL: Q42

Bevezetés

Az 1950-es évektől megjelenő környezetvédelmi mozgalmak felismerték, hogy a gazdasági növekedés és a környezet állapotának helyzete konfliktusokkal jár együtt. A gazdasági-anyagi jólétben való növekedésnek nemkívánatos következménye a természeti erőforrások növekvő mértékű használata. A növekvő népesség egyre növekvő erőforrás használata következtében átléptük a Föld biológiai eltartó-képességének korlátait.

Az emberi döntések általában jelenbeli problémák rövidtávú megoldására irányulnak, melyeknek számos esetben kedvezőtlen következményeivel számolhatunk. Ezek az előre nem látott hatások nem maradnak az ország határain belül, globális hatásokkal is járhatnak. Tulajdonképpen sokszor a jövő nemzedékek terhére oldjuk meg problémáinkat, ami elfogadhatatlan.

Ilyen nemkívánatos eredmények például a környezeti erőforrások kimerítése, a levegő és a környezet elszennyezése, a biodiverzitás csökkenése vagy a társadalom előregedésével járó demográfiai deficit. A fenntarthatóság irányába kell elmozdulnunk, ha nem akarjuk jövőnket tönkretenni.

Ennek az iránynak a megerősödésében jelentős szerepe volt az 1992-es, Rio de Janeiróban rendezett ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciának, melynek köszönhetően mára a fenntartható fejlődés beépült a nemzeti és globális szakpolitikák közé.

Az EU elkötelezettségét a közösség dokumentumai igazolják. Az EU fenntartható fejlődési stratégiáját az Európa Tanács 2001-ben fogadta el Göteborgban és 2006-ban megújította. A határozat előírja a fenntarthatóság felé tett elmozdulás mérését, ehhez az Eurostat által folyamatosan fejlesztett indikátorokat kell használni. Bozsik (2011) utal a bizottság javaslatára. Az Európa 2020 stratégia öt területre vonatkozik, éspedig a foglalkoztatás; kutatás; innováció; energia; oktatás, de fontos elképzelés a szegénység elleni küzdelem is. Ezekhez a célokhoz lehet indikátorokat rendelni (Körösi, 2012).

Magyarországon az Országgyűlés 18/2013. (III. 28.) OGY határozata rendelkezik a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról. A Keretstratégia négy erőforrást különböztet meg: emberi, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrásokat. A stratégia megvalósulását vizsgáló végleges indikátorrendszer kiválasztása és véglegesítése jelenleg is tart.

A fenntarthatósági indikátorok vizsgálatánál felmerül a top-down és a bottom-up megközelítések előnye és hátránya (Imreh Tóth, 2012; Reed et al., 2006). Emellett különbséget tehetünk a fenntarthatóság területén (társadalom, gazdaság, természet) és szintjei között (globális, regionális, lokális). A helyi és regionális fenntartható fejlődés

vizsgálata azért is prioritást élvezne, mert az EU értékelése azt mutatja, hogy a *legtöbb eredményt a lokális programok* adták e téren (Marselek, 2005).

A fenntartható fejlődés mérését szolgáló indikátorok változásainak nyomon követése alkalmas módszer a folyamatok értékelésére (Valkó, 2015). A tendenciák ismerete teszi lehetővé a döntéshozók számára a stratégiai beavatkozásokat és visszacsatolást jelent a már elvégzett feladatokról. A Központi Statisztikai Hivatal 2007 óta két évente jelenteti meg a fenntartható fejlődés indikátorait. A 2015-ös kiadvány 100 jelzőszámot közöl, 33 a környezet, 44 a társadalom, 23 pedig a gazdaság állapotát mutatja be.

Az indikátorok időbeli változásainak elemzése alkalmas a jelenségek pozitív és negatív változásainak bemutatására. Az indikátorok három típusát különböztetjük meg:

- 1. típus:** az indikátorhoz meghatározott célérték tartozik, amit adott évre teljesíteni kell.
- 2. típus:** az indikátorhoz meghatározott célérték tartozik, nincs céldátum meghatározva.
- 3. típus:** az indikátorhoz nem tartozik célérték, de a változás kívánatos iránya meghatározható.

Az indikátorok a környezet, a társadalom és a gazdaság változásait mutatják be. Vizsgálatunk főleg a környezet változásaira vonatkozik, melynek részterületei a következők:

- levegő,
- éghajlat,
- víz,
- föld,
- élővilág,
- hulladék,
- környezet irányítás.

Jelentős befolyást gyakorolnak még a klímaváltozásra a gazdasági mutatók közül az energia és a közlekedés változásának indikátorai.

Napjainkban a légszennyezés a leginkább aggasztó, a CO₂ kibocsátás növekedése fokozza a klímaváltozás hatásait. Dupcsák et al. (2014) utal a Nemzetközi Energia Ügynökség (IEA) tanulmányára, mely szerint a fosszilis energiaforrások részesedése 2035-re a jelenlegi 81%-ról 75%-ra csökken a megújuló energiaforrások aránya pedig 13%-ról csupán 18%-ra emelkedik. Ezt támasztja alá Kempf (2013), aki úgy látja, hogy az új energiaforrások 2025-ös távlatban nagy valószínűséggel nem terjednek el a szükséges nagyságrendben.

A klímaváltozás veszélye gyors cselekvést igényel. Csökkenteni kell az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását és fel kell készülni a klímaváltozással együtt járó időjárási anomáliákra. A terjedelem miatt csak az ehhez kapcsolódó indikátorok elemzését végezzük el. Úgy gondoljuk, egy véges világban nem lehet végtelen növekedés, ezért a fenntarthatóság felé vezető útra kell térni, melynek egyik lehetséges elképzelése a megújuló erőforrások arányának növelése, elmozdulás a zöld gazdaság felé. A zöld gazdaság javíthat a foglalkoztatáson is (Abayné et al., 2013; Magda, 2011).

Anyag és módszer

Munkánk során vizsgáljuk a légszennyező anyag kibocsátást Magyarországon, utalva az egyes nemzetgazdasági ágak szerepére a szennyezésben. A változásokra vonatkozó tízéves trendeket mutatunk be. A Központi Statisztikai Hivatal klímaváltozásra vonatkozó számsoraiból célszerűen kialakított táblázatokat értékelünk. Az eredmények ismeretében következtetéseket vonunk le és a jövőre vonatkozó javaslatokat teszünk. SWOT elemzést végzünk a hazai környezeti állapot és a környezeti folyamatok fgyelembevételével, tekintettel a klímaváltozásra.

Eredmények

Az emberi tevékenység néhány száz éve befolyásolja a globális éghajlatot. A légkörben lévő üvegházhatású gázok nélkül a Föld 30°C-al hidegebb, fagyos és élettelen lenne. Az ipari forradalom óta folyamatosan növekedett az üvegházhatású gázkibocsátás, a fosszilis tüzelőanyag felhasználás és a mezőgazdasági termelés révén. Ma már mesterséges üvegházhatású gázok is léteznek, ilyenek például a fluorozott szénhidrogének (HFC-134a), a perflour-karbonok (PFC-23) és a kén-hexafluorid (SF₆). Minden üvegházhatású gáz, különböző mértékben járul hozzá a globális felmelegedéshez, függően a sugárzási tulajdonságától, molekuláris tömegétől és légköri tartózkodási idejétől. Erre vonatkozó adatokat az 1. táblázat ismerteti.

1. táblázat: Az üvegházhatású gázok légtérben való tartózkodási ideje és globális felmelegítő képessége (GWP)

Üvegházhatású gáz	Tartózkodási idő (év)	GWP különböző időskálán		
		20 éves	100 éves	500 éves
CO ₂	változó	1	1	1
CH ₄	10,8	67	23	6,9
N ₂ O	114	291	298	153
HFC-134a	14	3 830	1 430	435
PFC-23	270	12 000	14 800	12 200
SF ₆	3 200	16 300	22 800	32 600

Forrás: IPCC jelentés

Az élet feltételei nem változtak jelentősen megszületése óta, annak ellenére, hogy a Nap sugárzása időközben 30%-kal erősödött. Lovelock erre alapozta Gaia hipotézisét, miszerint a Föld élő szervezet és szabályozza léte feltételeit. Ennek ellenére az elmélet megalkotója is úgy látja, nem szabadna több üvegházhatású gázt kibocsátani (Heltai, 2006).

Ma is vannak klímakutatók, akik nem ismerik el az emberi tevékenység okozta gyorsuló klímaváltozást. A klíma összetett hatások eredménye. A Föld-Nap távolságnak 100 ezer éves ciklusa van, a Föld tengelyforgásának 40 ezer éves a ciklusa és a Nap intenzitása is változik. A beérkező napenergia mennyisége függ a napsugárzás erősségének változásától és a Nap-Föld távolságtól is.

A helyi energia felvétel függ a felszín fedettségétől (hó, víz, jég, zöld növényzet, barna talaj stb.) és a légkör helyi sajátosságaitól (vízpára, felhők, lebegő részecskék, kénvegyületek). A fő veszély a CO₂ magas szintje (400 ppm felett), hiszen a sarki jégtakarókban és a tundrákban metán és CO₂ van fagyott állapotban, melynek kiszabadulása – a melegedés miatt – visszafordíthatatlanná teheti a felmelegedést.

Felkészülés a klímaváltozásra

A klímaváltozás mérséklésének alapja a fenntartható fejlődés megvalósítása. Láng (2003) szerint ez három alappilléren nyugszik. A Stockholmi Konferencián a természeti-környezeti pillér alakult ki, a Riói Konferencián a gazdasági pillér került előtérbe, a Johannesburgi Konferencián pedig a társadalmi-szociális pillér kapott hangsúlyt.

A Kiotói Egyezmény egy 1997-ben aláírt, a fejlett országokat tömörítő nemzetközi egyezmény, amelyben a résztvevő iparosodott államok kötelezik magukat arra, hogy széndioxid kibocsátásukat, az aláírást követő évtizedben 5,2 százalékkal az 1990-es szint alá szorítják vissza. 2006 decemberéig 169 állam csatlakozott az egyezményhez, mely országok a világ CO₂ kibocsátásának 61,6 százalékaért voltak felelősek.

Mindezek az erőfeszítések nem elegendők a klímaváltozás megállítására, de az érdekellentétek miatt a további konferenciákon nem történt megegyezés (Koppenhága 2009, Cancún 2010, Durban 2011). Dohában 2012 végén megegyeztek az érintett államok, hogy a Kiotói jegyzőkönyv érvényét 2020-ig meghosszabbítják. A 2015-ös Párizsban megtartott klímakonferencia úgy tűnik áttörést hozott. Az ENSZ 21. Klímakonferenciája (COP 21) 2015. november 30. és december 15. között került megrendezésre.

A 195 országot érintő klímacsúcs célja egy globális megállapodás aláírása volt, melynek betartásával sikerül visszaszorítani a klímaváltozást és 2°C alatt tartani az átlaghőmérséklet növekedést. Az egyezményt az USA, Oroszország, Kína, India és más komoly környezetszennyezést okozó ország is aláírta. Megszavaztak egy 100 milliárd dolláros segítséget a szegényebb országok számára a célok teljesítéséhez.

A földi élet helyzetének gyors romlása erkölcsi kérdéseket vet fel. Ma a cégek és iparágak vezetői, valamint a politikusok olyan gazdasági rendszert preferálnak, amelyet a környértelen verseny, az anyagi javak önző felhalmozása, a mértéktelen fogyasztás és az emberek közötti anyagi különbségek drasztikus növekedése jellemez. Ha nem változtatunk a Föld rendszereinek összeomlása várható.

A légszennyezés visszaszorítása a legfontosabb lépés a klímaváltozás hatásainak csökkentésére. A kevésbé szennyező technológiák és az energia mix változtatása javíthat a helyzeten.

Magyarország éghajlati sérülékenysége jelentős. Ezt vizsgálja a VAHAVA Projekt, mely konkrét ajánlásokat is tartalmaz. A második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia foglalkozik az ÜHG kibocsátás csökkentésének lehetőségeivel és tartalmazza a 2050-ig tartó időszakra vonatkozó Hazai Dekarbonizációs Útitervet. A dokumentum része a Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia is.

Az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (IPCC) Ötödik Értékelő Jelentése 95%-ot meghaladó bizonyossággal erősíti meg azt a tényt, hogy az 1950-től megfigyelt

globális átlaghőmérséklet-emelkedés háttérében az emberi tevékenység áll. Konkrét számok igazolják a változások példátlan gyorsaságát, megakadályozásuk csak az ÜHG kibocsátás jelentős és tartós csökkentésével képzelhető el.

Magyarországon 1901 óta 1,08°C-al emelkedett az évi átlaghőmérséklet, ez meghaladja a globális növekedés mértékét. Az elmúlt 30 évben a nyarak mintegy 2°C-al lettek melegebbek, gyakoribbá váltak a hőhullámok és az időjárási szélsőségek.

Légszennyezés terén használt indikátorok vizsgálata

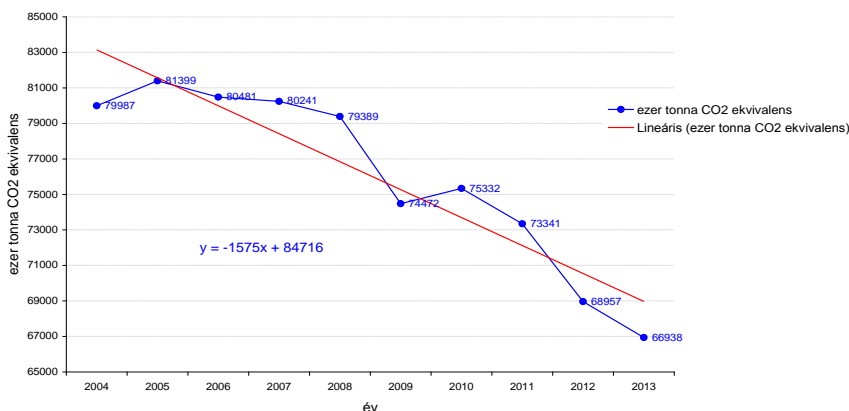
Az indikátorok változásának vizsgálata utal a jelenlegi helyzetre és meghatározza a változtatások irányát. A népességnövekedés, energiafelhasználás, környezetszennyezés a legnagyobb problémákat a légszennyezés terén okozza, így ennek a témakörnek az elemzése célszerű.

A légszennyezés terén a következő főbb indikátorok kerülnek bemutatásra:

- nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása;
- nemzetgazdasági ágak széndioxid (CO₂) kibocsátása;
- nemzetgazdasági ágak savasodást okozó gáz kibocsátása;
- nemzetgazdasági ágak ózon prekursor kibocsátása;
- nemzetgazdasági ágak nem metán illékony szerves vegyületek (NMVOC) kibocsátása;
- nemzetgazdasági ágak 10 µm átmérő alatti szálló por (PM₁₀) kibocsátása.

A nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása a hat üvegházhatású gáz (CO₂ – széndioxid, CH₄ – metán, N₂O – dinitrogén-oxid, NFC – fluorozott szénhidrogén, PFC – perfluor-karbon, SF₆ – kén-hexafluorid) kibocsátását mutatja, CO₂-egyenértékre átszámolva (1. ábra).

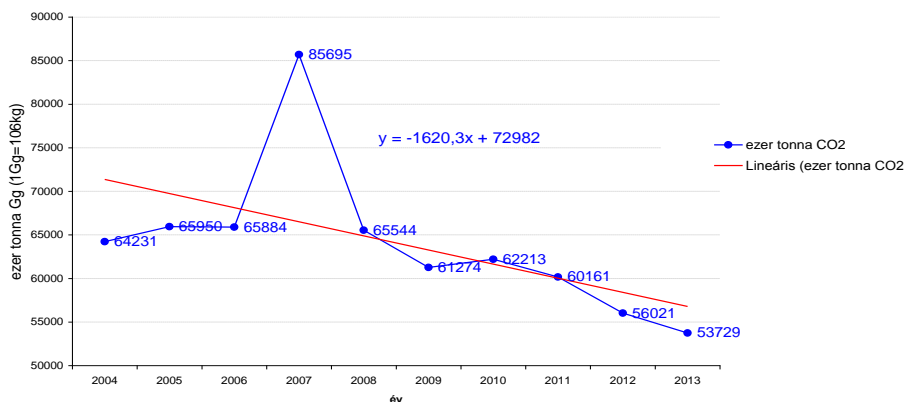
A klímaváltozás szempontjából az ÜHG kibocsátás a legkritikusabb terület. Minden területen csökkenő tendenciát figyelhetünk meg, de a közlekedés egyre jelentősebb ÜHG kibocsátó, aránya az 1990-es évhez képest 2012-re duplájára nőtt, a teljes kibocsátás 18%-át adta. A hagyományos üzemanyaggal működő járművek visszaszorítása javíthat a helyzeten. A 10 éves adatsort és a trendet az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. Nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

Forrás: KSH

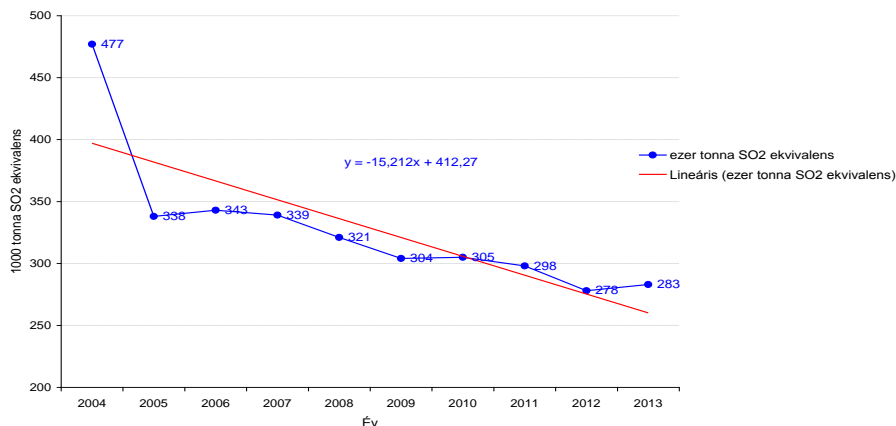
A CO₂ kibocsátás folyamatos csökkenést mutat. A villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás majdnem egyharmadát adja a kibocsátásnak, de itt is lassú csökkenés regisztrálható. A másik jelentős kibocsátás a háztartásoknál figyelhető meg, ami továbbra is növekvő. Magyarország ezen a területen jól áll, az egy lakosra jutó CO₂ kibocsátás az EU-27 átlagának 70 százalékát sem éri el. A változás trendjét a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra. Nemzetgazdasági ágak CO₂ kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

Forrás: KSH

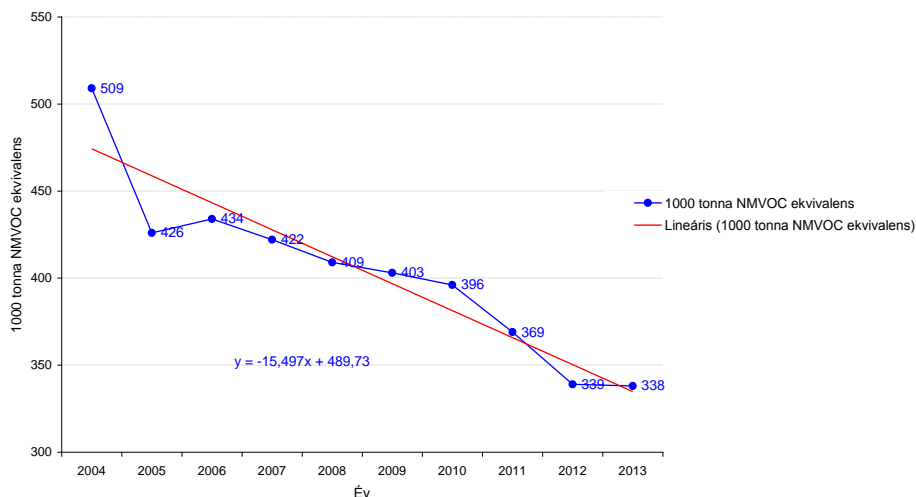
A savasodást okozó vegyületek kibocsátása mutató az emberi tevékenységből származó nitrogén-oxidok, a kéndioxid, valamint az ammónia éves összes kibocsátását követi nyomon. Ezek az anyagok károsítják az ökoszisztémát. Az elmúlt tíz évben drasztikus csökkenést regisztrálhattunk. A csökkenést az energiaiparban bekövetkezett technológiai jellegű változások tették lehetővé. Az ammónia és nitrogén-oxid kibocsátás kevésbé gyorsan, a kéndioxid kibocsátás jelentősen csökkent. A savasodást okozó gázok kibocsátásának trendjét a 3. ábra mutatja be.

3. ábra. Nemzetgazdasági ágak savasodást okozó gáz kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

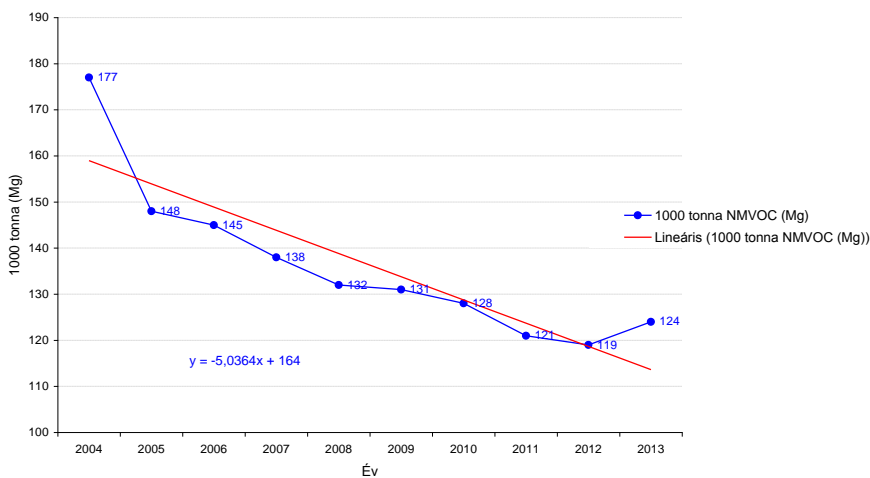
Forrás: KSH

A nitrogén-oxidokkal együtt a nem metán illékony szerves vegyületeket (NMVOC) foto-oxidánsoknak nevezzük. Ezek a fotokémiai szmog kialakulásának előidézői. Az ózon prekursor kibocsátás Magyarországon együtt mozog az uniós csökkenő trendekkel. A fő kibocsátók a háztartások, a mezőgazdaság, a szállítás, raktározás és a feldolgozóipar. Az ózon prekursorok egészségügyi, légzési problémákat okoznak, modern technológiák bevezetésével csökkentésük lehetséges. Az ózon prekursorok és nem metán illékony szerves vegyületek változásának trendjét a 4-5. ábrák szemléltetik.

4. ábra. Nemzetgazdasági ágak ózon prekursor kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

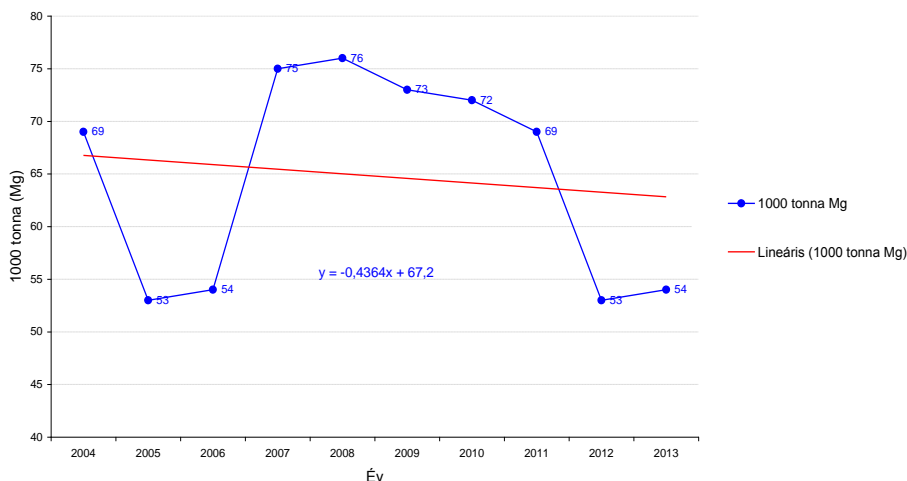
Forrás: KSH

5. ábra. Nemzetgazdasági ágak nem metán illékony szerves vegyületek (NMVOC) kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

Forrás: KSH

A szálló por 10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskéinek (PM₁₀) belélegzése számos szív- és légzőszervi betegség kialakulásában játszik szerepet. A legnagyobb kibocsátók a háztartások, de a teljes szilárdanyag kibocsátás összességében gyorsan csökken. A különböző anyagok eltüzelésével növeljük a por kibocsátást, ezen a téren a helyzet nem javult. A trendet a 6. ábra mutatja be.

6. ábra. Nemzetgazdasági ágak 10 µm átmérő alatti szálló por (PM₁₀) kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

Forrás: KSH

Környezeti adók

A gazdaság fenntarthatóságát jelentős mértékben támogathatja az adórendszer. Az energiaadó alkalmazása a „szennyező fizet” elv érvényesítése. A zöld adók lényege, hogy az adóteher a társadalmi-gazdasági jókról (pl. foglalkoztatás) a rosszakra (pl. levegőszennyezés) tevődjön át. Tulajdonképpen a széndioxid adó a legegyszerűbb zöld adó, nem kerülhető meg, hiszen az államnak csupán néhány nagy piaci szereplővel kell kapcsolatban lenni.

GORE (2013) a CO₂ adó bevezetését a klímaváltozás elleni legjobb stratégiának tartja. A környezeti adók adóalapja olyan fizikai egység, melynek bizonyítottan negatív hatása van a környezetre. Az OECD a környezeti adókat a következőképpen csoportosította:

- energiaadók (beleértve a széndioxid-adót is),
- közlekedési/szállítási adók,
- szennyezési adók,
- erőforrásadók.

A környezeti adók adta lehetőségeket Magyarország csak részben használja ki.

SWOT analízis

Az országos környezeti állapot és a környezeti folyamatok, valamint az indikátor változások figyelembevételével SWOT elemzést végeztünk (7. ábra).

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<p>A légszennyező anyagok kibocsátása csökkenő tendenciát mutat.</p> <p>A megújuló energiaforrások használata terv szerint növekvő.</p> <p>A tisztított szennyvíz aránya növekedett.</p> <p>Egyedi természeti értékekkel rendelkezünk.</p> <p>Csökkenő a keletkezett hulladék mennyisége.</p>	<p>A porszennyezettség nem eléggé csökken.</p> <p>A háztartások nem gondolkodnak környezettudatosan.</p> <p>A környezeti adók nem eléggé hatékonyak.</p> <p>A megújuló energiaforrások terjesztésének támogatása nem elégséges.</p> <p>A környezetvédelem ügye háttérbe szorult.</p> <p>Az ivóvíz minőség sok helyen ma is problémás.</p>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<p>A gazdasági válság csökkentette a fogyasztást.</p> <p>A klímaváltozás visszaszorítása világprogrammá vált.</p> <p>Az EU szakpolitikák támogatják a környezetvédelmet és a természetvédelmet.</p> <p>A víz jelentősége felértékelődött.</p> <p>Növekedett az igény az egészséges élelmiszerekre.</p> <p>Az Alaptörvény biztosítja a természeti erőforrások védelmét.</p>	<p>Az életciklus szemlélet alkalmazása esetleges.</p> <p>A stratégiai döntéseknél gyakran a rövid távú érdekek meghatározók.</p> <p>A termelés és a beruházások környezeti külső költségeit (externáliák) a piac ritkán ismeri el.</p> <p>Sok esetben támogatást kapnak a környezetkárosító tevékenységek.</p> <p>Hazánk ökológiai lábnyom értéke meghaladja a világlátlagot.</p>

7. ábra. SWOT analízis

Forrás: saját összeállítás

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia (2013) megfogalmazta a főbb stratégiai kihívásokat:

- az erőforrások takarékos környezetbarát használata;
- a termőföld és a vízkészletek fenntartható használatával egészséges élelmiszer és jó vízellátás biztosítása;
- a biodiverzitás fenntartása;
- a környezeti lehetőségeket figyelembe vevő területhasználat.

Következtetések, javaslatok

Hazánk elkötelezett a fenntartható stratégiák mellett és törekszik a klímaváltozás veszélyének csökkentésére. A fenntarthatóság indikátorok segítségével követhető és esetenként szükséges a beavatkozás is. A KSH tízéves adatsorai általában javuló tendenciát mutatnak, de a környezetszennyezés helyzete ma sem megnyugtató. Az állam a kibocsátási normák szigorításával, direkt pénzügyi támogatással, környezeti adók bevezetésével segítheti az innovatív technológiákat. A megújuló energia terjesztése a

komplex zöld gazdaság része és kapcsolódik a környezetiparhoz. Ehhez törekednünk kell az erőforrások optimális használatára, hogy biztosítsuk a jövő nemzedékek lehetőségeit (Magda, 2010).

Hivatkozott források

- [1.] Abayné Hamar E. – Szabóné Pap H. – Marselek S. (2013): Fenntarthatósági indikátorok az energiatermelésben. „Zöld innovációk a Károly Róbert Főiskolán” projektzáró konferencia, Gyöngyös, 1-4. p.
- [2.] Láng I. (2003): *A fenntartható fejlődés Johannesburg után*. Agroinform Kiadóház Budapest, 1-147. p.
- [3.] Magda R. (2010): A természeti erőforrások optimális használata. In: *Vidékgazdaságtan I.* (szerk.: Magda R. – Marselek S.) Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest, 47-51. p.
- [4.] Magda R. (2011): A megújuló energiaforrások szerepe és hatásai a hazai agrárgazdaságban. *Gazdálkodás*, 55. évf. 6. sz. 575-588. p.
- [5.] Marselek S. (2005): Az észak-magyarországi régió fenntartható fejlődésének lehetőségei. „Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika” Nemzetközi Konferencia Debrecen (CD Book)
- [6.] Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (2013): A fenntarthatóság felé való átmenet nemzeti koncepciója. *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012-2024*. Budapest, 1-56. p.
- [7.] Reed, M. S. – Fraser, E. D. G. – Dougill, A. J. (2006): An adaptive learning process for developing and applying sustainability indicators with local communities. *Ecological Economics*, 59, pp. 406-418.
- [8.] VAHAVA (VÁltozás–HATás–VÁlaszadás) projekt: A globális klímaváltozás hazai hatásai és az arra adandó válaszok. Magyar Tudományos Akadémia, 2003-2006.
- [9.] Valkó G. (szerk.) (2015): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2014. KSH Budapest, 1-228. p.
- [10.] Bozsik N. (2011): *Az Európai Unió gazdaságtana*. SALDO Kiadó Budapest, 1-248. p.
- [11.] Dupcsák Zs. – Marselek S. – Vajsz T. (2014): Indikátorok vizsgálata az energiatermelésben. XIV. Nemzetközi Tudományos Napok, 397-404. p. (CD lemezen)
- [12.] European Commission (2010): *Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels, 3.3.2010. COM (2010) 2020 final.
- [13.] Gore A. (2013): *A jövő*. HVG könyvek, HVG Kiadó Zrt. Budapest, 360-390. p.
- [14.] Heltai L. (2006): Fenntartható fejlődés. In: *Világgazdaság* (szerk.: Andor L.) Pannonica Kiadó Budapest, 223-251. p.
- [15.] Imreh Tóth M. (2012): *Új irányzatok a fenntarthatósági indikátorok területén*. In: Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság (szerk.: Bajmóczy Z. – Lengyel I. – Málóvics Gy.) JATEPress Szeged, 318-335. p.
- [16.] IPCC (2011): Summary for Policymakers. In: IPCC Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation Eds: Edenhofer, O., Pichs-madruga, R., Sokona, Y., Seyboth, K., Matschoss, P., Kadner, S., Zwickel, T., Eickemeier, P., Hansen, G., Schlomer, S., von Stechow, C.], Cambridge University Press Cambridge, United Kingdom and New York, Ny, USA, 24. p.

- [17.] Kőrösi I. (2012): Az Európa 2020 Stratégia, az EURÉKA szerepe és kilátásai. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet Budapest, 1-9. p.
- [18.] Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) 4. Értékelő jelentése http://klíma.kvvm.hu/documents/31/adapt_ci_AR4.pdf Letöltés dátuma: 2016.01.11.
- [19.] Központi Statisztikai Hivatal. Letöltés dátuma: 2016. 01. 11. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua025d.html2016.01.11.

Szerzők:

Korsós-Schlesser Ferenc

Károly Róbert Főiskola

Szervezés Vezetés MSc

I. évfolyam

korsosferenc13@gmail.com

Dr. habil Marselek Sándor CSc

Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös

smarselek@karolyrobert.hu

VIDÉKFEJLESZTÉSI JÓ GYAKORLATOK ADAPTÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGE HERNÁDKÉRCSEN

KOZMA ÁDÁM
KONCZ GÁBOR

Összefoglalás

A tanulmány Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik hátrányos helyzetű aprótelepüléséről szól, amely Magyarország többi hasonló helyzetben lévő településével együtt a fennmaradásáért küzd. Vizsgálatunkhoz a környező sikeres vidékfejlesztési programot megvalósító települések felkeresése adta az alapot, ahol Hernádkércs település számára is használható, vagy részeiben átültethető programokról gyűjthettünk információkat. A vizsgálat alapjául olyan települések szolgáltak, amelyek megközelítőleg hasonló helyzetükből sikeresen tudnak előre lépni, fejlődni. A minél jobb összehasonlíthatóság miatt közeli településeket választottunk, ahol a környezeti feltételek is közel azonosak, így Hernádszentandrás és Halmaj településekről vettük a mintát. A települések bemutatását követően a sikeresség alapvető feltételeit rögzítettük. A primer kutatási módszerek közül a települések vezetőivel interjúk készítettünk, illetve a céltelepülésen élőkkel kérdőíves felmérést. Hernádkércsről komplex helyzetfeltárás készült, a település általános jellemzőin túl megvizsgáltuk a rendelkezésre álló természeti erőforrásokat, valamint a társadalmi és gazdasági struktúráját. A kutatási eredmények alapján összehasonlítottuk a vizsgált településeket és javaslatokat fogalmaztunk meg Hernádkércs számára a közeljövő fejlesztési lépéseinek meghatározásával.

Kulcsszavak: helyi gazdaságfejlesztés, foglalkoztatási programok, helyi kezdeményezések, fenntartható fejlődés, önellátás, biotermelés

JEL: O29, Q01, R11

Possibilities of adapting best practices for rural development in Hernádkércs

Abstract

The study is linked to a small village in disadvantageous situation located in Borsod-Abaúj-Zemplén County. This village is struggling for subsistence together with many other small villages in a similar position in Hungary. To achieve our goals we visited neighbouring villages which realized successful rural development programs. These villages can be useful examples for Hernádkércs. We collected information and experiences about wholly or partly transplantable programs. The study was based on villages which were approximately similar position and situation such as Hernádkércs and successfully stepped forward and developed. In favour of better comparability we had chosen villages in the neighbourhood, where the environmental conditions are almost the same. Accordingly to these expectation Hernádszentandrás and Halmaj served as a model. After the comprehensive presentation of the villages we verified the fundamental conditions of successfulness. In the course of our survey we applied primer research methods. We interviewed the mayors of the three villages and made a questionnaire survey in Hernádkércs. On the basis of statistical data we examined the social and economic structure of the settlement and evaluated the available natural

resources. According to the research results we compared the studied villages, drew the conclusions and drafted proposals to development Hernádkércs.

Keywords: *local economic development, employment programs, local initiatives, sustainable development, self-sufficiency, organic production*

JEL: O29, Q01, R11

Bevezetés

Az apró- és törpefalvak a vidékfejlesztési kutatások meghatározó célterületei, és egyben a hazai társadalomkutatás „kedvelt” témái közé tartoznak az utóbbi évtizedekben. Az 500 fő alatti települések lakosságának részeránya Magyarország összlakosságán belül ugyan nem éri el a 3%-ot sem, azonban a társadalmi és gazdasági problémák gyakran halmozottan jelennek meg bennük. Az alacsony lélekszámú kistelepülések társadalmi különösen sérülékeny, e közösségekben könnyebben válnak jellemzővé a kedvezőtlen adatok, demográfiai, társadalmi folyamatok, mint az elöregedés, a munkanélküliség, az elvándorlás és a vidékies szociális és etnikai szegregációk kialakulását kísérő egyéb kedvezőtlen társadalmi jelenségek (Kovács, 2004).

Léteznek ugyancsak Magyarországon akár egy adott régióban, vagy megyehatáron belül is közel azonos földrajzi fekvéssel rendelkező aprófalvak, amelyek a kedvezőtlen alapadottságok ellenére több éven keresztül fejlődést képesek felmutatni, valamilyen tudatos beavatkozás hatására „sikeressé” tudnak válni területükön (Kajner et al., 2013).

Kutatásunk során annak a folyamatnak kívántunk utána járni és megfejteni, hogy milyen sikerességi tényezők állhatnak a véleményünk szerint „jó gyakorlatot” megvalósító Hernádszentandrás és Halmaj kistelepülések háttérében. Megvizsgáltuk, hogy tevékenységük hogyan kamatoztatható illetve a folyamatok miként átültethetőek Hernádkércs településre.

Az utóbbi években, évtizedekben a regionális politika támogatásrendszerén keresztül a vidéki települések fejlesztéséhez is egyre több forrás állt rendelkezésre, azonban nagyon sok esetben problémaként jelentkezett, hogy ezekhez a támogatási programokhoz megfelelő léptékű pénzügyi és humán helyi erőforrások hiányában a legkisebb települések nem tudtak csatlakozni. A nagyobb léptékű, térségen kívüli forrásokra támaszkodó beruházások számára ezek a kistelepülések szintén nem jelenthettek potenciális helyszínt (Kis, 2006; Póla 2014).

Az első igazán sikeres vidékfejlesztési stratégiák és projektek már a stabilan rendelkezésre álló természeti erőforrásokra, termelési tradíciókra és a helyi közösség aktív részvételére számítv és gyarapodása érdekében készültek el (Harza, 1999; Shucksmith, 2000; Kerek-Marselek, 2009). Ezt a komplex szemléletet tükrözi az utóbbi évtizedben elterjedő helyi gazdaságfejlesztés, amely egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett összehangolt tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összességével foglalkozik (Czene-Ricz, 2010).

A gazdaságnak ez a típusa egyszerre tradicionális, mert a világ számos pontján máig létezik, – így bebizonyította életképességét –, és újszerű, mert egyre inkább újra felfedezik, mint a fogyasztói társadalom alternatíváját, illetve a gazdasági nehézségekkel küzdő térségek fejlesztésének egyik eszközét. Számos hátrányos helyzetbe került

térségben még a vidéki terek meghatározó funkciójának és fejlődési motorjának számító mezőgazdaság produktuma is rendkívüli mértékben visszaesett, miközben új tevékenységek nem jelentek meg. A korábban városi lakosság ellátásában is fontos szerepet betöltő ágazat sok esetben a helyi közösségek alapvető élelmiszer és energetikai igényeinek biztosítására sem alkalmas jelenleg. A helyi gazdaságfejlesztés során az „önfenntartó” helyi gazdaság létrehozása a cél, a helyi vállalkozások számára működő belső piac, a helyi lakosság – különös tekintettel a szegény és hátrányos helyzetű társadalmi csoportokra – számára pedig megfelelő munkalehetőségek és életszínvonal biztosítása (Anriquez-Stamoulis, 2007; Lukács Gergely et al., 2013).

A magyarországi sikeres helyi társadalmakat vizsgáló kutatások kimutatták, hogy a siker tényezői között alapvető fontosságú egy olyan polgármester vagy helyi vállalkozó megléte, aki a település érdekeit képviseli, annak védelmére minden lehetséges eszközt felhasznál és alárendel. Aki képes arra, hogy túlélés helyett hosszabb távon gondolkodjon, azaz stratégiai célokat alakítson ki. Szükséges ezen kívül egy véleményformáló réteg kialakulása a településen, amely elfogadja, és ezzel legitimálja, támogatja ezt a személyt, annak ötleteit és kezdeményezéseit. A sikerhez természetesen szükség van egy felismerésre is, pontosabban annak felismerésére és kihasználására, hogy az adott település miben egyedi, milyen sajátosságai vannak, és mi az, ami ebből nyereségessé tehető. A fentiekén túl nélkülözhetetlen feltétel a lakosság együttműködése a település gondjainak megoldásában. Széthúzó, megosztott, kooperációra képtelen lakosság ugyanis megakadályozhatja a nagyobb kezdeményezéseket is (Bódi-Böhm 2000).

A jó gyakorlatok felismerése, dokumentálása, terjesztése és adaptálása kiemelt feladatként jelenik meg a vidékfejlesztésben. Ennek a vidéki innovációk terjedésének hatékonyabb megvalósítása érdekében Európaszerte és Magyarországon is vidékfejlesztési hálózatokat hoztak létre. Így a korábban elszigetelten működő vidéki közösségek között együttműködések generálódnak, megismerhetik más térségek sikeres projektjeit, és ha hasonló erőforrásokkal rendelkeznek, akkor a helyi keretekhez igazítva kisebb kockázattal bíró projektek kivitelezésére kerülhet sor. Az alulról építkező folyamat, és a korábban kevésbé aktív helyi szereplők megmozgatása, valamint a térben kiszélesedett együttműködések új vidékfejlesztési koncepciók kidolgozására sarkallta az ágazat kutatóit és gyakorló szakembereit (Hodge-Modmore, 2008; Szabó-Nagy, 2014).

Anyag és módszer

Kutatásunk alapvető célja az volt, hogy Hernádkércs számára a gyakorlatban is jól hasznosítható fejlesztési célokat, majd stratégiát fogalmazzunk meg. A javaslatok megfogalmazásánál fontosnak tartottuk, hogy ne csak a település endogén adottságait mérjük fel és a településre is hatással lévő trendeket. Olyan fejlesztési program megvalósítását látnánk célravezetőnek, amely a mintegy 300 fős lakónépesség mellett is fenntartható eredményeket szolgáltat. Az utóbbi évtizedekben Magyarországon is több tucat olyan kezdeményezéssel találkozhattunk, ahol a kistelepülések fennmaradása érdekében indítottak innovatív, sok esetben ökoszemléletű településfejlesztési akciókat. Sok esetben azonban ezeknek az akcióknak a keretében teljesen új településeket hoztak létre, nem a leépülőfélben lévő településekre alapoztak, hanem zöldmezős fejlesztésben gondolkodtak. Mi mindenképp olyan koncepciókat akartunk alapul venni, amelyek felvállalják a település teljes lakosságának közösségét.

A szakirodalmazás során összegyűjtöttük az országban a témához kapcsolódóan megjelent cikkeket, esettanulmányokat, riportokat. Ezek megalapozták a kutatást és hozzásegítettek bennünket ahhoz, hogy kiválasszunk két olyan települést, amelyek Hernádkércs közelében hasonló természeti, valamint társadalmi-gazdasági környezetben fekszenek. Az egyik mintául választott település Hernádszentandrás lett, ahol biogazdálkodást végeznek települési szinten és ezt egy innovatív márkaépítéssel ötvözték, ami a jövőben önfenntartóvá válhat, így mára ott tartanak, hogy nemcsak országos elismertséggel rendelkeznek, de nemzetközi szinteken is ismertté váltak. A második választás Halmaj település, ahol a közfoglalkoztatásra alapozottan egy önfenntartó gazdálkodás kiépítését végzik. E tevékenységek mentén vizsgáltuk meg azt, hogy a más-más településeken felépített és jól működő rendszerek mennyiben lehetnének működőképesek Hernádkércs esetében. Mindhárom településen interjúzás és terepbejárás valósult meg. Az adaptálás hernádkércsi feltételeinek feltárása érdekében statisztikai adatok alapján jellemeztük a települést és egy kisebb mintán (50 fő) igényfelmérést végeztünk.

Eredmények

Jó gyakorlatok ismertetése Hernádszentandráson

A rendszerváltást követő kedvezőtlen társadalmi-gazdasági folyamatokat jól érzékelteti, hogy a Hernád-völgyi térségben nem egyedülálló jelenségként Hernádszentandráson is többgenerációs munkanélküliség alakult ki, a faluközösség széthullott, s ezek mellett az önellátás teljes hiánya, valamint az épített és természeti környezet értékeinek leépülése volt megfigyelhető. A kilátástalanság és a vidéki életbe vetett hit elvesztése felgyorsította a degradációs folyamatokat, a térség szellemi tőkájének elvesztését és a fiatalabb korosztály elvándorlását okozva. Az napjainkban 425 fős aprófalú iskola és szellemi tőke nélkül már teljesen elvesztette az identitását, kezdett teljesen reménytelenné válni a helyzet.

Hernádszentandráson a 2006-os év hozott változást, amikor Üveges Gábor személyében egy teljesen új szemlélettel és erős elhivatottsággal bíró polgármester került a település élére. Ekkor a településen már közel 70%-os volt a munkanélküliség valós mértéke, nagyon sok tehetséges és életerős fiatal tengődött munka nélkül vagy közmunkán. Hatósági eszközökkel kellett fellépni az ellen, hogy a gyom ne lepj el a portákat. A település vezetése ekkor saját kezébe vette a sorsát és elkezdtek az építkezést.

A problémák felszámolására két beavatkozást tekintettek megkerülhetetlennek, a képzést és a munkahelyteremtést. A helyi általános iskola 1994. évi bezárását követően 14 évig a településen nem volt semmilyen képzés, oktatás. Ez 2008-tól változott meg, amikor először indítottak felzárkóztató programot, majd 2010-től életre hívták a Hernád-völgyi Tanodát, amely a nagyobbak számára iskolaként szolgál, míg a kisebbeknek a településen szintén hiányzó óvoda szerepét tölti be. A program nem véletlenül kapta az „Esély a jövőért” elnevezést. A tanodában foglalkoztatott gyerekek 90%-a roma és egyben hátrányos helyzetű, a program valóban esélyt ad arra, hogy ők is ugyanolyan képzésben részesüljenek, mint bárki más, ám aminek a feltételeit az ő szülei nem lennének képesek előteremteni. Létrehozták a Biztos Kezdet Gyerekházat, ahol ötéves korig várják a gyerekeket a szüleikkel együtt. A programok igen komoly szemléletformáló erővel bírtak, a gyermekeket és a szüleiket is aktivitásra ösztönözve a közösség formálásában is meghatározó szerepet kaptak.

A munkanélküliség felszámolására a legkézenfekvőbb megoldást a kiváló minőségű hasznosítatlan földterületek művelésbe vonása jelentette, amiből igyekeztek a lehető legtöbbet kihozni és a kor üzenetét megértve komplex programot dolgoztak ki, amelyben központi szerepet a biogazdálkodás kapott.

Az ún. Bioszentandrás program alapjainak lerakása a közösséget újra életre kelteni szándékozó helyiek fejében született meg. Olyan dolgot szerettek volna megvalósítani, amihez rendelkezésre állnak a település adottságai és hagyományai, s amelyekre építve megalapozható a közösségük hosszútávon fenntartható jövője. Megelégetve a panaszkodást és csodavárást, egy olyan helyi adottságokra épülő üzleti alapokra helyezett, számos szociális elemet tartalmazó vállalkozás létrehozása vette kezdetét, mely célul tűzte ki, hogy 5 éven belül kialakuljanak az önálló működés komplex feltételei.

A program kezdő elemét egy TÁMOP projekt jelentette 2010-ben, amelynek támogatása a biogazdálkodás elméleti és gyakorlati alapjainak elsajátítására hasznosult 30 fő bevonásával. Önkormányzati mintakertet alakítottak ki, amely mellett minden résztvevőnek a saját kiskertjét is ki kellett alakítania, amelyhez a fóliasátor alapanyagot és a szerszámokat, vetőmagokat is megkapták az érintettek. A programnak a 2011. és a 2012. évi Start közmunkaprogram mezőgazdasági ágazata adott további lendületet. A művelésbe vont terület 2013-ra 2,5 hektárra bővült, és hat nagylégterű, valamint három kislégterű fóliasátor segíti a 12 hónapossá váló zöldségtermesztést. A fóliákat környezetbarát módon fűtik, tároló kapacitásként újabb pincéket vontak be, továbbá egy termékraktárt is kialakítottak. 2015-re 28 féle zöldséget és 30 fajta fűszernövényt vontak termesztésbe, valamint a bogyós gyümölcsök (josta és feketeribizske) is termőre fordultak. Már 2012-ben megkezdték a feldolgozott zöldségfélék készítését, amely tevékenységet 2015-től már az újonnan kialakított „Ízek Háza – BioSzentandrás” feldolgozóüzemben tudnak folytatni.

A termékszerkezet kialakításával, az árképzéssel, az Nyitott Kert programjukkal, - amely a halmozottan hátrányos helyzetű település és a térség lakói számára is elérhetővé tette az ökológiailag ellenőrzött keretek között termelt zöldséget – elérték azt, hogy BioSzentandrás az Észak-magyarországi régió és ezzel a térség legnagyobb öko gazdaságává vált.

A stratégiaépítés kiemelt fontosságú elemeinek tartják a brand-építést a hatékony és korszerű kommunikáció eszközeivel, a bekapcsolódó lakosokkal folytatott rendszeres párbeszédet, a megszülető eredmények, irányok rendszeres bemutatását, a lehetőségek elemzését, valamint az országos nyilvánosság biztosítását. BioSzentandrás a beszállítója és stratégiai partnere a Magyarország legjobb vidéki étterme címet is elnyert encsi Anyukám Mondta étteremnek.

Hernádszentandrás mára a térség jó példjaként jár elől, hétköznapjaiban az önsorsrontó panaszkodás és reménytelenség, széthúzások és a felelősök keresése helyett egy alkotó, innovációkra képes, lélekkel rendelkező, mások számára is vonzó közösség lett. Az eredmények, az egyre növekvő érdeklődés és az elismerések fokozatosan visszaadják a helyiek önbecsülését. Megerősítés és a helyi ötleten alapuló kezdeményezésben résztvevők munkájának komoly elismerése volt, hogy – a helyben élők életminőségét javító, kiemelkedő önkormányzati innovációs kezdeményezéseket elismerő – a francia nemzetközi innovációs megfigyelő intézet által 2013 novemberében a francia szenátusban a BioSzentandrás projekt gazdájaként Üveges Gábor polgármester átvehette a 2013-as Európai Territoria Innovációs Díjat.

Az elkövetkező évek a közös termékfejlesztésről, a termelésbe vont partnerek megjelenéséről, BioSzentandrás és az ökológiai termékpaletta térségivé válásáról fognak szólni, megteremtve ez által az alapját az egyre növekvő számú saját foglalkoztatott alkalmazásának. BioSzentandrás sikerei mögött egy komoly menedzsermunka áll, melynek köszönhetően egymásra épülő EU pályázati forrás, három év közfoglalkoztatási programja, egy tudatos márképítési és piackutatási folyamat szinergiája valósulhatott meg.

Jó gyakorlatok ismertetése Halmajon

A szintén Hernádkércs közelében fekvő Halmaj község lakónépességszámát tekintve nem tartozik az aprófalvak körébe, 1799 fővel a térségben a nagyobbacska települések közé tartozik és mikrotérségi központként funkcionál. Ennek megfelelően az intézmények szélesebb köre van jelen a településen, az infrastruktúra jó színvonalú, a lakónépesség száma nem csökkent drasztikus mértékben. A munkanélküliség azonban ezen a településen is aggasztó méreteket öltött, amelynek féken tartására számos olyan fejlesztés valósult meg, amelyek egy kisebb település számára is iránymutatók lehetnek. A helyi gazdaságfejlesztő tevékenységet az önfenntartó gazdálkodás kialakítására alapozta a település vezetése. A kezdeményezéshez hamar kapcsolódott a Cigány Kisebbségi Önkormányzat, a Halmaj Községért Jóléti Közalapítvány és a Halmaji Öregfiúk Közhasznú Egyesülete. A komplex program alapjait 2012 őszén rakták le, akkor felmérték a helyi igényeket és szükségleteket, lépésről-lépésre haladtak, majd a megvalósítás 2013. március 1-én kezdődött.

Mivel Halmaj lakossága évszázadokon át mezőgazdaságból élt, zöldséget, gyümölcsöt és gabonaféléket termesztett, és állatokat tenyésztett, úgy döntött az Önkormányzat, hogy a fent sorolt munkanélküliségi problémáit orvosolva – élve a Start közmunkaprogram lehetőségeivel egy komplex mezőgazdaságra alapozott közfoglalkoztatási programot valósít meg. A program keretén belül a településen élő, hátrányos helyzetű, önerőből elhelyezkedni nem tudó 161 fő munkaképes személyt alkalmaztak kezdetben. A 2015. évi Start közmunkaprogram keretében 80 főt foglalkoztattak kifejezetten a növénytermesztés, az állattenyésztés és a feldolgozás területén.

A növénytermesztési ágazat esetében a gazdálkodáshoz 40 ha földterület áll rendelkezésre, amelyből 30 ha szántó művelési ágú, itt gabonaféléket termelnek értékesítési célból valamint az állatállomány takarmányozására. 3,5 ha szőlő és szeder ültetvényvel is rendelkeznek, amit saját felhasználásra feldolgoznak és értékesítésre is sor kerül. 5 ha legelő az állatok takarmánynövényeinek termelésére. 1,5 ha fólia lehetőség szerinti öntözéssel, ahol a zöldségnövények előállítását történik, amiből friss áruként és tartósítva, savanyítva kerül a konyhára és értékesítésre is. A szalmabálás fűtési technológia által megoldott a téli hónapokban is a „növényház” megfelelő hőmérsékleten tartása, ami elengedhetetlen a termeléshez.

Az állattenyésztési helyszínt az agroudvarok adják, ahol szürkemarha, rackajuh, mangalica, és baromfifélék adják az összképet, mind régi jellegzetes magyar fajták. A loállományt a testnevelés órák programjában is felhasználják.

A program keretén belül megtermelik a zöldségeket a közétkeztetést biztosító konyha számára, valamint a jó minőségű megtermelt zöldségek tartósításával olcsóbbá teszik az alapanyagok beszerzését. A tyúkok (500 db) tojásait a konyha részére átadják feldolgozásra, a többit pedig értékesítik, illetve a térsztaüzemükben szárasztésztákat

készítenek. Ezek mellett erdőt is telepítenek, valamint a település közterületeit és belvízelvezető rendszerüket felújítják és karbantartják. A faágak aprítékolásával megújuló energiát hasznosítanak, a növényi száruk feldolgozásával pedig komposztálás keretében biohumuszt állítanak elő. Ezzel megteremtik a fenntartható gazdaság alapjait és egy szociális szövetkezet létrehozásának feltételeit. A program közvetlen haszonélvezői a lakosság 30%-át teszik ki, míg a közvetett haszonélvezői közé a 90% tartozik.

A mezőgazdaságra alapozott fejlesztési tervek között a korábban ismertett tevékenységek bővítésén túl biobrikett előállítását tervezik, amelyhez a fás szárú növények, illetve biomassza kazán egyaránt rendelkezésre állnak. Fontosnak tartják, hogy ez a tevékenység a környezeti állapot javítását is szolgálja.

Jó gyakorlatok adaptálásának lehetősége Hernádkércsen

Hernádkéres a Hernád folyó völgyében elhelyezkedő, festői szépségű kistelepülés, természeti értékekben gazdag, könnyen megközelíthető, alapvetően mezőgazdasági irányvonalú abaúji aprófalú. A Szikszói járás területén fekszik, a település lakosságának ellátásában Halmaj, mint mikrotérségi központ is fontos szerepet játszik. A településen a közszolgáltatások mindegyike biztosított, a közműszolgáltatók kiépített hálózatokkal állnak a községben élők rendelkezésére. Az utóbbi években számos jelentős fejlesztés valósult meg a település közterületeinek rendezésére, szebbé tételére. A Hernád partján horgászparadicsom várja a sport szerelmeseit, a természetet és a vízi sportokat kedvelők számára egy turista szálláshely is rendelkezésre áll a településen.

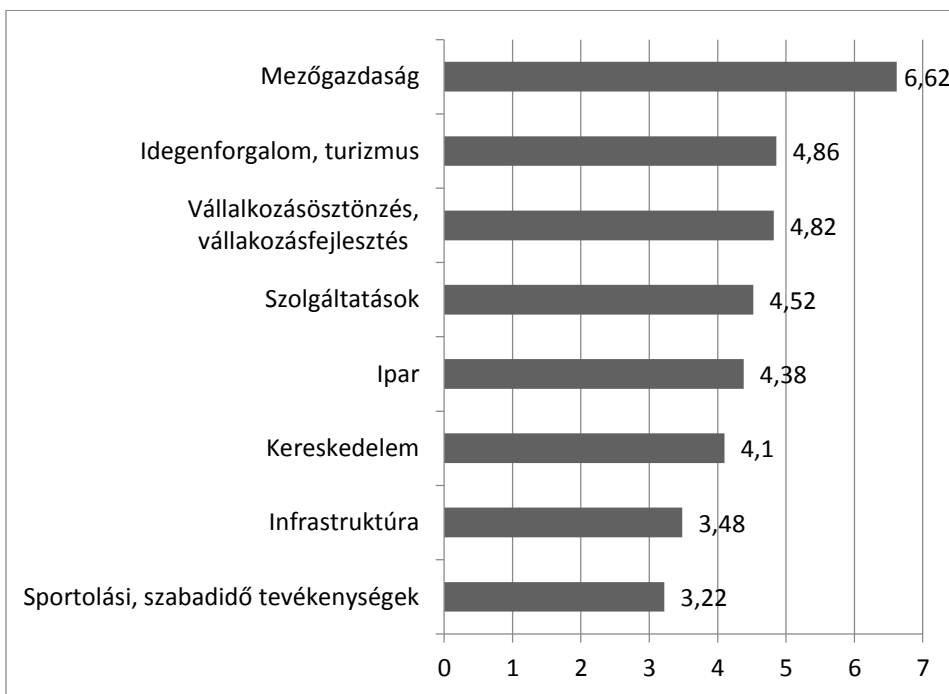
A KÉRCESAGRO Mezőgazdasági Szövetkezet a legmeghatározóbb foglalkoztató és helyi adófizető a településen, a mezőgazdasági tevékenység jelentős hagyományokra tekint vissza, köszönhető ez a jó természeti és humán adottságoknak. A helyben foglalkoztatott lakosság 30,7%-ának ad munkát az agrárium. A munkahelyteremtés szempontjából a második meghatározó szereplő az önkormányzat lenne, de itt nem tudják nyújtani azokat a feltételeket, amit a vállalati szféra, hiszen csak azt tudják nyújtani, amit az állam rendelkezésükre bocsájt. A többi vállalkozás mind mikro- és kisvállalkozás. A kapcsolat a legnagyobb vállalkozással a mezőgazdasági tevékenységet folytató Kércsagroval, kiegyensúlyozott, mindig kooperatívok és segítőkészek, a vezetéshez éppúgy, mint a lakossághoz.

A közfoglalkoztatás a másik két településhez hasonlóan Hernádkércsen is fontos szerepet tölt be, 2015-ben ez 40 fő helyi lakost jelentett, ami a település lakosságának 12%-a. Ezen a településen végeznek mezőgazdasági munkát a közfoglalkoztatás keretében, azonban ennek jelentős további bővítésére lenne lehetőség.

A településen munkahelyek teremtése lenne fontos feladat a jövőben, amit a statisztikai adatok és a lakossági igények is alátámasztanak. Hosszú távon fenntartható új munkahelyek létrehozására nem volt példa. A közmunka a településvezető szerint sem tekinthető annak. Igaz ugyan, hogy biztonságot teremt, rendszerességet igényel, lényegesen csökkenti a bűnözést, de nem egyenértékű a piaci alapon működő cégek munkahelyeivel. A hátrányos helyzetű és többségében roma származású emberek felzárkóztatása érdekében minden pályázati forrást és lehetőséget megragadnak, ami rendelkezésre áll. Jelenleg is van egy folyamatban lévő TIOP pályázatuk, amely Lakhatási beruházás megvalósítását célozza, szociális bérlakások építése van folyamatban.

A település gazdasági életének fellendülését a polgármester úr az esetleges ipar telepítésétől remélné. A turizmust nem feltétlenül tartja kitérésnek, mert a véleménye szerint nem tudna annyi munkahelyet teremteni, hogy „fenntartsa a települést”, ellássa a lakosokat munkával.

A Hernádkércsen megkérdezett 50 fő helyi lakos a település legjelentősebb problémájaként a foglalkoztatási viszonyokat, a munkahelyek hiányát jelölte meg, amennyiben elköltöznének a településről, annak szinte kizárólagosan ez lenne az oka. Megkérdeztük, hogy mely fejlesztési irányokat tartanák a legfontosabbnak, a leginkább életképesnek a településen. Az 1-től 10-g terjedő skálán a jelentős hagyományokra visszatekintő és ma is meghatározó jelentőségű mezőgazdaság kapta messze a legmagasabb átlagos pontértéket (6,62), ami rámutat arra, hogy a helyi lakosok alapvetően nyitottak lennének egy agráriumra épülő fejlesztési program megvalósítására (1. ábra).

1. ábra: Fejlesztési irányok, amelyek felé a településnek haladnia kell

Forrás: A kérdőíves vizsgálat (2015) alapján saját szerkesztés.

A fejlesztési területek között a második helyre az idegenforgalom került, ami jól illeszkedik a település adottságaihoz, azonban azt minden bizonnyal a helyi lakosok is látják, hogy foglalkoztatási potenciálja elenyésző. A további gazdasági ágakat megelőzve a harmadik helyre az általános vállalkozásösztönzési akciók kerültek. A szolgáltatások és az ipar fejlesztésére a helyi lakosság alacsony száma miatt kisebb esélyt látnak, mivel sem munkaerő, sem fogysztópiac alapján nem rendelkeznek komoly vonzeróval. Az is jól látszik, hogy a helyi szolgáltatások és infrastruktúra kiépítettségével, alapvetően elégedettek a lakosok.

Következtetések, javaslatok

A két mintaként szolgáló településen több olyan jó gyakorlatot is felderítettünk, amelyek sikeres adaptálására lehetőség nyílt Hernádkércsen is. Még ennél is nagyobb sikerrel kecsgethet, ha a térségi együttműködés valósul meg és az erőforrások hasznosítására szervezett keretek között kerül sor, felfelé ívelő pályán lévő kezdeményezésekhez csatlakozva.

Hernádszentandrás esetében megvalósuló BioSzentandrás program egy olyan komplex, több szálon megalapozott és felépített program, amely még jelentős fejlődési és bővítési potenciállal bír. A program jól megalapozott, annak előzményeként a településen újra építették a helyi közösséget, amelyhez az alapokat a gyerekek oktatási, nevelési célú foglalkoztatása adta. A közösség elkezdett szerveződni, majd ezután a BioSzentandrás program alapjainak lerakása következett. A településen élők bevonása a programba egy folyamat része, ahol előbb csak pár ember kezdte el a munkát, mára ez a szám megtöbbszöröződött lévén a közfoglalkoztatást is hozzákapcsolták. A kertészet alapanyagainak magasabb hozzáadott értéknöveléshez feldolgozóüzem kiépítése és a termékpaletta kibővítése is folyamatosan halad, ezzel egy időben egy márkaépítés is zajlik, amely a BioSzentandrás nevet viseli, ezzel beazonosítható a település és a termék, amit értékesítenek, így a következő években már önálló lábakon is meg fog maradni a felépített brand. A sikeresen felépített települési márkának a térségre való kiterjesztése lehetőséget teremthet Hernádkércs település számára is.

A mikrotérségi centrum szerepet betöltő Halmaj településen önfenntartó gazdálkodás kialakítása folyik. Kezdetben növénytermesztéssel kezdték, olyan zöldségnövényeket állítottak elő, amelyeket a településen a közétkeztetést biztosító konyha használ fel, illetve a nagyobb mennyiségben előállított zöldségfélék esetében a tartósítás és savanyítás is megtörténik. A növénytermesztés mellett állattenyésztésbe is belefogtak, így vannak tyúkok, amelyek tojásait szintén a konyha, valamint egy térsztaüzem használja fel. Emellett tartanak jellegzetes magyar állatfajtákat, mangalicát, sertéseket, juhokat, és lovakat is. Az energia felhasználásuk csökkentésére biomassza üzemű kazánokat üzemeltetnek, amelyhez az alapanyagot szintén helyben állítják elő fás szárú növényekből.

Hernádkércsen is tettek lépéseket arra, hogy növénytermesztés és állattartás segítségével hasznosítsák a település belső erőforrásait és juttassák munkához a település lakosait. Ennek alapjait a szociális földprogram teremtette meg, a közfoglalkoztatásban pedig lehetőség nyílt arra, hogy többen is csatlakozzanak e tevékenységekhez. A település adottságait figyelembe véve az állattenyésztés további bővítésére nyílt lehetőség, a termékek további feldolgozása és magasabb hozzáadott érték előállítása a jövőben elengedhetetlen. A munkahelyteremtés elsődleges ágazatának az igényfelmérés alapján a helyi lakosok is a mezőgazdaságot tartják. A helyi erőforrások kiaknázásának másik fontos területét a megújuló energiaforrások adják, a fűtési célú biomasszahasznosításra Halmaj példája szolgáltat mintát, az áramellátásba pedig a szélenergia kaphatna szerepet, de csak egy külső beruházó bevonásával. A harmadik fejlesztési terület az idegenforgalom bővítésére vonatkozik, mivel Hernádkércs számottevő vonzerővel rendelkezik a vízi és a vallási turizmus területén is.

Hivatkozott források

- [1.] Anríquez, G. – Stamoulis, K. (2007): Rural Development and Poverty Reduction: Is Agriculture Still the Key? ESA Working Paper 07-02, 39 p.
- [2.] Bódi F. – Bóhm A. (szerk.) (2000): *Sikeress helyi társadalmak Magyarországon*. Agoinform Kiadó, 180 p.
- [3.] Czene Zs. – Ritz J. (szerk.) (2010): *Területfejlesztési füzetek (2)*. Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. NFM-NGM-VÁTI. Budapest pp. 43-190.
- [4.] Harza L. (1999): Helyi kezdeményezésre épülő vidékfejlesztés. *A falu*. Agroinform Kiadó, Budapest, 1999. XIV. évf. 3. sz. 49-59. p.
- [5.] Hodge, I. – Midmore, P. (2008): Models of Rural Development and Approaches to Analysis Evaluation and Decision-making. *Économie Rurale* No. 307 (Septembre-October 2008), pp. 23-38.
- [6.] Kajner P. – Lányi A. – Takács-Sánta A. (2013): *A fenntarthatóság felé való átmenet jó példái Magyarországon*. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Műhelytanulmányok – No. 18, 279 p.
- [7.] Kerek Z. – Marselek S. (2009): *A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségek, intézkedések*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 404 p.
- [8.] Kis K. (2006): A társadalmi tőke, mint a társadalomban fellelhető nem anyagi erőforrás. *Parola*, 1 (17), pp. 2-4.
- [9.] Kovács T. (2004): Aprófalvainkról – illúziók nélkül. = *Területi Statisztika*, 7. (44.) 2. pp. 125-136.
- [10.] Lukács Gergely S. – Bezzeg E. – Bíró B. (2013): Zöldenergia és élelmiszer helyből a helyieknek. Száz Magyar Falu Nonprofit Kft., Budapest, 95 p.
- [11.] Póla P. (2014): Helyi erőforrások, vidékfejlesztési stratégiák. In: Lukovics M. – Zuti B. (szerk.) *A területi fejlődés dilemmái*. SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged, pp. 267-276.
- [12.] Shucksmith, M. (2000): Endogenous Development, Social Capital and Social Inclusion: Perspectives from LEADER in the UK. *Sociologia Ruralis*, 40 (2), pp. 208-218.
- [13.] Szabó B. – Nagy F. P. (2014): Jó gyakorlat koncepció kidolgozása, a jó gyakorlat kiválasztás kritériumainak meghatározása. Regionális Forrásközpontok Országos Egyesülete, Szolnok, 47 p.

Szerzők:

Kozma Ádám

Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök
Károly Róbert Főiskola végzett hallgatója
kozma.adam@freemail.hu

Dr. Koncz Gábor PhD

főiskolai docens
Károly Róbert Főiskola
Agrár- és Környezettudományi Intézet,
konczg@karolyrobert.hu

KÉZMŰVES CUKRÁSZIPARI TERMÉKEK MAGYARORSZÁGI VÁSÁRLÁSÁNAK ÉS FOGYASZTÁSÁNAK JELLEMZŐI

LADÁNYI KRISZTINA
SZŐLLŐSI LÁSZLÓ

Összefoglalás

A hazai kézműves cukrásziparban az elmúlt évtizedekben számos változás ment végbe, az ágazat belső problémákkal küzd, továbbá a megváltozott fogyasztói szokásokra is próbál reagálni. A tanulmány célja a kézműves cukrászipari termékek fogyasztási és vásárlási szokásainak, illetve az azokat befolyásoló legfontosabb tényezőknek a vizsgálata Magyarországon. Primer kutatási módszerként a megkérdezés személyes és online formáját alkalmaztuk. A minta nagysága 538 fő. Az elemzés során leíró statisztikai módszereket és nem paraméteres eljárásokat használtunk. Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a megkérdezettek többsége fogyaszt cukrászipari termékeket. A fogyasztók leggyakrabban cukrászdákban vásárolnak a kikapcsolódás, feltöltődés, illetve a magasabb minőség miatt. A fővárosban élők, felsőfokú végzettséggel rendelkezők és aktív szellemi dolgozók jobban preferálják a minőségi, de drágább kézműves termékeket. Az ár leginkább a 20 év alattiak, a falvakban élők és a 100 ezer forint alatti egy főre jutó havi nettó jövedelemmel rendelkezők számára fontos.

Kulcsszavak: *fogyasztási szokások, vásárlási szokások, érzékenység, minőségi kézműves cukrásztermékek, kérdőíves megkérdezés*

JEL: E21, D12

Characteristics of craftsman confectionery products purchase and consumption in Hungary

Abstract

Domestic confectionery has been subject to many changes in the recent decades; this sector suffers from internal problems and tries to reply to the changed consumer habits. The objective of this study is to analyse the Hungarian consumer and customer habits relating to confectionery products, and their factors of influence. As the primary research method we used personal interviews and online inquiry. The size of the sample was 538 respondents. Descriptive statistical techniques and non-parametric methods were used. Results show that the majority of the respondents consume confectionery products. The consumers mostly purchase products from confectioneries, because of relaxation and unique, prime pastries. People live in the capital, higher educated people and white collar workers prefer better the quality, but expensive craftsman products. Price is the most important for people under 20 years of age, people live in villages and people with net monthly income of under HUF 100 000.

Keywords: *consumption habits, purchase habits, price sensitivity, quality craftsman confectionery products, questionnaire interview*

JEL: E21, D12

Bevezetés

A magyarországi kézműves cukrásziparban az elmúlt évtizedekben számos változás ment végbe. Az 1990-es években fellendült a szakma, ez a lendület egészen a 2008-as gazdasági világválságig kitartott, mely teljesen átalakította az ágazat helyzetét. A válság begyűrűzése után egyre több gonddal kell megküzdenie a cukrászoknak, ilyen például a szürkegazdaság, a multinacionális cégek térnyerése, a szakemberek képzetlensége, a nem megfelelő alapanyag-használat, a mesterséges anyagok és félkész termékek előtérbe kerülése, amelyek rontják a szakma presztízsét.

Fogyasztói oldalról ugyancsak jó néhány változás érzékelhető az ételmisszer-fogyasztói magatartásban, a gazdasági válság hatására változtak a szokások, az emberek döntő többsége még mindig háttérbe szorítja a minőséget és a magyar termékeket, az egyetlen és elsődleges szempontnak az ár minősül. Viszont az attitűdök átalakulóban vannak, a jövőben számolni kell a tudatos, „új fogyasztó” megjelenésével, a jól informált ügyfelekkel, akiknek az egészséges életmód és -táplálkozás térnyerésével módosultak az ételmisszer-fogyasztási szokásai (Szakály, 2008; Szakály, 2011).

Az utóbbi években, a nyugat-európai országokban egyre inkább előtérbe helyeződtek a hagyományos módon elkészített, akár tájegységekre jellemző sajátosságokkal bíró helyi termékek. Hazánkban is növekszik azon tudatos fogyasztók száma, akik a helyi termékeket és rövid ellátási láncokat preferálják. Ezen termékek előállítására jellemző a kis üzemméret, kis volumen, kis lépték, és a fenntarthatóság valamely formájának megjelenése, mely lehet környezeti, társadalmi vagy egyéb irányú (Benedek – Balázs, 2014; Szöllősi et al., 2014).

Az említett hatások miatt fontos, hogy a hazai szakemberek tisztában legyenek a fogyasztói elvárásokkal, preferenciákkal. Nemzetközi szinten számos tanulmány készült a sütőipari termékek fogyasztásáról és vásárlásáról, de az egyedülálló, magyar kézműves cukrászipari termékek fogyasztási és vásárlási szokásait célzottan, – a rendelkezésünkre álló szakirodalmak szerint – még nem vizsgálták korábban. Ezzel összefüggésben a tanulmány célkitűzése megvizsgálni a kézműves cukrászipari termékek fogyasztási és vásárlási szokásait és az azokat befolyásoló legfontosabb tényezőket Magyarországon.

A célkitűzéshez kapcsolódóan 4 hipotézist fogalmaztunk meg:

- H₁: A fogyasztók leggyakrabban cukrászdákból vásárolnak cukrászipari termékeket.
- H₂: A fiatalabb korosztály sokkal egészségtudatosabb, jobban preferálja a cukormentes és szénhidrátcsökkentett termékeket.
- H₃: A cukrászipari termékek piacára is jellemző, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők és a falvakban lakók a leginkább árérzékenyek.
- H₄: A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők jobban preferálják a drágább és minőségi kézműves készítményeket.

Anyag és módszer

Primer kutatási módszerként a megkérdezést választottuk, azon belül is a kvantitatív eljárást. Az adatgyűjtés 3 hónapig (2014. július – október) tartott, online felületen (Computer Assisted Personal Interviews; CAWI) összesen 486 értékelhető kérdőívet

gyűjtöttünk be, amelyet 52 nyomtatott formában (Paper-Pencil Interviews: PPI) kitöltött kérdőívvel egészítettünk ki. A minta nagysága ezek eredményeként összesen 538 fő. Az alkalmazott mintavételi módszer, a kiválasztási eljárásokat tekintve (Kozák et al., 2006) részvizsgálat, ami önkényes kiválasztáson alapul, sem az online, sem a papíralapú válaszadók kiválasztása során nem alkalmaztunk szűrőfeltételeket. A vizsgált sokaság demográfiai jellemzőit az 1. táblázatban foglaltuk össze. Felmérésünk Dogi et al. (2013) munkájához hasonlóan nem reprezentatív, az eredmények feltáró jellegűek, melyek iránymutatásként szolgálnak a későbbi vizsgálatok számára.

1. táblázat: A mintasokaság demográfiai jellemzői

Demográfiai tényezők		Megoszlás (%)
Nem (n=538)	Férfi	13,94
	Nő	86,06
Kor (n=538)	20 év alatti	4,83
	21-30 év	29,55
	31-40 év	25,28
	41-50 év	21,19
	50 év felett	19,14
Lakhely (n=538)	Főváros	20,82
	Megyeszékhely	17,84
	Város	45,91
	Falu	15,43
Iskolai végzettség (n=538)	8 általános vagy annál alacsonyabb	4,09
	Szaktanácsos	8,92
	Érettségi	32,90
	Felsőfokú végzettség	54,09
Egy főre jutó havi nettó jövedelem (n=538)	50 000 forint alatt	10,22
	50 000-99 999	36,80
	100 000-200 000	37,73
	200 000 forint felett	15,24
Családi állapot (n=538)	Egyedül él	14,31
	Szüleivel él	14,87
	Párkapcsolatban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban vagy házaspár; gyermek nélkül	23,05
	Párkapcsolatban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban vagy házaspár; 1 gyermek	14,87
	Párkapcsolatban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban vagy házaspár; több gyermek	26,39
	Párkapcsolatban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban vagy házaspár; van gyermek, de már egyikkel sem él egy háztartásban	6,51
Gazdasági aktivitás (n=538)	Aktív szellemi	48,14
	Aktív fizikai	18,03
	Nyugdíjas/rokkantnyugdíjas	8,36
	Háztartásbéli	3,90
	Tanuló	11,34
	Munkanélküli	3,72
	GYES/GYED-en lévő	6,51

Forrás: Saját szerkesztés

A kérdőívek adatainak kiértékelése során az adatbázis összeállításához és azok elemzéséhez az SPSS 20 statisztikai szoftvert használtuk. Első lépésben leíró statisztikai módszereket, ezután pedig nem paraméteres eljárásokat (Kruskal-Wallis és Mann-

Whitney teszt) alkalmaztunk. Vizsgálataink során 5%-os tévedési valószínűséget engedtünk meg, ami 95%-os megbízhatóságot jelent.

Eredmények

Cukrászipari termékek fogyasztásához kapcsolódó fogyasztói szokások

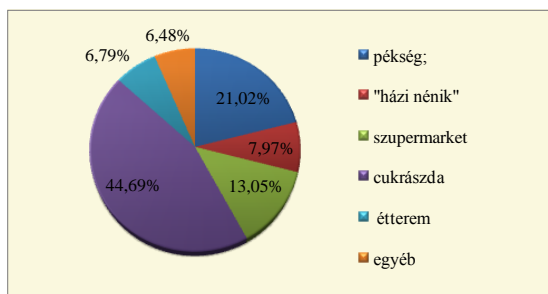
A válaszadók több mint 90%-a fogyaszt valamilyen cukrászipari készítményt. Többségük hetente (34%) és havonta (31%) eszik ilyen jellegű termékeket, kisebb hányaduk csak alkalmakkor, évente néhányszor. A fogyasztáshoz kapcsolódó válaszok között gazdasági aktivitás tekintetében közepesen erős kapcsolat jellemző (χ^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,215$). Javarészt a tanulók, GYES/GYED-en lévők, aktív szellemi és fizikai munkát végzők fogyasztanak süteményeket.

Szakály (1994) kalkulációja alapján kiszámítható, hogy a válaszadók átlagosan hány naponta fogyasztanak ezekből a termékekből. A fogyasztási gyakoriságok százalékos értékét napi fogyasztás esetén 365-tel, hetente többszöri esetén 183-mal, heti 78-cal, havi estén 18-cal, évente csak néhány alkalom esetében 6-tal szoroztuk, az értékeket összeadva majd 365-tel osztva, megállapítható, hogy az alapsokaság 4-5 naponta fogyasztja a kézműves cukrászkészítményeket.

Vizsgáltuk, hogy a potenciális fogyasztók hogyan jutnak hozzá a termékekhez. A fogyasztók a termékek több mint felét (56%) otthon, saját részre készítik, kisebb részüket (32%) megvásárolják, míg legkisebb arányban (12%) rendezvényeken, összejöveteleken, vendégségben fogyasztják.

Cukrászipari termékek vásárlásához kapcsolódó vásárlási szokások

A megkérdezettek 90%-a vásárol cukrászipari termékeket. Az 1. ábrán látható, hogy a vásárlók milyen gyakran vásárolnak az egyes üzlettípusokban. A leggyakrabban a cukrászdákat, pékségeket és szupermarketeket keresik föl a válaszadók.

1. ábra: A vásárlók termékhez való hozzájutásának megoszlása (n=484)

Kérdés: „Kérem, adja meg %-os formában, hogy milyen gyakran vásárol az alábbi üzlettípusokban cukrászipari termékeket!”

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók nagyobb része (63%) vásárol cukrásztermékeket pékségekben. Az itt vásárlók többsége (61,6%) a beszerzési helyen megkívánja a terméket és meg is veszi azokat, kisebb részük (13,4%) a napi bevásárlás során ezeket is megveszi, míg 12,5%-a a

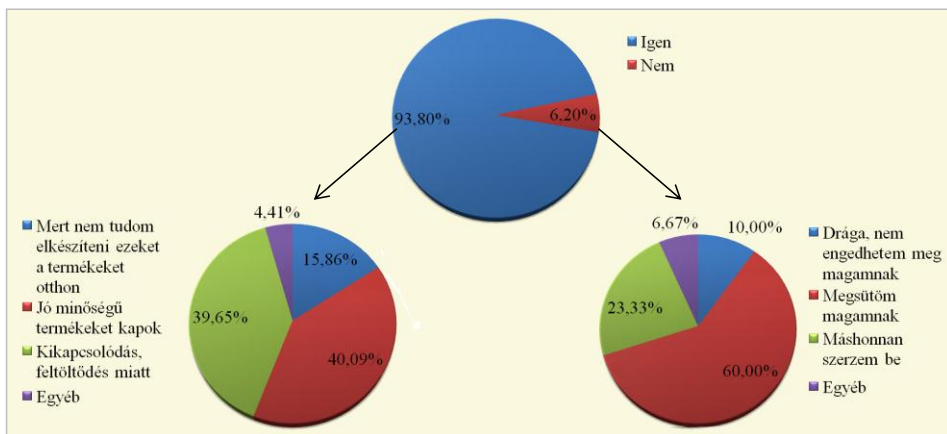
közelségük és megközelíthetőségük miatt választja. Napi bevásárlás során legnagyobb részt az aktív fizikai dolgozók szerzik be pékségekben a termékeket, a tanulók azok akik leginkább megkívánják a boltokban a készítményeket és ezért vásárolnak, míg a munkanélküliek a kedvező ár miatt választják őket (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,208$). Akik nem vásárolnak pékségekben ilyen fajta cikkeket, azok leginkább máshonnan szerzik be ezeket (45,8%), sokan nem elégedettek az ott készített termékek minőségével (27,4%), míg 22,4%-uk egyáltalán nem jár pékségekbe. A termékek minőségével leginkább a párkapcsolatban egy vagy több gyermekkel élők elégedetlenek és emiatt nem vásárolnak, az egyedül élők fele máshonnan szerzi be a termékeket, míg a párkapcsolatban gyermek nélkül élők többsége egyáltalán nem vásárol pékségekben (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,224$).

A megkérdezettek negyede vásárol „házi sütő néniktől”, vagyis otthon, a szürkegazdaság részeként tevékenykedő hobbi cukrászoktól. Legtöbben (36,1%) a háziasabb ízek miatt keresik föl őket, valamint a pozitív személyes tapasztalat (21%) szintén befolyásolja a vevőket. 20% szerint minőségileg jobb termékeket lehet tőlük beszerezni. Érdekes, hogy az egyéb lehetőségek között a válaszadók úgy gondolják, hogy ők egyáltalán nem használnak mesterséges alapanyagokat, kizárólag természetes nyersanyagokkal dolgoznak. A kérdéshez kapcsolódó válaszok között lakhely tekintetében közepesen erős kapcsolat mutatható ki (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,257$). A falvakban élők nagyobb része választja ezt a beszerzési forrást a kedvezőbb ár miatt, a megyeszékhelyen élők szerint náluk háziasabb íz világú készítményeket kapni, míg a fővárosban élők rendelkeznek a legnagyobb pozitív személyes tapasztalatokkal. Leginkább a megyeszékhelyen élők gondolják úgy, hogy a zugcukrászok minőségileg jobb termékeket készítenek, a legnagyobb bizalommal pedig a falvakban élők rendelkeznek. Érdekes, hogy a falvakban élők közül senki nem jelölte a kedvezőbb ár válaszlehetőséget. Velük ellentétben a megkérdezettek nagy többsége nem vásárol ilyen forrásból. 60%-uk azzal magyarázta, hogy nem ismer ilyen vásárlási lehetőséget, 17% máshonnan szerzik be a termékeket. Az egyéb válaszlehetőségből kiderült, hogy a legtöbben nem bíznak ezen beszerzési formában vagy azzal is indokolták, hogy ha házi jellegű süteményre vágnak megsütik azt maguknak. A kérdéshez kapcsolódó válaszok között nemek tekintetében közepesen erős kapcsolat igazolható (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,224$), a nők legfőképp azért nem vásárolnak ilyen forrásból, mert nincs ilyen a környezetükben, míg a férfiak a nem megfelelő szaktudással, hiányos technológiai háttérrel és a kifogásolható higiéniai feltételekkel magyarázták. Ebből arra következtethetünk, hogy a férfiak körültekintőbbek a vásárlás során a termékek eredetét tekintve.

A megkérdezettek közel fele-fele arányban vásárolnak cukrászipari termékeket szupermarketekben. Akik itt vásárolnak leginkább azt vallották, hogy bevásárlás során megkívánják és meg is veszik a termékeket. Kisebb hányaduk a kedvező akciók vagy kedvezményes árak miatt választja ezeket a beszerzési helyeket. Többségében a nem megfelelő minőségű cukrásztermékek miatt nem preferálják ezt a beszerzési lehetőséget azok, akik nem vásárolnak szupermarketekben, kisebb arányuk nem szereti a tömegtermékeket, illetve az egysíkú íz világot is kiemelték az egyéb lehetőségek között. A válaszok között életkorral (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,224$) és egy főre jutó havi nettó jövedelemmel (Chi^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,234$) kapcsolatban közepesen erős kapcsolat bizonyítható. Leginkább a 20 év alatti korcsoport nem találja meg a bevásárló központokban a keresett termékeket, továbbá ők azok, akik legnagyobb arányban

jelölték, hogy nem szereik a tömegtermékeket. A 31-40 éves korosztály a legelégedetlenebb minőségi tekintetben a termékekkel, hasonlóan gondolkodnak azok is, akiknek az egy főre jutó havi nettó jövedelme 100 és 200 ezer forint közé esik.

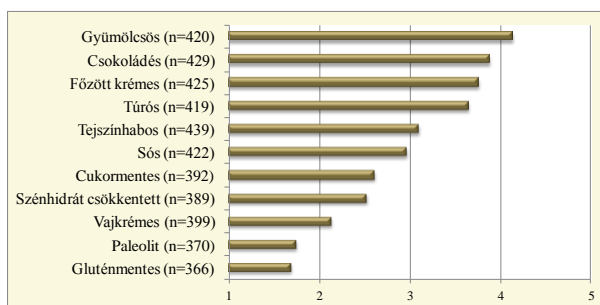
A 2. ábra alapján megállapítható, hogy a mintasokaság nagy része vásárol cukrászdákban. A legfőbb (40,1%) motivációnak a jó minőségű termékek beszerzése bizonyult, továbbá kikapcsolódás, feltöltődés érdekében (39,7%) keresik föl ezeket az üzleteket. A válaszadók 15,86%-a azzal indokolta, hogy nem tudja elkészíteni otthon az ott kapható süteményeket, míg legkisebb részük egyéb okok miatt választja, mint a társas összejövetelek, élmények gazdagítása vagy a kíváncsiság. Akik nemmel válaszoltak, azok többsége (60%) elkészíti otthon az édességeket, kisebb hányaduk (23,3%) más beszerzési lehetőséget jelölt. 10% nem engedheti meg magának, úgy gondolják, hogy drágák a termékek, legkisebb részük pedig más okokra hivatkozik. Van aki, úgy véli, hogy a minimális cukortartalom többszörösét tartalmazza a sütemények egy cukrászdában. A keresztábra elemzés során a kérdéshez kapcsolódó válaszok között nemek (χ^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,538$) és gazdasági aktivitás (χ^2 , $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,582$) tekintetében erős kapcsolat mutatható ki. A női válaszadók vélekedtek úgy, hogy drága cukrászdákban vásárolni és nem engedhetik meg maguknak, a férfiak ezt a válaszlehetőséget egyáltalán nem jelölték. Nagyobb arányban készítik el maguknak a termékeket otthon a női megkérdezettek, mint a férfiak, akiknek többsége a más beszerzési módot jelölte. Gazdasági aktivitás kapcsán meghatározható, hogy a GYES/GYED-en lévők gondolták leginkább, hogy nem fér bele a költségvetésükbe a cukrászdák látogatását. A nyugdíjasok, háztartásbeliek tanulók és munkanélküliek 100%-a inkább megsüti magának az édességeket, az aktív szellemi foglalkozásúak leginkább máshonnan szerzik be a termékeket.

2. ábra: Cukrászdákban történő vásárlás és annak indokai (n=484)
 Kérdés: „Szokott-e Ön cukrászdában vásárolni?” „Ha igen, miért?” „Ha nem, miért nem?”
 Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók leginkább a gyümölcsös termékeket keresik a cukrászdákban (3. ábra), közülük is javarészt a nők (átlag: 4,16) és a fiatalok (20 év alattiak, átlag: 4,52) részesítik előnyben. Ezt követik a csokoládés áruk, amelyek a falvakban a legnépszerűbbek (átlag: 4,22) s legfőképpen az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők (átlag: 4,13), alacsonyabb iskolai végzettségűek (8 általános vagy annál alacsonyabb, átlag: 4,56)

keresik. A harmadik leggyakrabban keresett sütemények a főzött krémmel készített készítmények, amelyeket a 41-50 év közötti korosztály (átlag: 4,13) preferálja jobban. Ezekkel szemben a vajkrémes készítmények háttérbe szorultak. Az egészséges életmódnak megfelelő áruk – cukormentes, szénhidrát csökkentett, gluténmentes, paleolit életmódnak megfelelő – is megtalálhatóak a legtöbb cukrászda termékskáláján, de ezek népszerűsége egyelőre csekély. A cukormentes termékek iránt a legnagyobb érdeklődést az idősebb, 50 év feletti korosztállyal kapcsolatban tapasztaltunk (átlag: 2,86), míg a szénhidrátcsökkentett termékeket elsősorban a nyugdíjasok/rokkant nyugdíjasok (átlag: 3,52) keresik (Kruskal-Wallis és Mann-Whitney teszt, $p < 0,05$). Valószínűsíthető, hogy az idősebb, nyugdíjas korosztály egészségügyi okok miatt választja ezeket a termékeket.

3. ábra: Az egyes süteménytípusok keresésének gyakorisága

Kérdés: „Ön milyen termékeket keres a cukrászdákban?”

(1 – egyáltalán nem keresem, 5 – leggyakrabban keresem)”

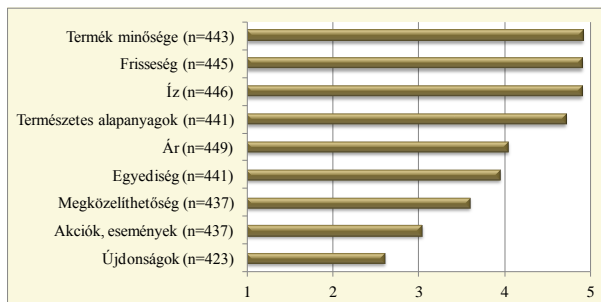
Forrás: Saját szerkesztés

A leginkább vásárolt termékeknek az édes sütemények, fagyaltok, torták, valamint a különlegesen számító, új termékek bizonyultak, a sós sütemények, kézműves csokoládék, kávék és üdítők vásárlási gyakoriságai ritkábbnak tűnnek. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy a megvásárolt terméket helyben vagy elvitelre kérik. Míg a fagyaltokat, kávékat és üdítőket leginkább helyben fogyasztják, addig a tortákat, kézműves csokoládékat és sós süteményeket leginkább elvitelre vásárolják. Az édes sütemények esetében közel azonos arányban fogyasztják helyben és viszik el.

A cukrásztermékekkel kapcsolatban legfontosabb szempontnak (4. ábra) a termék minősége bizonyult. A nők (átlag: 4,93) és a fővárosban élők (átlag: 4,94) körében ez még inkább jellemző. Ezen túl nagy hangsúlyt kap a termékek frissessége, íze és a természetes alapanyagok felhasználása. Ez utóbbinak megítélése különösen a 31-40 éves korosztályon belül (átlag: 4,84) fontosabb. Az ár, az egyediség és a cukrászdák megközelíthetősége ugyancsak fontos szempontok, míg az akciókat és eseményeket, valamint az újdonságokat kevésbé lényegesnek jellemezték a válaszadók. A termékek árát a nők (átlag: 4,09) fontosabb szempontnak találják a férfiaknál (átlag: 3,72). Megfigyelhető az is, hogy a fálvokban élőknek (átlag: 4,63) a legfontosabb az ár kérdése, a többi lakóhelyhez (átlag: 3,77-4,36) viszonyítva. Az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők (8 általános vagy annál alacsonyabb, illetve szakmunkás végzettség) számára (átlag: 4,58-4,59) is jelentősebb szempontnak bizonyult, mint a magasabb végzettséggel rendelkezőknek (átlag: 3,89-4,10). Ha az eltérő jövedelemmel rendelkezők válaszait hasonlítjuk össze, a 100 ezer forint alatti havi nettó jövedelemmel

Kézműves cukrászipari termékek magyarországi vásárlásának és fogyasztásának jellemzői

rendelkezőknek (átlag: 4,54-4,27) fontosabb az ár kérdése, mint a magasabb jövedelműek számára (átlag: 3,90-3,63). Ezen túl leginkább az aktív fizikai dolgozók (átlag: 4,37) és nyugdíjasok (átlag: 4,31) érzékenyek az árak iránt (Kruskal-Wallis és Mann-Whitney teszt, $p < 0,05$).

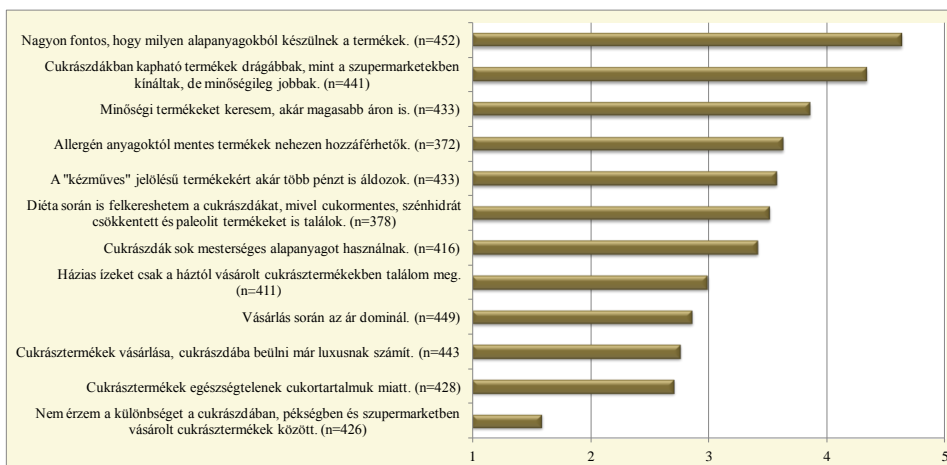

4. ábra: Cukrászdákkal kapcsolatos szempontok fontossága

Kérdés: „Mennyire fontosak Önnek az alábbi szempontok a cukrászdákkal kapcsolatban? (1 – egyáltalán nem fontos, 5 – nagyon fontos, 0 – nem tudom eldönteni)”

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbiakban az 5. ábrán bemutatott állításokkal való egyetértését vizsgáltuk a válaszadóknak. A megállapítások kitértek a kézműves jelölésű termékekre (átlag: 3,58), az alapanyag felhasználásra (átlag: 4,63), az ár fontosságára (átlag: 2,86) valamint a termékek beltartalmi értékére (átlag: 3,41), illetve arra, hogy hogyan befolyásolja az egészséges táplálkozás az édesipari termékek fogyasztását (átlag: 3,52).

5. ábra: Cukrászattal kapcsolatos állítások

Kérdés: „Mennyire ért Ön egyet az alábbi kijelentésekkel? (1 – egyáltalán nem ért egyet, 5 – teljes mértékben egyetért)”

Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek nagy részének fontos, hogy milyen alapanyagokból készülnek a termékek, kiváltképp a nőkre (átlag: 4,66), és a magas (200 ezer forint feletti) jövedelemmel rendelkezőkre (átlag: 4,83) jellemző ez. A válaszadók nagymértékben egyetértenek azzal, hogy érezhető különbség van a szupermarketek, pékségek és

cukrászdák termékei között, valamint azzal, hogy a cukrászdák drágább, de minőségileg jobb készítményeket kínálnak, mint a szupermarketek. A minőségbeli különbségeket leginkább a 31-40 közötti korosztály, az aktív szellemi munkát végzők és a párkapcsolatban egy vagy több gyermekkel élők érzékelik, a 20 év alattiak illetve a nyugdíjasok már kevésbé. Általánosságban a megkérdezettek leginkább a minőségi termékeket keresik, és az ár csak közepes mértékben dominál. Ugyanakkor a fővárosban élők (átlag: 4,18), felsőfokú végzettséggel rendelkezők (átlag: 4,06) és aktív szellemi dolgozók (átlag: 4,14) azok, akik leginkább a minőségi termékeket keresik, amelyért akár több pénz is áldoznak. Ezzel szemben a 20 év alatti korosztályban (átlag: 3,13) és az 50 ezer forint alatti egy főre jutó havi nettó jövedelemmel rendelkezők körében (átlag: 3,08) volt a legalacsonyabb egyetértés ezzel az állításunkkal. A cukrászipari termékek vásárlása során az ár általánosságban csak közepes mértékben dominál, de legkevésbé az aktív szellemi dolgozóknak (átlag: 2,58) és felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek (átlag: 2,63) számít. Sokkal inkább érzékenyek – hasonlóan Polereczki et al. (2010) által megfigyelt összefüggésekhez – a 20 év alattiak (átlag: 3,73), a falvakban élők (átlag: 3,00) és a 100 ezer forint alatti egy főre jutó havi nettó jövedelemmel rendelkezők (átlag: 3,51-2,98) (Kruskal-Wallis és Mann-Whitney teszt, $p < 0,05$).

Következtetések, javaslatok

A megkérdezettek többsége fogyaszt és vásárol is cukrászipari termékeket, főleg hetente és havonta, de átlagosan 4-5 naponta jellemző a fogyasztás. A válaszadók az elfogyasztott sütemények több mint felét otthon, saját részre készítik és fogyasztják, a vásárlásra csak kisebb arányban kerül sor, amelyen belül a cukrászda, mint beszerzési forrás az esetek legnagyobb arányában, 45%-ában fordul elő. Ezen túl a megkérdezettek 94%-a szokott cukrászdában vásárolni. Így a H_1 hipotézisünket – „A fogyasztók leggyakrabban cukrászdákból vásárolnak cukrászipari termékeket.” – elfogadjuk. A cukrászdákat általában akkor keresik fel az emberek, ha jó minőségű termékeket szeretnének beszerezni, illetve kikapcsolódásra, feltöltődésre vágyanak. Akik nem keresik föl a cukrászdákat, az abból adódik, hogy inkább elkészítik maguknak a termékeket, ami leginkább a nőkre jellemző.

A cukrászdákban a fogyasztók leggyakrabban a gyümölcsös jellegű készítményeket keresik, közülük is javarészt a nők és a fiatalok részesítik előnyben, a csokoládés termékek a falvakban a legnépszerűbbek, a főzött krémmel készített készítményeket, pedig az idősebb korosztály preferálja jobban. A cukormentes és a szénhidrátcsökkentett termékeket általánosságban a fogyasztók ritkábban keresik, azon belül a legnagyobb érdeklődést az idősebb, 50 év feletti korosztállyal kapcsolatban, illetve a nyugdíjasok/rokkant nyugdíjasok körében tapasztaltuk. Ez alapján a H_2 hipotézisünket – „A fiatalabb korosztály sokkal egészség tudatosabb, jobban preferálja a cukormentes és szénhidrátcsökkentett termékeket.” – elvetjük.

A cukrásztermékekkel kapcsolatban a legfontosabb szempont a termék minősége, különösen a nők körében, továbbá nagy hangsúlyt kap a termékek frissessége, íze és a természetes alapanyagok felhasználása. Fontos, hogy milyen alapanyagokból készülnek a termékek, különösen a nők körében és a magas jövedelemmel rendelkezők esetében. A válaszadók nagy része gondolja úgy, hogy a cukrászdákban kapható termékek drágábbak, de minőségileg jobbak is. A fővárosban élők, felsőfokú végzettséggel rendelkezők és aktív szellemi dolgozók azok, akik a magasabb ár mellett is leginkább a minőségi termékeket keresik. Így a H_4 hipotézisünket igazoltnak tartjuk. A cukrászipari termékek vásárlásakor az ár legkevésbé az

aktív szellemi dolgozóknak és felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek számít, sokkal inkább árérzékenyek a 20 év alattiak, a falvakban élők és a 100 ezer forint alatti egy főre jutó havi nettó jövedelemmel rendelkezők. Ezek alapján elfogadjuk a H₃ hipotézist.

Köszönetnyilvánítás

„A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012 0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

Hivatkozott források

- [1.] Benedek Zs. – Balázs B. (2014): A rövid ellátási láncok szocioökonómiai hatásai. *Külgazdaság*. 58. évf., 4-5. sz. 100-120. o.
- [2.] Dogi I. – Nagy L. – Csipkés M. – Balogh P.(2014): Kézműves élelmiszerek vásárlásának fogyasztói magatartásvizsgálata a nők körében. *Gazdálkodás*. 58. évf., 2. sz. 160-172. o.
- [3.] Kozák Á. – Hoffmann M. – Veres Z. – Bacher J. – Komáromi N. – Sugatagi G. (2006): Primer vizsgálatok. In: Veres Z. – Hoffmann M. – Kozák Á. (szerk.): *Bevezetés a piackutatásba*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 50-98. o.
- [4.] Szakály Z. (1994): Korszerű állati eredetű alapélelmiszerek piaképességének vizsgálata. Kandidátusi értekezés, PATE, Állattenyésztési Kar, Kaposvár, 200.p
- [5.] Szakály Z. (2008): Trendek és tendenciák a funkcionális élelmiszerek piacán: Mit vár el a hazai fogyasztó? *Élelmiszer, táplálkozás és marketing*. 5. évf., 2-3. sz. 3-11. o.
- [6.] Polereczki Zs. – Nótári M. – Popovics A. (2010): A fogyasztói magatartás sajátosságai a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán. In: Szakály Z. – Pallóné Kisérdi I. – Nábrádi A. (szerk.): *Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár, 94. o.
- [7.] Szakály Z. (szerk.) (2011): *Táplálkozásmarketing*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 23-24. o.
- [8.] Szöllösi L. – Szűcs I. – Molnár Sz. – Ladányi K. (2014): A helyi kézműves termék-előállítás és -forgalmazás során felmerülő együttműködés lehetőségei egyes kiemelt turisztikai vonzerővel rendelkező erdélyi településeken. *Journal of Central European Green Innovation*. 2. évf., 3. sz. 111-134. o.

Szerzők:

Ladányi Krisztina

PhD hallgató

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

ladanyi.krisztina@econ.unideb.hu

Dr. Szöllösi László, Ph.D.

adjunktus

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

szollosi.laszlo@econ.unideb.hu

A BIZALOM ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS VIZSGÁLATA AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ KKV SZEKTORÁBAN EGY KONKRÉT FELMÉRÉS ADATAI ALAPJÁN

NÁDASDI ANDREA
BATA MILÉNA
CSERNÁK JÓZSEF

Összefoglalás

„Vajon minden esetben a bizalom és az etikus magatartás dominál az üzletek megkötésében?” Kutatásunk fő célja, hogy megismertessük az ország egyik leghátrányosabb helyzetben lévő régiójának gazdasági helyzetét egy primer kutatás alapján és azon belül is bemutassuk a kis-és középvállalkozási szektor jellemzőit kitérve arra, hogy milyen vezetői irányelvek, partnerkapcsolati hálók befolyásolják azt. Célunk, hogy a bizalom és az etikus üzleti magatartás kérdéskörét vizsgálva aktuális képet kapjunk arról, hogy mennyire fontos a mai világban a meglévő kapcsolati tőke, bizalom és ennek figyelembevételével mennyire hajlandóak a vállalkozások innovációs eszközökhöz nyúlni, hogy a fejlődés útján haladjanak.

Kulcsszavak: Észak-magyarországi régió, kkv, partnerkapcsolati háló, etikus magatartás, kapcsolati tőke, bizalom,

JEL: J70

**The Examination of the Trust and Cooperation in the Nort-Hungarian Region
SME Sector basis of a Concrete Survey Data**

Abstract

„Does in every case, trust and ethical behaviour dominates the conclusion of business transactions?” The main goal of our research is to acquaint the economic situation of the country's most disadvantaged region, to show characteristics of the small and medium enterprise sector including information on leadership guidelines and partner relationship networks. We are dedicated to examine the issue of trust and ethical business conduct, how important it is in today's world of existing social capitals, trust and willingness to use innovative tools of business to reach out and forge the road to development.

Keywords:

Northern region, the small and medium enterprise sector, relationship networks, ethical and unethical behaviour, social capitals, trust

JEL: J70

Bevezetés

Kutatásunkban Magyarország egyik legelmaradottabb régiójának az Észak-Magyarországi Régió kis- és középvállalkozásait vizsgáltuk. A témát nem csak gazdasági és politikai szemszögből közelítettük meg, hanem főleg a partnerek között kialakult kapcsolatok, vállalati filozófia, az üzleti morál és persze az etikai viselkedés volt a mérvadó. Munkánk során egy OTKA (K109026) kutatás kérdőíves megkérdezésének eredményeit használtuk fel (250 minta), amit kifejezetten csak az Észak-Magyarországi Régióban meglévő és működő vállalkozások körében kerültek kitöltésre. Hipotéziseink között szerepel az etikátlan magatartás, az együttműködések kezdeményezése és a partnerekkel kapcsolatos bizalmi kérdéskör vizsgálata.

Irodalomfeldolgozás

A kis- és középvállalkozások szerepe a magyar gazdaságban igen jelentős, hiszen részt vesznek országunk jövedelemtermelésében és a foglalkoztatásban is. Az elmúlt években azonban szerepük felértékelődött, melynek háttérben főképp a nagyvállalati folyamatok állnak. Amikor vállalkozásokról beszélünk, elengedhetetlen a kapcsolati tőke fontosságáról szót ejteni, ami a kutatásunk egyik alappillért is képezi. Baron – Markman (2003) elképzelése szerint a társadalmi tőke szükséges, de nem elégséges feltétele a vállalkozói sikernek. Az Ő értelmezésükben, amit a szerzők társadalmi tőkének neveznek, egy másik jelenség együttes hatást is feltételeznek, ami nem más, mint az emberi tőke használati képessége. Ha megnézzük, hogy a kapcsolati tőke hogyan működik a vállalkozások szintjén, akkor Bosma et al (2002) véleményét kell alapul vennünk, miszerint a kapcsolati tőke az emberi tőkéhez hasonlóan növeli a vállalkozás teljesítményét. Alapul vettük Törjék (2002) munkásságát, mely az 1980-as éveket vizsgálva tér ki arra, hogy ez volt, azaz időszak, amikor nyilvánvalóvá vált a kkv-k társadalmi és gazdasági fontossága, mégis a nagy áttérés 2000-ben következett be, amikor az Európai Unió elfogadta a Kisvállalatok Európai Chartját. Megvizsgáltuk az EU 2020-as stratégiáját is, mely az „*Európai 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés*” címet viseli. A terv tartalmazza a foglalkoztatási létszám növekedését, az emberek iskolázottságának javítását és a szegénység kockázatának csökkentését, de ejtsünk pár szót arról is, hogy itthon milyen hazai megmozdulások vannak, amelyek a kkv-k fejlesztésére összpontosulnak.

Az Új Széchenyi Tervet 2011. január 15-én hirdették meg, melynek fő célja, hogy tíz éven belül egymillió új munkahelyet tudjanak teremteni. (Miniszterelnökség-Nemzetgazdasági Minisztérium-Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal, 2014) A kifejezetten kkv-kat célzó Vállalkozásfejlesztési Program azokat a vállalkozásokat szeretné erősíteni, melyek megfelelően stabilak és létszámbővítésben gondolkodnak. A „Szövetségben a vállalkozókkal a munkahelyteremtésért” programban főleg a versenyképességi szerződésekre helyeződik a hangsúly. Ennek segítségével próbálják ösztönözni a szektorban megjelenő vállalkozásokat az összefogásra és egymás segítésére. Az „Üzleti környezetfejlesztés” című prioritás szól arról, hogy a kkv és az állam közötti együttműködést hogyan lehetne szorosabbá fűzni, illetve hogyan lehetne megteremteni a megfelelő bizalmi feltételeket az állam és a partnerek között. Kutatásunkban pontosan erre a bizalmi kérdésre fogunk majd hipotéziseket felállítani, így kapva képet a mai bizalmi morálról. (Borbás L., 2015) Meg kell még említenünk a

Vállalkozók Országos Szövetségét is, ami 2014-es pályázati keretek között elindította regionális szinten az ingyenes vállalkozói tanácsadást. A program színvonalát növelte, hogy nem csak egyszerű időpontra leegyeztetett tanácsadásról volt szó, hanem az országot járva rendezvényi szinten tanácsadók és szakemberek segítségével bővítették az érdeklődők ismereteit és adtak választ konkrét kérdéseikre. (VOSZ 2013)

Anyag és módszertan

A témakörben, a kkv szektor regenerálása kiemelt szerepet kapott az elmúlt időszakban. Fontosnak tartottuk, hogy külső és belső környezetelemzést alkalmazva tisztább, valóságosabb képet kapjunk róluk. A belső elemzéseinkbe beletartozik, hogy milyen vezetői irányelvek, partnerkapcsolati hálók befolyásolják a kis- és középvállalati szektor működését. Az említett OTKA (K109026) kutatás, 250 mintából álló primer adatait használtuk fel. A kérdőív kutatja a meglévő kapcsolati tőke, innováció, vállalkozói magatartás és a bizalom kérdéskörét. Módszertanilag a leíró statisztikák mellett főként varianciaanalízist (ANOVA), regresszió, kereszttábla elemzést, illetve a többváltozós statisztikai módszerek közül faktor és klaszter analízist alkalmaztunk.

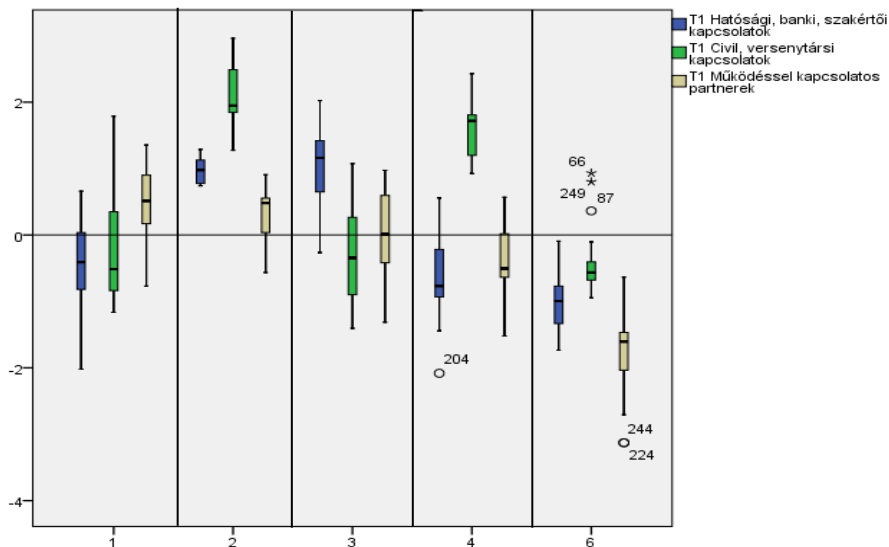
Előljáróban meg kell említenünk, hogy az összetett adatállománnyal dolgoztunk, így a dimenziószám csökkentésével csökkentettük a magyarázó változók számát. Erre a célra faktorelemzést alkalmaztunk több hipotézisnél is, melyek tartalmukat tekintve szorosan összefüggnek, így egy-egy vizsgált rész több helyen is felhasználásra került, ezért először ezeket a részeket mutatjuk be, majd pedig a megfogalmazott hipotéziseink vizsgálatát.

Eredmények

A partnerkapcsolati háló

Fő célunk a partnerkapcsolati háló elemzése volt, melybe beletartoznak a hatóságok, önkormányzatok, kamarák, szakértők, vevők, munkavállalók, versenytársak. Először is meghatározásra került a Kaiser-féle mutatószám, amelyet más néven Kaiser-Meyer-Olkin statisztikának is neveznek. Ha a mutatószám értéke nagyobb, mint 0,8, akkor ajánlott faktoranalízist végrehajtani, ha viszont ez az érték 0,5-nél kisebb, akkor nem. Az általunk kiszámított érték, 0,814, így a változók a továbbiakban faktorba rendezhetők.

A faktoranalízis után 3 faktort kaptunk, melyek a *”Hatósági, banki, szakértői kapcsolatok”*, a *”Civil, versenytársi kapcsolatok”* és a *”Működéssel kapcsolatos partnerek”*. A továbbiakban az adatok elemzésére klaszter analízist használtunk, majd pedig a 12 csoport megállapítása után boxplot (doboz) diagramban ábráztuk őket és az 5%-os hibahatár megszabásával az alábbi 5 klasztert sikerült megkülönböztetni. (1. ábra)

1. ábra: A klaszterekre ható faktorok szemléltetése Boxplot diagramon
Forrás: saját szerkesztés

Doboz diagram segítségével ezt az 5 csoportot mutatjuk be a kapott faktorbontásban. A kék színnel a hatósági, banki, szakértői kapcsolatokat, a zölddel a civil, versenytársi kapcsolatokat és sárgával a működéssel kapcsolatos partnereket jelöltük. Az öt csoport a következőképp interpretálható:

1. csoport: a 250 cég közül 47,20% az, amely partnerkapcsolati szinten hasonlóképpen gondolkodik. A doboz diagram alapján pedig a működéssel kapcsolatos partnereire fekteti leginkább a hangsúlyt. Ez főleg azért lehetséges, mert ide olyan vállalkozások tartoznak, akiknek elsődleges céljuk az innovatív lehetőségek kiaknázása, illetve bőven rendelkeznek jövőbeni célokkal, mint például a cég mértének és kapacitásának növelése.
2. csoport: ez az a csoport, amit a meghatározott hibahatár közelsége miatt, önállóan kezelünk. Az ide tartozó vállalkozások és vállalkozóknál a legkevésbé fontos a tevékenységgel kapcsolatos partnerekkel való kapcsolattartás, ugyanakkor kiemelkedő szerepet kapnak a civil és versenytársi érdekeltségek.
3. csoport: A minta 25,60%-a tartozik ebbe a csoportba. Az előző két csoporttal ellentétben a hatósági, banki, szakértői kapcsolatok jutnak domináns szerephez. Ide úgy gondoltuk, hogy a leginkább pl. az építőiparban tevékenykedő cégek sorolhatók, hiszen nekik elsődleges szempont, hogy hitelhez jussanak és szakértelemmel rendelkező partnerekkel, munkatársakkal tudják törvényes keretek között megvalósítani projektjeiket.
4. csoport: a gondolkodásuk egyezőséget mutat a második csoporttal oly tekintetben, hogy itt is a legfontosabb a civil, versenytársi kapcsolatok, persze eltérő mértékben. A civil szervezetekkel azért fontos, hogy szorosabb legyen a kapcsolat, mert a cég olyan profilú tevékenységgel foglalkozik, amihez elengedhetetlen a civil szerveződések támogatása. A versenytársakkal pedig azért

tartja a kapcsolatot, mert olyan cégek felé termelnek, ahol csak összefogással lehet kialakítani a technológiát, illetve az árképzést.

5. csoport: 8,40%-ot képvisel, ahol elmondható, hogy dominánsan egyik kapcsolati érdekelttség sem tölt be meghatározott szerepet a vállalkozások működésében. Mondhatni közel azonos szinten kezelik mind a hármat, attól függetlenül, hogy azért találkozhatunk kiugró értékekkel. Ezek azok a cégek, akik esetleg monopóliumhelyzetben vannak a régióban.

A hipotézisünkön azonban jóval több eredményre volt szükségünk, így a bizalmi kérdéskört is bevontuk és faktoranalízissel vizsgáltuk meg. A kérdőívünkben kiválasztottuk azokat a kérdéseket, amelyek a leginkább kapcsolódnak a bizalmi témához. Vizsgálatunk során itt is először a Kaiser-féle mutatószámot határoztuk meg, melynek értéke 0,827 lett, tehát az adatokat ezt követően faktorba tudtuk rendezni. A faktorrotálásunk során 6 faktort kaptunk, amelyből csak az „Etikátlan üzleti magatartás faktorra” volt szükségünk, hogy hipotézisünket eredményre vezessük. Ide ugyanis azok a vállalkozások tartoznak, ahol olykor előfordulhatnak konfliktushelyzetek, amikor a partner nem képes saját hibáját beismerni, de olyannal is találkozhatunk, ahol a másik fél esetleg más eszközökhöz is nyúl, hogy egy magasabb piaci pozíciót tudjon betölteni (megvesztegetés, ipari kémkedés) és ezzel a filozófiával sok partner nem tud azonosulni, ezért a bizalom visszább esik és esetleg új üzleti kapcsolatok után néznek.

A klaszterelemzés során 250 elemből 199 került elemzésre, 51 megfigyelés esetén nem voltak megfelelő adatok.

1. táblázat: Szűkített kérdőívállomány

Esetek					
Érvényes		Elhagyott		Összesen	
N	%	N	%	N	%
199	79,6	51	20,4	250	100,0
a. Squared Euclidean Distance used					
b. Centroid Linkage					

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat: Etikátlan üzleti magatartás faktor

Megye	N	Átlag	Szórás	Std. Hiba	95% Megbízhatósági tartomány		Minimum	Maximum
					Alsó határ	Felső határ		
Heves	111	-,020234	,898884	,085318	-,18931	,14884	-2,24887	1,87922
Nógrád	32	,136870	,975439	,172434	-,21481	,48855	-1,97988	2,07899
Borsod-Abaúj-Zemplén	48	,023180	1,203371	,173691	-,32624	,37260	-3,70009	2,02947
Összesen	191	,016997	,992210	,071793	-,12461	,15861	-3,70009	2,07899

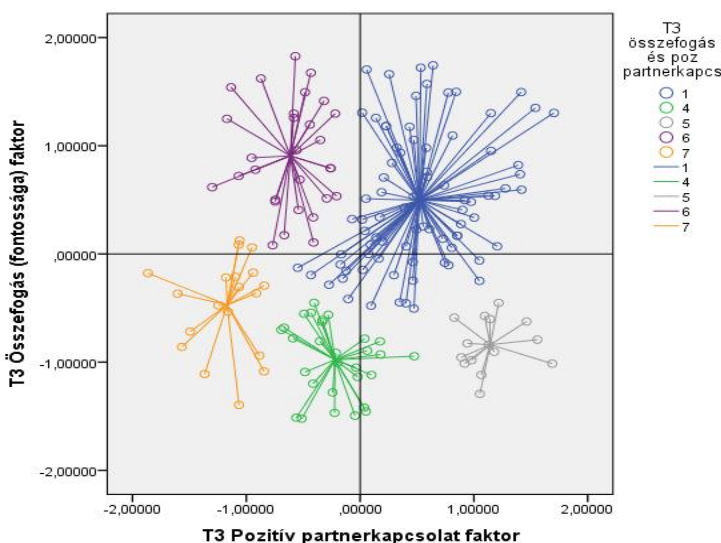
Forrás: saját szerkesztés

A bizalom és az együttműködés vizsgálata az Észak-magyarországi Régió KKV szektorában egy konkrét felmérés adatai alapján

A következőkben keresztábra-elemzést (megyékre bontva) és Cramer módszert alkalmaztunk. A kapott változóink között azonban nem volt kapcsolat, így ebből azt a következtetést vontuk le, hogy a régióban eltér az etikátlan üzleti magatartás.

Együttműködési hajlandóság

A továbbiakban egy nagyobb részt vizsgáltunk még meg, ami az együttműködési hajlandóság volt, azon belül is a kkv-k együttműködési kezdeményezései a már említett eszközökkel. A KMO értékünk 0,827 lett. A faktorelemzésünkkor 6 faktort kaptunk. Az együttműködéshez az *”Etikátlan üzleti magatartás faktor”*, az *”Összefogás fontossága faktor”* és a *”Pozitív partnerkapcsolat faktor”* került azonosításra. A továbbiakban az adatok összevonására dendrogramot alkalmaztunk és egy segédvonal behúzásával 15 csoportot határoztunk meg első körben, majd pedig az 5%-os hibahatár meghatározásával ezt 5 csoportra tudtuk leszűkíteni.

2. ábra: Az összefogás faktor és a partnerkapcsolati faktor ábrázolása csoport szinten
Forrás: saját szerkesztés

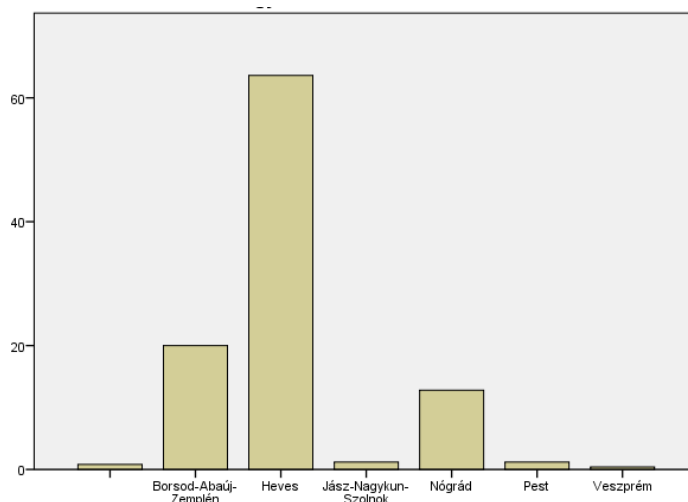
Úgy véltük, hogy a pontfelhő diagram alkalmas arra, hogy eredményeinket szemléltetni tudjunk. A pontdiagramot ugyanis mennyiségi változók ábrázolására alkalmazzák, annyi hátránnyal, hogy a gyakoriságot nehezen lehet leolvasni az ábráról. A diagram segítségével, mint ahogy az jól látható, változó párok jeleníthetők meg. A 1. csoportba azok tartoznak, akik nem csak a jó kapcsolati háló, de a szoros összefogás is elengedhetetlen az üzleti folyamatokban. Ennek oka véleményünk szerint az, hogy rengeteg olyan vállalkozással találkoztunk az interjúink során, ahol folyamatosan törekednek az innovatív lehetőségek kihasználására és olykor két cég gondolatainak találkozásával olyan formabontó előrelépést tudnak megalkotni, amelyek nem csak az egyik fél számára teremthet kedvező, profitáló helyzetet, de a másiknak is. A 6. csoportba azok a válaszadók kerültek, akiknek a meglévő kapcsolati háttér kevésbé fontos, mint az összefogás fontossága faktor. A 4. és 5. csoportok nem különösebben fektetnek kiemelkedő hangsúlyt egyik kapcsolati szintre sem, mindegyik a minimumon

kezeli. Viszont az érdekesség az, hogy az 7. csoportnál abszolút nem fontos sem az összefogás, sem pedig a megfelelően kialakított partnerkapcsolati háttér. Úgy gondoljuk ennek oka, hogy ide azok a vállalkozások tartoznak, akik régió szinten monopolhelyzetben vannak, tehát például a kapcsolati tőke azért nem fontos számukra, mert inkább őket keresik meg a partnerek, mint fordítva. Összefogás szinten pedig monopolhelyzetben vannak, tehát nincs szükség a versenytársak kiküszöbölésére.

3. táblázat: Megye szerinti hovatarozás és összefogás, partnerkapcsolatok elemzése keresztáblával

	Esetek					
	Érvényes		Elhagyott		Összesen	
	N	%	N	%	N	%
D2: megye szerinti hovatarozás * összefogás és partnerkapcsolatok	174	69,6%	76	30,4%	250	100,0%

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: Megye szerinti hovatarozás ábrázolása oszlopdigrammal

Forrás: saját szerkesztés

Mivel a megye szerinti hovatarozás csoportosítása során három megye is kimagasló eredménnyel szerepelt így fontosnak láttuk, hogy Nógrád megyét, Heves-és Borsod-Abaúj-Zemplén megyével összehasonlítsuk, azonban a kapott khi2 (χ^2) próba alapján a "kkv-k együttműködési kezdeményezése" hipotézisünk hamisnak bizonyult, hiszen a vállalkozások partnerekkel való együttműködési hajlandósága megyénként eltér az Észak-magyarországi régióban.

Összegzés

Kutatásunk fő célja az volt, hogy megismertessük az ország egyik leghátrányosabb helyzetben lévő régiójának gazdasági helyzetét és azon belül is bemutassuk a kis-és középvállalkozási szektor jellemzőit kitérve arra, hogy milyen vezetői irányelvek, partnerkapcsolati hálókat befolyásolják azt. Célunk, hogy a bizalom és az etikus üzleti magatartás kérdéskörét vizsgálva aktuális képet kapjunk arról, hogy mennyire fontos a mai világban a meglévő kapcsolati tőke, bizalom és ennek figyelembevételével mennyire hajlandóak a vállalkozások innovációs eszközökhöz nyúlni, hogy a fejlődés útján haladjanak.

Célok	Hipotézisek	Eredmény
C1: Az etikátlan üzleti magatartás vizsgálata az Észak-magyarországi Régióban.	H1: Az Észak-magyarországi Régió belül Heves-megyében alkalmazzák legtöbbször az etikátlan üzleti magatartást.	Hamis ☒
C2: A kis- és középvállalkozások együttműködéseinek vizsgálata	H2: Az Észak-magyarországi Régió belül Nógrád-megyében jellemző leginkább, hogy a vállalkozások együttműködéshez folyamodnak.	Hamis ☒

Érdekes, elgondolkodtató eredményekre jutottunk, aminek persze mind a két hipotézis esetében meg van a logikus magyarázata. A hipotéziseink, ahol megyei szinten kerestük a válaszokat, hamisnak bizonyultak. Itt kellett rájöttünk, hogy nem egy-egy megyére kell leszűkítenünk a vizsgálatot, hanem régió szinten kell gondolkodni, mert az egyébként is hátrányos helyzetű térség problémáira legalább régió szinten érdemes megoldást keresni.

Következtetések

A magyar vállalkozások zömére az jellemző tehát, hogy mindig az aktuális gazdasági viszonyokhoz alkalmazkodva hozzák meg döntéseiket és mérlegelik az egyes üzletek kockázati lehetőségét.

Kutatásunkban azt javasoljuk, hogy erősen ajánlott haladni az együttműködések útján, hiszen ez a jövő, amivel a régiót fejleszteni lehetne. Nem csak a versenytársakkal tudnának hatékonyabban együttműködni, de lehetőség lenne rá, hogy új munkahelyeket teremtsenek az ott élőknek. Most jelenleg a versenyszellem hiánya jellemzi a régiót, ami magától értetődően visszaszorítja az innovációt, a beruházásokat és nem engednek teret a formabontó ötletek megvalósításában, akár együttműködési síkon se. Még nem mindenki van meg a motiváció és a kockázatvállalás arra, hogy új dolgok, új partnerek vagy esetleg külföld felé nyisson, de mindenképp a jövőbeni megoldás a versenytársakkal való együttműködésben rejlik, amit elsőként helyi szinten kell

megvalósítani, illetve ösztönözni kell az új generációt, hogy belépjenek a vállalkozói életbe.

Az eredmények pontosabb megértése érdekében ezt a kutatást érdemes kiegészíteni a vezetői attitűdök vizsgálatával, melyek alatt nem csak a hazai, hanem a környező országokban lévő ügyvezetők gondolkodását is értjük.

Köszönetnyilvánítás – Acknowledgment

A cikk az „Együttműködési attitűdök gazdasági-társadalmi hatótényezői az Észak-magyarországi Régióban” című OTKA K 109026 számú kutatási projekt támogatásával készült.

Hivatkozott források

- [1.] Baranyai Zs, Kránitz L, Vásáry M, Takács I (2012): A bizalom szerepe a gazdálkodói együttműködésben - Elmélet és gyakorlat a magyar mezőgazdaságban
- [2.] Baron R. A. - Gideon D. Markman (2003): Beyond social capital: the role of entrepreneurs competence in their financial success. *Journal of Business Venturing*, 18, pp. 41-60
- [3.] Borbás L., Széchenyi István Egyetem (2015): A hazai kkv-politika az európai célok tükrében, letöltve: 2015. október 5., www.kgk.sze.hu, link: http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/19_BorbásLaszlo.pdf
- [4.] Bosma-Niels-Mirjam van Praag-Roy Thurik-Gerit de Wit (2002): The Value of Human and Social Capital Investment for the Business Performance of Start-ups. *Tinberger Institute Discussion Papers*, March, 027/3.
- [5.] Csath M. (2004): *Stratégiai tervezés és vezetés a 21. században*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- [6.] Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények 4:(1) pp. 157-166.
- [7.] Hágén I. Zs. (2008): A kis-és középvállalkozások versenyképességének növelése kontrollinggal, Szent István Egyetem, Doktori (Ph.D) értekezés, Gödöllő
- [8.] Hurta H. (2013) A versengő és a kooperatív vezetői attitűd a magyar kis-és középvállalkozások körében, Szent István Egyetem, Gödöllő
- [9.] Mikušová M. (2004): The System of Business Performance Measurement in the New Economics Environment, ECON03', Ostrava: Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, 2004, Vol.10, no.1, pp. 316-321, ISSN 0862-7908, ISBN 80-248-0479-4
- [10.] Miniszterelnökség, Nemzetgazdasági Minisztérium, Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (2014): *Széchenyi-terv: Magyarországi Partnerségi Megállapodás a 2014-2020-as fejlesztési időszakra*, 2014. augusztus 15.
- [11.] Ritter K. – Nagy H. – Tóth T. (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy Észak-magyarországi példán keresztül.
- [12.] Szerb L. (2007): A növekedés meghatározó tényezői a magyar kis-és középvállalati szektorban, A Magyar Közgazdasági Egyesület Konferenciája, Budapest
- [13.] Törjék Zs. (2002): A kis-és középvállalkozások fejlesztésének időszerű kérdései az Európai Unióban és Magyarországon, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest

A bizalom és az együttműködés vizsgálata az Észak-magyarországi Régió KKV szektorában egy konkrét felmérés adatai alapján

Szerzők:

Nádasdi Andrea

Károly Róbert Főiskola
Pénzügy és számvitel (BA) szak
III. évfolyam
n.andrea3918@gmail.com

Bata Miléna

Károly Róbert Főiskola
Gazdálkodási és menedzsment (BA) szak
III. évfolyam
batamilena@gmail.com

Csernák József

tanársegéd
Üzleti Tudományok Intézete
Károly Róbert Főiskola
csernak@karolyrobert.hu

**A TURISZTIKAI DESZTINÁCIÓ MENEDZSMENT SZERVEZET ÉS
INFORMATIKAI RENDSZERÉNEK MŰKÖDÉSE MAGYARORSZÁGON (AZ
IT RENDSZER FEJLESZTÉSÉNEK TÁMOGATÁSA A KUTATÁSOK
TEKINTETÉBEN)**

NYILAS KITTI
KOVÁCS KITTI

Összefoglalás

A dolgozat megírása során elsődleges célként tűztük ki a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek jelenlegi helyzetének feltárását, a finanszírozással kapcsolatos kérdéseink megválaszolását, és a munkájukat segítő informatikai rendszerek és egyéb informatikai eszközök, megoldások használatának vizsgálatát. Ebben segítségünkre volt egy mélyinterjú keretében Szabolcs Zoltán, aki az informatikai megoldások nyújtásával foglalkozó Chrome Kreatív Munkák Kft munkatársa. Átala más szemszögből is betekinthettünk a TDM informatikába, megtudhattuk ők hogyan látják a hazai helyzetet, a rendszer hiányosságait, illetve, hogy az általuk nyújtott szolgáltatások mennyire népszerűek a TDM szervezetek körében.

Munkánk során a jelenlegi fejlesztési irányok körvonalazódtak, megismertük a szervezetek általános igényeit és ismereteit a témát illetően. Ezzel szembeállítva a kérdőívünk a TDM menedzsereket célozta meg, a desztináció menedzsment szervezetek eredményeinek megismerését, fenntarthatóságát és főként azt, hogy milyen arányban és milyen módon élnek az informatika által nyújtott lehetőségekkel. Bár jelenleg a szervezeti rendszer még kiépülőben van és a törvényi szabályozás is várat magára, – aminek következtében az informatikai fejlesztésekre fordítható források jelenleg még elmaradnak –, azért bizakodóak vagyunk, mert úgy látjuk, a menedzserek kezdik felismerni a technikai és informatikai fejlesztések fontosságát. Az informatika jelenlegi fejlettsége nem csak a mindennapi tevékenységek könnyítésében lehet a menedzserek és a munkatársak javára, hanem általa az információ is szélesebb réteghez eljuttatható, a marketingtevékenység eredményesebb lehet.

Kulcsszavak: *turisztikai desztináció menedzsment szervezet, informatika, fejlesztések, finanszírozás, szervezeti rendszer.*

JEL: M41

**The Tourism Destination Management Organisation and Operation of the IT
system in Hungary (IT system to support the development from the point of view of
studies)**

Abstract

We have chosen for our thesis the topic of IT background and support of Tourism Destination Management organizations. Our aim was to combine the two fields, tourism and information technology that we have got familiar with and liked during our previous and current studies. In these days it is unimaginable to be successful in the market without the tools of information technology, speaking about either effective operation of

A turisztikai desztináció menedzsment szervezet és informatikai rendszerének működése Magyarországon (az IT rendszer fejlesztésének támogatása a kutatások tekintetében)

a business or an organization, these tools play important role in our ordinary life, as well as in the operation of a Tourism Destination Management organization. At the beginning of this thesis tourism concepts as destination are discussed we will get familiar with destination management organizations, its goals, tasks and their successful operation. At the same time we will describe what effective tools of IT systems and which developing possibilities are available. Primary research contains deep interviews and based of electronic questionnaires. We conducted deep interviews with Zoltán Szabolcs, the Sales Manager of Chrome Creative Work Ltd. Furthermore, we compiled two questionnaires, one for managers of TDMs and one for the members of TDMs. The results of the questionnaires will be presented on our own developed web-based application and to make available them to the respondents. By the end of the work it becomes hopefully evident that the two areas are rather inseparable than completely far-away from each other.

Keywords: *Tourism Destination Management organizations, developing possibilities, information technology, IT systems, online commerce*

JEL: M41

Bevezetés

Dolgozatunk témájának a Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezetek informatikai háttérét, támogatottságát jelöltük ki. Összekapcsoltuk azt a két területet – a turizmust és az informatikát – amelyet korábbi és jelenlegi tanulmányaink során megismertünk, megkedveltünk. Napjainkban az informatika eszközei nélkül elképzelhetetlen a piacon való érvényesülés, legyen szó akár egy vállalkozás, akár egy szervezet hatékony működtetéséről jelentős szerepet játszik a mindennapok során. Egy TDM szervezet életében is, a megalakulástól egészen a működésig kulcsszerepet játszik.

A dolgozat elején olyan turisztikai alapfogalmakkal ismerkedhetünk meg, mint a desztináció, megtudhatjuk mik is azok a desztináció menedzsment szervezetek, mik a céljai, feladata, hogyan működhetnek sikeresen. Illetve a hatékony működésükhöz milyen informatikai rendszerek állnak rendelkezésükre, és melyek a leendő fejlesztési területei ezeknek a rendszereknek. A primer kutatás mélyinterjút és elektronikus alapú kérdőíves megkérdezést foglal magába. A mélyinterjút Szabolcs Zoltánnal a Chrome Kreatív Munkák Kft. értékesítési menedzserével készítettük. Továbbá két kérdőívet állítottunk össze, egyet a TDM menedzserek, egyet pedig a TDM tagok részére.

Reméljük a dolgozat végére nyilvánvalóvá válik, hogy nem két teljesen távoli, hanem két egymástól elválaszthatatlan területről van szó.

Anyag és módszer

A választott téma összetettsége, valamint kiterjedt dimenziói igen sokrétű módszertan alkalmazását kívánták meg munkánk készítése során, melyek az alábbiak: a témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozása: a téma ország specifikus volta miatt elsősorban a hazai publikált szakirodalmak feldolgozására nyílt lehetőségünk, rövid nemzetközi kitekintéssel.

Szakirodalmi áttekintés

Elsőként a desztinációt szükséges elhelyeznünk a turizmus rendszerében, majd meg kell határoznunk, mit is takar valójában maga a turisztikai desztináció, mint fogalom. A turisztikai desztináció fogalma olyan településeket, régiókat vagy országokat jelent, amelyek rendelkeznek mindazon turisztikai szolgáltatásokkal, amelyek a turisták igényeinek kielégítéséhez szükségesek (Puczko-Rátz, 2000).

A desztináció rendszerében megjelenő elemek összehangolására, a keresleti és kínálati oldal összekötésére szükség van egy (vagy több) koordináló szervezetre, ezt a célt hivatottak a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek megvalósítani.

„[...]A Turisztikai Desztináció Menedzsment (TDM) fogalma a desztinációt alkotó szereplők (önkormányzatok, vállalkozások szakmai és civil szervezetek) szervezett együttműködésén alapuló olyan önkéntes tevékenység, amelynek célja turistáknak élmény a fogadó közösség számára pedig gazdasági társadalmi és környezeti előnyök nyújtása.” (Tózsér, 2010). A küldetése a fenntartható és a versenyképes turizmus kialakítása és működtetése egy turistákat fogadó térségben (Horkay, 2009).

A turisztikai desztináció menedzsment szervezetek informatikai ellátottsága

A turisztikai desztináció menedzsment szervezetek csekély része alkalmaz kifejezetten a számukra kifejlesztett komplex informatikai rendszert. Ennek oka hazánkban, valószínűleg az erre fordítható összeg hiányában keresendő. Hiszen amíg a szervezet fenntartása az elsődleges kérdés, addig nem kaphat megfelelő figyelmet az informatikai terület fejlesztése sem. Más országokban is felismerték, hogy ezen szervezetek hatékony működéséhez szükség van egy a szakemberek munkáját segítő, informatikai rendszer kiépítésére (Bódis, 2014).

Több éves fejlesztés révén a Chrome Kreatív Munkák Kft megalkotta az Ideálnet GmbH Destour rendszerének magyar változatát, melyet egy portálszoftverrel is kiegészítettek.

A Destour az egyetlen informatikai rendszer, amely a hazai piacon megtalálható és kifejezetten a desztináció menedzsment szervezetek igényeit hivatott kielégíteni. Ebből adódóan és a hosszú, több mint két évtizedes nemzetközi múltjának köszönhetően ma a hazai piac vezető terméke. Legnagyobb versenyelőnye, hogy nem csupán az informatikában, hanem a turizmusban is jártas szakembergárdával dolgozik, így pontosan tisztában van azzal, mi az, amire a TDM szervezeteknek szükségük van.

A desztinációk különbözőségénél fogva az igények is sokszínűek, amit személyre szabott és moduláris megoldásokkal igyekeznek teljesen lefedni. A TDM szervezetek elsősorban informatikai megoldásokat keresnek, egy adatbázist vagy honlapot szeretnének, online értékesítést megvalósítani, egy okos telefonra optimalizált alkalmazást, kártyarendszert bevezetni, tehát egy-egy feladatot ellátó, részegységre, modulra van szükségük. Teljes mértékben online megoldásokat kínálnak és egyszeri adatfeltöltéssel megjelenést biztosít a szolgáltatók számára, a helyi szinttől az országos szintig.

A Live Guide rendszer tekinthető a Destour versenytársának ma Magyarországon, azonban míg az elsőként említett rendszert használó szervezetek száma a 10-et sem éri el, a Destourt ma 25-30 szervezet alkalmazza (Szabolcs, 2014).

Kutatásmódszertan

A kutatás során a Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezetek általános helyzetét és informatikai háttérét igyekeztünk feltárni, külön hangsúlyt fektetve az öfenntartásra. Erre a három pillérre építettük kérdőíveink - és a mélyinterjú kérdéseit is. Az első pillér foglalkozik magának a szervezetnek a megalakulásával és az azóta elért célokkal, tevékenységekkel. Célunk, hogy kiderítsük szükség van-e erre a szervezet típusra, segíti-e a hazai turizmust, a vállalkozók, a helyi önkormányzatok, a térségek, az ország turisztikai tevékenységét. A második pillér arra próbált választ keresni, hogy vajon a szervezet képes-e hosszútávon fennmaradni, önmagát fenntartani. A harmadik azt méri fel, hogy milyen szintű az informatikai támogatottság, illetve, milyen hatással van az informatika a szervezet működésére, mindennapjaira. Úgy véljük ez a terület nem megfelelően kutatott, bár a téma fontossága megkövetelné azt.

A kérdőíves kutatás a TDM szervezetek menedzsereinek véleményét tárja fel. A vizsgálat során képet akartunk kapni arról, hogy a témában leginkább érdekeltek hogyan látják a szervezet jelenét, későbbi fenntartását, az informatikai háttér fontosságát. Továbbá kutattuk a szervezetek és a turisztikai szolgáltatók egymással és a térség turizmusával való kapcsolatát. A kérdőíves vizsgálat segítségével megismertük a TDM szervezetek működésének hatékonyságát, erősségeiket, gyengeségeiket, ezáltal iránymutatást kaphatunk a jövőre nézve. A kutatás során két fő célcsoportot határoztunk meg. Az egyiket a TDM szervezetek menedzserei (19 fős minta), valamint tagjai jelentették. A kérdőív összesen 6 alkalommal került kiküldésre.

A menedzsereknek szánt kérdőívben két típusú desztinációt céloztunk meg a kutatás ideje során, a vízparti és a hegyvidéki területet. A vízparti turizmus jellemzője a magasabb vendégéjszaka szám, a tömegturizmus, valamint a szezonális, hiszen a kiemelt időszak a nyár. A hegyvidéki desztinációkat inkább az aktív turizmus jellemzi, amely nem szezonális, az év minden szakában rendelkezésünkre áll. Elsősorban aktív turisztikai termékek, kulturális turizmus (városlátogatás), valamint a sportturizmus jellemzi.

Célul tűztük ki a szolgáltatói oldal véleményének megismerését is, melyet a Chrome Kreatív Munkák Kft jelentett, munkatársukkal Szabolcs Zoltánnal egy mélyinterjút folytattunk le.

Ezenkívül a szervezetek tagjainak informatikai támogatottságát is igyekeztünk felmérni, azonban a közel 1500 potenciális alany közül mindösszesen 35 fő jelezte vissza, hogy használ bármilyen szakma specifikus szoftvert, így a csekély mintaszám miatt ezt az oldalt nem vizsgáltuk tovább.

Eredmények

Mind a mélyinterjú, mind a kérdőív feldolgozása során értékes információk birtokába kerültünk. A mélyinterjú kérdései, ahogyan a kérdőívek is egységesen három pillérre épültek. Bevezetésként az alany, valamint az általa képviselt vállalat megismerésére irányultak kérdéseink, illetve a témával kapcsolatos általános véleményét ismerhettük meg. A következő témacsoport a finanszírozással, fenntarthatósággal volt kapcsolatos,

végül pedig az informatikai jellegű kérdések következtek, a szakma specifikus szoftver megismerésére irányulva.

Szabolcs Zoltán közel 4 éve került kapcsolatba tanulmányai során az őt tanító Semsei Sándorral, aki a Chrome Kreatív Munkák Kft cégvezetője és 2014 óta a Magyar TDM Szövetség elnöke is egyben. Ez az ismeretség indította el a szakmai útján, ennek köszönhetően ismerhettük meg és készíthettünk vele interjút.

A beszélgetésünk elején arról faggattuk, hogyan látja a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek helyzetét, szükségesnek látja-e a rendszer kiépítését. Elmondása szerint szükséges szervezeti formáról van szó, de kiemelte: nem elegendő ezeket a turisztikai desztináció menedzsment szervezeteket életre hívni, gondoskodni kell törvényi úton a fenntarthatóságukról is. „Ha nem születik egy olyan jogi szabályozás, ami biztosítaná, hogy ez a rendszer valóban működőképes legyen, akkor erősen megkérdőjelezhető ennek a rendszernek a fenntartása.” Dél-Tirolt hozta fel példaként, hiszen ott már a jogi szabályozás keretein belül tud működni, méghozzá sikeresen tud működni ez a szervezeti forma.

A másik nagy kérdéscsoport az önfenntarthatóság kérdésköre volt. Véleménye szerint csupán fenntarthatóságról beszélhetünk. Egy megfelelő jogi háttérrel és egy nagyon szoros összefogással működőképes lehet a rendszer. Azonban az önfenntartás kérdése vitatható. Ahhoz ugyanis saját tevékenységének bevételeiből kellene fenntartania magát, ami ellentmond a szervezetek nem profitorientált működésének. „Itt rendszerben kell gondolkodni, mert a TDM feladata az, hogy a turisztikai szolgáltatók bevételeit, illetve a működését tudja elősegíteni térségi és helyi szinten és ebből kifolyólag a turisztikai szolgáltatók feladata, hogy finanszírozzák ezt a szervezetet.” Tehát profit orientált tevékenység nélkül az önfenntartás elképzelhetetlen.

Miután egy átfogóbb képet kaptunk a szervezeti rendszerről és annak későbbi működési feltételeiről a következő témacsoport következett, amelynek keretein belül már konkrétan a szervezetek informatikai támogatottságát, igyekeztünk feltárni. A Destour informatikai rendszert ismerhettük meg, valamint a cég piacon betöltött helyzetét.

A Magyarországon jelen lévő 90 TDM szervezetnek, több mint fele egyáltalán nem használ semmilyen informatikai rendszert, így hát felmerült bennünk a kérdés, enélkül is lehet sikeres egy szervezet? Zoltán, mint a cég értékesítési menedzsere úgy véli egy manapság elengedhetetlen eszközzel van szó. Ha nem is egy komplex rendszert alakítanak ki, de a megfelelő informatikai eszközök és háttér létfontosságú az érvényesüléshez. Ez általánosságban elmondható bármely területre, nem csak a turizmusra. Azok a szervezetek, amelyek használnak kifejezetten TDM szervezetekre specifikált informatikai rendszert jelentős előnyben vannak, hiszen tudják javítani a folyamatok optimalizálását, illetve az erőforrások kihasználását. Azonban felhívja a figyelmünket arra, hogy az informatikai rendszert ne egy varázspálcaként kezeljük, aminek megléte egyértelmű sikerességet hordoz magával. Sokkal inkább egy olyan felhasználható eszköz, amelyet megfelelően felhasználva jó eredmények érthetők el. „A sikerességet elsősorban az adja, hogy azokat a kompetenciákat, azokat a feladatokat, amik rá vannak bízva a szervezetekre, jól el tudja látni, legyen itt szó a termékfejlesztésről, helyi információszolgáltatásról, a szakmai know-how központ kialakításáról. Ha ezeket jól végzik el, akkor ebben nagyon hatékony eszköz lehet egy informatika rendszer, amit, ha használnak, még sikeresebben tudnak működni.” A

A turisztikai desztináció menedzsment szervezet és informatikai rendszerének működése Magyarországon (az IT rendszer fejlesztésének támogatása a kutatások tekintetében)

sikeresség tehát elmarad, ha csupán az informatikai rendszerek meglététől várjuk és nincsen mögötte termék, nincsenek meg azok az alapvető feltételek, amelyek szükségesek.

A kérdőívünk közel 90 TDM menedzserhez juttattuk el, többszöri megkeresésünk ellenére azonban mindösszesen 19 vezető döntött úgy, hogy kitölti. Ennek egyik oka lehet, hogy többségük egyáltalán nem használ informatikai rendszert. A másik oka pedig, hogy sajnos nem érezték fontosnak a kutatásban való részvételt.

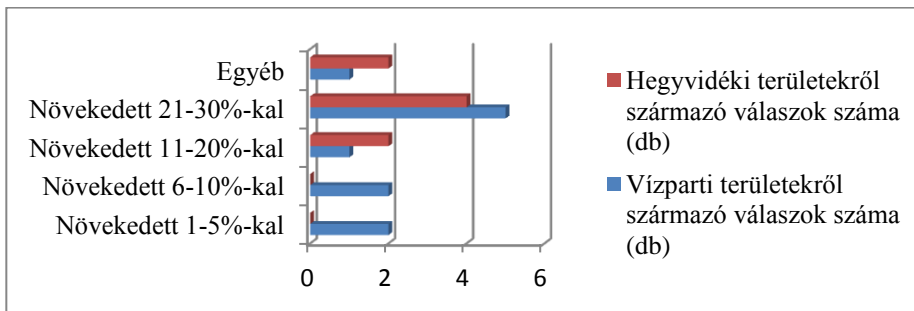

1. ábra: A kérdőívet kitöltők térképen való ábrázolása

Forrás: saját kérdőíves kutatás, 2015

Mivel a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek nevének megadása – külön kérésre – nem volt kötelező, így a nevük helyett azokat a desztinációkat jelöltük a térképen, ahonnan érkezett válasz. A 1. ábra jól mutatja, hogy két csoport vonalazódik ki területi eloszlás alapján. Az első csoport alkotói a Balaton és a Velencei-tó környékét lefedő desztinációk. Ezek a területek vízparti turisztikai termékekkel rendelkeznek, elsősorban tömegturizmus, a szezonális jellemzi őket. A második kategória elsősorban hegyvidéki területet fed le, amely aktív turisztikai termékekkel rendelkezik, illetve kulturális turizmus (városlátogatás) jellemzi. A főbb kérdéseink feldolgozásakor összehasonlítottuk e két terület eredményeit.

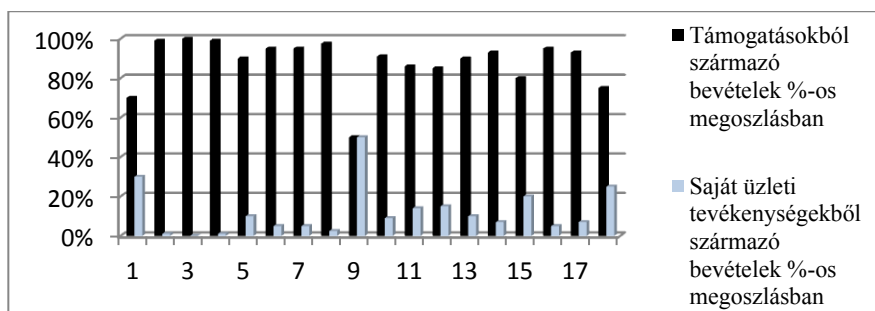
A 19 fős minta 2 térségi és 17 helyi szintű szervezetet foglal magába. A helyi szintű szervezetek túlnyomó többsége abból adódik, hogy jelenleg hazánkban ez a leglefedetebb szint.

2. ábra: A vendégéjszakák számának alakulása a TDM szervezetek létrejötte óta

Forrás: saját kérdőíves kutatás, 2015

A vendégéjszakák száma minden megkérdezett menedzser szerint növekedésnek indult a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek megalakulása óta, (amely természetesen nem csupán az általuk végzett tevékenységnek tudható be). A kérdőívet kitöltők közül 9 fő 21-30%-ra tette a növekedés mértékét. Területi megoszlás szerint vizsgálva, a hegyvidéki desztinációknál nagyobb mértékű volt a vendégéjszakák számának növekedése. Egyéb kategórián belül itt jelezték a legmagasabb százalékos javulást is, 200%-os, és közel 360%-os növekedést, amelynek háttérében az is állhat, hogy ezeken a területeken a turizmus nem szezonális, továbbá az elmúlt időszakban a szálláshelyek kapacitása is bővíthetett. A kutatás keretében a bevételi és kiadási oldal alakulásáról is kérdeztük a TDM menedzsereket, az elmúlt 5 év távlatában. Arra kértük a kitöltőket százalékos arányban, megközelítőleg adjanak kérdésünkre választ. A bevételi oldal legmeghatározóbb elemeit az idegenforgalmi adó és az Európai Unió pályázatok jelentik. Bár vannak olyan szervezetek, melyeknél láthatóan nem képez az IFA bevételt, rendszerint ezek a szervezetek egyéb bevételként jelezték, hogy az önkormányzattól egy fix összeget kapnak a működési költségek fedezésére vagy a Tourinform iroda fenntartására, működtetésére. Szintén az egyéb kategóriában megjelennek olyan tételek, mint a pénzügyi tartalékok, a tagoktól kapott működési hozzájárulások, valamint a marketingszolgáltatásokból befolyt bevételek. A bevételi oldalt vizsgálva láhattuk, hogy a szervezetek nem önfenntartók, a kereskedelmi célú és egyéb saját tevékenységből származó bevételeik nem elegendők a fennmaradáshoz.

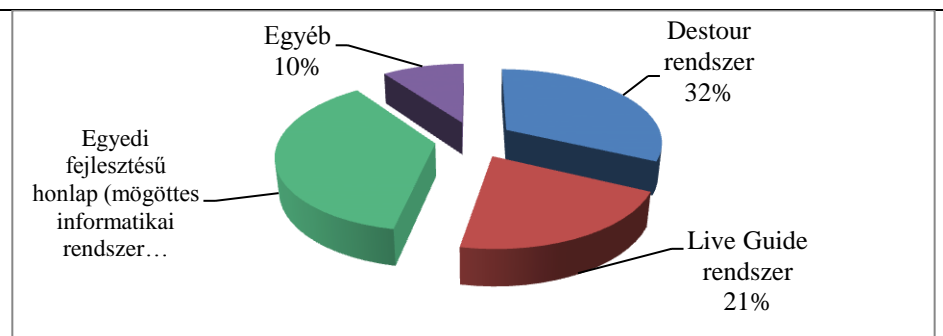

3. ábra: A TDM szervezetek bevételének két csoportra bontása

Forrás: saját kérdőíves kutatás, 2015

Az egyik legmeghatározóbb kiadás, amely értelemszerűen felmerül minden szervezetnél a bérekből és annak járulékaiból származik, illetve a rezsiköltségből. Azon szervezetnél láthatunk kisebb arányt, ahol kevesebb embert foglalkoztatnak, rendszerint a térségi szintű szervezetek ezek vagy a kisebb desztinációt irányító helyi TDM szervezetek. A termékfejlesztésből származó kiadások is szinte mindenhol megjelennek, vannak desztinációk ahol ez egy jelentősebb tétel, ott valószínűleg valamilyen komolyabb fejlesztés valósult meg az elmúlt 5 év során. A kommunikációs tevékenységből adódó kiadások is helyenként figyelemreméltóak.

Külön kérdésként szerepelt, hogy az idegenforgalmi adó hány százalékát kapják meg az önkormányzatoktól. Már az előző kérdés során is felmerült, hogy az összes bevételben milyen részt képez, de pontosabb képet szeretnénk volna kapni IFA ügyben. A szervezetek jelentős része fix összeget kap az Önkormányzatoktól, melynek mértéke független az idegenforgalmi adóból befolyt összegtől. Egyetlen menedzsere jelezte csupán, hogy ezen adó 100%-át átadja nekik az önkormányzat.

4. ábra: Alkalmazott informatikai rendszerek

Forrás: saját kérdőíves kutatás, 2015

A kérdőívezés során vizsgáltuk, hogy az adott informatikai rendszerek milyen népszerűsége tettek szert. Még mindig nagy jelentőséggel bírnak az egyedi fejlesztésű honlapok 37%, ez azzal is magyarázható, hogy nem állnak rendelkezésre olyan pályázati lehetőségek, amelyekkel az informatikai rendszereket lehetne fejleszteni. Horkay Nándor a 2009-es Keszthelyi konferencián is említést tett a pályázati kiírásról a TDM informatikával kapcsolatban. A Destour a vizsgált mintát tekintve is vezető pozícióban van, mint informatikai rendszer, 32%-kal a Live Guide-al szemben (21%). Az egyéb kategórián belül szerepelt, olyan szervezet, amely több rendszert is használ egyszerre, de különböző feladatokra, valamint van, aki egyedi fejlesztésű szoftvert használ.

Szerettük volna megtudni azt is, hogy az adott térségek, települések milyen mobil alkalmazásokkal, illetve applikációkkal vannak felvértezve jelenleg. A válaszadó szervezetek 21%-a egyáltalán nem rendelkezik semmilyen mobil lehetőséggel. A többségük, 79% azonban már felismerte az eszköz fontosságát. 14%-uk használ olyan alkalmazást, mely GPS alapú információnyújtással segíti a turistákat. A GUIDE@HAND alkalmazást használók köre pedig a vizsgált mintánkban 20%-ra tehető. Ez az alkalmazás mobilunk segítségével kalauzol végig az adott helyszínen, az idegenvezető szerepét magára öltve. A GPS alapú vagy QR kódos információnyújtással a megkérdezettek 21%-a él. Legmagasabb arányban azonban azok a szervezetek vannak, akik informatív applikációkat vesznek igénybe, ennek segítségével a térség látnivalóit, nyitvatartásait, egyéb információit közlik a turisták felé.

Az Augmented reality, egy kiterjesztett valóságot jelent, amikor is a látott képre, épületre rávetítenek plusz információkat, láthatjuk a rekonstruált állapotot. Ezt az alternatívát senki sem jelölte.

Következtetések, javaslatok

A témát kutatva sokszor belebotlottunk a jogi szabályozás hiányába, ami meglehetősen jelentős probléma, hiszen ezen áll vagy bukik a TDM szervezeti rendszer fenntarthatósága, a finanszírozás stabilitása. A pályázati forrásokra és az önkormányzatok támogatására egy szervezet nem alapozhatja a jövőjét. A turizmus törvény megfogalmazása évek óta folyamatban van, azonban a mai napig nem fogadták el. Jó lenne, ha a törvényhozók belátnák, hogy ennek elfogadása nem halogatható tovább, és megfelelően rögzítenék a TDM szervezetek működésére vonatkozó szabályokat.

Úgy gondoljuk, szükséges volna a taggyűlések évi egy-két alkalomnál gyakoribb összehívása, ezzel jelezve a tagok irányába, hogy véleményükre, elképzeléseikre számít a szervezet. Továbbá a szervezetek számára javasolunk, olyan pályázati forrásokat biztosítani, amelyek támogatják az informatikai megoldások elérhetővé válását. A desztinációknak is lépést kell tartaniuk az informatika gyors ütemű fejlődésével és minden lehetséges eszközzel törekedniük kell a potenciális látogatók figyelmének felkeltésére.

A fejlesztési irányokat a menedzsereknek is szem előtt kell tartania, és törekednie kell egy olyan okos desztináció kialakítására, ahol mindig a vendég rendelkezésére áll valamilyen informatikai megoldás az éppen felmerülő problémájára. Legyen az egy információ megszerzése, valamely vendéglátóegység nyitva tartásáról, vagy szálláshely szabad kapacitásának megtekintéséről, esetlegesen szobafoglalás mobil eszközön vagy kiosk terminálon keresztül. Lehet az adott területre egy olyan mobilalkalmazást fejleszteni, amely a város nevezetességeit mutatja be a turistának és történetekkel, érdekességekkel kalauzolja végig, mint egy valódi idegenvezető.

Az okostelefonok térhódítása miatt elengedhetlenné vált a weboldalak telefonra optimalizálása. Így bármikor könnyen böngészhetünk a telefonunkon információk vagy egy új applikáció után kutatva. Hangsúlyosabbá válhatna az online jegyértékesítés akár egy alkalmazás segítségével, ahol megtekinthetnénk, hogy éppen mi megy a moziban, és mely filmekre van még lehetőség bejutni, és pár gombnyomással meg is vásárolhatnánk a jegyünket. (Ez természetesen egyéb programokra, rendezvényekre egyaránt érvényes.)

Ha pedig már ellátogatott a turista az adott városba, desztinációba, ne engedjük el úgy, hogy nem ismertük meg a szerzett negatív vagy éppen pozitív élményeit, tapasztalatait. Biztosítsunk neki lehetőséget a visszajelzések adására, hiszen ez mindkét félnek érdeke lehet. A touch infókon közvetlenül értékelhetnék az egyes szálláshelyek, vendéglátóegységek színvonalát, tehát amolyan elektronikus vendégkönyvként is funkcionálhatna.

Mindenképpen fel kellene ismerni az okos turisztikai kártyákban rejlő lehetőségeket, hiszen általa nem csak a vendég jut kedvezményekhez és a szolgáltató egy esetleges törzsvendéggárdához, hanem rengeteg információt is nyerhetnek általa, csak hogy néhányat említsünk: az ott tartózkodás során igénybevett szolgáltatásokról, a tartózkodás időtartamáról, arról nagyjából mekkora összeget költöttek. A bevételek is láthatóvá válnának, az idegenforgalmi adók lejelentése felügyelet alá kerülne.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket és nagyrabecsülésünket fejezzük ki mindazoknak, akik e dolgozat megírása során segítségünkre voltak.

Köszönet illeti mindenekelőtt Tózsér Anett Tanárnőt, aki évekig ösztönzött minket, támogató munkája, tanításai nélkül ez a publikáció aligha készülhetett volna el.

Hálás köszönet illeti konzulensünket, Dr. Bujdosó Zoltánt, akinek biztatásai sokat jelentettek a kritikus pillanatokban.

Szeretnénk továbbá köszönetet mondani Szabolcs Zoltánnak, valamint azoknak a TDM menedzsereknek, akik kérdőívünk kitöltésével segítették kutatásunkat. Köszönjük!

A turisztikai desztináció menedzsment szervezet és informatikai rendszerének működése Magyarországon (az IT rendszer fejlesztésének támogatása a kutatások tekintetében)

Hivatkozott források

- [1.] Bódis G. (2014): Desztinációfejlesztés: Csoda sem kellene: A dél-tiroli minta, *Turizmus Trend*, 3. szám, 2014. március, pp.12
- [2.] Chrome Kreatív Munkák Kft: A Destour rendszer bemutatása <http://www.destour.hu/public/home.php?m=0> (letöltve: 2014.10.23.)
- [3.] Horkay N. (2012): TDM Szervezeti Rendszer helyzete Magyarországon [http://west-balaton.hu/wp-content/uploads/2012/02/Horkay-TDM Szervezeti Rendszer helyzete Magyarorszag.pdf](http://west-balaton.hu/wp-content/uploads/2012/02/Horkay-TDM_Szervezeti_Rendszer_helyzete_Magyarorszag.pdf) (letöltve: 2013.01.19.)
- [4.] Németh A. (2014): Karintiában így csinálják: Új turizmustörvény a TDM-rendszer szolgálatában, *Turizmus Panoráma*, XIV. évf. 1-2. szám, pp. 46-47
- [5.] Puczkó L., Dr. Rátz T. szerk. (2003): *Turizmus történelmi városokban Tervezés és menedzsment*, Budapest, Turisztikai Oktató és Kutató Kkt., pp. 111
- [6.] Szabolcs Zoltán mélyinterjú, 2014.
- [7.] Tózsér A. (2012): Versenyképes turisztikai desztináció: Új turisztikai versenyképességi modell kialakítása http://www.gei.uni-miskolc.hu/phd/teziszfuzetek/tozser_phd.pdf (letöltve: 2012.03.20.)

Szerzők:**Kovács Kitti**

Károly Róbert Főiskola
Gazdaságinformatikus szak
IV. évfolyam
kovacskitty1012@gmail.com

Nyilas Kitti

Károly Róbert Főiskola
Gazdaságinformatikus szak
IV. évfolyam
nyilaskitti@gmail.com

A MERCEDES-BENZ MANUFACTURING HUNGARY KFT. VÁRHATÓ HATÁSAI KECSKEMÉT ÉS A KÖRNYEZŐ TELEPÜLÉSEK FEJLŐDÉSÉRE

RÁCZ IMRE GYULA
SZÚCS CSABA

Összefoglalás

A betelepülő multinacionális cégek tevékenysége és pozitív vagy negatív hatásai Magyarországon régóta vitatott téma. A 2012 márciusában Kecskeméten megnyitott Mercedes-Benz gyár mára a Dél-alföldi Régió, sőt Magyarország meghatározó befektetőjévé vált és mintegy 4000 munkahelyet teremtett. Irodalmi források alapján elemezzük az ilyen jellegű tevékenységek hazai hatásait és részletesen bemutatjuk a Mercedes-Benz magyarországi vállalkozását. A cél elérése érdekében pénzügyi, statisztikai értékelést és mélyinterjú elemzést alkalmazunk. A gyár jelenleg 32 hazai székhelyű beszállítóval dolgozik, ezek értékelése kiemelt feladatunk. Várhatóan az 1 milliárd eurós beruházást további fejlesztések követik. 2014 májusától 3 műszakban mintegy napi 660 személygépjármű készül szigorú környezetvédelmi ellenőrzés mellett. Dicséretes, hogy az utánpótlás nevelése érdekében a Kecskeméti Főiskola GAMF karával közösen bevezették a duális képzést, 2016-ban kerülnek ki az első diplomások. Az iparüzési adó segíti Kecskemét és a régió fejlődését (2014-ben 5 millió euró) és az óvodák, iskolák, sportlétesítmények széleskörű támogatásban részesülnek. Dolgozatunkban a felsorolt témaköröket részletesen kifejtiük és a településekre gyakorolt hatásukat meghatározzuk.

Kulcsszavak: foglalkoztatás, támogatás, környezetvédelem, beszállítás, fejlődés
JEL: F63

The Expected Outcomes of the Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. on the Development of Kecskemét and its Surrounding Settlements

Abstract

The activities and the positive or negative effects of multinational companies on Hungary has long been a controversial subject. The Mercedes-Benz factory opened in March 2012, in Kecskemét has by now become a dominant investor in the Southern Plains region and in Hungary and created approximately 4000 jobs. The domestic impacts of such activities will be analysed on the basis of literary sources and the activities of the Mercedes-Benz company in Hungary will be presented in detail. In order to achieve our goals financial and statistical evaluations as well as personal interviews will be used. The factory is currently in contact with 32 domestic-based suppliers, whose assessment is one of our main priority tasks. It is expected that further expansions will follow the currently € 1 billion worth of investment. As of May 2014 660 passenger cars are manufactured daily in 3 shifts under strict environmental control. It is commendable that in order to educate the new generation of experts dual training together with the Technical College of Kecskemét has been introduced and the first graduations will take place in 2016. The local business tax accelerates the development of Kecskemét and the region (€ 5 million in 2014), furthermore, kindergartens, schools, and sports facilities

receive a wide range of support. In this paper the topics listed and their impact on the municipalities will be discussed in detail.

Key words: *employment, subsidies, environment protection, suppliers, development*

JEL: F63

Bevezetés

A globalizáció hatásai Magyarországon is jelentkezők, folyamatos a multinacionális cégek betelepülése és térhódítása. Az egyes országok kormányai - a magyar kormány is - ezt a folyamatot pozitívnak ítélik és egyre kedvezőbb feltételekkel, támogatásokkal fogadják a legnagyobb cégeket.

A közgazdaságtan főáramának (mainstream) képviselői, a nemzetközi pénzügyi szervezetek a globalizációt pozitív folyamatnak tekintik. Az általuk kidolgozott ún. washingtoni konszenzusban azt ajánlják, hogy a fejlődni akaró országok tág teret adjanak a külföldi tőke beáramlásának (Veress, 2005).

Léteznek a globalizációt elutasító nézetek is, Korten (1996) szerint a globalizált világ már nem piacgazdaság, hanem olyan „turbókapitalizmus”, ahol a piaci és verseny-szabályokat a legerősebb befolyással bíró szereplők alakítják. Úgy véli, hogy a legnagyobb befolyással bíró pénzügyi csoportok igazi tulajdonosai nem ismertek, így nem kontrollálhatók és ez ellentmond a demokrácia szabályainak. Korten (2009) a közösség alkotóképességének felszabadításáról beszél. A polgári akciókon túl, a valódi jólét gazdaságára való áttérés olyan új szabályokat igényel, amelyek előnyben részesítik a helyi piacot és az erkölcsi felelősséget.

Thurow (1996) szerint a globalizáció elszakítja a nemzetet a saját gazdaságától. A globalizáció lehetővé teszi, hogy minden termék mindenhol legyártható és bárhol értékesíthető. A tőke megkeresi a világban azt a helyet, ahol az adott tevékenység a legolcsóbban végezhető el, majd ott adja el a végterméket, valamint a szolgáltatást, ahol a legmagasabb árakat és így a legtöbb profitot tudja elérni.

A multinacionális cégek globális mentalitással és stratégiával működnek. Csath (2004) szerint „ez a teljes centralizáltságban, a külföldi módszerek, technikák és technológiák importálásában, a helyi szakemberekkel szembeni bizalmatlanságban és a döntéshozatalból” való szinte teljes kizárásukban nyilvánul meg.

2012 márciusában Kecskeméten megvalósult a Mercedes-Benz gyár beruházása. Felmerült a kérdés, hogy a beruházás milyen változásokat generál az ott élők életében. Ilyen jellegű kérdések a foglalkoztatás, az oktatás és nem utolsósorban a környezetvédelem. Az új gyár a munka termelékenysége terén példamutató eredményeket ér el.

Az új ökológiai közgazdaságtan viszont ezt az elképzelést megkérdőjelezi, mert képviselőik szerint nem a munka termelékenységét kell növelni, hanem az emberi tevékenység környezeti következményeit célszerű csökkenteni. Ehhez kapcsolódik az életciklus elemzés, melynek során a szennyezés és ökológiai tisztítás, értékelésre kerülhet (Kempf, 2013).

A Mercedes-Benz magyarországi vállalkozása sok pozitív dolgot valósított meg, melyeket ismertetünk. Bevezette a duális képzést, folyamatosan növeli a beszállítók és a foglalkoztatottak számát, és szigorú környezetvédelmi ellenőrzés mellett dolgozik. Az elképzelései segítik Kecskemét fejlődését és pozitív hatást gyakorolnak a környékbeli településekre is.

Anyag és módszer

Az üzleti jelentés alapján ismertetjük a gyár tevékenységét. Irodalmi források értékelésével bemutatjuk a multicégek hazai tevékenységének hatásait. Az itt dolgozók véleményét mélyinterjú elemzés során fejtjük ki. Részletesen bemutatjuk a duális képzés megvalósulását, a jól működő környezetvédelmi tevékenységet és a szociális támogatások helyzetét, valamint a foglalkoztatás növekedését.

Vagyoni, jövedelmezőségi és likviditási mutatók bemutatásával, változásainak elemzésével bemutatjuk a pénzügyi helyzetet. A gyár tevékenységét értékelve SWOT elemzést végzünk.

Eredmények

A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft-t 2008-ban alapították és 2012 márciusában nyitotta meg gyárát Kecskeméten. A gyár napjainkra a régió, sőt immár Magyarország meghatározó befektetője és munkaadója lett. A beruházás idáig mintegy 1 milliárd euróból valósult meg és további fejlesztések várhatók.

A gyár bemutatása

Az igénybevett telek nagysága 440 hektár, míg bekerítve 160 hektár van. 2014 decemberében közel 4000 volt a munkatársak száma, akik több mint évi 150 000 gépkocsit gyártottak. Ma már Kecskeméten három sikeres modell készül. Az első hazánkban is gyártott termék a B osztály volt, míg 2013-ban a négyajtós CLA Coupé, illetve 2015 januárjában a kombi CLA Shooting Brake gyártása is megkezdődött. Az utóbbi két típust csak Magyarországon gyártják. Fontos célkitűzés a hazai beszállítók számának növelése, ma már 32 hazai beszállítóval dolgoznak.

Duális képzés

A gyár vezetése törekszik a dolgozók utánpótlásának biztosítására, ezért vezette be a duális képzést. Beszélhetünk duális szakképzésről és duális főiskolai képzésről. Kecskeméten négy szakképzést indítottak, a gépjármű mechatronikus, a mechatronikus karbantartó, a bevonattechnikai szerelő és a szerszámkészítő szakmákban. A duális képzés nagy előnye, hogy fizetést adnak érte, ami havonta legalább a minimálbér 60%-ának megfelelő összeg. Ezt a képzés teljes idejére, tehát a vállalatnál és az egyetemen töltött időszakban ugyanúgy fizetik. [9.] A kecskeméti gyárban főiskolai hallgatókat is képeznek a Kecskeméti Műszaki Főiskola közreműködésével.

Ma már „kecskeméti modellről” beszélhetünk, hiszen a főiskolával együttműködve a cégek részt vállalnak a képzésből és a duális hallgatók a főiskolai alapképzéssel párhuzamosan az adott cég képzési programját is elvégzik, így közvetlen vállalati gyakorlati tapasztalatra tesznek szert.

A képzéstípus számtalan előnnyel jár mind a hallgatók, mind a cégek számára, így – a kecskeméti tapasztalatok figyelembe vételével – a 2015/2016-os tanévtől kezdve a kormányzat immár országosan is bevezette, idén 19 felsőoktatási intézményben 231 partnerszervezet együttműködésével. A tervek szerint a felsőoktatásban 8% körüli arányban tanulnak majd a hallgatók duális képzésben. [10.]

A duális képzés a tanév hosszában, felépítésében és a gyakorlat mennyiségében különbözik a hagyományos alapképzéstől. Ugyanúgy 3 vagy 3,5 féléves a képzés, de a tanév hossza 48 hét, ami csaknem kétszerese a „hagyományos” képzési időnek. Elméleti oktatással 26 hetet, a vállalatoknál pedig 22 hetet kell tölteni és itt történnek a gyakorlati vizsgák is. A képzéshez kapcsolódó szakmai gyakorlat a vállalatnál történik.

A képzés főbb előnyei:

- szakmai munkatapasztalat szerzése;
- fizetés a képzés teljes időtartamára;
- a képzési idő végén várható munkaaajánlat;
- az egyetem elvégzésekor a szakmai háttér akár vezetői pozíciót is jelenthet.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara felvállalta a duális képzés menedzselését. A hallgatók jogait és kötelességeit részletesen bemutató anyag készült (Pális, 2013).

Fontos tudni, hogy a gazdálkodó szervezet a gyakorlati képzésért nem kérhet költségtérítést. A szabály a következő: „A nappali oktatás munkarendje szerinti oktatásban résztvevő tanulótól gyakorlati képzésének megszervezéséért, végzéséért és a gyakorlati képzés feltételeinek biztosításáért a gazdálkodó szervezet nem fogadhat el hozzájárulást, és nem kérhet költségtérítést. Ez a szabály az állam által elismert első szakképesítés megszerzésére vonatkozik.” (Pális, 2013)

A tanulót betegsége idején naptári évenként 10 nap betegszabadság illeti meg, ezt meghaladó betegsége idejére, táppénzre jogosult. A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. a duális szakképzés és duális főiskolai képzés terén úttörő szerepet vállalt. Az elméleti és gyakorlati oktatáson túlmenően nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlati szaknyelv elsajátítására. 2014 májusában már 28 tanuló végzett, akik állásajánlatot kaptak.

A gyár vezetése arra törekszik, hogy az anyacég különböző országokban található gyárai és telephelyei között a fiatalok részére kulturális csereprogram jöjjön létre. A kecskeméti gyár 2014-ben már 24 németországi tanulót fogadott. Magyar tanulók is részt vehettek a Daimler AG-n belül működő tanulói csereprogramban. Többek között Rastattban, Sindelfingenben és Brémában jártak, ahol sok érdekes tapasztalatot szereztek. A német oktatók a magyar tanulókról pozitív visszajelzést adtak.

Környezetvédelem

A kecskeméti gyár a „zöld termelés” révén fenntartható termelés megvalósítására törekszik. Jelmondata: „Innováció a fenntarthatóságért”. A gyár vezetése a környezeti politikában megfogalmazott környezeti alapelvekkel összhangban a következő környezetvédelmi célokat fogalmazta meg:

- a környezetvédelmi irányítási rendszer hatékony működése;
- a felhasznált erőforrások csökkentése;
- energia hatékony és környezetbarát gyártás megvalósítása;
- fenntartható hulladékgazdálkodás;
- zaj- és légszennyező anyagok kibocsátásának minimalizálása;
- a környezettudatosság növelése.

A Mercedes-Benz a világ egyetlen olyan autómárkája, amely az ISO 14062 (Környezetbarát termékkialakítás) szigorú követelményeit teljesíti és ezért meg is kapta a környezetvédelmi tanúsítványt (a Mercedes B osztályra, mint termékre vonatkozik). 2011-ben a termelés beindítása előtt sikeresen bevezetésre került az EMAS (Eco-Management and Audit Scheme) III (1221/2009/EG) európai szabvány, amely tartalmazza az ISO 14001 rendszert is.

A gyár 2013 novemberében harmadik alkalommal felelt meg a szigorú elvárásoknak és hiba nélkül teljesítette az auditot.

A „zöld gyártás” érdekében minden környezeti hatás esetében (levegő, zaj, hulladék, víz, talaj, természeti erőforrások) állandó ellenőrzés és mérés történik. A cél a környezet lehető legkisebb mértékben történő terhelése.

A levegővédelem érdekében a gyár területén 35 emissziós pontforrás található, ahol folyamatos emisszió mérés történik. A monitoring során idáig semmilyen hatósági határérték-túllépés nem történt. A kecskeméti gyárban működik egy széndioxid kibocsátás-csökkentési projekt, 2020-ig 20% csökkentést előirányozva. A gyár a logisztika változtatásával a károsanyag-kibocsátás és az üvegházgázok emissziójának csökkentését is elérte, hiszen azt a mennyiséget, amelyet eddig egy 30 tehergépjárműből álló flotta szállított el a gyárból, azt most már egyszerre szállítja el a 24 vagonból álló vasúti szerelvény.

A vízvédelem magas szintű. A keletkezés helye szerint technológiai és szociális szennyvízről beszélhetünk. A szociális helyiségekben keletkező szennyvíz a kommunális tisztítóba kerül, a technológiai szennyvíz pedig gyáron belüli tisztítás után jut a csatornarendszerbe. A gyár területén – mérések szerint – talajvízterhelés nincs.

A hulladékgazdálkodás célja a gyártási hulladék mennyiségének folyamatos csökkentése. Az újrahasznosítást szelektív hulladékkezeléssel érik el. A termelésben és az irodákban is szelektív hulladékgyűjtés történik. A társaságnál 2014 évben keletkezett veszélyes hulladék, amelyet a törvényi előírások betartásával kezeltek. A veszélyes hulladékról az éves bevallás elkészült, illetve megküldésre került az ATI-KTVF-nek. A mérleg a következő volt.

Környezetvédelmi mérleg

<i>Adatok kg-ban</i>	<i>Éves mennyiség</i>	<i>Záró érték</i>
Veszélyes hulladék	2 811 356	2 451

Összességében a környezetvédelem terén komoly és hatékony munka folyik. Az energia-megtakarítás érdekében két kombinált ciklusú fűtőerőmű-blokk működik, melyek az áram- és hőellátást biztosítják.

Pénzügyi helyzet

A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Korlátolt Felelősségű Társaságot (továbbiakban: Társaság) 2008-ban a németországi bejegyzésű Daimler AG külföldi tulajdonos alapította. A Társaság a 2000. évi C. Számvitelről szóló törvény előírásai szerint állította össze éves beszámolóját. Könyveit EUR-ban vezeti. A Társaság olyan számviteli rendszert alakított ki, amely összhangban van a Számviteli törvény előírásaival, és megfelelő elemzési lehetőséget biztosít a külföldi tulajdonosok számára, valamint kielégíti az anyavállalat rendszeres és részletes számviteli-gazdálkodási információs igényeit is.

A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. várható hatásai Kecskemét és a környező települések fejlődésére

A Társaság a Számviteli törvény által előírt éves beszámolót készíti, melynek részei:

- „A” változat szerinti mérleg;
- „A” változat szerinti „A” típusú (összköltség eljárással készült) eredménykimutatás;
- Kiegészítő melléklet.

Az értékeléshez a Cash flow kimutatást és a mutatószámokat ismertetjük. Az 1. táblázat a két utolsó évre vonatkozóan ismerteti az adózás előtti eredményt.

1. táblázat: Cash flow kimutatás a számviteli törvény előírásai szerint

		2013 Euro	2014 Euro
I.	Szokásos tevékenységből származó pénzeszköz-változás	89 262 890	172 780 426
1.	Adózás előtti eredmény	66 885 381	63 887 902
	Adott támogatás miatti korrekció	0	0
	Kapott támogatás miatti korrekció	-6 752 630	0
2.	Elszámolt amortizáció	77 569 973	77 205 248
3.	Elszámolt értékvesztés és visszairás	-199 667	0
4.	Céltartalék képzés és –felhasználás különbözete	691 860	-3 135 775
5.	Befektetett eszközök értékesítésének eredménye	0	642 830
6.	Szállítói kötelezettségek változása	68 018 781	57 849 725
7.	Egyéb rövid lejáratú kötelezettségek változása	-1 378 397	65 441 736
8.	Passzív időbeli elhatárolások változása	-62 969 530	24 130 755
	Támogatás miatti korrekció	-4 628 222	-15 575 344
9.	Vevőkövetelések változása	-4 763 034	8 261 856
10.	Forgóeszközök (vevőkövetelés és pénzeszköz nélküli) változása	-34 431 719	-49 820 078
11.	Aktív időbeli elhatárolások változása	-8 214 609	7 779 473
12.	Fizetett, fizetendő adó (nyereség után)	-565 297	-77 515
13.	Fizetett, fizetendő osztalék, részesedés	0	-63 810 387
II.	Befektetési tevékenységből származó pénzeszköz-változás	-97 934 963	-63 148 262
14.	Befektetett eszközök beszerzése	-97 934 963	-63 148 262
15.	Befektetett eszközök eladása	0	0
16.	Kapott osztalék, részesedés	0	0
III.	Pénzügyi műveletekből származó pénzeszköz-változás	13 688 544 0	-124 809 272
17.	Részvénykibocsátás, tőkebevonás bevétele	0	0
18.	Körvény, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír kibocsátásának bevétele	0	0
19.	Hitel és kölcsön felvétele	125 000 000	0
20.	Hosszú lejáratra nyújtott kölcsönök és elhelyezett bankbetétek törlesztése, megszüntetése, beváltása	0	0
21.	Véglegesen kapott pénzeszközök	11 380 852	15 575 344
22.	Részvénybevonás, tőke kivonás (tőkezállítás)	0	0
23.	Kötvény, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír visszafizetése	0	0
24.	Hitel és kölcsön törlesztése, visszafizetése	-122 692 308	-140 384 616
25.	Hosszú lejáratra nyújtott kölcsönök és elhelyezett bankbetétek	0	0
26.	Véglegesen átadott pénzeszközök	0	0
27.	Alapítókkal szembeni, illetve egyéb hosszú lejáratú kötelezettségek változása	0	0
IV.	Pénzeszközök változása	5 016 471	-15 177 108

Pénzeszközök állományváltozása:

5 016 471

-15 177 108

Forrás: Éves beszámoló, 2015.

A 2. táblázat a 2013-2014 év fontosabb mutatószámait ismerteti.

2. táblázat: Vagyoni, jövedelmezőségi és likviditási mutatószámok

1. Vagyoni helyzet		2013 (EUR)	2014 (EUR)	2013 (%)	2014 (%)	Különbség (%)
a. Befektetett eszközök aránya	Befektetett eszközök	788 515 649	769 044 006	70,90	69,21	-1,70
	Eszközök összesen	1 112 095 033	1 111 225 031			
b. Saját tőke aránya	Saját tőke	214 098 940	214 098 940	19,25	19,27	0,02
	Források összesen	1 112 095 033	1 111 225 031			
c. Forgóeszközök aránya	Forgóeszközök	312 572 205	338 953 319	28,11	30,50	2,40
	Eszközök összesen	1 112 095 033	1 111 225 031			
d. Idegen tőke aránya	Idegen tőke	776 703 558	754 838 576	69,84	67,93	-1,91
	Források összesen	1 112 095 033	1 111 225 031			
e. Eladósodottsági mutató	Idegen tőke	776 703 558	754 838 576	362,78	352,57	-10,21
	Saját tőke	214 098 940	214 098 940			
2. Jövedelmezőségi helyzet						
a. Saját tőke arányos nyereség	Adózás előtti eredmény	66 885 381	63 887 902	31,24	29,84	-1,40
	Saját tőke	214 098 940	214 098 940			
3. Likviditási helyzet						
a. Likviditási ráta I.	Pénzeszközök+követelések	266 498 429	274 543 783	88,90	93,61	4,71
	Rövid lejáratú kötelezettségek	299 780 482	293 300 116			
b. Likviditási ráta II	Forgóeszközök	312 572 205	338 953 319	104,27	115,57	11,30
	Rövid lejáratú kötelezettségek	299 780 482	293 300 116			

Forrás: Éves beszámoló, 2015.

A mutatók értékelése során általában 2014-re kedvező változások figyelhetők meg. A befektetett eszközök aránya 1,70% csökkenés mellett 2014-ben 69,21% volt. A saját tőke aránya gyakorlatilag változatlan, míg az idegen tőke aránya 1,91%-kal csökkent. A forgóeszközök az összes eszköz 30,50%-át képviselik. Az eladósodottsági mutató 10,21%-kal csökkent.

A likviditási mutatók, az előző évvel ellentétben, 2014-ben kedvezően alakultak. Az I. mutató 4,71%-pontos javulást mutat, míg a II. mutató 11,30%-pontos alakult kedvezőbben.

Mélyinterjú

A mélyinterjú az adatközlővel történő beszélgetéshez hasonló kvalitatív módszer. Az interjúk során szabad beszélgetés keretében igyekeztem feltárni a gyár dolgozóinak véleményét. Igyekeztem barátságos légkört kialakítani, hogy őszinte válaszokat kapjak. Az interjú használható a kutatás fázisában, a kutatási kérdések pontosítása során. Az interjút lehet használni a kutatás végső szakaszában is, amikor ellenőrizheti a kérdező eredményei realitását (Majoros, 2003).

A mélyinterjú egy kisebb, 8 fős, minta alapján került összeállításra, de tervezzük a minta kibővítését és egy kérdőíves értékelés megvalósítását is, hogy statisztikailag is értékelhetők legyenek a válaszok. A mélyinterjú során 14 kérdéskört tekintettünk át, a válaszadók férfiak voltak.

A gyár szerepét a megkérdezettek zöme pozitívan ítéli meg, munkalehetőséget teremtett, infrastrukturális fejlesztéseket generált és vonzza a munkavállalókat a térségbe. Sokan költöznek a környező településekre is. Általában mindenki jónak tartja a gyár Kecskemétre telepítését, de felmerült, hogy a környékbeli cégektől szívja el a munkaerőt.

A cég környezettudatos, de erre szükség is van, hiszen sok veszélyes anyagot használnak.

A duális képzést mindenki jónak tartja, mivel már az iskola mellett is fizetést biztosít és garantált a munkahely.

A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. várható hatásai Kecskemét és a környező települések fejlődésére

A gyár 4000 főt foglalkoztat, e folyamatosan növeli a beszállítók számát, ami további foglalkoztatást generál.

Az automatizálás – költségei miatt – nem túlzó, az emberi munkaerőre is szükség van. Több esetben a robotok munkája óvja az emberek egészségét olyan területeken, mint pl. a festés, hegesztés, stb.

A bérek magasabbak, mint a KKV-k esetében, ezért jelentkezhethet a munkaerő-elszívó hatás, de a német bérek harmadát sem éri el. Itt nincs zsebből fizetés, minden legális.

A gyár szociális és egészségügyi szolgáltatásai kiválóak, saját orvosi ügyelettel rendelkezik.

A gyár értékeli a fejlesztésre irányuló kezdeményezéseket, várják az ötleteket és folyamatos a fejlődés.

Van az ötletek értékelésével foglalkozó részleg is, az ötleteket értékeli, jutalmazza és akár be is vezetik.

Kecskemét környező településeiről is sokan találtak munkát a gyárban, 50 km-en belül letelepedési támogatás is jár. Az ingatlan és albérlési árak fővárosi szinten vannak.

A válaszadók zöme a multinacionális vállalatok betelepülését jónak tartja, mert munkalehetőséget teremt és tőkét hoz az országba.

A hosszú távú hatásoknál már megoszlanak a vélemények: többen a KKV-k támogatását tartják fontosabbnak.

Magyar állampolgárok is lehetnek vezetők, de nem a felső szinten. A 4. szinttől már magyar vezetők is dolgoznak.

A gyárban nagy a dolgozók leterheltsége, és nagy a fluktuáció. A sok munka a magánélet rovására mehet, a három műszak nagyon leterhelő. A dolgozók elkötelezettek a gyár iránt, de nem mindenki bírja az igénybevételt.

A Mercedes-Benz gyár helyzetfelmérése

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
Minőségi autók építése. Jól megszervezett, kvalifikált beszállítói kör. Automatizálással a dolgozók egészségkárosítása csökkenthető. Kiváló tervezői és mérnöki gárda. Jól betanított, egyre fejlődő munkások. Környezetkímélő technológia és ezt támogató vezetői hozzáállás.	A gyár jelentős földterületet foglal el. A hazai beszállítói kör minimális, a gyár kiszolgáltatót külföldi beszállítóinak. Az összeszerelést végző munkások nem mindegyike tud felőni a feladathoz. A három műszakot sokan nem bírják. A feszített munkatempó növeli a fluktuációt.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
A gyár az új autópályák révén gyorsan elérhető. Vasúti szállítással csökkenthető a környezet-szennyezés és a költség. Hazai és EU pályázatok révén új források vonhatók be. A világpiac keresi a Mercedes gyár termékeit.	A világgazdasági termelés lassulása szűkíti a piacokat. Az elektromos autók terjedése változást kíván. A beszállítók nem végeznek minőségi munkát. Az ázsiai országok olcsóbb gépkocsikat dobnak piacra. A környezeti előírások szigorodása komoly fejlesztési beruházásokat igényel.

1. ábra. SWOT analízis

Forrás: saját összeállítás, 2016

Következtetések, javaslatok

A kecskeméti gyár létesítése és működtetése a jelenlegi gazdaságfejlesztési stratégiába illeszkedik. A városi beruházás lehetőséget nyújt a környező térség fejlődésére is és elfogadható munkakörülményeket biztosít. A viszonylag olcsó munkaerő, a jó közlekedés és infrastruktúra megléte miatt került sor a gyártelepítésre. A gyár környezetével harmonikusan működik, környezetvédelmi tevékenysége példamutató. Terméke keresett, pénzügyi helyzete stabil. Dicséretes a duális képzés bevezetése és a gyakorlati oktatás megszervezése. Kívánatos lenne a hazai beszállítók arányának növelése és a keletkezett nyereség hazai felhasználása. A gyár rendkívül jó hatással van Kecskemét és a környező települések fejlődésére. Kecskemét folyamatos átépítése és fejlesztése zajlik, hogy a város megfelelően ki tudja szolgálni a gyárat. A gyár nem nyomja agyon a várost, hanem a gyárnak köszönhető Kecskemét életszínvonalának a növekedése, a város egyre élhetőbbé válása. Kecskemét mára már az elmúlt évek beruházásainak hatására a dél-alföldi régió ipari központjává, illetve Magyarország kiemelt járműipari központjává vált.

Hivatkozott források

- [1.] Csath M. (2004): *Stratégiai tervezés és vezetés a 21. században*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1-355. p.
- [2.] Kempf, H. (2013): *Új világ küszöbén*. Közép-Európai Fejlesztési Egyesült, Budapest, 1-181. p.
- [3.] Korten, D.C. (1996): *Tőkés társaságok világhuralma*. Kapu Kiadó, Budapest, 1-448. p.
- [4.] Korten, D.C. (2009): *Gyilkos vagy humánus gazdaság*. Kairon Kiadó, Budapest, 1-208. p.
- [5.] Majoros P. (2013): *A kutatómódszertan alapjai*. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt., Budapest, 1-250. p.
- [6.] Mercedes-Benz (2015): Éves beszámoló. Kecskemét, 1-40. p.
- [7.] Pális F. (2013): Tanulószerződéssel a munka világában. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 1-95. p.
- [8.] Thurow, L. (1996): *The future of Capitalism*, Nicholas Brealeg, England.
- [9.] Veres J. (2005): A gazdaságpolitika szerepe a modern gazdaságokban. In: *Fejezetek a gazdaságpolitikából* (szerk.: Veres J.) Aula Kiadó Kft., Budapest, 13-50. p.
- [10.] <http://www.metropolitan.hu/felveteli/239/dualis-kepzesek.html> 2016.01.15.
- [11.] <http://kefoportal.kefo.hu/content/index/id/10617/printview/1> 2016.01.15.

Szerzők:

Rácz Imre Gyula

Hallgató

Károly Róbert Főiskola

Gazdasági és Vidékfejlesztési Agrármérnöki (BSc) szak

r.imre7@gmail.com

Dr. Szűcs Csaba

Főiskolai adjunktus

Károly Róbert Főiskola

Turizmus, Területfejlesztési és Idegen Nyelvi Intézet

szucscsaba@karolyrobert.hu

A VÁGÓCSIRKE HIZLALÁS NATURÁLIS HATÉKONYSÁGÁNAK GAZDASÁGI SZEREPE EGY MAGYARORSZÁGI KORSZERŰ TELEP ADATAI ALAPJÁN

SZÖLLŐSI LÁSZLÓ
DORKA NIKOLETT

Összefoglalás

A tanulmány célja egy korszerű, modern technológiával rendelkező magyarországi vágócsirke hizlaló telep természetes hatékonysági mutatóinak és azok ökonomiai mutatókra gyakorolt hatásának vizsgálata, illetve azok hazai és nemzetközi viszonylatban való megítélése. A primer adatgyűjtés keretében a vizsgált telep 13 rotációjára (2012. augusztus és 2014. július közötti időszak) vonatkozó természetes és fajlagos ökonomiai adatait gyűjtöttük be. Vizsgáltuk az ágazatra jellemző természetes hatékonysági mutatók (pl.: elhullás, fajlagos takarmányfelhasználás, átlagsúly, brojler index) alakulását. Az adatok leíró statisztikai módszerekkel történő feldolgozását követően ökonomiai modellkalkulációt készítettünk. A gazdasági környezet változatlansága mellett (az input-, output árakat, valamint a fajlagos költségtételeket állandónak tekintettük) az egyes turnusok természetes hatékonysági mutatói voltak a változók. A tanulmány rávilágít arra, hogy a természetes hatékonyság milyen mértékben befolyásolja az ökonomiai mutatók alakulását. Továbbá megállapítható, hogy a vizsgált, korszerű technológiai háttérrel és szakmai tudással jellemezhető telep termelési mutatói és azon keresztül realizálható ökonomiai hatékonysága magasan a magyar átlag felett van. Ugyanakkor a nemzetközi összehasonlításban jelentős lemaradás mutatható ki.

Kulcsszavak: brojler hizlalás, termelési paraméterek, gazdasági hatékonyság, versenyképesség, modellkalkuláció, korszerű technológia és szakmai tudás

JEL: M11, Q12, C63

Economic role of physical efficiency in broiler production based on a Hungarian farm with high quality technology

Abstract

The objective of this study is to examine the physical efficiency indicators of a Hungarian broiler farm with high quality technology, as well as their effects on economic indicators. Furthermore, it is to compare these figures at national and international levels. In primary data collection we collected physical and specific economic records of the investigated farm relating to 13 rotations (period between August of 2012 and July of 2014). We analysed the development of sector-specific physical efficiency (e.g. mortality, feed conversion ratio, bodyweight at slaughter, European Production Efficiency Factor). Economic model calculations were made after processing data applying descriptive statistical techniques. Physical efficiency indicators of each rotation were variable besides unchanged economic environment (input-, output prices and specific costs were considered as constant). The study highlights the extent to which physical efficiency can influence the economic indicators. Furthermore, results show that production indicators and economic efficiency of the examined farm with high quality technology and professional knowledge are

A vágócsirke hizlalás természetes hatékonyságának gazdasági szerepe egy magyarországi korszerű telep adatai alapján

significantly better than the Hungarian average figures. However, there is a substantial lag in international comparison.

Keywords: broiler production, production parameters, economic efficiency, competitiveness, model calculation, high quality technology and professional knowledge

JEL: M11, Q12, C63

Bevezetés

Az ENSZ előrejelzése szerint a Föld népessége 2050-re elérheti a 9 milliárdot, így kihívást jelent az emberiség számára a jó minőségű, biológiailag magas tápértékű, állati eredetű élelmiszerellátás. A Föld erőforrásai korlátozottan állnak rendelkezésre, így fontos célként fogalmazható meg a hatékony termelés, amelyhez nagymértékben hozzájárul a modern technológia és a korszerű szaktudás (Brockotter et al., 2014; Horn, 2014b).

Horn (2014b) úgy véli, hogy az egyes állattenyésztési ágazatok versenyhelyzetbe kerülnek egymással a rendelkezésre álló erőforrásokért, valamint az adott piaci vásárlóerőért is. Horn (2014a) szerint az állattenyésztési ágazatok közül a baromfi az az ágazat, amely a jövőben a legnagyobb mértékben járul hozzá a népesség teljes értékű állatifehérje-ellátásához. Ha az ágazat környezeti terhelését és gazdasági előnyeit vesszük figyelembe, elmondhatjuk, hogy az állati termékek nagyüzemi termelése közül a csirkehús előállítás a leginkább környezetbarát és leghatékonyabb, így itt van lehetőségünk arra, hogy a legolcsóbban és leggyorsabban állítsunk elő hústerméket.

A hazai brojler ágazatról általánosságban elmondható, hogy a vertikumban tevékenykedő vállalkozások a nyugat-európai versenytársakhoz képest alacsony hatékonysággal működnek, aminek eredője az alacsony jövedelemtermelő képesség. Mindez a fejlesztések megtorpanásához és a jelenlegi helyzet konzerválásához vezet (Bárány, 2013). Bárány (2013) elgondolása alapján téves feltevés az, hogy a magyarországi vágócsirke ágazat lemaradásának egyetlen oka az elavult, korszerűtlen technológia és a tőkehiány. Napjainkban egyre inkább felértékelődik a korszerű szaktudás, amelynek eredménye természetes hatékonysági mutatókkal jól kifejezhető. Ahhoz, hogy a brojler hizlalás versenyképességét fent tudjuk tartani, szükséges a teljesítmények állandó javítása, amely egyre magasabb színvonalú szakmai tudást, precizitást igényel. Szöllősi (2014) szerint a nemzetközi versenyképesség üzemi szintű kulcsfontosságú a hatékonysági mutatók fejlesztése, amely korszerű technológiai háttérrel és szaktudással feltételez. Mindezek ismeretében kijelenthetjük, hogy azok, akik hosszú távon brojler hizlalásból szeretnének megélni, hatékonyság javító módszereket kell, hogy alkalmazzanak.

Fontos kiemelni továbbá azt is, hogy a sikeres brojler hizlalás egyre inkább csapatmunka, amelynek alapfeltétele egy működőképes vertikális integráció. Amennyiben ez nem teljes körű vagy alacsony hatékonysággal működik, úgy a versenyképesség könnyen elveszíthető (Bárány et al., 2013).

A tanulmány célja egy korszerű, modern technológiával és szaktudással rendelkező magyarországi vágócsirke hizlaló telep természetes hatékonysági mutatóinak és azok

gazdasági mutatókra gyakorolt hatásának vizsgálata, illetve azok hazai és nemzetközi viszonylatban való megítélése.

Anyag és módszer

A megfogalmazott célkitűzéshez illeszkedve adott, korszerű, jó technológiai- és szakmai színvonalú magyarországi csirkehizlaló telepen végeztünk primer adatgyűjtést, amely 2012. augusztus és 2014. július közötti időszakra terjedt ki. Az adatgyűjtés 61 naplók és turnuselszámoló lapok felhasználásával történt, amely kimutatások a telep 5 istállójának 13 rotációjára vonatkozó különböző termelési paramétereit (betelepített állatlétszám, elhullás, felszedett madarak száma, felhasznált takarmány mennyisége, hasznos istálló felület, technológiai információk stb.), illetve ökonómiai adatait (input-, output árak, fajlagos költségtételek) tartalmazták.

A begyűjtött természetes adatokból származtatott mutatókat képeztünk, amelyek az ágazatra jellemző természetes hatékonysági mutatók: egy hetes elhullás (%); összes elhullás (%); leszedéskori átlagsúly (kg/db); felszedéskori átlagsúly (kg/db); összes átlagsúly (kg/db); súlyozott életnap; fajlagos takarmányfelhasználás (Feed Conversion Ratio; FCR) (kg/kg); FCR 2,3 kg/db átlagsúlyra korrigálva (kg/kg); átlagos napi súlygyarapodás (g/nap); 1 m² istállófelületről értékesített élőtömeg (kg/m²); telepítési sűrűség (db/m²); brojler index (European Production Efficiency Factor; EPEF). A primer adatok és származtatott mutatók feldolgozása során leíró statisztikai módszereket alkalmaztunk (súlyozott átlag, súlyozott szórás, minimum, maximum, mintaterjedelem). A származtatott mutatókat először az összes istálló összes rotációjára vonatkozóan határoztuk meg, majd külön-külön az egyes rotációk átlagát és összesítve a telep 13 rotációra vonatkozó átlagát számítottuk.

A begyűjtött ökonómiai alapadatokat (input-, output árak, fajlagos költségtételek) szintén leíró statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel a vizsgált időszak átlagára vonatkozóan.

Ezt követően a tevékenység természetes adatokon alapuló költség- és jövedelemviszonyainak meghatározására determinisztikus modellkalkulációt alkalmaztunk. A modellben a 13 rotáció átlagos gazdasági környezete mellett vizsgáltuk a változó természetes mutatók gazdasági mutatókra gyakorolt hatását. A vizsgálat során változóként kezeltük az egyes turnusok természetes hatékonysági mutatóit, ezzel szemben a vizsgált időszak átlagára számított input-, output árakat és fajlagos költségtételeket állandónak tekintettük. A kalkuláció során támogatásokkal nem számoltunk. A felhasznált energia szempontjából nem tettünk különbséget az évszakok között, éves átlagértékekkel kalkuláltunk. A modellkalkuláció matematikai összefüggéseit az 1. táblázat foglalja össze.

A vizsgált telep természetes hatékonysági mutatóit összevetettük a mutatók 2012. évre vonatkozó magyarországi átlagos értékeivel, illetve nemzetközi szinten a németországi EMSLAND brojler integráció 2012. évi átlagadataival, amely mintegy 123 millió csirkére vonatkozik. A számított ökonómiai mutatók hazai és nemzetközi szintű összehasonlításakor peremfeltételként fogalmaztuk meg a vizsgált telepre jellemző üzemméretet, input-, output árakat és fajlagos költségtételeket. Így csak a természetes hatékonysági mutatók közötti különbségek gazdasági hatásait mutattuk ki.

1. táblázat: A determinisztikus modellkalkuláció matematikai összefüggései

Megnevezés	Összefüggés
Fedezeti összeg (Ft/rotáció) (FÖ)	$FÖ = \dot{A} - TK$
Árbevétel (Ft/rotáció) (\dot{A})	$\dot{A} = \text{vágócsirke értékesítési átlagára (Ft/kg)} \times H$
Közvetlen termelési költség (Ft/rotáció) (TK)	$TK = \sum_{i=1}^{14} k_i$
– Naposcsibe (k1)	$k1 = \text{naposcsibe átlagára (Ft/db)} \times \text{telepítési sűrűség (db/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Takarmány (k2)	$k2 = \text{súlyozott takarmányár (Ft/kg)} \times \text{FCR (kg/kg)} \times H$
– Állategészségügy (k3)	$k3 = \text{állategészségügy (Ft/db)} \times \text{telepítési sűrűség (db/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Földgáz (k4)	$k4 = \text{földgáz (Ft/m}^3\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Villamos energia (k5)	$k5 = \text{villamos energia (Ft/m}^3\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Bér és járulék (k6)	$k6 = \text{bér és járulék (Ft/év)} / \text{éves rotációk száma}$
– Értékesítési leírás (k7)	$k7 = \text{ÉCS (Ft/év)} / \text{éves rotációk száma}$
– Javítás, karbantartás (k8)	$k8 = \text{javítás, karbantartás (Ft/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Alomanyag (k9)	$k9 = \text{alomanyag (Ft/m}^3\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Csirke felszedése (k10)	$k10 = \text{csirke felszedése (Ft/kg)} \times H$
– Kitrágyázás (k11)	$k11 = \text{kitrágyázás (Ft/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Takarítás, fertőtlenítés (k12)	$k12 = \text{takarítás, fertőtlenítés (Ft/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
– Állati hulla elszállítása (k13)	$k13 = \text{állati hulla elszállítása (Ft/kg)} \times H$
– Egyéb anyagjellegű költség (k14)	$k14 = \text{egyéb anyagjellegű költség (Ft/m}^3\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$
Értékesített élőtömeg (kg) (H)	$H = 1 \text{ m}^2 \text{ istállófelületről értékesített élőtömeg (kg/m}^2\text{)} \times \text{istállófelület (m}^2\text{)}$

Forrás: Saját szerkesztés

Eredmények

A vizsgált vágócsirke hizláló telepen 5 istállóban folyik a termelés. Két istálló 1185 m², három pedig 1775 m² alapterületű, így a telepi összes istállófelület mérete 7695 m². Az istállók egy része 2012-ben épült, másik részét teljes mértékben felújították és egységesen a legkorszerűbb technológiával szerelték fel. Az alkalmazott hibrid a vizsgált időszakban a Cobb 500 volt. A telepen 5 fázisos takarmányozás (szuper intenzív indító, nevelő I-II. és befejező I-II.) történik, amely tápanyagtartalmával illeszkedik a csirke egyes életszakaszainak fejlődési és teljesítményigényéhez. A hizlalással kapcsolatos napi teendőket 1 fő telepvezető és 5 fő gondozó látja el. Emellett korszerű, nemzetközi szinten versenyképes szaktudással rendelkező szaktanácsadó is segíti a vállalkozást.

A 2. táblázat a tevékenységre jellemző, főbb természetes hatékonysági mutatók értékeit mutatja be az egyes rotációkra (telepi átlag: az 5 istálló adatainak rotáció szintű súlyozott átlaga), valamint a 13 rotáció súlyozott átlagára vonatkozóan. Ez utóbbi értékeket az Aliczki – Bárány (2013) szerzőpáros által közölt 2012. évi magyarországi átlaghoz és az egyik legnagyobb németországi integráció ugyanezen évi átlagadataihoz viszonyítottuk.

Az elhullás telepi átlaga megközelíti az 5,5%-ot, amely a magyar- és német átlaghoz viszonyítva is magas. A teljes adatsort (5 istálló × 13 rotáció) vizsgálva, az elhullás mintaterjedelme (7,19%-pont) és relatív szórása (30,6%) igen nagy. Az egyhetes elhullás átlaga (1,41%) ezzel szemben nem tekinthető kedvezőtlennek, viszont annak szórása szintén magas. Ez a mutatószám nemcsak az elhullott egyedeket, de a selejtezett

állatokat (lábsérült, technológiai sérült és egyéb selejtezés) is tartalmazza. A telepen alkalmazott gyakorlat szerint az átlagtól jelentősen lemaradó egyedek meghatározott időszakban történő leselejtezésével a rotáció végén az állomány egyöntetűsége és egyéb fajlagos naturális mutatói (átlagsúly, FCR stb.) javíthatók. Tehát az elhullás viszonylag magas értéke ezzel a gyakorlattal magyarázható.

Az átlagsúly (2,60 kg/db) a vizsgált baromfi telepen meghaladja mind a hazai, mind a német integráció átlagát. A mutató mintaterjedelme (0,82 kg/db) néhány kiugró érték miatt viszonylag magas, viszont a relatív szórás (6,5%) alacsony. A nagyobb átlagsúly eléréséhez a telepen átlagosan 42 napot meghaladó súlyozott életnap (átlagosan 43 napot meghaladó hizlási idő) szükséges, amely szintén magasabb az összehasonlításban szereplő adatoknál. A két mutatót együttesen kifejező átlagos napi súlygyarapodás a telepen megközelíti a 62 g/nap értéket. Ez jelentősen magasabb a magyarországi átlagnál, s csupán 0,2 grammal marad el a német integráció átlagától.

Az átlagosan alkalmazott telepítési sűrűség a telepen minimális szórással 19 db/m² körül alakul, amely az elhullást és az átlagsúlyt figyelembe véve mintegy 46,88 kg élőtömeget jelent rotációnként egy m² istállófelületen. Természetesen ez az élőtömeg a leszedéssel együtt értendő, így nem egyezik meg az egyidejű m²-ként nevelt össz tömeggel, amely az állatjóléti előírások szerint maximum 42 kg lehet.

A relatíve alacsonyabb szórással (4,3%) jellemezhető fajlagos takarmányfelhasználás (1,84 kg/kg) a hazai átlaghoz viszonyítva csak kis mértékben jobb, míg a vizsgált német átlaghoz képest 23 dekagrammnyi lemaradás tapasztalható. Ugyanakkor az összehasonlítást szakmai szempontból a mutató azonos átlagsúlyra – jelen esetben 2,3 kg/db – korrigált értéke alapján célszerű elvégezni. Eszerint a vizsgált telep takarmány felhasználásának hatékonysága (1,72 kg/kg) a magyarországi átlag és a németországi EMSLAND integráció átlaga között van. Ez utóbbihoz képest a lemaradás 16 dekagramm, amely egy 100 Ft/kg takarmányár mellett 16 Ft/kg önköltségbeli különbséget jelent. Ha a mutató értékét a SZÖLLŐSI (2014) által közölt, 2011. évre vonatkozó nyugat-európai országok országos átlagaihoz (Hollandia 1,71; Németország 1,72; Dánia 1,73; Lengyelország 1,76 kg/kg) viszonyítjuk, versenyképesnek tekinthető.

A termelési mutatókat egy komplex mutatóban (EPEF) kifejezve, megállapítható, hogy a vizsgált telep naturális hatékonysága a hazai átlaghoz képest mindenképpen jobb, míg a legnagyobb németországi integráció teljesítményéhez viszonyítva kedvezőtlenebb. Az EPEF a teljes vizsgált időszak átlagában 317, az átlagtól való relatív szórás 7,3% és igen jelentős mintaterjedelemmel (109) jellemezhető. A leggyengébb, 300 alatti brojler indexszel jellemezhető rotációk (2., 6., 8. rotáció) korrigált FCR értéke magas, 1,8 kg/kg-ot meghaladó, az átlagsúlya pedig alacsonyabb, mint 2,5 kg/db. Ezekben a rotációkban az átlagos napi súlygyarapodás a 60 grammot sem éri el.

A vizsgált 13 rotáció során összességében javuló tendencia mutatható ki a naturális hatékonyságban. Az elhullás ugyan rotációnként átlagosan 0,31%-ponttal romlik ($y = 0,1946x + 4,097$; $R^2=0,31$), viszont a többi mutató kedvező irányba változik. Rotációnként az átlagsúly átlagosan 18 grammal ($y = 0,0184x + 2,4788$; $R^2=0,28$), a súlygyarapodás átlagosan 0,4 grammal ($y = 0,3924x + 59,194$; $R^2=0,34$), a fajlagos takarmányfelhasználás pedig átlagosan 14 grammal ($y = -0,0141x + 1,9439$; $R^2=0,67$) javul. A naturális hatékonyságot egy mutatóban

A vágócsirke hizlalás természetes hatékonyságának gazdasági szerepe egy magyarországi korszerű telep adatai alapján

kifejező brixler index ezeknek megfelelően rotációnként átlagosan 3,9-del ($y = -0,0141x + 1,9439$; $R^2=0,55$) emelkedik.

2. táblázat: A vizsgált telep természetes hatékonysági mutatóinak alakulása

Megnevezés	Telepítési sűrűség (db/m ²)	Elhullás (%)	Átlagsúly (kg/db)	1 m ² istálló-felületről értékesített élőtömeg (kg/m ²)	Súlyozott életnap (nap)	FCR (kg/kg)	2,3 kg/db átlagsúlyra korrigált FCR (kg/kg) ¹	Átlagos napi súlygyarapodás (g/nap)	EPEF ²	
A vizsgált telep	1. rotáció átlaga	19,08	3,61	2,52	46,30	42,76	1,87	1,75	58,87	303
	2. rotáció átlaga	20,04	3,37	2,40	46,44	41,04	1,90	1,81	58,43	297
	3. rotáció átlaga	19,12	4,14	2,55	46,78	40,52	1,86	1,76	62,98	324
	4. rotáció átlaga	18,97	7,53	2,76	48,44	43,14	1,94	1,76	64,00	305
	5. rotáció átlaga	18,91	4,82	2,60	46,83	42,44	1,89	1,77	61,31	308
	6. rotáció átlaga	18,78	3,93	2,41	43,47	41,58	1,91	1,87	57,94	291
	7. rotáció átlaga	18,93	6,67	2,59	45,74	42,43	1,84	1,73	61,01	309
	8. rotáció átlaga	19,51	6,33	2,49	45,60	41,73	1,89	1,80	59,79	296
	9. rotáció átlaga	19,16	6,50	2,75	49,24	42,55	1,79	1,61	64,60	337
	10. rotáció átlaga	19,69	6,30	2,67	49,29	42,49	1,81	1,66	62,89	325
	11. rotáció átlaga	18,34	5,70	2,83	48,94	42,58	1,79	1,58	66,44	350
	12. rotáció átlaga	18,19	6,82	2,73	46,27	42,60	1,76	1,59	64,08	339
	13. rotáció átlaga	18,73	5,26	2,59	46,04	41,24	1,71	1,59	62,90	348
	1-13. rotáció átlaga	19,04	5,45	2,60	46,88	42,08	1,84	1,72	61,89	317
	Szórás	0,85	1,67	0,17	2,99	1,45	0,08	0,11	2,86	23
Minimum	15,49	2,17	2,08	38,25	36,51	1,65	1,44	55,00	276	
Maximum	20,61	9,36	2,90	53,27	44,62	1,99	1,95	69,07	385	
Magyarországi átlag (2012)³	n.a.	4,40	2,35	n.a.	40,65	1,88	1,86	58,00	294	
<i>Eltérés (telep – magyar)</i>	-	1,05	0,25	-	1,43	-0,04	-0,14	3,89	23	
EMSLAND (Németország) integráció átlaga (2012)³	n.a.	3,01	2,43	n.a.	39,14	1,61	1,56	62,09	374	
<i>Eltérés (telep – EMSLAND)</i>	-	2,44	0,17	-	2,94	0,23	0,16	-0,20	-57	

¹2,3 kg/db átlagsúlyra korrigált FCR = FCR – (átlagsúly – 2,3)×0,4

²EPEF = ((100 – elhullás)×átlagsúly)/(FCR×súlyozott életnap)×100

Forrás: Saját számítás a vizsgált vállalkozás adatai alapján, illetve ³ALICZKI – BÁRÁNY (2013)

A vágócsirke hizlalás természetes hatékonyságának gazdasági szerepe egy magyarországi korszerű telep adatai alapján

A természetes hatékonysági mutatók értékelését követően térjünk át a vizsgált időszak gazdasági környezetét jellemző input-, output árakra és a telep fajlagos költségtételeire. A 3. táblázatban foglaltuk össze a vizsgált 13 rotáció fajlagos ökonómiai adatainak átlagait és vetítési alapjait.

3. táblázat: A vizsgált 13 rotáció (2012-2014) fajlagos ökonómiai adatainak átlaga

Megnevezés	Mértékegység	Érték
Vágócsirke értékesítési átlagára	Ft/kg	286,54
Napocsibe átlagára	Ft/db	82,85
Súlyozott takarmányár	Ft/kg	103,05
Állategészségügy	Ft/db	11,69
Földgáz	Ft/m ² /rotáció	383,66
Villamos energia	Ft/m ² /rotáció	115,21
Bér és járulék	ezer Ft/év	11 642
Értécsökkenési leírás	ezer Ft/év	35 968
Javítás, karbantartás	Ft/m ² /rotáció	68,46
Alomanyag	Ft/m ² /rotáció	35,84
Csirke felszedése	Ft/kg	2,70
Kitrágyázás	Ft/m ² /rotáció	21,14
Takarítás, fertőtlenítés	Ft/m ² /rotáció	60,26
Állati hulla elszállítás	Ft/kg	0,84
Egyéb anyagjellegű költség	Ft/m ² /rotáció	106,35

Forrás: Saját számítás a vizsgált vállalkozás adatai alapján

Az anyag és módszer fejezetben bemutatott ökonómiai modellkalkuláció segítségével a 2. és a 3. táblázatban ismertetett természetes és ökonómiai alapadatokból meghatároztuk az egyes rotációk költség- és jövedelemviszonyait. Ezen túl változatlan gazdasági környezetben kiszámoltuk, hogy milyen gazdasági eredmény érhető el a magyarországi, illetve a németországi EMSLAND integráció természetes hatékonysága mellett. A főbb ökonómiai mutatók alakulását a 4. táblázatban foglaltuk össze. Jól látható, hogy a kedvezőbb természetes hatékonysági mutatók a gazdasági mutatók igen jelentős javulását eredményezik. A brojler index és a közvetlen önköltség között kimutatható függvényyszerű kapcsolat: $y = -0,3973x + 397,02$ ($R^2=0,93$). Ez alapján a vizsgált gazdasági környezetben az önköltség 1 forinttal történő csökkentéséhez a természetes hatékonyságot egy mutatóban kifejező brojler indexet 2,5-del szükséges javítani.

A vizsgált időszakban az adott telepen átlagosan 270 Ft/kg önköltség mellett közel 16 Ft/kg fajlagos fedezet realizálódott, ami a peremfeltételeknek megfelelő német átlaghoz képest közel 25 forinttal gyengébb, viszont a hazai környezetben egyértelműen kimagasló. Érdemes megvizsgálni az 1 m²-re jutó értékeket is. A telep a magyarországi átlagos természetes hatékonysági mutatókhoz képest 5,2%-kal magasabb m²-enkénti költséggel 9,6%-kal magasabb m²-enkénti árbevételt ér el, s ez közel négyszeres fedezetet biztosít egységnyi istállófelületre vetítve. Ezzel szemben az EMSLAND-i termelési paraméterekhez képest a telep egy m²-re jutó költségei 14,9%-kal magasabbak, míg az elérhető árbevétel csak 4,5%-kal több, így a fajlagos fedezetbeli különbségben 2,4-szeres hátrány mutatható ki.

4. táblázat: A főbb ökonómiai mutatók alakulása

Megnevezés		Közvetlen termelési költség (Ft/kg)	Fedezeti összeg (Ft/kg)	Közvetlen termelési költség (Ft/m ² /rotáció)	Árbevétel (Ft/m ² /rotáció)	Fedezeti összeg (Ft/m ² /rotáció)	Költségarányos jövedelmezőség (%)
A vizsgált telep	1. rotáció	274,68	11,86	12 719	13 268	549	4,32
	2. rotáció	279,06	7,48	12 958	13 306	347	2,68
	3. rotáció	272,99	13,55	12 771	13 404	634	4,96
	4. rotáció	278,17	8,37	13 474	13 879	405	3,01
	5. rotáció	275,34	11,20	12 895	13 420	525	4,07
	6. rotáció	283,09	3,45	12 307	12 457	150	1,22
	7. rotáció	272,07	14,47	12 445	13 107	662	5,32
	8. rotáció	278,35	8,19	12 692	13 066	373	2,94
	9. rotáció	262,01	24,53	12 900	14 108	1 208	9,36
	10. rotáció	264,93	21,61	13 059	14 125	1 065	8,16
	11. rotáció	260,37	26,17	12 743	14 024	1 281	10,05
	12. rotáció	261,14	25,40	12 083	13 258	1 175	9,73
	13. rotáció	257,85	28,69	11 870	13 191	1 321	11,13
	1-13. rotáció	270,63	15,91	12 686	13 432	746	5,88
Magyarországi átlag (2012)		281,96	4,58	12 058	12 254	196	1,62
<i>Eltérés (telep – magyar)</i>		<i>-11,33</i>	<i>11,33</i>	<i>628</i>	<i>1 178</i>	<i>550</i>	<i>4,26</i>
EMSLAND (Németország) integráció átlaga (2012)		246,08	40,46	11 040	12 855	1 815	16,44
<i>Eltérés (telep – EMSLAND)</i>		<i>24,55</i>	<i>-24,55</i>	<i>1 645</i>	<i>576</i>	<i>-1 069</i>	<i>-10,56</i>

Megjegyzés: Éves rotációk száma (rotáció/év): telepi átlag: 6,07; magyarországi átlag: 5,8-6,0; német integráció; 7,3.

Forrás: Saját számítás a vizsgált vállalkozás, illetve ALICZKI – BÁRÁNY (2013) adatai alapján

Következtetések, javaslatok

A bemutatott eredmények rávilágítanak arra, hogy a természetes hatékonyság jelentős mértékben befolyásolja az ökonómiai mutatók alakulását. Megállapítható, hogy a vizsgált, korszerű technológiai háttérrel és szakmai tudással jellemezhető telep termelési mutatói és azon keresztül realizálható ökonómiai hatékonysága magasán a magyarországi átlag felett van. Ugyanakkor a nemzetközi szinten az élmezőnyhöz tartozó egyik legnagyobb német integráció teljesítményével való összehasonlításban jelentős lemaradás mutatható ki. Ennek oka elsősorban a fajlagos takarmányfelhasználásban keresendő, amely önmagában 67%-át teszi ki az önköltségben modellezett különbségnek. A súlygyarapodásban csupán minimális hátrány figyelhető meg, viszont a mintegy 7%-kal magasabb átlagsúlyú csirkék előállítására rontja a takarmányhasznosítást. Ugyanakkor ez csak az egyik magyarázata a kedvezőtlenebb hatékonyságnak, az azon túli okok az alkalmazott takarmány táplálékanyag tartalmában, minőségében, és az alkalmazott technológia egyéb részleteiben keresendő. A termelés hatékonyságának további növelése érdekében ezeket az okokat, tapasztalható különbségeket kell feltárni és kiküszöbölni.

Hivatkozott források

- [1.] Aliczki K. – Bárány L. (2013): Versenyképes-e a magyar húscsirke termelés? *Baromfi ágazat*. 13. évf., 3. szám. 4-6. o.
- [2.] Bárány L. (2013): *A magyar baromfiágazat főbb problémái*. In: Bárány L. – Pupos T. – Szöllősi L. (szerk.): Versenyképes brojler hizlalás. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Zrt., 18-22. o.
- [3.] Bárány L. – Pupos T. – Szöllősi L. (2013): *Az integráció kapcsolódó kérdései*. In: Bárány L. – Pupos T. – Szöllősi L. (szerk.): Versenyképes brojler hizlalás. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Zrt., 72-83. o.
- [4.] Brockotter, F. – Bal, A. – Koeleman, E. – Beek, V. – Leferink, R. – Winstanley, A. – Sahota, S. – Burgin, R. – Dijk, Z. (2014): Phytogenic feed additives for sustainable poultry production. *World Poultry*. No 2., Volume 30. 22. o.
- [5.] Horn P. (2014a): Termelés és versenyképesség. *Baromfi ágazat*. 14. évf., 3. szám. 6. o.
- [6.] Horn P. (2014b): A baromfi versenyképessége. *Magyar Mezőgazdaság*. 69. évf., 23. szám. 28-31. o.
- [7.] Szöllősi L. (2014): A természetes hatékonyság kulcsfontosságú. *Baromfi ágazat*. 14. évf., 2. szám. 32-34. o.

Szerzők:

Dr. Szöllősi László, Ph.D.

adjunktus

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar

szollosi.laszlo@econ.unideb.hu

Dorka Nikolett

Okleveles gazdasági agrármérnök,

Pénzügyi controller

SZERZŐK JEGYZÉKE

Bata Miléna, 9, 137	Korsós-Schlesser Ferenc, 105
Bekő, László, 19	Kovács Kitti, 147
Benedek Andrea, 9	Kozma Ádám, 117
Csernák József, 93, 137	Laakso, Kati, 19
Csugány Julianna, 27	Ladányi Krisztina, 127
Dorka Nikolett, 171	Marselek Sándor, 105
Elek Nóra Ilona, 39	Nádasdi Andrea, 137
Hajdú Dávid, 51	Nygrén, Petri, 19
Hegedűs Szilárd, 63	Nyilas Kitti, 147
Hunyadi, Gergely, 19	Rác Imre Gyula, 159
Juhász Anna, 75	Szóllósi László, 127, 171
Karnai Laura, 83	Szűcs Csaba, 159
Koncz Gábor, 51, 93, 117	Tóth László, 93
Korcz Roland, 93	

AZ ACTA CAROLUS ROBERTUS 6 (1) SZÁMÁNAK LEKTORAI

Bujdosó Zoltán	Patkós Csaba
Csernák József	Pénzes János
Dinya László	Szabó Szilárd
Khademi-Vidra Anikó	Szabóné Benedek Andrea
Kovács Gyöngyi	Szakál Zoltán
Mátyás Szaboles	Takácsné György Katalin
Nagy Zoltán	Tánczos Tamás
Nagné Demeter Dóra	Taralik Krisztina